

**KATONAI NEMZETBIZTONSÁGI
SZOLGÁLAT**

XVII. évfolyam 3. szám 2019. szeptember

**SZAKMAI
SZEMLE**

ALAPÍTVÁ: 2003

BUDAPEST

**A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat
tudományos-szakmai folyóirata**

Felelős kiadó

Dr. Béres János altábornagy, főigazgató

Szerkesztőbizottság

Elnök:	Dr. Béres János, PhD	altábornagy
Tagok:	Árpád Zoltán	ezredes
	Dr. Farkas Ádám, PhD	főhadnagy
	Dr. Fűrjes János Norbert, PhD	alezredes
	Dr. Kassai Károly, PhD	ezredes
	Dr. Kenedli Tamás, PhD	ezredes
	Dr. Magyar Sándor, PhD	ezredes
	Dr. Puskás Béla, PhD	alezredes
	Simon László	alezredes
	Szabó Károly	ezredes
	Tóth Csaba Mihály	alezredes
	Dr. Vida Csaba, PhD	alezredes
Felelős szerkesztők:	Dr. Kenedli Tamás, PhD	ezredes
	Simon László	alezredes
Olvasószerkesztő:	Tóth Csaba Mihály	alezredes
Tördelőszerkesztő:	Szabó Beatrix	

Elérhetőségeink

Postacím:	Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat Tudományos Tanácsa 1111 Budapest, Bartók Béla u. 24-26. 1502 Budapest, Pf. 117
Telefon:	Dr. Kenedli Tamás 30/738-7925 Simon László 30/999-5205
E-mail:	szakmaiszemle.kontakt@gmail.com
Weblap:	http://www.knbsz.gov.hu/hu/publikaciok.html

HU ISSN 1785-1181

TARTALOM

NEMZETBIZTONSÁG ELMÉLETE

DR. BODA MIHÁLY

A CIA HIDEGHÁBORÚS TEVÉKENYSÉGÉNEK ÚJRAÉRTÉKELÉSE – 3. RÉSZ A TPAJAX-MŰVELET TERVEI, MEGVALÓSÍTÁSA ÉS A MÖGÖTTES IDEOLÓGIA	5
---	----------

BIZTONSÁG- ÉS VÉDELEMPOLITIKA

SZALAI IMRE

III. ÖBÖLHÁBORÚ ÉS A CIVIL-KATONAI EGYÜTTMŰKÖDÉS	35
---	-----------

BOHÁCS FERENC

A MIGRÁCIÓ TERRORKOCKÁZATA	48
---	-----------

DR. HÓDOS LÁSZLÓ

GONDOLATOK A GERILLA-HADVISELÉS ELLENI KÜZDELEM EGYES ÖSSZEFÜGGÉSEINEK TUDOMÁNYOS VIZSGÁLATÁRÓL	67
--	-----------

TÓTH TAMÁS

AZ EURÓPAI UNIÓ POLGÁRI VÁLSÁGKEZELŐ MISSZIÓJA KOSZOVÓBAN - EULEX	81
--	-----------

TECHNIKAI RENDSZEREK

DR. KELEMEN ROLAND – NÉMETH RICHÁRD

A KIBERTÉR ALANYAI ÉS SEBEZHETŐSÉGE	95
--	-----------

SZMOLNIK LAURA

A KATONAI ROBOTIKA FEJLŐDÉSI TENDENCIÁI, IRÁNYAI A NANOTECHNILÓGIA TÜKRÉBEN	119
--	------------

ALKALMAZOTT NEMZETBIZTONSÁGI-ELHÁRÍTÓ ISMERETEK

DR. TÓTH JUDIT

TERRORIZMUS AZ EGÉSZSÉGÜGY SZEMPONTJÁBÓL, A BEVETÉSI CSOPORTOK EGYÜTTMŰKÖDÉSE A KÖVETKEZMÉNYEK KEZELÉSÉBEN.....	140
--	------------

FÓRUM

DR. FARKAS LÁSZLÓ – DR. SZIDNAI LÁSZLÓ A SZIDNAI-KISS-FÉLE GRAFOMÉTER TUDOMÁNYOSSÁGA ÉS ELMÉLETI VALIDÁLÁSA	154
TÓTH ZOLTÁN BALÁZS A PÉNZMOSÁS ÉS TERRORIZMUS-FINANSZÍROZÁS VISSZASZORÍTÁSÁT CÉLZÓ SZABÁLYOZÁSI KÖRNYEZET VIZSGÁLATA AZ EURÓPAI UNIÓ ESETÉBEN I.	177
E SZÁMUNK TARTALMA.....	196
CONTENTS	197
SZERZŐINK.....	208
E SZÁMUNK LEKTORAI	209
A PUBLIKÁLÁS FELTÉTELEI	210

DR. BODA MIHÁLY

**A CIA HIDEGHÁBORÚS TEVÉKENYSÉGÉNEK ÚJRAÉRTÉKELÉSE –
3. RÉSZ**

**A TPAJAX-MŰVELET TERVEI, MEGVALÓSÍTÁSA ÉS A MÖGÖTTES
IDEOLOGIA¹**

I. A TPAJAX tervei és megvalósítása

A TPAJAX-művelet első lehetséges magyarázata arra épít, hogy az iráni olaj nem csupán a britek számára bírt jelentőséggel, hanem az USA számára is, sőt az egész kapitalista világ számára. A magyarázat értelmében az USA a TPAJAX-ot az iráni olaj biztosítása érdekében hajtotta végre, hogy védje azt Moszadek erőszakos nacionalizáló politikájától. Ennek megfelelően a TPAJAX-ot offenzív fedett műveletnek kell tartani.² A második lehetséges magyarázat szerint az USA célja a TPAJAX-szal az Iráni Kommunista Párt (Tudeh) által (és azon keresztül talán a Szovjetunió által is) egyre inkább támogatott Moszadek diktatórikus hatalomátvételének megakadályozása, majd az átvett hatalommal rendelkező Moszadek megtámadása, és a hatalomból való kivetése volt. A TPAJAX ennyiben defenzív fedett akciónak tekinthető. Végül, a saját álláspontom szerint a TPAJAX-ot preventív akciónak kell tartanunk, mivel az USA célja az iráni nemzeti szabadság védelme volt a kommunista hatalomátvételtől olyan módon, hogy az események következményeképpen az USA gazdasági érdekei is kielégüljenek.³ Az alábbiakban ezen utóbbi álláspont mellett mutatok be két érvet.

A TPAJAX-művelet alatt hagyományosan – de mint alább megmutatom, tévesen – egy olyan eseménysort értenek, ami többé vagy kevésbé, de mindenképpen az Egyesült Államokhoz, az USA kormányához, vagy legalábbis politikai döntéshozóinak akaratához kapcsolható. A TPAJAX ebben az értelemben a hagyományos magyarázattól függően egy offenzív vagy defenzív, illetve a pszichológiai és politikai elemek mellett paramilitáris elemeket is magában foglaló fedett akció volt.

Ha azonban megvizsgáljuk a korszak hasonló közel-keleti puccsainak a menetét, a TPAJAX változó terveit, illetve a puccs napjaiban a teheráni CIA-állomás és a CIA-központ közötti üzenetváltásokat, akkor arra a következtetésre kell jutnunk, hogy az az egyetlen eseménysor, amelyet hagyományosan TPAJAX-nak neveznek, valójában két eseménysorból áll, ami két puccskísérletet foglal magába. Ezek közül az első egy sikertelen puccs volt, amelyet hosszas tervezési, egyeztetési

¹ A tanulmány elkészítésében nyújtott segítségért köszönettel tartozom Pál Istvánnak.

² Lásd: BODA Mihály: A CIA hidegháborús tevékenységének újraértékelése – 1. rész: A TPAJAX-művelet első megközelítésben és az olajérdekekre támaszkodó magyarázat. Szakmai Szemle, 2019/1. pp. 25-45.

³ Lásd: BODA Mihály: A CIA hidegháborús tevékenységének újraértékelése – 2. rész: A TPAJAX-művelet első megközelítésben és az olajérdekekre támaszkodó magyarázat. Szakmai Szemle, 2019/2. pp. 5-39.

és jóváhagyási tárgyalássorozat előzött meg. A második puccs azonban, amely ténylegesen elvezetett Moszadek bukásához, egyáltalán nem bírta az amerikai kormányzat vagy akár csak a CIA vezetésének a felhatalmazását, hanem a teheráni CIA-ügynökök, leginkább Kermit Roosevelt, illetve a teheráni amerikai nagykövetség magánakcióiból nőtt ki. Ennek megfelelően, a hagyományos értelmezéssel szemben, ami a két puccskísérletet együtt tekinti a TPAJAX-nak, a két puccs közül csak az egyiket, az első és sikertelen puccsot nevezhetjük így, mivel a CIA az Egyesült Államok jogrendje alapján működött, ezért akcióinak alapvetően az Egyesült Államok vezetői által jóváhagyott akcióknak kellett lenniük.

A TPAJAX átértelmezése olyan további következményekkel is jár, hogy a TPAJAX, azaz az első és sikertelen puccs csupán pszichológiai és politikai akciókra korlátozódott, paramilitáris akciókra nem; a TPAJAX nem offenzív vagy defenzív, hanem preventív akció volt, amelynek a célja nem az iráni olajüzlet USA-nak való offenzív megszerzése volt, vagy egy tényleges kommunista veszély elleni védelem, hanem az iráni szuverenitás preventív védelme az USA összefonódó gazdasági és politikai érdekeivel összhangban.

1. Abrahamian és Roosevelt a TPAJAX és a két puccs viszonyáról

Ha megnézzük a hagyományos magyarázatot képviselők álláspontját a puccs tervéről, akkor azt látjuk, hogy közvetlenül vagy közvetve, de mindkét puccsot beleértik a TPAJAX-ba, mint annak két fázisát. Például James Callanan a korai CIA fedett műveletekről írt könyvében közvetlenül fogalmaz:

„... a TPAJAX-művelet a CIA által megtervezett puccs, amely az iráni miniszterelnök, Mohammed Moszadek hatalomból való eltávolítását eredményezte.”⁴

A legtöbb esetben azonban, a két puccsnak a TPAJAX-szal való azonosítása közvetve, azaz a puccsról való beszámoló elején rögzítik a tervezett puccs nevét, a TPAJAX-ot, majd azt követően leírják mind a sikertelen, mind a sikeres puccsot.

Azok, akik a TPAJAX alatt mindkét puccsot értik, vagy többé-kevésbé tervezett fázisokként veszik számba őket, vagy a második puccsot inkább improvizációnak látják. Ervand Abrahamian szerint a két puccsot a TPAJAX két, előre eltervezett fázisaként kell felfogni, amelyek többé-kevésbé tervszerűen mentek végbe. Abrahamian így fogalmaz:

„A Naszeri-fiaskót [azaz az első puccs bukását B.M.] követően néhányan a CIA és az MI6 főhadiszállásán arra a következtetésre jutottak, hogy az egész puccs megbukott. ... Mások azonban, nevezetesen Roosevelt, arra a következtetésre jutott, hogy a puccsnak, csak a „kvázi legális” része bukott meg. Úgy érveltek ezt követően, hogy a rendelkezésre álló hálózat magja, különösen a katonai összetevők érintetlenek maradtak, és némi improvizációval az eredeti terv is kivitelezhető.”⁵

⁴ CALLANAN, James: *Covert Action in the Cold War*; London, Taurus & Co., 2010. p. 109.

⁵ ABRAHAMIAN, Ervand: *The Coup 1953, The CIA, and the Roots of Modern U.S.-Iranian Relations*; New York, The New Press, 2013., pp. 140-141.

Abrahamian szerint is volt némi bizonytalanság a két puccs között, azonban szerinte fontos volt a tervezettség is. Ezzel szemben maga a nevezett Roosevelt nagyobb jelentőséget tulajdonított az improvizációnak a második puccs esetében: „Miután megértettük, hogy az öreg dr. Moszadek mit mondott iráni honfitársainak [a Násziri letartóztatását követő hajnali rádiónyilatkozatban B.M.], elkezdjük számba venni azokat a fontos dolgokat, amelyeket azonnal meg kell tennünk.” Miután számba vették a megteendő dolgokat, és azok közül néhányat végrehajtottak, Rooseveltt így folytatja: „Lényegében, abszolúte semmilyen tervünk nem volt arra nézve, hogy mit kellene tennünk, ha a holnap nem sikerül.”⁶

Ezeknek a jellemzéseknek, amelyek a TPAJAX-ot úgy értelmezik, hogy abban benne van mindkét puccs, ellentmond az, ahogyan a Közel-Keleten a korszakban a CIA végrehajtotta a puccsokat, illetve a TPAJAX tervezési és megvalósítási folyamatának a források alapján való vizsgálata.

2. Az 1949-es szíriai és az 1952-es egyiptomi puccs

A szíriai puccs legteljesebb változatát Miles Copelandtól ismerjük, aki személyesen is részt vett a szíriai puccsban. Copeland két fontos helyen tárgyalja a szíriai eseményeket, azonban az események bemutatása a két helyen jelentősen eltér egymástól. Az események valóságát és Copeland megbízhatóságát illetően az az elfogadott álláspont, hogy az igazság valahol a két verzió között található.⁷

A szíriai katonai puccs volt, amely során a csekély politikai hatalommal rendelkező és kisebbségi kormányt vezető, illetve Izraellel szemben háborút veszítő miniszterelnököt Shukri al-Quwatli-t Huszni Zaim tábornok vértelen puccs során megfosztotta a hatalmától. A puccsnak az képezett politikai keretet, hogy a vesztes háború után 1949-ben baloldali pártok (többek között a Baath Párt, a Kommunista Párt és Muszlim Testvériség) is megjelentek a szíriai politikában és az utcán.

Copeland elsőként⁸ úgy jellemezte a szíriai puccsot, hogy annak előkészületében a CIA fontos szerepet játszott, amennyiben segítette a puccsal hatalomra kerülő Huszni Zaim tábornokot többek között annak feltérképezésében, hogy milyen épületeket kell a sikeres puccshoz a lehető leggyorsabban elfoglalni. Másodjára⁹ azonban úgy írta le a puccsot, hogy annak megtervezése és végrehajtása főként Zaim érdeme volt. Akárhogy is volt, a puccs során a Zaim által irányított hadsereg vérontás nélkül elfoglalta a fontos kormányzati épületeket és a rendőrséget, illetve letartóztatta Quwatli-t.¹⁰

⁶ ROOSEVELT, Kermit: *Countercoup 175-176.*, New York, McGraw-Hill Book Company, 1979. p. 182.

⁷ WILFORD, Hugh: *America's Great Game: The CIA's Secret Arabists and the Shaping of the Modern Middle East*; New York, Basic Books, 2013., p. 107.

⁸ COPELAND, Miles: *The Games of Nations: The Amoralty of Power Politics*, London: Weidenfeld & Nicolson, 1969.

⁹ COPELAND, Miles: *The Game Players: Confessions of the CIA's Original Political Operative*, London, Aurum Press, 1989.

¹⁰ WILFORD i. m.

Az egyiptomi puccs sok hasonlóságot mutat a szíriával, mivel ez is katonai puccs volt, és Copeland itt is szerepet játszott az események alakításában. Az egyiptomi puccsban azonban a szíriával szemben már a TPAJAX-ot Teheránban vezető Kermit Rooseveltt is szerepet kapott. Egyiptomban 1952-re a britek kezéből kicsúszott a névleg független, ám gyakorlatilag gyarmati sorban álló egyiptomi állam ellenőrzése, és a helyi arab nacionalista mozgalom fegyverrel is felvette a harcot a brit katonákkal. Az eszkalálódó erőszak során a CIA arról igyekezett meggyőzni Faruk királyt, hogy vezessen be reformokat és vessen véget a társadalmi bizonytalanságnak. A CIA elképzelése az volt, hogy amennyiben nem sikerül meggyőzni Farukot a reformok bevezetéséről, akkor Faruk helyére egy másik vezetőt kell találni. Faruk végül nem vezetett be reformokat, hanem az egyiptomi hadsereg egy csoportja, a Szabad Tisztek, illetve annak két vezetője, Mohammed Naguib és Gamal Abden Nasszer 1952. július 22-23-án átvette a hatalmat. A puccs során a hadsereg bevonult Kairóba, elfoglalta a stratégiai fontosságú tereket és épületeket. Faruk lemondott a trónról és elmenekült az országból.¹¹

A két puccs bemutatása azért volt fontos, hogy lássuk, milyen módszereket alkalmazott a CIA a Közel-Keleten a TPAJAX-ot közvetlenül megelőző években. A szíriai és az egyiptomi puccsot egyaránt jórészt vértelen puccsként jellemezhetjük, amely a CIA alapvetően preventív jellegű beavatkozását foglalta magában. Szíriában a gyenge Quwatli, és a vele szemben erősödő baloldali tüntetéshullám miatt kellett lépni, Egyiptomban pedig az iráni helyzethez nagyon hasonló szituáció alakult ki, amelyben a britek álltak szemben a helyi arab nacionalizmus képviselőivel. A hasonlóság azonban itt véget is ér, mivel az egyiptomi arab nacionalizmus képviselői katonatisztek voltak, akik képesek voltak az uralkodóval szemben fellépni. Mindkét puccsban vélhetően szerepet játszottak a CIA pszichológiai (propaganda) akciói, illetve az állami hatalom átjársását elősegítő politikai manőverei és manipulációi. Paramilitáris akciót azonban, azaz pénzzel, fegyverrel vagy kiképzéssel támogatott gerillákat, vagy saját fegyveres egységeket a CIA egyik esetben sem vetett be.

A szíriai és az egyiptomi puccs alapján a TPAJAX-ot is úgy jellemezhetjük, mint egy preventív és pszichológiai, illetve politikai akciókra építő műveletet, amelynek a célja egy kvázi-legális hatalomátvétel volt, és nem egy katonai eszközökkel megtámogatott és paramilitáris akciót is tartalmazó véres puccs.

3. TPAJAX: tervek és megvalósítás

A TPAJAX terveinek az áttekintésénél a brit „Csizma-művelet” rendelkezésre álló terveinek a rövid ismertetésénél kell kezdenünk. Ezt követően végignézzük a TPAJAX terveinek a fejlődését 1953 májusától 1953 augusztusáig. Ezeknek a terveknek a készítői számítottak arra, hogy az iráni Parlamentet fel tudják használni a céljuk elérésére, ahogy arra számítottak a britek és az oroszok is korábban. Mivel azonban augusztus elején Moszadek feloszlatta a Parlamentet, új tervre volt szükség. Végül ismét új tervre volt szükség az első, sikertelen puccsot követően is, amely azonban a fent mondottak értelmében a „Csizma-művelet” terveihez hasonlóan szintén nem tartozik a TPAJAX-hoz.

¹¹ Uo.

a. Tervek

(i) A brit tervek és a rendelkezésre álló eszközök

A britek „Csizma-műveletének” tervei Montague Woodhouse SIS-ügynök nevéhez fűződnek. Woodhouse a „Csizma-művelet” tervezésénél egyaránt számított a teheráni ügynökök és a vidéki baráti törzsek segítségére. Az elképzelés szerint az akció városi részének keretében át kellett volna venni Teherán irányítását és letartóztatni Moszadeket. Ezzel egy időben, az akció vidéki részének keretében, a baráti törzsek vezetőinek embereikkel meg kellett indulniuk a dél-iráni vidéki nagyvárosok (Iszfahán és Ábádán) felé. Amennyiben a Tudeh komoly ellenállást tanúsított volna Teheránban, akkor alapvetően a törzsi erőre támaszkodva kellett volna letörni az ellenállást.¹²

A brit terv megvalósításának kulcsa a britek teheráni fedett hálózata és dél-iráni törzsi szövetségi rendszere volt. A teheráni hálózatot a három Rasidijan testvér szervezte, akik a második világháború (1943) óta dolgoztak a briteknek.¹³ A hálózatba éppúgy beszerveztek parlamenti képviselőket, politikusokat, a királyi udvar tagjait, katonatiszteket, mint vallási vezetőket, üzletembereket vagy újságírókat. A nacionalizálási törvény elfogadása után a Rasidijan-hálózat legfontosabb feladata Moszadek hatalmának a destabilizálása volt, amit Moszadek-ellenes újságcikkek megjelentetésével, Moszadek-ellenes utcai tüntetések szervezésével és politikusok, parlamenti képviselők Moszadekkel való szembefordításával igyekeztek elérni. A Rasidijanok 1952. júliusban és októberben Záhedi tábornok segítségével kísérletet tettek Moszadek hatalomból való kiszorítására is, amiért októberben Moszadek letartóztatta őket. A hálózat tagjai segítségükért cserébe havonta bizonyos összegeket kaptak.¹⁴

A britek ezzel a tervvel álltak a CIA és az amerikai politikai vezetés elé 1952 novemberében, miután Moszadek kitette a brit diplomáciai képviselőt Iránból, hogy az Egyesült Államok segítségét kérjék.

(ii) A nicosiai vázlat és a rendelkezésre álló eszközök

Miután április 4-én a CIA vezetője 1 millió dolláros költségvetést hagyott jóvá egy iráni fedett akcióra, megkezdődött a TPAJAX tervezése. Az első határozott körvonalakat a britekkel közösen lefolytatott májusi nicosiai találkozón alkotta meg Donald Wilber a CIA részéről, és Norman Darbyshire az SIS részéről. A nicosiai vázlat megalkotásának a célja a TPAJAX alapvető feltételezéseinek a rögzítése volt, amelyet majd később részleteiben is ki lehet dolgozni.

A nicosiai vázlat szerint kiemelten fontos Záhedi tábornok személye, mint az egyetlen megbízható iráni politikus, aki a puccsot követően képes kormányalakításra. Záhedihez hasonlóan fontos személy volt a sah, akinek az erőszakot sem nélkülöző meggyőzését is a siker feltételének látták. Végül, alapvető

¹² RAHNEMA, Ali: Behind the 1953 Coup in Iran; Cambridge, CUP, 2015. pp. 99-100.

¹³ Uo.: pp. 64-68.

¹⁴ GASIOROWSKI, Mark J.: The 1953 Coup d'État Against Mosaddeq; In: Mark J. GASIOROWSKI and Malcolm BYRNE (eds.): Mohammed Mosaddeq and the 1953 Coup in Iran; Syracuse, Syracuse University Press, 2004., p. 235.

fontossággal bírt a tervezők számára, hogy a puccsot kvázi-legális akcióként hajtsák végre, amivel el lehet kerülni a Tudeh szélsőséges reakcióját.¹⁵

Részleteiben, összefüggéseiben, illetve részben operacionalizálva a nicosiai vázlat a következőket jelentette.¹⁶ Záhedit informálni kellett arról, hogy ő a kiszemelt miniszterelnök, aki kétféleképpen kerülhet kormányra a puccs során: kvázi-legálisan vagy katonai támogatással. A kvázi-legális útnak abban kellett állnia, hogy miután a vallási vezetők utcai tüntetést szerveznek Moszadek ellen, Moszadek vallás-ellenessége és az iráni ügyek vitelének inkompetenciája miatt a tüntetés a rendőri fellépés ellen a Parlamentben keres menedéket, ahol a „baráti” képviselők komolyan véve a tüntetés követeléseit, lemondatták Moszadeket és megválasztják Záhedit, akit a sah királyi határozattal (firman) kinevez miniszterelnöknek.

A terv szerint Záhedi mellett a sahot is informálni kellett, és meg kellett győzni a puccs támogatásáról. A sah támogatása a tervezésnek ebben a szakaszában nem volt annyira meghatározó, mint a későbbiekben, mivel Moszadek lemondását és Záhedi kinevezését alapvetően nem ő, hanem a Parlament végezte volna. A sahnak ekkor valójában csak ceremonális szerep jutott volna. Ugyanakkor, amennyiben a sah nem vállalta volna a kinevezési ceremóniát sem, az komolyan csökkentette volna a sahhoz hű vallásos és katonai társadalmi csoportok között Záhedi támogatottságát. Így a nicosiai terv szerint minden eszközt meg kell ragadni arra, hogy a sahot meggyőzzék a kvázi-legális puccs támogatásáról. A minden eszköz alkalmazása során leginkább arra kellett a sah figyelmét felhívni, hogy az USA és Nagy-Britannia komoly pénzügyi segítséget fog nyújtani Iránnak; hogy a puccs célja Irán önállóságának a megőrzése a szovjet befolyástól; hogy az USA és Nagy-Britannia érdekei között az iráni olaj csak másodlagos szerepet tölt be; hogy ha a sah nem támogatja a puccsot, akkor ő lesz a felelős az iráni gazdaság és társadalom összeomlásáért, illetve ebben az esetben is végrehajtják a puccsot, ám a sah és a Pahlavi-dinasztia nem fog annak előnyeiből részesülni.

Végül, fontos volt az arra való felkészülés, hogy a sikeres puccsot követően Teheránban a Tudeh, vidéken pedig a Moszadeket támogató törzs erőszakos akciókat fog végrehajtani. A Tudeh és a Kaskai ellen ezért komoly ellenakciókkal kellett készülni.

Amennyiben a puccsnak a kvázi-legális változata nem járna sikerrel, akkor ugyanaznap este kezdődhetett volna a katonai puccs, amelynek részleteit egyelőre nem határozták meg. Ennek az volt az oka, hogy Wilber a pszichológiai hadviselés szakértője volt és nem a paramilitáris hadviselésé, illetve a SIS és a CIA már kész helyi hálózatai is elsősorban propaganda-hálózatok voltak. Ennek megfelelően május végén csatlakozott a tervezőkhöz George Carroll, hogy kidolgozza a katonai beavatkozás részleteit és létrehozza a helyi paramilitáris hálózatot.

A katonai puccs eszközei ugyan Nicosiában még nem álltak rendelkezésre, azonban Wilber és Darbyshire megosztották egymással a CIA és a SIS Iránban

¹⁵ WILBER, Donald: Overthrow of Premier Mossadeq of Iran; <https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB28/> pp. 8-9. (Letöltés ideje: 2019. 02. 08).

¹⁶ Uo.: Appendix A.

felhasználható erőit és eszközeit. Az SIS rendelkezett a Rasidijan-hálózat és a dél-iráni törzsek támogatásával (amiről az előző fejezetben volt szó), a CIA pedig a 40-es évek végétől futó TPBEDAMN-akció által létrehozott hálózattal. A TPBEDAMN során megalkotott hálózat Ali Jalali és Faruk Kajvani köré szerveződött, akik a Rasidijan-testvérek hálózatához hasonlóan szervezték be az irániakat a CIA zsoldjába.

(iii) A londoni terv és új hálózat kiépítése

A nicosiai találkozó után a tervezésben érintett felek június elején Bejrútban, majd június közepén Londonban ültek le a terv véglegesítésére. A tervezésben részt vevők között most már Kermit Roosevelt is szerepet kapott, mint a TPAJAX helyszíni vezetője. A londoni terv részleteiben dolgozta ki a nicosiai tervet, azonban ahhoz képest fontos változtatásokat is tartalmazott. Az egyik ilyen fontos változtatás az volt, hogy a Kaskai törzs felkelésével nem foglalkozott, mivel az újonnan kialakult vélekedés szerint miután Moszadeket eltávolították a hatalomból, a vidéki törzsek sem lesznek már aktívak.¹⁷

A londoni terv¹⁸ a TPAJAX három fázisát különböztette meg: Moszadek ellenzékének a megerősítését előzetes és pénzbeli támogatással, propaganda akciók végrehajtását Moszadek helyzetének meggyengítésére és a katonai puccsot. Az ellenzékben ismét központi szerepet kapott a sahi, akit többféleképpen is terveztek bevonni a történésekbe. Elsőként az ő lány ikertestvérenek, Ashráf hercegnőnek kellett felkeresnie őt, és tájékoztatnia az USA és Nagy-Britannia iráni céljairól. Másodjára, a hercegnő által előre jelezve, Norman Schwarzkopf tábornoknak kellett felkeresni a sahot (aki az GEMNISH projekt vezetőjeként közeli kapcsolatba került a sahhal), és meggyőzni a korábban körvonalazott érvek segítségével. Végül ismét Ashráf hercegnőn lett volna a sor, hogy felkeresve a sahot, királyi határozatokat írasson alá vele arról, hogy Záhedet vezérkari főnöknek nevezi ki, arról, hogy a hadsereg minden tisztje köteles a tábornok parancsait követni, illetve hogy egy levelet írasson vele, amelynek értelmében a hadsereg minden tisztjének támogatnia kell a levelet felmutató személyt.

A londoni terv a puccs történéseit a nicosiai terv alapján vázolta fel. A terv az akció elsőrendű céljának a kvázi-legális puccs végrehajtását nevezte meg,¹⁹ amennyiben a vallási vezetők utcai tüntetését követően a Parlament szavazása sikeres. Amennyiben a parlamenti szavazás nem jár sikerrel, akkor jöhetett a katonai puccs, aminek a részleteit a londoni terv sem rögzítette. Ugyanakkor körülírta azt az intézményt, amelyet a paramilitáris akciók szakértője, Geroge Carroll hozott létre a katonai puccs támogatására.

Carroll létrehozta a Katonai Titkárságot, amelyet egy Záhed által kinevezett, ám az USA és Nagy-Britannia számára is elfogadható tisztnek kellett vezetnie, és amelynek a feladata azoknak a magas rangú tiszteknek a beszerzése volt, akik hajlandónak mutatkoztak a Moszadek elleni fellépésre. A szervezet a „Bosco-testvérek”, Abbász Farzanegan ezredes és Azizollah Farzanegan százados köré

¹⁷ Uo. pp. 12-13.

¹⁸ Uo. Appendix B.

¹⁹ Uo. Appendix B., p. 19.

szerveződött, és arra törekedett, hogy a Császári Őrség, a rendőrség és a Katonai Szállítási Osztály mellett a Teheránban állomásozó öt katonai ezred rangidős tisztjeit is beszeresse. A beszeresettek közül a második puccs során a Katonai Szállítási Osztályt vezető Haszan Ahávi ezredesnek volt komoly szerepe, aki a katonai puccsot névlegesen vezető Záhedi tábornok helyett ténylegesen le is vezényelte azt.²⁰ A kiválasztott tisztek feladataként Carroll Teherán stratégiai fontosságú tereinek és épületeinek az elfoglalását (pl. katonai főhadiszállás, rádió épülete, Nemzeti Bank) és a Tudeh várható megmozdulására való felkészülést határozta meg.²¹

(iv) A teheráni terv

Augusztus elején, miután Moszadek kiírta a népszavazást a Parlament feloszlására, a londoni tervnek a sah meggyőzésére vonatkozó részei nem teljesen a terv szerint alakultak. A legfontosabb változás abban volt, hogy most a sahot arra kérték, hogy bocsásson ki egy firman-t, amelyben Záhedit vezérkari főnökké nevezi ki, illetve egy levelet a Moszadek által kiírt népszavazás elítéléséről, és ezeket Schwarzkopf tábornoknak adja át.²² Miután azonban a népszavazást már nem lehetett megakadályozni, és Moszadek feloszlatta a Parlamentet, a kvázi-legális puccs tervét is módosítani kellett, hiszen nem működött az az intézmény, amely végrehajtotta volna a kvázi-legális puccsot. Az új tervről, amelyet teheráni tervnek nevezhetünk, azonban nem áll rendelkezésünkre olyan forrás, mint amilyeneket a nicosiai és a londoni tervek bemutatásánál lehetett használni. A 2017-ben nyilvánosságra hozott dokumentumok között ugyan szerepel egy hivatkozás egy terv vázlatára június 19. és június 24. között, azonban ez a dokumentum továbbra is titkosítás alatt áll.²³ A teheráni terv tartalmára így az első puccsot közvetlenül megelőző eseményekből és az első puccs eseményeiből tudunk következtetni.

Az események alapján azt mondhatjuk, hogy a puccs szervezői a Parlament bezárása után is tartani kívánták magukat a többé-kevésbé kvázi-legális puccshoz, mint az akció elsőrendű célkitűzéséhez, aminek most a sah került a központjába, mint a Moszadeket elbocsátó, és a Záhedit kinevező firman-ok kibocsátója. A sah tevékenységének így nem csupán ceremoniális, hanem jogi szerepet is szántak.

Egyes vélemények szerint az ötletet maga a sah indítványozta,²⁴ az elterjedtebb vélemény szerint azonban a CIA-nak és az SIS-nak komoly munkájába került a sah meggyőzése, hogy ő bocsássa ki a firman-okat.²⁵ A meggyőzési folyamatban részt vett Schwarzkopf tábornok mellett Asadolah Rasidijan és Kermit Roosevelt is, akik mind külön-külön és titokban találkoztak a sahhal, és igyekeztek hatást gyakorolni rá.

²⁰ Uo. pp. 87-94.

²¹ Uo. Appendix B., pp. 11-13.

²² Uo. p. 28.

²³ Draft Operational Plan (Document 221.). In FRUS 1952-1954, Iran, 1951-1954; Washington, United States Government Publishing Office, 2017., p. 597.

²⁴ WILBER, Donald: Overthrow of Premier Mossadeq of Iran; <https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB28/> pp. 29-30. (Letöltés ideje: 2019. 02. 08).

²⁵ Pl.: GASIOROWSKI (2004) i. m. p. 248.

A sah végül azokkal a feltételekkel engedett, hogy bebizonyítják számára az akció komolyságát, azaz bemutatják, hogy az iráni hadsereg, illetve Eisenhower és Churchill elnökök támogatják a puccsot. Augusztus 9-én vagy 10-én Ahávi ezredes találkozott a sahhal és bemutatta neki a CIA által felépített katonai hálózatot, illetve a CIA és az SIS leszervezte, hogy az amerikai és a brit miniszterelnök egy-egy rádióbeszédében elhangozzon az a kifejezés, amelyet a sah megjelölt, így a sah tudhatta, hogy az elnökök támogatják Moszadek hatalomból való kvázi-legális eltávolítását.²⁶

Ezt követően a sah ígéretet tett, hogy másnap aláírja a firman-okat, és azt követően a puccs idejére elutazik Ramszarba, a Kaszpi-tengerhez. Mivel azonban az aláírandó firman-okat kézbesítő Rasidijan elkésett a sahhal való találkozóról, a sah a firman-ok aláírása nélkül repült el Ramszarba. Augusztus 12-én Násziri ezredesnek kellett a sah után mennie, hogy aláírassa vele a firman-okat, amit a sah ezúttal meg is tett.

A sah meggyőzése és a firman-ok kibocsátása mellett azonban még létre kellett hozni azt a helyzetet, amiben Moszadek számára, kvázi-legális keretek között, nyilvánvalóvá válik az elbocsátása. Ezt a helyzetet a korábbi tervekben a vallásos tüntetés, a Parlamentben menedéket kérő vallásos tömeg, illetve a Parlamenti szavazás adta volna. A teheráni tervben, ahogy a parlamenti szavazásnak, úgy a vallásos tüntetésnek és tömegnek sem volt helye, hanem ennek a szerepét a Boscoe-testvérek és az Ahávi ezredes köré felépült katonai hálózat töltötte be. Ezen hálózat feladata lett volna a firman-ok birtokában Moszadek letartóztatása, majd Teherán stratégiai jelentőséggel bíró pontjainak megszállása.

Ez alapján azt látjuk, hogy a nicosiai és a londoni tervben még külön-külön szereplő kvázi-legális és katonai puccsok a teheráni tervben az események hatására, és még mindig a kvázi-legális puccs elsőrendű céljával egyetlen egységbe kovácsolódtak. Azaz a teheráni terv szerint az első kvázi legális puccs után, a TPAJAX keretein belül nem volt helye további katonai puccsoknak.

b. A teheráni megvalósítás

(i) Az első puccskísérlet: a TPAJAX

Azt követően, hogy a sah aláírta a firman-okat, augusztus 15-e éjjelén Násziri ezredes katonái élén megkísérelte a Moszadeknek szóló firman kézbesítését. Moszadek azonban nem sajátkezűleg vette át a firman-t, és lefogatta Nászirit, majd másnap hajnalban bejelentette, hogy puccsot kíséreltek meg ellene. Másnap Moszadek folytatta a letartóztatásokat, és minden olyan katonatisztet letartóztatott, akiről feltételezte, hogy köze lehetett a puccshoz. Záhedi a CIA segítségével elrejtőzött, a sah pedig RamszARBól Bagdadon keresztül Rómába menekült.

Az első puccs, a TPAJAX gyakorlatilag el sem kezdődött, már kudarcba fulladt. Úgy bukott azonban el, hogy erőforrásainak nagy része, amelynek építése a nicosiai terv elkészülése, azaz június eleje óta zajlott, sértetlen maradt. A teheráni magasabb katonai vezetők nagy része ugyan letartóztatásban volt, azonban a

²⁶ Uo. p. 248.

Rasidijan-testvérek és a Jalali-Kajvani páros által fenntartott civil hálózat nagy része sértetlen maradt, illetve a Boscoe-testvérek által szervezett katonai hálózatnak az alacsonyabb tiszteket magában foglaló része is megmaradt.²⁷

Hiába voltak meg azonban a nagyrészt érintetlen eszközök, mivel a CIA központja augusztus 16. és 18. között folyamatosan olyan táviratokkal bombázta a teheráni CIA-állomást és annak vezetőjét, Rooseveltet, amelyeknek a rövid lényege abban fejezhető ki, hogy ne csináljanak semmit. Augusztus 16-án arra szólították fel Rooseveltet, hogy ne keresse a kapcsolatot sahhal.²⁸ Augusztus 17-én már bizonyos értelemben engedékenyebb volt a CIA-főhadiszállás, mivel megengedték Rooseveltnak, hogy felvegye a kapcsolatot a sahhal, és nyomást gyakoroljon rá abba az irányba, hogy a sah adjon ki egy, az eseményeket, és azokban az ő szerepét magyarázó közleményt. Azonban ez a távirat is határozottan megtiltotta, hogy megpróbálják rávenni a sahot arra, hogy a hadsereget felkelésre szólítsa fel, illetve hogy bármi akciót hajtsanak végre a sahot illetően, amelyet nem engedélyezett a főhadiszállás.²⁹

Augusztus 18-án két távirat is érkezett a CIA főhadiszállásáról. Az egyik távirat szerint a sahot arra kellett rávenni, hogy egy meghatározott szövegű közleményt adjon ki,³⁰ a másik szerint a TPAJAX-ot megpróbálták, de nem sikerült, és a továbbiakban semmilyen akcióban nem vehetnek részt Moszadek ellen, ami visszakövethető lenne az Egyesült Államokhoz. Ennek megfelelően nem fogadták el Rooseveltnak az akcióra vonatkozó azon jellemzését, hogy „a művelet nem teljesen halott”, és minden Moszadek elleni akció azonnali megszakítására utasították a teheráni állomást. A második távirat fontosabb részei így szólnak:

„2. A Külügyminisztérium a következő ideiglenes állásfoglalást tette:

A rendelkezésre álló bizonyítékok alapján az a nézet alakult ki, hogy a műveletet megpróbáltuk és nem sikerült, és hogy ne vegyünk részt semmilyen Moszadek ellen irányuló akcióban, amely visszakövethető lenne az Egyesült Államokig... .

3. ... Sajnáljuk, hogy új információk hiányában nem foglalkozunk a harc folytatásával, ahogyan azt az Egyesült Államok tisztviselője állította („a művelet nem teljesen halott”).

4. A fent mondottak alapján, és az Ön, illetve Henderson nagykövet erős ellenvétele hiányában a Moszadek elleni műveletet meg kell szakítani.”³¹

²⁷ RAHNEMA, Ali: Behind the 1953 Coup in Iran; Cambridge, CUP, 2015., pp. 110-123.

²⁸ Telegram From the Embassy in Iran to the Department of State (Document 265.). In FRUS 1952-1954, Iran, 1951-1954; Washington, United States Government Publishing Office, 2017., p. 667.

²⁹ Telegram From the Central Intelligence Agency (Document 272.). In FRUS 1952-1954, Iran, 1951-1954; Washington, United States Government Publishing Office, 2017., p. 675.

³⁰ Telegram From the Central Intelligence Agency (Document 277.). In FRUS 1952-1954, Iran, 1951-1954; Washington, United States Government Publishing Office, 2017., p. 682.

³¹ Telegram From the Central Intelligence Agency to the Station in Iran (Document 278.). In FRUS 1952-1954, Iran, 1951-1954; Washington, United States Government Publishing Office, 2017., pp. 683-684.

(ii) A második puccskísérlet

Az USA Külügyminisztériuma közvetett, illetve a CIA-főhadiszállás közvetlen felszólításai ellenére a Rooseveltt vezette teheráni CIA-állomás, vélhetően Loy Henderson teheráni nagykövettel együttműködve önálló akció szervezésébe kezdett, amely a rendelkezésre álló eszközök mellett az improvizációra épült.

Augusztus 16-án sokszorosították és elkezdték a terjesztését a sah által aláírt firman-ok másolatainak, hangsúlyozva a sah tettének jogi alapját, és a korábban is alkalmazott Rasidijan- és Jaláli-Kajvani-provokátorok segítségével „hozzáségítették” a Tudeh szimpatizánsait egy nagyszabású utcai tüntetéshez, illetve szintén provokátorok segítségével mecseteket és vallási vezetőket támadtak meg. A provokátorok tevékenységét követően a Tudeh szimpatizánsai már maguktól is nagyszámmal csatlakoztak a sah-ellenes tüntetéshez, amely megrongálta a Pahlavidinasztia szobraikat, a népköztársaság kikiáltását követelte és az amerikaiakat tette felelőssé a puccsért.

Roosevelt-ék augusztus 17-én mozgósították a vallási vezetőket a vallás-ellenes tüntetés ellen, többek között Borudzserdi nagyayatollahot, hogy ítéljék el a kommunizmust, illetve a vidéki, Kermánsáh-i és Iszfahán-i katonaságot, amelyek közül csak a Kermánsáh-i parancsnok működött együtt a második puccsal.

Augusztus 18-án Henderson, talán előre egyeztetve Roosevelttel, kihallgatást kért Moszadektól, hogy tájékozódjon a kialakult helyzetről. A kihallgatáson arra kérte Moszadeket, hogy rendelje ki az utcákra a rendfenntartó erőket, hogy azok megvédhessék a Tudeh-tüntetés ellen az amerikai állampolgárokat. Ellenkező esetben Henderson kilátásba helyezte az Egyesült Államok állampolgárainak evakuálását Iránból, és az amerikai segélyek leállítását. Moszadek ezt követően kirendelte az utcára a rendfenntartó erőket.

Augusztus 19-ére a rendfenntartó erők elvégezték a munkájukat, visszaszorították és szétverték a baloldali tüntetést, lehetővé téve ezzel a korábban a CIA-provokátorok által „elősegített” teheráni Moszadek-ellenes civil-vallási tüntetés megszerveződését és a vidékről Teheránba érkező katonai demonstráció egyesülését (amihez a rendfenntartó erők nagy része is csatlakozott), amely délutánra legyőzte a Moszadek-párti katonai erőket, és elfogta Moszadeket. Augusztus 19-e délután Záhedi tábornok a rádióban bejelentette, hogy a sah firman-jainak megfelelően átvette a hatalmat Iránban, és letartóztatta a puccsot elkövető Moszadeket.

4. A TPAJAX kvázi-legális értelmezésére építő érv

A hibrid magyarázat legfontosabb feltételezése, hogy az USA gazdasági és politikai érdekei, illetve Irán érdekei, legalábbis 1953. augusztusig, összefonódtak. Az összefonódás egyik oka, hogy az USA Irán „harmadik erő” politikája és saját világgazdasági elképzelései miatt olyan gazdasági és politikai kapcsolatba került Iránnal, amelyben Irán nem játszott egyértelműen alárendelt szerepet, mert az USA nem gyakorolt sem deklarált, sem burkolt politikai hatalmat az iráni (bel)politikában. Ez a kapcsolat mind Irán, mind az USA számára gyümölcsöző volt.

A TPAJAX hagyományos, mindkét puccsot magában foglaló paramilitáris akcióként való értelmezése inkább a hagyományos magyarázatok valamelyikét támogatja. A paramilitáris akcióként való értelmezés fényében ugyanis kizárólag a cél volt a fontos, hogy Moszadek kikerüljön az iráni politikai életből, annak a módja kevésbé. A magyarázatok szerint az amerikai olajérdekeket vagy a kommunizmus feltartóztatását mindenáron meg kellett valósítani, függetlenül azoktól a károktól, amikkel egy ilyen akció végrehajtása járhat az iráni társadalomra, és végeredményben a nemzetközi politikára nézve. A paramilitáris akcióként való értelmezés fényében az USA sokkal inkább politikai gyarmattartóként lépett fel, mint ahogy Nagy-Britanniától és a Szovjetuniótól látható volt korábban, hiszen a paramilitáris akció részben katonai akció, amely nélkülözi az alkotmányosság és a legalitás minden látszatát.

A TPAJAX helyes, kvázi-legális értelmezése azonban a hibrid magyarázatot támasztja alá, mivel az így értelmezett akció összeegyeztethető ezzel a gazdasági függőség-jellegű amerikai-iráni viszonyal. Az amerikai-iráni viszony kölcsönösen gyümölcsöző voltát ugyanis csak akkor lehetett fenntartani, ha az USA továbbra sem avatkozik bele nyíltan illegális akcióval az iráni belpolitikába, ahhoz hasonlóan, ahogy korábban a britek és a szovjetek beavatkoztak. A TPAJAX mint kvázi-legális puccs ugyan beavatkozás az iráni belpolitikába, azonban olyan beavatkozás, amely bizonyos értelemben tiszteletben tartja Irán legális nemzeti szuverenitását.

II. A TPAJAX a második világháború utáni amerikai külpolitikai ideológiák fényében

1. Realizmus és idealizmus a politikában és a fegyveres konfliktusokban

A politikai jellegű fegyveres és nem fegyveres konfliktusoknak a történelem során két egymással szemben álló, az ideológiák spektrumának a két szélén helyet foglaló ideológiája alakult ki, a realista és az idealista gondolkodás. Amíg a realizmus inkább a valóságosabb, azaz nagyobb valószínűséggel elérhető, ám kisebb morális értékkel rendelkező célok megvalósításának fontosságát és elsőbbségét hangsúlyozza (pl. államérdek megvalósítása, a meglévő hatalom alkalmazása), addig az idealizmus sokkal inkább a kevesebb lehetőséggel rendelkező, ám morálisan értékesebb célok mellett köteleződik el (pl. emberélet megóvása, harmonikus béke fenntartása/elérése).

a. Az idealizmus

(i) Az idealista doktrína rövid története

A fegyveres konfliktusokat célzó idealista gondolkodás gyökerei az ókorba nyúlnak vissza, Arisztotelészhez, aki először használta a „jogos háború” kifejezést arról írva, hogy a görögöknek a barbárok elleni háborúi jogosak, mivel a barbárok természettől fogva szolgák, a görögök pedig urak, és így a görögöknek kötelessége, hogy gondoskodjanak a barbárokról (cserébe pedig a barbároknak kötelessége, hogy ellássák a görögöket).³² Az ókorban Cicero, majd Szent Ágoston foglalkozott

³² ARISZTOTELÉSZ: Politika; Budapest, Gondolat, 1969., pp. 88-94., pp. 346-347.

részletesebben az igazságos háború problémájával, utóbbi elképzelése részévé vált a középkori keresztény kánonnak is. A koraujkorban Hugo Grotius fektette le az igazságos háborúelmélet szekuláris alapjait, amikor az összes ember egyetlen, természettől fogva alkotott békés közösségnek a tényét és az ebből származó közösségi jogok fontosságát hangsúlyozta. Az elképzelés szerint a közösségek joga a természeti jogból ered, amelynek alapján meghatározható a háború indításának a joga: jogosan lehet védekezni a külső támadás ellen, jogosan lehet visszaszerezni azt, ami a miénk volt, és jogosan lehet megbüntetni a harmadik felet megtámadó agresszort is. Grotius szerint minden más esetben jogtalan a háború indítása.³³

Grotiust követően az igazságos háború elmélete, és vele az idealizmus háttérbe szorult, és a szintén Grotius munkásságából kinőtt realista nemzetközi jogi álláspont vált népszerűvé, amely alapján Emmeric de Vattel a hagyományos háborúindítási jogosultsággal szemben sokkal inkább a szuverén államoknak azt a képességét hangsúlyozta, hogy mások beleegyezésétől függetlenül indíthatnak háborút.³⁴

(ii) Az idealizmus a nemzetközi kapcsolatokban az első világháborúban és a két világháború között

A két világháború közötti idealizmus sokkal inkább állt kapcsolatban a pacifizmussal, mint az igazságos háború elméletével. A pacifizmus ekkor leginkább azt az elképzelést foglalta magában, hogy a háborúkat a két világháború között a belpolitika következményének és nem a nemzetközi viszonyok jellegzetességének kell tartani, ezért a nemzetközi intézmények segítségével kell fenntartani a rendet és megakadályozni a háborút.³⁵ Ugyanakkor, XI. Pius pápa például 1923-ban úgy vélekedett, hogy a kollektív védelem két világháború közötti fontos intézményének, a Népszövetségnek az igazi alapítója Aquinói Szent Tamás, a középkori igazságos háború elméletnek a 13. századi összefoglalója és teoretikusa.³⁶ A pápa így látott kapcsolatot az idealizmus középkori formája és a 20. századi formája között.

A kérdéses nemzetközi intézmények egyik legfontosabbika az 1919-ben létrehozott Népszövetség volt, amiből ugyan az Egyesült Államok kimaradt, mivel nem ratifikálta a Népszövetségéhez való csatlakozást, azonban annak az egyik fontos előzménye volt Woodrow Wilson elnöknek az amerikai Szenátushoz intézett beszéde 1917. január 22-én. Ebben a beszédben Wilson megfogalmazta azt a „grotiusi ideál”-t³⁷, hogy a beszéd alatt zajló háborút követően, az „emberiség helyeslése” mellett, olyan „szervezett, közös békét” hozzanak létre, amely garantálja a világ államainak és népeinek számára, hogy fenyegetés nélkül, saját maguk határozassák meg a sorsukat. Ezt a békét egy speciális szervezetbe, az ekkor

³³ GROTIUS, Hugo: A háború és a béke jogáról I.; Budapest, Pallas Stúdió – Attraktor Kft., 1999., p. 162.

³⁴ JOHNSON, James Turner: Ideology, Reason, and the Limitation of War; Princeton and London. Princeton University Press., p. 16., p. 243.

³⁵ WILSON, Peter: Introduction: The Twenty Years' Crisis and the Category of 'Idealism' in International Relations; In Long, Peter-Wilson, Peter (eds) Thinkers of Twenty Years' Crisis, Oxford. Clarendon Press, 2003., p. 8.

³⁶ NEFF, Stephen C.: War and the Law of Nations: A General History; Cambridge, CUP, 2005., p. 292.

³⁷ YAMAUCHI, Susumu: New Just War Theory of the 20th Century: the Rebirth of Grotius and the United States; In Hitotsubashi Journal of Law and Politics (36), 2008., p. 5.

Wilson által Békeligának (League for Peace) nevezett szervezetbe tömörült államok megállapodásának kellett volna létrehoznia és fenntartania, többek között a következő öt elv figyelembevételével:

- a béke létrehozása nem lehet győzelem eredménye, mert a győzelem egyenlőtlen helyzetet teremt, amelyben nem lehet tartós békét létrehozni;
- a Békeliga tagjai, mérettől és hatalomtól függetlenül egyenlő jogokkal rendelkeznek;
- csak olyan államok lehetnek tagjai a Békeligának, amelyben a kormány a kormányzottak beleegyezésével kormányoz;
- a tengereken szabad forgalmat kell biztosítani;
- ennek biztosítása végett pedig korlátozni kell a tengeri és a szárazföldi katonai erő létszámát.

A beszédnek egy másik fontos része volt, amiben Wilson megállapította, hogy egy ilyen szervezetben az USA is kész lenne részt venni, amennyiben a szervezet magáévá teszi „az amerikai kormányzás elveit.” Ezek között említi Wilson a kormányzásnak a kormányzottak beleegyezéséhez való kapcsolásának, a tengerek szabadságának és a fegyverkorlátozásnak az elvét. Úgy vélte, hogy ezeknek az elveknek az eredetéként az Egyesült Államok politikai rendszere azonosítható, ugyanakkor ezek az elvek minden „előre tekintő férfinak és nőnek, minden modern nemzetnek, és minden felvilágosult közösségnek az elvei. Ezek az emberiségnek az elvei, amelyeket meg kell őrizni”.³⁸

A létrejött Népszövetség az alapokmány szerint kétféle szankciót alkalmazhatott, amennyiben tagját támadás érte, és az hivatalosan hozzá (a Világbíróshoz – World Court) vagy a Népszövetség politikai szerveihez) fordult segítségért. Elvileg lehetséges volt az olyan katonai válasz az agresszornak, amely nem minősült háborúnak, mivel nem az agresszor legyőzésére irányult, hanem a támadástól való elrettentésére. Továbbá, az agresszor ellenében az alapokmány automatikusan gazdasági szankciókat léptetett életbe, amely 1921-től magába foglalhatta a tengeri blokádot is.

Egy másik jelentős nemzetközi intézmény, amelyben már az USA is szerepet vállalt, a Kellog-Briand paktum volt, amely a háborút kivette azoknak az eszközöknek a sorából, amelyet fel lehet használni az államok közötti konfliktusok rendezésében. A Paktum így azzal ment túl a Népszövetség működésére jellemző eljárási bíráskodásánál, hogy általánosságban ítéli el a háborút.

Végül, a harmadik fontos nemzetközi intézmény, amelyben az USA szintén nem volt érintett, az 1925-ös Locarno-i szerződések rendszere volt. A Paktum ugyanis elsősorban a háború tiltására helyezte a hangsúlyt, azonban kimondatlanul elismerte az államok önvédelmének a jogát is. A Locarno-i szerződések ebben az irányba mentek túl a Paktumon, ugyanis a ki nem provokált támadással szemben a Locarno-i szerződések kimondottan elismerték az önvédelem jogát.³⁹

³⁸ WILSON, Woodrow: An Address to the Senate on 22 January, 1917, <http://americainclass.org/wp-content/uploads/2012/02/wilson-senateaddressjan1917.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 02. 08).

³⁹ NEFF i. m. pp. 290-313.

b. A realizmus

(i) A realista doktrína rövid története

A realizmus eredete is az ókorra nyúlik vissza, Thuküdidész *A peleponnészosi háború* c. munkájára. Thuküdidész a háború eseményeként a *Méloszi dialógus*-ban⁴⁰ elsőként mutatta be a realista érvelési formát, amivel az athéni tábornokok Mélosz sziget vezetőit igyekeztek meggyőzni, hogy önkéntesen hódoljanak be Athénnek. Az athéni tábornokok érvelésének lényege, hogy az erős és a gyenge viszonya törvényszerű viszony, amelyben a törvény kötelező erejénél fogva a gyengébbnek alá kell vetnie magát az erősebbnek. Ennek megfelelően az államok közötti viszonyokat elsősorban nem a jogok, hanem a hatalom határozza meg, pontosabban a hatalom teremt jogosultságokat, és nem fordítva.

A realizmus korai képviselői, am a 20. századi politikai gondolkodásra is komoly hatást gyakorló képviselői, Machiavelli és Hobbes volt. Machiavelli szerint, ha az állam vezetőjének a célja az államérdek kielégítése, akkor szabadságában áll minden erkölcsi jellegű előírás megszegése, és a társadalmat kormányozhatja kizárólag a társadalom tagjaiban felerősített félelmet vagy elégedettséget kihasználva. Hobbes elképzelésének értelmében pedig az egyének biztonságát és túlélését csak az állam hatalma képes garantálni, amely nélkül az egyének csak az önértékük megvalósítására törekednének, és viselkedésüket csak a másoktól való félelem, illetve a biztonságra és a túlélésre való törekvés határozná meg.⁴¹

A realista gondolkodás a 18. század és 1917/18 között szerzett gyakorlati elismertséget, amikor a kialakuló nemzetközi jogi gondolkodás középpontjába az abszolút államszuverenitás gondolata került. Ennek fényében minden szuverén állam – a szuverenitás összetevőjeként – rendelkezett azzal a képességgel, hogy háborút indítson, azaz, hogy hatalmát államérdekének kielégítésére alkalmazza.

A helyzet az első világháborúval változott meg, amikor a háború kirobbanásának a körülményei és a háború szörnyűségei előtérbe állították azt az igényt, hogy tudományosan foglalkozzanak a nemzetközi kapcsolatokkal azért, hogy megreformálják a háborúzási szokásokat, és ezáltal elkerüljenek egy hasonló háborút. Ezzel ismét az idealista iskola került előtérbe.⁴²

(ii) A realizmus a nemzetközi viszonyokban az első világháború végén és az első világháború után

A két világháború között nem mindenki volt elégedett az idealizmus előtérbe kerülésével és a nemzetközi intézmények működésével. A 20. századi realista gondolkodás atyja, Edward H. Carr 1939-ban publikálta a *The Twenty Years' Crisis 1919-1939* c. munkáját,⁴³ amelyben komolyan kritizálta az 1919-1939 közötti idealista gondolkodást. Könyvével és kritikájával kiobbantotta az idealizmus és a

⁴⁰ THUKÜDIDÉSZ: *A peleponnészosi háború*; Budapest, Osiris, 2006., pp. 85-116.,

⁴¹ Vö.: DONNELLY, Jack: *Realism and International Relations*, Cambridge, CUP, 2004.

⁴² NEFF i. m. p. 285.

⁴³ CARR, Edward H.: *The Twenty Years' Crisis 1919-1939*; London, Palgrave Macmillan, 2016.

realizmus közötti vitát, azt a vitát, amit a nemzetközi kapcsolatok tudománya Első Nagy Vitájának is hívnak.

Carr alapvetően azzal támadta az idealizmust, hogy annak utópikus elképzelései vannak az államok érdekeinek viszonyáról, ami miatt Carr az idealizmust utópizmusnak nevezi. Carr szerint az idealizmus feltételezi, hogy a nemzetközi viszonyokban lehetséges elvonatkoztatni az állami önérdektől, illetve azt felváltani a nemzetközi intézmények által kifejezett közös és harmonikus érdekekkel. Carr számára azonban ez nem több mint a valóságtól elrugaszkodott álmodozás. Az érdekek ugyanis Carr szerint a nemzetközi viszonyokban mindig állami önérdekek.

Carr elméletének megfogalmazásában Hobbesra támaszkodott, amikor úgy érvelt, hogy az államok közötti viszonyok nagyon hasonlóak az állami hatalom alatt nem élő egyének viszonyaihoz. A viselkedést mindkét esetben csak az önérdek, a másoktól való félelem, illetve a biztonságra való törekvés irányítja. Ugyanakkor vannak fontos különbségek is, mivel az egyének természetes személyek, és ezért egyenlők egymással, aminek a következtében többek között jogok illetik meg őket, amelyek embertársaiknál kötelelességeket keletkeztetnek. Carr szerint az államokat egyének hozzák létre (hogy legyen valami/valaki, aki betartatja a kötelelességeket), ezért az államok mesterséges személyek. Az államok azonban nem egyenlők egymással, némelyek nagyobbak és hatalmasabbak, mint más államok, így jogaik sincsenek abban az értelemben, ahogyan az egyéneknek. Ezért azzal szemben, hogy az egyének képesek egyesülni egymással egy állammá, az államok nem képesek egyesülni egymással egy szuperállammá (például Népszövetségé). Az államok viszonyát így végletesen az államérdek, az erősebb államtól való félelem, illetve a biztonságra való törekvés határozza meg.⁴⁴

2. Amerikai külpolitikai ideológiák a második világháború után (doktrínák és egyéb ajánlások)

A második világháborút követően az idealizmus és a realizmus egyaránt jelen volt általában a politikai gondolkodásban, és konkrétan az amerikai külpolitikai gondolkodásban. Az idealizmus a háború végével azáltal jelent meg az amerikai külpolitikában, hogy az USA vezetése igyekezett levonni annak a következményét, hogy az első világháború után kivonta magát a Népszövetségben zajló munkából. A második világháború utáni elképzelések részben arra irányultak, hogy nem ismétlődhetnek meg még egyszer a két világháború közötti események, azaz hogy most minden áron biztosítani kell a kollektív biztonsági rendszer működését. Ennek az elköteleződésnek volt az egyik terméke az USA részvételével az ENSZ megalapítása 1945-ben, amelynek az alapító okirata a fegyveres erőszak általában vett tiltása mellett két esetben, kivételként, kimondottan lehetővé tette fegyveres erőszak alkalmazását a támadó agresszor ellen. Az egyik ilyen eset a megtámadott állam önvédelme volt, a másik pedig az ENSZ által véghezvitt közösségi igazságszolgáltatás.⁴⁵ Ugyanakkor Carr nagyhatású művének, illetve a második világháború utáni korszak realista gondolkodóinak (például Hans Morgenthaunak és George Kennan-nak) köszönhetően a realizmus is komoly pozíciókat foglalt el az

⁴⁴ Uo. pp. 91-95.

⁴⁵ NEFF i. m. p. 314.

amerikai külpolitikában, és minden követ megmozgatott annak érdekében, hogy az amerikai külpolitika vezérlő eszméjévé az államérdeket tegye.⁴⁶

Az alábbiakban az amerikai külpolitikai ideológiát a második világháború utáni években kifejező és meghatározó ajánlásokat és doktrínákat vizsgálom meg, amelyek hozzákapcsolhatók a TPAJAX egyes magyarázataihoz. Ezek George Kennan „hosszú távirata”, a Truman-doktrína és a Nemzetbiztonsági Tanács 68-as számú határozata (NSC-68).

a. *A „hosszú távirat”*

(i) A „hosszú távirat” eredete

A „hosszú távirat” megfogalmazása George Kennan nevéhez kapcsolódik, aki a távirat feladásakor, 1946. február 22-én, a moszkvai amerikai nagykövetség követtanácsosa volt. Kennan-nak indirekten az azerbajdzsáni és a kurdisztáni krízis, közvetlenül pedig Sztálinnak a kommunizmusról és a kapitalizmusról tartott beszéde adott okot a távirat megfogalmazására. 1945 végén ugyanis Qavam iráni miniszterelnök felhagyott az észak-iráni krízis konfrontációs megoldási kísérleteivel, és a tárgyalásos utat választotta. Ennek okán, 1946 elején Moszkvába érkezett, hogy Sztálinnal egyeztessen a szovjet csapatok kivonulásáról. A kivonulásért cserébe Sztálin olajkoncessziót kért Qavamtól, aki ezt a feltételt egyelőre nem fogadta el. A találkozó után közvetlenül, február 9-én Sztálin választási beszédet tartott Moszkvában, amiben hangsúlyozta a kommunizmus eredményeit a második világháborúban, illetve a kapitalizmus és a kommunizmus gazdasági különbségeit.⁴⁷ Kennan ennek a két eseménynek a hatására írta meg a táviratot.

(ii) A „hosszú távirat” tartalma

A „hosszú távirat” megírásával az volt Kennan célja, hogy nyomatékosan felhívja Truman elnök figyelmét a Szálin gondolkodásában és a Szovjetunió viselkedésében rejlő veszélyre, illetve hogy megoldást javasoljon ezen veszély kezelésére.

Kennan szerint a Szovjetunió jelentette veszély az, hogy Sztálin még mindig a két világháború közötti ideológia szerint értelmezi a nemzetközi viszonyokat, és abban a Szovjetunió helyét. Sztálin ugyanis alapvetően a kommunista-kapitalista dichotómiában fogja fel a világot. Magát úgy látja ebben a világban, mint aki körül van véve a kapitalista államok által, a kapitalista államokat (például az USA és Nagy-Britannia) pedig úgy, mint amik a saját államérdekük érvényesítése miatt háborúba keverednek egymással, illetve a szocialista világgal (pl. a Szovjetunióval).

Kennan szerint a „neurotikus szovjet világnézet” háttérében a hagyományos és ösztönös orosz félelem, bizonytalanság és biztonságigény rejlik, amely eredetileg

⁴⁶ Vö.: MORGENTHAU, Hans: The Primacy of National Interest. In American Scholar (18), 1949.

⁴⁷ STALIN J. V.: Speech Delivered at a Meeting of Voters of the Stalin electoral District, Moscow, Februar 9, 1946. In Stalin J.: Speeches Delivered at a Meeting of Voters of the Stalin electoral District, Moscow, December 11, 1937. and Februar 9, 1946., Moscow, Foreign Languages Publishing House, 1954.

annak az eredménye, hogy az orosz békés földművelő társadalom sokáig ki volt téve az agresszív nomád népek zaklatásának és támadásainak. Oroszország gazdasági fejlődésével azonban a félelem okai a fejlettebb, civilizáltabb és erősebb nyugati berendezkedésű államok lettek (svédok, franciák, németek), amelyekkel az oroszoknak szembesülniük kellett a régióban. Az Oroszországban először gyökeret vert marxista ideológia kiváló igazolást kínált erre a félelemre, amennyiben az ideológia lényegi része a társadalmi egyenlőség elérésének kötelessége, amelyet a kapitalista államok meg kívánnak akadályozni. Sztálin ezzel egyetlen morális érték mentén határozta meg a Szovjetunió politikáját.

A kapitalista táboron belül lévő konfliktusok ugyan veszéllyel járnak a Szovjetunióra nézve, azonban előbbre is vihetik a kommunizmus ügyét. Annál is inkább, mivel a kapitalista államokban is vannak kommunista pártok, amelyeknek a működése támogató a Szovjetunió által. Ennek megfelelően Sztálinnak a Szovjetunióra kirótt feladata az, hogy amennyire lehet, növelje a saját relatív hatalmát a kapitalista államokéhoz képest, és csökkentse a kapitalista államok hatalmát.

A szovjetek a kapitalista államok gyengítését többek között úgy képzelik el – folytatja Kennan –, hogy közvetlenül benyomulnak az olyan szomszédos országokba, mint Törökország vagy Irán, és a gyarmatokra, illetve aktívan támogatják a kapitalista államok kommunista pártjait és a társadalmi egyenlőség talaján nemzetközi szervezeteket hoznak létre az elnyomott társadalmi csoportok számára. A kommunizmus végeredményben olyan, mint egy rosszindulatú élősködő, amely csak a megfertőzött szövetekből képes táplálkozni, és amely a társadalmi egyenlősítés célját követve állandó mozgásban van, és bárhová beteszi a lábát, ahová beteheti.

A szovjet hatalom ugyanakkor körültekintő, nem vállal szükségtelen kockázatot, ám érzéketlen az értelem szavára, és csak a hatalom logikája van rá hatással. Amennyiben a Szovjetunió ellensége elegendő hatalommal rendelkezik és nyilvánvalóvá teszi, hogy a hatalmát használni is kész, akkor feltartóztathatja a Szovjetuniót. A feltartóztatásra akkor van esély, ha az USA társadalmára nézve biztosítható az egészségesség, azaz, hogy tagjai jól informáltak, önbizalommal telítettek, fegyelmezettek legyenek; más nemzetekre számára pedig biztosítani kell egy olyan világképet, amely sokkal pozitívabb és konstruktívabb, mint a szovjet világkép.

b. A Truman-doktrína

(i) A Truman-doktrína eredete

A Truman-doktrína megfogalmazása Truman elnök 1947. március 12-i Kongresszushoz intézett beszédéhez köthető. A beszéd témája az USA által Görögországnak és Törökországnak nyújtott segítség volt.

Görögország és Törökország a második világháborút megelőzően hagyományosan a brit érdekszférába tartozott. Görögország területén már a német megszállás alatt, 1943 októberétől harcok robbantak ki a görög kommunista párt (Nemzeti Felszabadítási Front) és a nemzeti párt (Nemzeti Demokratikus Hadsereg) tagjai között. Amíg a harcban a kommunista oldalt a Szovjetunió és Jugoszlávia

támogatta, addig a nemzeti oldalt Nagy-Britannia. Nagy Britannia beavatkozása 1944 decemberében nemzeti kormány alakítását eredményezte, ami azonban nem vetett véget harcoknak. A görög harcok támogatásában a britek 1947-ig vettek részt, ahogy ugyancsak 1947-ig támogatták, főleg pénzzel, Törökországot is annak érdekében, hogy a tengerszorosok ne kerüljenek szovjet kézre. 1947. februárban azonban a brit kormány azzal kereste meg az Egyesült Államokat, hogy nem tudja tovább finanszírozni a görög polgárháborút és Törökországot. Truman elnök a brit megkeresést követően úgy döntött, hogy az Egyesült Államok átveszi Nagy-Britannia helyét a kommunizmus elleni harcban Görögország és Törökország területén. Ennek a döntésnek a Kongresszussal való kommunikálása a Truman-doktrína.

Ugyan a Truman-doktrína a megfogalmazásakor csak Görögországra és Törökországra terjedt ki, az 1951-ben elfogadott Kölcsönös Védelmi Segítségnyújtási Törvény (Mutual Defence Assistance Act) minden baráti nemzetre kiterjesztette az USA védelmi segítségét.⁴⁸

(ii) A Truman-doktrína tartalma

Truman beszéde egyrészt tartalmazta a kialakuló helyzet tényeinek ismertetését, másrészt erre reakcióképpen megfogalmazta a doktrínát. A doktrína tartalma a következő:

Az Egyesült Államok egyik elsődleges külpolitikai célja, hogy olyan feltételeket teremtsen, amelyekben mind az Egyesült Államok, mind más nemzetek egy szabad és kényszerítől mentes életet tudnak vezetni. Ezt mutatja a második világháborúban való részvétel Németország és Japán ellenében, illetve az ENSZ megalapításában való részvállalás is. Ezen korábbi tettekkel azonban nem lehetséges elérni a kitűzött célt, hacsak az USA nem siet a segítségére azoknak a szabad népeknek, akik esetében a szabad intézmények fenntartását és a nemzeti integritás megőrzését totalitárius uralomra törő agresszív mozgalmak nehezítik vagy teszik lehetetlenné.

Az USA által követendő külpolitikai cél így annak az elismerését foglalja magában, hogy a totalitárius rezsimek direkt vagy indirekt agressziója által a szabad népekre leselkedő veszély valójában a nemzetközi békére és így az Egyesült Államok biztonságára jelent komoly veszélyt.

A mai helyzetben – folytatja Truman – minden népnek választania kell a többség akaratán, a szabad intézményeken, a képviselőten alapuló kormányzáson, a szabad választáson, az egyéni szabadságon, a szólás-, vallásszabadságon és a politikai elnyomástól való szabadságon alapuló életforma, illetve a kisebbség által a többségre kényszerített életforma között, amely utóbbi a terrorra, az elnyomásra, a felügyelt sajtóra és rádióra, a befolyásolt választásokra és a személyes szabadság elnyomására épít. Truman szerint az USA-nak a szabad népeket támogatva ellen kell állni a felfegyverzett és külső hatalom által támogatott kisebbség nyomásának.

⁴⁸ MEIERTÖNS, Heiko: *The Doctrines of US Security Policy*; Cambridge, CUP, 2010., p. 111.

Görögország helyzete azonban egy további szempontból is különösen fontos volt az elnök számára. Truman szerint Görögország túlélését ugyanis abban a tágabb perspektívában is látni kell, hogy az ország eleste következtében Törökország is azonnali és közvetlen veszélybe kerül, utána pedig az egész Közel-Kelet, illetve Európa is. A szabad intézmények összeomlásának Görögországban így nem csupán helyi következményei lennének, hanem kihatnának az egész világra. Az egész világ nemzetközi békéjének a védelmére jött lére az ENSZ is, amivel összhangban az Egyesült Államok nem engedheti meg az ENSZ alapító okiratában megfogalmazott elvek erőszakkal való áthágását.⁴⁹

c. *Az NSC-68*

(i) Az NSC-68 eredete

A Nemzetbiztonsági Tanács (NSC) 68-as számú határozata szintén Truman elnök nevéhez köthető, illetve az NSC-ben ekkor vezető szerepet betöltő személyekhez, Dean Acheson külügyminiszterhez és Paul Nitze vezető nemzetbiztonsági tanácsadóhoz (Director of Policy Planning) volt.

A hagyományos történeti értelmezés szerint az NSC-68 egyféle politikai reakciónak tekinthető a felgyorsuló hidegháborúra, amely éppúgy magában foglalta a kommunista blokk fegyverzetbeli, mint számbeli megerősödését. 1949. augusztusban ugyanis a Szovjetunió sikeresen atombomba-robbantást hajtott végre Kazahsztánban, amelynek nyomán a Szovjetunió a fegyverzet tekintetében elvileg egyenlővé vált az Egyesült Államokkal. A kommunista blokk azonban nem csak a fegyverzet tekintetében lépett előre 1949 során, hanem számbelileg és geopolitikailag is. 1949 során ugyanis Mao Ce-Tung Kínai Kommunista Pártja kiszorította a szárazföldről a kínai Nemzeti Párt hadseregét és ezzel megnyerte a polgárháborút. A polgárháború végével az Egyesült Államok és az ENSZ által is elismert nemzeti kormány helyett kommunista kormány alakult Kína területén. Ezzel Ázsia nagy része a kommunista blokk uralma alá került, amelynek a kiterjedése jelentősen megnövekedett. A kommunista fenyegetés megnövekedését és az NSC-68 létrehozását nagyon gyorsan igazolta 1950. június 25-én a koreai háború kirobbanása, majd decemberben Kína bekapcsolódása a háborúba.

A revizionista történészek nem teljesen értenek egyet ezzel az elképzeléssel, és inkább az USA gazdasági érdekérvényesítésének az eszközét látják az NSC-68-ban. Az elképzelés szerint ugyanis a kommunista államok által jelentett politikai veszélynél az USA számára sokkal fontosabb volt az a gazdasági veszély, ami a háború után leselkedett rá. A háború után ugyanis a háborúban részt vevő európai államok gazdasági teljesítőképessége visszaesett, és pénzhiány (dollárhiány) állt elő.⁵⁰

⁴⁹ Recommendation for Assistance to Greece and Turkey, Address of the President of the United States, March 12, 1947, Elsey Papers, Truman Administration, https://www.trumanlibrary.org/whistlestop/study_collections/doctrine/large/documents/index.php?documentid=5-9&pagenumber=1 (Letöltés ideje: 2019. 02. 08).

⁵⁰ Erről a vitáról lásd: FORDHAM, Benjamin: Domestic Politics, International Pressure, and Policy Change: The Case of NSC 68; In Journal of Conflict Studies (17), 1997/1.

Az USA számára ez a helyzet azzal a következménnyel járt, hogy nem tudta eladni a termékeit, és így a saját gazdasága is veszélybe került. A háború után kialakulófélben lévő amerikai gazdasági válság elhárítására többféle kísérlet is történt. Ezek közül egy volt az 1948-as Marshall-terv, amelynek keretében az USA pénzt adott az európai államoknak, hogy azok tudjanak miből vásárolni az USA-tól, egy másik pedig a fegyverkezési program meghirdetése (NSC-68), ami szintén lekötötte volna az amerikai gazdaság kapacitását. Az USA számára a kommunista blokk 1949-es erősödése még jól is jött, hiszen ezzel lehetett igazolni a fegyverkezést.⁵¹

(ii) Az NSC-68 tartalma

Az NSC-68 elemzi az Egyesült Államok és a Szovjetunió gazdaságát, politikai viszonyait és katonai felkészültségét, illetve ismerteti a lehetséges cselekvési terveket. Ezen elemzések mellett relatíve kis figyelem jutott az ideológiai kérdéseknek. Most a tartalmi ismertetésnél azonban csak a számomra jelentőséggel rendelkező részekre, az NSC-68 által kijelölt célok és eszközök jellegére koncentrálok.

Az NSC-68 az USA külpolitikai magatartásának az alapját az USA alkotmányából vezeti le, amennyiben azt várja el az amerikai külpolitikától, hogy az az emberi méltóságon és az egyén értékén alapuló szabad társadalom gazdasági integritását és lendületét biztosítsa. Ez az általánosan megfogalmazott cél magában foglalja az egyéni szabadság elemeinek a fenntartását, olyan feltételek létrehozását, amelyek mellett egy szabad és demokratikus rendszer képes fennmaradni és virágozni, és a harcot ennek az életformának a védelmében, ha az szükséges. Összességében egy olyan világgörnyezet kialakítására kell törekedni, amelyben az amerikai rendszer képes fennmaradni és virágozni. Az Egyesült Államok így elutasítja az elzárkózás politikáját, és megerősíti, hogy szükségesnek tartja a részvételét a világgörnyezet működésében.

Ezeknek a céloknak a megvalósítása azonban veszélyben van, mivel a Szovjetunió a népek általa uralt szolgátságát, a maga „despotikus oligarchiáját” szeretné megvalósítani, és ebben a tervében az USA-t tekinti a legnagyobb fenyegetésnek. A Szovjetunióknak azonban először otthon kell biztosítani a hatalmát, aminek okán militáns társadalmat hoznak létre a Kommunista Párt és a titkosrendőrség segítségével, majd ezt követően a többi államban, ahol szintén elnyomóként lépnek fel. A Szovjetunió viszonyát a saját állampolgáraihoz és a más népekhez ennek következtében az univerzális és kölcsönös gyanakvás jellemzi. Ez a gyanakvás azonban az, amire támaszkodva képes a Szovjetunió fenntartani a hatalmát és képes fennmaradni.

Az Egyesült Államoknak azzal kell válaszolnia a fenyegetésre, hogy megerősíti a jelenlétét a szabad világban. Ez azt foglalja magába, hogy az USA-nak mind belpolitikai, mind külpolitikai téren, és a külpolitikában mind politikai, mind gazdasági téren meg kell erősödni. A megerősödésnek éppen annyira magában kell

⁵¹ CARDWELL, Curt: NSC-68 and the National Security State; In Margolis, Daniel S. (ed): A Companion to Harry Truman, Wiley-Blacwell, 2012., pp. 145-149.

foglalnia a saját értékek és politika határozott védelmét, mint a szovjet rendszer megváltoztatására való törekvést.

Az értékek védelmében, a jelenlét megerősítésében és a szovjet törekvések megváltoztatásában a szovjet rendszer terjedését megakadályozó és azt gyengítő erőszakot kell alkalmazni. Az erőszak általában ellentétes a szabadsággal, azonban akkor nem, ha mindenki számára közös jogok eléréséért alkalmazzák. Ebben az esetben is az erőszakot csak utolsó lehetőségként, az elérendő céllal arányos mértékben és szükséghelyzetben szabad alkalmazni.

d. A három ideológia összevetése

Az ismertetett három ideológia mindegyike, hiába került sor a megfogalmazásukra több év eltéréssel, valamilyen értelemben érvényben volt az iráni puccsok idején. Ennek az az oka, hogy az ideológiák elvontsági szintje nem ugyanaz, illetve hogy nem teljesen ugyanolyan módon írták elő a szovjet hatalom feltartóztatását.

(i) A „hosszú távirat” és a realizmus

A három ideológia közül a legelvontabb a „hosszú távirat”, amely elsősorban a kommunista törekvések feltartóztatását írja elő. A távirat által használt metafora a kommunizmus terjeszkedésére a „rosszindulatú élősködő” metaforája. A metafora magában foglalja, hogy a kommunista eszmék és azok hathatós támogatója, a Szovjetunió újabb és újabb országokra fog lecsapni, ha azokban társadalmi problémák állnak fenn. A társadalmi egyenlőség értékét a zászlajára tűző kommunizmus azokba az országokba és társadalmakba képes hatékonyan behatolni, ahol a társadalmi egyenlőtlenség kérdése ténylegesen napirenden van. A távirat értelmében ennek a behatolásnak kell ellenállni, főként az amerikai társadalmat tekintve, ám más államok („a szabad nemzetek”) esetében is.

A távirat alapfogalmai, amelyek segítségével megvilágítja a Szovjetunió viselkedését és az erre a viselkedésre adandó amerikai választ, a félelem, a biztonság és a hatalom fogalmai. Kennan szerint az orosz/szovjet társadalom félelemben és a biztonság tudata nélkül élt, vagy a nomádoktól való zaklatások következtében, vagy a civilizáltabb északi és nyugati államok zaklatásának következtében. Az orosz társadalom és politika célja így mindig is a biztonság megtalálása volt, ezen vélt vagy való fenyegetések ellenében. A kommunista tan elfogadása nem sokat javított a helyzeten, a szovjetek továbbra is félelemben és a biztonság tudatának a hiányában élnek. A kommunizmus-kapitalizmus szembeállítás, és a kommunista morális magasabbrendűség tudatában azonban most már nem kiszolgáltatottan, hanem igazoltan teszik ezt. A kommunizmus tana ugyanis, a benne testet öltő morális értéket felhasználva, indokolja, hogy az állami hatalmat felhasználva igyekezzenek más államokat is a kommunizmus útjára téríteni, vagy amennyiben ez nem lehetséges, megsemmisíteni. A kommunizmus terjesztése, és a terjesztést akadályozó tényezők elpusztítása ezáltal a Szovjetunió államérdekévé vált.

Kennan ehhez hasonló fogalmakban ajánlja a szovjet politika feltartóztatását is, azaz, mivel a szovjetek csak a hatalom logikájából értenek, a szovjet politikával

szemben nagyobb erőt kell mutatni, mint amekkorával az képes megküzdeni, és hatalommal kell azt feltartóztatni.

A félelem, a biztonság, a hatalom és az érdek fogalmai nem csak a „hosszú távirat” központi fogalmai, hanem a nemzetközi viszonyok realista iskolájának az alapfogalmai is egyben. A realizmus szerint ugyanis az idealista és utópikus célokkal szemben a politika meghatározásában, a rendelkezésre álló hatalomhoz mérten, de a félelem legyőzésére és a biztonság elérésére kell koncentrálni, és megvalósítani az ilyen módon körvonalazott államérdeket. A kennani „hosszú távirat” által ajánlott amerikai ideológia tehát jellegében realista.

(ii) A Truman-doktrína és az idealizmus

A Truman-doktrína elfogadja a „hosszú távirat” azon kiindulópontját, hogy a kommunizmus és az azt leginkább támogató Szovjetunió fenyegetést jelent a világra, elsősorban Görögországra és Törökországra, majd ezeket követően a Közel-Keletre és Európára. A távirattól eltérően azonban más reakciót javasol fenyegetésre, és másként határozza meg azt a mechanizmust, aminek következtében fennáll a fenyegetés.

A Truman-doktrína értelmében a szovjet fenyegetésre adott válasznak nem a saját és más nemzetek társadalmának a felvilágosításában, illetve a társadalmi problémák megoldásában kell állnia, hanem főként azon nemzeteknek való aktív segítségnyújtásban, amelyeknek a szabadságát veszélyezteti a kommunista mozgalom vagy a Szovjetunió. Az aktív segítségnyújtás magában foglalhat pénzügyi támogatást, tanácsadók küldését, de fegyveres⁵² támogatást is. Ezzel a doktrína elfogadja a távirat által felvetett feltartóztatás szükségességét, azt azonban kiegészíti a segítségnyújtás kívánalmával.⁵³

A szovjet fenyegetés eredetét tekintve a doktrína a távirat realizmusával szemben azt az egyszerűsített álláspontot képviseli, hogy a Szovjetunió a totális hatalmat akarja megszerezni, elnyomni a szabadságot az egyes nemzetek esetében, illetve az egész világon. Ennek a mechanizmusnak megfelelően kell reagálni a szovjet fenyegetésre, azaz az ENSZ alapító okmányában megjelölt célokkal összhangban meg kell védeni a szabad nemzeteket és a szabad intézményeket az egész világon. Truman álláspontja az ENSZ céljaira való hivatkozással éppúgy, mint az emberi szabadság és a totális hatalom fogalmának a szembeállításával a nemzetközi viszonyok idealista iskolájának a nézeteit visszhangozza. A Truman-doktrína ennek megfelelően elköteleződik az idealizmusnak.

(iii) Az NSC-68 és a mérsékelt realizmus

Az NSC-68 is elfogadta a „hosszú távirat” kiindulópontját, hogy a Szovjetunió fenyegetést jelent, és hogy erre a fenyegetésre úgy kell válaszolni, hogy fel kell tartóztatni a kommunizmust és a Szovjetuniót. Elfogadta továbbá a Truman-doktrína megoldását is, hogy a feltartóztatás mellett segítséget is kell nyújtani a kommunista nyomás alatt álló országoknak. Ezekben a megoldásokon túlmenve azonban az NSC-

⁵² MEIERTÖNS i. m. pp. 109-110.

⁵³ Uo. p. 109.

68 azt ajánlotta, hogy amennyiben arra szükség van, azaz végső lehetőségként, nem csak védelemben, hanem megelőző első csapásként is kell alkalmazni az erőszakot. A dokumentumnak ezt a vonását úgy értékelhetjük, mint a trumani álláspont eltolódását a realizmus irányába. Ezt a következtetést a dokumentum további részei is alátámasztják.

Az NSC-68 Szovjetunióról adott jellemzése nagyon hasonlít a „hosszú távirat” Szovjetunió-képére, mivel azt mindkettőben félelemmel telinek/gyanakvónak, biztonságra és túlélésre törekvőnek mutatták be, ami a hatalmát ezekre a jellemzőkre építi. Ez egyféle realista világképet sugall az NSC-68 esetében is. Az USA céljainak ismertetése esetében azonban a realista jellemzés csak részben állja meg a helyét. Az USA céljai között ugyanis itt is szerepel az amerikai életformára és államérdekre való hivatkozás, azonban amellett hasonlóan hangsúlyosan szerepet kap a nemzetközi közösségre és a nemzetek szabadságára való hivatkozás is, amelyben az amerikai rendszer képes fennmaradni és virágozni.

Így a realista és az idealista gondolkodás kétféleképpen is jelen van az NSC-68-ban; egyrészt mint a bipoláris világrend egyik, illetve másik pólusát meghatározó világkép, amennyiben a szovjetek realisták, az amerikaiak nem, vagy legalábbis kevésbé azok, másrészt pedig az USA politikáját illetően, amennyiben az NSC-68 egy olyan keretben értelmezi az USA helyzetét, amelyben éppúgy fontos az államérdekre való, mint a nemzetközi közösségre és a nemzetek szabadságára való hivatkozás.

Ennyiben az NSC-68-ban egyszerre van jelen a realista és az idealista világkép, mégpedig nem csupán egymástól függetlenül, mint a Szovjetunió és USA különbségének a bemutatásánál, hanem egymással összekapcsolva is. Az összekapcsoltság az amerikai életforma jellemzésével jelenik meg, ugyanis az amerikai életforma a dokumentum szerint csak abban az esetben tartható fenn és fejleszthető, amennyiben fennáll az a nemzetközi közösség, amelynek a tagjai a szabad államok. Az NSC-68 ideológiáját így a realizmushoz és az idealizmushoz képest köztes ideológiaként jellemezhetjük, és mérsékelt realizmusnak nevezhetjük.

3. Az amerikai külpolitikai ideológiákra építő érv

Úgy vélem, hogy a tárgyalt amerikai ideológiák megfeleltethetők a korábban tárgyalt magyarázatoknak. Az amerikai olajérdekekre támaszkodó magyarázat elsősorban a „hosszú távirat” alapján, realista szemszögből kívánja magyarázni Moszadek eltávolítását, mivel azzal indokolja a puccsok végrehajtását, hogy az Egyesült Államok, illetve az amerikai olajvállalatok részesedést nyerjenek az iráni olajból. Ezzel szemben a puccsokat a kommunizmus és a diktatúra megakadályozásával magyarázó elképzelés a Truman-doktrínát és az idealizmust tekinti alapelvnek, amelyeknek az értelmében az USA feladata a szabad nemzetek függetlenségének a védelme. Végül, a hibrid magyarázat az NSC-68-ban írtak szellemében egyaránt koncentrálna az USA érdekeire, valamint Irán érdekeire is. Az érdekek összefüggését mutatja a magyarázat értelmében az, hogy a TPAJAX-szal az USA meg kívánt előzni egy iráni kommunista hatalomátvételt, azonban a megelőzésre csak akkor került sor, amikor az USA már minden diplomáciai,

gazdasági és egyéb eszközözt kimerített az olajvita lezárására, illetve a megelőzésnek ekkor is csak a kvázi-legális útját fogadták el hivatalosan.

A három ideológia mindegyike valamilyen értelemben érvényben volt 1953-ban, hiszen a „hosszú távirat” általánosságban fogalmazta meg a feltartóztatás politikájának a szükségességét, a „hosszú távirat” ezen túl, és a Truman-doktrína pedig egy-egy sajátos módját fogalmazta meg a feltartóztatásnak, a realista és az idealista utat. Az NSC-68 azonban gyakorlatilag ötvözte a kettőt, mivel elfogadta a feltartóztatás politikájának alapvetését, illetve kombinálta az államérdekre építő realista, illetve a nemzetek szabadságára és a nemzetközi közösségre építő idealista értékeket.

Az NSC-68 jobban kidolgozott ideológia, mint a „hosszú távirat” vagy a Truman-doktrína, illetve meghirdetése időben közelebb is áll a TPAJAX végrehajtásához, így a leginkább alkalmas arra, hogy a TPAJAX végrehajtásakor az amerikai külpolitika ideológiájaként jelöljük meg. Mivel azonban az NSC-68 ideológiája leginkább a hibrid magyarázatot támasztja alá, ezért az NSC-68 érvényessége egy érv a hibrid magyarázat mellett.

III. Összegzés és konklúziók

1. Összegzés

A tanulmányban Organski modern gyarmat-tipológiájára, a 40-es és az 50-es években az amerikai politikai vitákban közkézen forgó alapfogalmakra, az alapvető és nem alapvető érdekek fogalmaira, és az amerikai-iráni viszony elemzésére támaszkodva bemutattam a hibrid magyarázat kereteit. Ebbe a keretbe tökéletesen beleillik a TPAJAX kvázi-legális értelmezése, amelyet főként a tavaly nyilvánosságra került táviratok alapján mutattam be, és amelyben az amerikai Külügyminisztérium és a CIA-főhadiszállás egyértelműen a puccs folytatásának a leállítását kérte a teheráni CIA-állomástól. Továbbá a hibrid magyarázattal kiválóan összefér a kortárs amerikai ideológiák közül a puccs idejében hatályban lévő ideológia, az NSC-68. A TPAJAX kvázi-legális értelmezése és az NSC-68 relevanciája azonban nem csupán alátámasztják a hibrid magyarázatot, hanem csak nehézkesen egyeztetethetők össze a hagyományos magyarázatokkal. Ez pedig a hibrid magyarázat előnyét jelzi a hagyományos magyarázatokkal szemben.

2. Következtetések: az amerikai külpolitika a második világháború után (Irán tekintetében) és a puccsok mérlege

A tanulmányból levonható, de részben vagy egészben annak fókuszán túlmutató lehetséges következtetések legfontosabbika az amerikai külpolitika természetére vonatkozó megállapítások összegzése.

a. Az amerikai külpolitika a második világháború után

Magyarics Tamás *Az Egyesült Államok szerepvállalása az 1945 utáni világrend kialakításában*⁵⁴ c. írásában úgy véli, hogy:

„A második világháború alatti amerikai politikai generáció a tervezéskor tehát abból kellett, hogy kiinduljon, hogy egy olyan rendszert kell teremteni, amely a wilsoni liberális világképet megfelelő módon elegyíti az erőegyensúly politikájával. ... Ahogy Harry S. Truman kifejtette: kizárólag <<úgy lehet megmenteni a világot a totalitarizmustól, hogyha az egész világ az amerikai rendszert veszi át, ugyanis az amerikai rendszer csak úgy maradhat fent, ha >>világrendszerré<< válik>>. ... Visszatérő toposz az amerikai külpolitikában – legalábbis Woodrow Wilson óta –, hogy az Egyesült Államok elveket és nem területeket védelmez. (Vö.: <<Biztonságossá tenni a világot a demokrácia számára>>.) Mindez kiegészült egy új elvvel: a <<védelem felelősségével>>”⁵⁵

Magyarics meglátása helyes lehet a világ nagy részére nézve, azonban a fenti elemzés alapján azt mondhatjuk, hogy Irán kivételt képez.

b. Az amerikai külpolitika 1953. augusztus 19-ig és utána (Irán tekintetében)

Láttuk, hogy az Iránnal szembeni amerikai külpolitika jellege a sikeres puccs előtt radikálisan eltért Nagy-Britannia iráni külpolitikájától. Amíg ugyanis a brit külpolitika az olajérdekeltségek miatt kevésbé, vagy egyáltalán nem hatott az iráni társadalom modernizációja felé, addig az USA tevékenysége egyértelműen ezt az utat képviselte: az USA igyekezett Iránt is amerikanizálni. Erre kiváló lehetőség kínálkozott Moszadek hatalomra jutásával, hiszen Moszadek nyugatias műveltségű, az emberi jogokat tiszteletben tartó politikus volt, aki hajlandó volt felvállalni azokat a konfliktusokat Nagy-Britanniával és másokkal, amelyek az iráni társadalom modernizációjához szükségesek voltak. Az Egyesült Államok ebben a szellemben támogatta is Moszadeket, azzal a fenntartással, hogy igyekezett úgy manőverezni az olajvitát, hogy abban mindkét fél jól járjon, amikor pedig erre már nem volt esély, illetve szorított az idő a következő iráni választások kiírásáig, akkor kvázi-legális puccsal, a Parlament, majd a sah segítségével kívánta eltávolítani Moszadeket az olajvita lezárásának és az iráni modernizációnak az útjából.

Amikor ez nem sikerült, akkor az USA inkább visszakozott, és visszakozásra intette helyi tisztviselőit is. A helyi CIA-állomás és a teheráni nagykövetség azonban önálló akcióba kezdve egy véres puccsal megvalósították a korábban kitűzött célt, amivel jelentősen új állapotokat teremtettek az Egyesült Államok számára.

Az amerikai külpolitikának azzal kellett szembesülnie, hogy ugyan a felhatalmazása nélkül dolgozó, ám az amerikai államot képviselő tisztviselők, paramilitáris eszközökkel beavatkoztak egy olyan ország belpolitikájába, ahol aktuálisan nem állt fenn a kommunista hatalomátvétel lehetősége. Az Egyesült

⁵⁴ MAGYARICS Tamás: *Az Egyesült Államok szerepvállalása az 1945 utáni világrend kialakításában*, Budapest, Magyar Külügyi Intézet, 2011, http://www.grotius.hu/doc/pub/QMLRZY/2011_153_magyarics_tamas_az_egyesult_allamok_szerepvallal%C3%A1sa.pdf (Letöltés ideje: 2019. 02. 08).

⁵⁵ Uo. pp. 3-4.

Államok, felhatalmazás nélkül és így akaratán kívül, a második világháborút követően első alkalommal avatkozott be radikális eszközökkel egy szabad nemzet belügyeibe, így pontosan azt csinálta, ami ellen a Wilsontól eredeztethető ideológiája szerint védeni kellett volna a szabad nemzeteket.

Ezt a helyzetet tovább tetézte az olajvita lezárása 1954 őszén. A megegyezés ugyanis, bár elismerte Irán névleges felügyeleti jogát az olajüzlet felett, mégis a nyugati konzorciumnak is adott 25 évnyi ellenőrzési jogot. Annak a konzorciumnak, amelynek 40%-át az amerikai olajvállalatok alkották.

Az USA így ugyan részben akaratán kívül, ám 1953. augusztus 19-e és 1954 ősze között átmanőverezte magát abba a gyarmattartó típusba, amelyben korábban Nagy-Britannia is elhelyezkedett. Ezzel, legalábbis Irán tekintetében, feladta azt az elvet, hogy az Egyesült Államok elveket és nem területeket védelmez, illetve, hogy az amerikai demokrácia megőrzéséhez a világ „amerikanizálására” van szükség. Ez ugyanis azt jelentette volna, hogy a demokráciát, illetve az emberi és közösségi alapértékeket kell elfogadtatni a szabad nemzetekkel, és így hasonítani őket az Egyesült Államokhoz. Ebbe még belefért a kvázi-legális puccs, amelyet lehetséges a demokráciákban is elfogadott politikai manipulációként értelmezni. A történetek fényében azonban az USA, bár részben akaratán kívül, agresszív paramilitáris eszközöket alkalmazott, illetve jogi keretekkel megerősített komoly gazdasági érdekekre tett szert Iránban, amely eszközök és célok semmilyen módon nem hasonlítottak az amerikai értékeken nyugvó célokhoz és eszközökhöz. Úgy vélem tehát, hogy a Magyarics által felfestett kép az 1945 utáni amerikai globális szerepvállalásról az 1953-54 utáni Irán tekintetében kiegészítésre szorul.

c. TPAJAX: kudarc vagy siker?

A TPAJAX kvázi-legális értelmezéséből az is nyilvánvaló, hogy a hivatalos felhatalmazással nem rendelkező második puccs sikere egyben az amerikai külpolitika kudarcát is jelentette.

Kudarc volt a második puccs abban az értelemben, hogy végrehajtói nem engedelmeskedtek a politikai döntéshozóknak, hanem a korábban felvállalt amerikai külpolitikai mércét felrúgva új célokat jelöltek ki és új módszereket alkalmaztak. Ez a kudarc azonban bizonyos értelemben borítékolva volt a CIA korai működésében, és nem most jelentkezett utoljára.

A terepen lévő ügynökök munkájában természetesen mindig szükség van a kezdeményezőkézségre és az önállóságra, azonban a korai CIA-akciókra alapvetően is jellemző volt az, hogy a hivatalos felhatalmazás léte vagy hiánya sok esetben másodlagos volt. A Kongresszus, és sok esetben az elnök jóváhagyásának a hiánya olyan példát mutatott, amelyet a hierarchiában alacsonyabb szinten álló CIA-alkalmazottak is átvettek.

A teheráni CIA-állomás akciója, a második puccs azonban egy másik nézőpontból abszolút sikernek számított. A CIA a létrehozását követően alapvetően a britek szakmai segítségére volt utalva. A nagyobb szabású akciókat mind a britekkel közösen vezették, vagy legalábbis közösen kezdték el, amikor az SIS hozta

a szakértelmet, a CIA pedig a pénzt. A kvázi-legális és paramilitáris akcióként értelmezett TPAJAX (ennek is inkább a második puccs része) volt az az akció, amivel a CIA „nagykorúvá” vált. Ez az akció nyújtotta a mintát a későbbi olyan akciókhoz, amikor demokratikusan megválasztott politikai vezetőt kellett eltávolítani a hatalomból.⁵⁶ Így amiként a kvázi-legálisan értelmezett TPAJAX inkább a korábbi CIA által tervezett vagy segített puccsokhoz mutat hasonlóságot (az 1949-es szíriai és az 1952-es egyiptomi puccs), úgy a paramilitáris akciót is magában foglaló második puccs inkább a későbbi CIA-műveletekhez, például az 1954-es guatemalai akcióhoz.

Összességében tehát azt mondhatjuk, hogy amíg a sikeres második puccs az amerikai külpolitika számára kudarc volt, addig a CIA számára abszolút siker. Tim Weiner a következőképpen fogalmazta meg a puccsok mérlegét:

„A puccsot <<a CIA legeslegnagyobb diadalaként értékelték – mondta Killgore [az amerikai Külügyminisztérium munkatársa B.M.]. – Úgy verték nagydobra, mint Amerika nagy nemzeti győzelmét, amely gyökeres változást idézett elő egy ország politikai kurzusában.” Egy egész iráni generáció nőtt fel úgy, hogy tudta: a sahot a CIA emelte hatalomra. Am elérkezik még az az idő, amikor a teheráni utcákon az ügynökség teremtette káosz visszatér, hogy ezúttal az Egyesült Államokat kísértse. Az az illúzió, hogy bűvészműtárvány-akciókkal a CIA meg tud bizonyítani egy rendszert, és le tud győzni egy országot, módfelett csábítóan bizonyult, és negyven éven át tartó csatákba vezette az ügynökséget Közép-Amerikában.”⁵⁷

Felhasznált irodalom:

- ABRAHAMIAN, Ervand: The Coup 1953, The CIA, and the Roots of Modern U.S.-Iranian Relations, New York, The New Press, 2013.
- ARISZTOTELÉSZ: Politika, Budapest, Gondolat, 1969.
- BODA Mihály: A CIA hidegháborús tevékenységének újraértékelése – 1. rész: a TPAJAX-művelet első megközelítésben és az olajérdekekre támaszkodó magyarázat. In Szakmai Szemle (17), 2019/1.
- BODA Mihály: A CIA hidegháborús tevékenységének újraértékelése – 2. rész: a TPAJAX-művelet első megközelítésben és az olajérdekekre támaszkodó magyarázat. In Szakmai Szemle (17), 2019/2.
- CALLANAN, James: Covert Action in the Cold War, London, Taurus & Co., 2010.
- CARDWELL, Curt: NSC-68 and the National Security State. In Margolis, Daniel S. (ed): A Companion to Harry Truman, Wiley-Blackwell, 2012.
- CARR, Edward H.: The Twenty Years' Crisis 1919-1939, London, Palgrave Macmillan, 2016.

⁵⁶ CALLANAN, James: Covert Action in the Cold War; London, Taurus & Co., 2010; Weiner, Tim: A CIA története 113. o., Budapest, Gabo, 2009., p. 109.

⁵⁷ WEINER, Tim: A CIA története; Budapest, Gabo, 2009. p. 113.

- COPELAND, Miles: *The Games of Nations: The Amoral of Power Politics*, London, Weidenfeld & Nicolson, 1969.
- COPELAND, Miles: *The Game Players: Confessions of the CIA's Original Political Operative*, London, Aurum Press, 1989.
- DONNELLY, Jack: *Realism and International Relations*, Cambridge, CUP, 2004.
- Draft Operational Plan (Document 221.). In *FRUS 1952-1954, Iran, 1951-1954*, Washington, United States Government Publishing Office, 2017.
- FORDHAM, Benjamin: Domestic Politics, International Pressure, and Policy Change: The Case of NSC 68. In *Journal of Conflict Studies* (17), 1997/1.
- GASIOROWSKI, Mark J.: The 1953 Coup d'État Against Mosaddeq. In Mark J. GASIOROWSKI and Malcolm BYRNE (eds): *Mohammed Mosaddeq and the 1953 Coup in Iran*, Syracuse, Syracuse University Press, 2004.
- GROTIUS, Hugo: *A háború és a béke jogáról I.*; Budapest, Pallas Stúdió – Attraktor Kft., 1999. Rahnama, Ali: *Behind the 1953 Coup in Iran*, Cambridge, CUP, 2015.
- JOHNSON, James Turner: *Ideology, Reason, and the Limitation of War*, Princeton and London. Princeton University Press
- MAGYARICS Tamás: *Az Egyesült Államok szerepvállalása az 1945 utáni világrend kialakításában*, Budapest, Magyar Külügyi Intézet, 2011, http://www.grotius.hu/doc/pub/QMLRZY/2011_153_magyarics_tamas_az_egy_esult_allamok_szerepvallal%C3%A1sa.pdf (Letöltés ideje: 2019. 02. 08).
- MEIERTÖNS, Heiko: *The Doctrines of US Security Policy*, Cambridge, CUP, 2010.
- MORGENTHAU, Hans: *The Primacy of National Interest*. In *American Scholar* (18), 1949.
- NEFF, Stephen C.: *War and the Law of Nations: A General History*, Cambridge, CUP, 2005.
- Recommendation for Assistance to Greece and Turkey, Address of the President of the United States, March 12, 1947, Elsey Papers, Truman Administration, https://www.trumanlibrary.org/whistlestop/study_collections/doctrine/large/documents/index.php?documentid=5-9&pagenumber=1 (Letöltés ideje: 2019. 02. 08).
- ROOSEVELT, Kermit: *Countercoup*, New York, McGraw-Hill Book Company, 1979.
- STALIN J. V.: *Speech Delivered at a Meeting of Voters of the Stalin electoral District, Moscow, Februar 9, 1946*. In *Stalin J.: Speeches Delivered at a Meeting of Voters of the Stalin Electoral District, Moscow, December 11, 1937. and Februar 9, 1946.*, Moscow, Foreign Languages Publishing House, 1954.

- Telegram From the Embassy in Iran to the Department of State (Document 265.). In: FRUS 1952-1954, Iran, 1951-1954, Washington, United States Government Publishing Office, 2017.
- Telegram From the Central Intelligence Agency (Document 272.). In FRUS 1952-1954, Iran, 1951-1954, Washington, United States Government Publishing Office, 2017.
- Telegram From the Central Intelligence Agency (Document 277.). In FRUS 1952-1954, Iran, 1951-1954, Washington, United States Government Publishing Office, 2017.
- Telegram From the Central Intelligence Agency to the Station in Iran (Document 278.). In FRUS 1952-1954, Iran, 1951-1954, Washington, United States Government Publishing Office, 2017.
- THUKÜDIDÉSZ: A peleponnészoszi háború, Budapest, Osiris, 2006.
- YAMAUCHI, Susumu: New Just War Theory of the 20th Century: the Rebirth of Grotius and the United States. In Hitotsubashi Journal of Law and Politics (36), 2008.
- WEINER, Tim: A CIA története, Budapest, Gabo, 2009. Wilford, Hugh: America's Great Game: The CIA's Secret Arabists and the Shaping of the Modern Middle East, New York, Basic Books, 2013.
- WILBER, Donald: Overthrow of Premier Mossadeq of Iran, <https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB28/> (Letöltés ideje: 2019. 02. 08).
- WILSON, Peter: Introduction: The Twenty Years' Crisis and the Category of 'Idealism' in International Relations. In Long, Peter-Wilson, Peter (eds) Thinkers of Twenty Years' Crisis, Oxford, Clarendon Press, 2003.
- WILSON, Woodrow: An Address to the Senate on 22 January, 1917, <http://americainclass.org/wp-content/uploads/2012/02/wilson-senateaddressjan1917.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 02. 08.)

SZALAI IMRE

III. ÖBÖLHÁBORÚ ÉS A CIVIL-KATONAI EGYÜTTMŰKÖDÉS

Bevezetés

Az úgynevezett „öbölháborúk” kifejezés alatt történelmi és szakértői megközelítésben azokat a fegyveres konfliktusokat szükséges érteni, amelyek az Arab-öböl térségében zajlottak a 20. század utolsó negyedében, illetve a 21. század első éveiben.

A fent említett fegyveres konfliktusok közé az alábbi események sorolhatók:

- I. 1980-88 között Irak és Irán között területi és vallási okokra visszavezethető háború;
- II. második, vagy amerikai elnevezés szerint a „kitüntetett” öbölháború, ami 1990 tavasza és 1991 nyara között Irak és az általa lerohant Kuvait területén zajlott.¹ Szükséges azonban megjegyezni, hogy egyes kutatók szerint a kifejezés csak az 1991 január és február közötti időszakban realizálódott katonai műveletekre értelmezendő/alkalmazandó, amikor is az Amerikai Egyesült Államok és szövetségesei katonai erővel szabadították fel az Irak által megszállt Kuvaitot;²
- III. 2003. március 20 – május 1. között történt harmadik öbölháború, amit az „Irak amerikai megszállása” vagy az „Iraki háború” jelzővel is szoktak illetni, illetve érdemes kitérni arra a narratívára is, ami csak az amerikai katonai művelet elnevezését használja a következők szerint: „Iraki Szabadság Művelet” vagy „Irak Szabadságáért Művelet” (Operation Iraqi Freedom).

Jelen írásban a szerző az utóbbi konfliktus 2003 és 2005 között történt eseményeinek elemzését végzi el, amiben bemutatja a civil-katonai együttműködés (Civil-military co-operation – CIMIC, a továbbiakban: CIMIC) egyes elemeit, illetve ahhoz, hogy megfelelő keretek közé helyezze a vizsgálódás tárgyát,

¹ „A közel-keleti Öböl-háború volt a huszadik század utolsó évtizedének egyik legnagyobb, nemzetközivé érett katonai konfliktusa. A háború előzményeként a Szaddám Huszein vezette Irak 1990. augusztus 2-án lerohanta a szomszédos Kuvaitot annak olajkészlete miatt. Irak mintegy 300-350 páncélossal és kb. 100 ezer gyalogossal – a helyi erők jelentősebb ellenállása nélkül – vonult be az olajkitermelő közel-keleti országba. Az ENSZ már a támadás napján elítélte az akciót és gazdasági szankciók bevezetését helyezte kilátásba az agresszor ellen, amennyiben Huszein nem vonja ki csapatait. Bagdad a határidőként megszabott 1991. január 15-ig nem tett eleget a követelésnek, így két nappal később a szövetséges erők megkezdték a Sivatagi Vihar névre keresztelt légi offenzívát.”
Forrás: NAGY Dániel: Az Öböl-háború, In: <http://ujkor.hu/content/az-obol-haboru>, (Letöltés ideje: 2019. 05. 20.)

² Random House Kernerman Webster's College Dictionary, 2010 K Dictionaries Ltd. Copyright 2005, 1997, 1991 by Random House, Inc.

kitekintést végez a CIMIC fogalmi meghatározására, a 2003-as háború előzményeire, illetve az iraki társadalmi és politikai viszonyokra.

Fogalmi meghatározások

A CIMIC fogalma kisebb mértékben, de változott az idők során. Az eredeti kifejezés az angol nyelvből származik, ezért az egyes nemzeteknél történő fordítása értelmezési eltéréseket hozott, amik azonban nem szignifikánsak. Közös jellemzőként rögzíthető a katonai és civil szféra közötti együttműködés, ami utóbbi részéről magában foglalja a kormányzati és nem kormányzati szervezetet, a nemzeti hatóságokat, a nemzetközi szervezeteket, illetve a lakosságot. A politikai célok elérését a parancsnok küldetésének sikeres végrehajtása garantálja, aminek markáns szegmensét képezik a civil és katonai oldal közötti interakciók.³

A CIMIC feladatok kiterjednek a saját erők képzésére, kiképzésére, a szakmai felkészítésre, a különböző hatóságokkal, kormányzati és nem kormányzati elemekkel, valamint nemzetközi szervezetekkel (segélyszervezetekkel) történő kapcsolattartásra, a műveleti terület vagy válságkörzet elemzésére és értékelésére. Mindezen feladatok célja a műveleti parancsnok szakmai támogatása céljának, feladatának elérésében. A CIMIC a fentiek alapján tehát harctámogató funkció, amit harcászati és műveleti szinten a különböző fegyvernemek támogatása érdekében végeznek. 2018 novemberében jelent meg a NATO Szövetséges Összhaderőnemi doktrína (AJP-3.19), ami az alábbi iránymutatásokat tartalmazza.

- *„A CIMIC egy olyan közös funkció, ami a misszió célkitűzéseinek elérését támogató képességek halmazát tartalmazza, és lehetővé teszi a NATO parancsnok hatékony részvételét a különböző nem katonai szereplőkkel folytatott civil-katonai interakciók széles spektrumában.”*
- *„A CIMIC célja, hogy támogassa a misszió célkitűzéseit azáltal, hogy együttműködést alakít ki és tart fenn a nem katonai szereplőkkel műveleti területen. Ideális esetben minden aktor azonos célok eléréséért tevékenykedik, azonban ahol ez nem lehetséges, ott az interakció fogja biztosítani, hogy a terveket támogató tevékenységek a lehető legnagyobb mértékben átfedésben legyenek, így elkerülve a saját műveletekre, valamint a nem katonai műveletekre és a civil környezetre esetlegesen negatív hatást gyakorló tényezőket. Ez minimálisra csökkenti a szereplők közötti interferenciát vagy a nem kívánt konfliktust”*
- *„A CIMIC minden NATO műveletre alkalmazható. A parancsnokoknak elemezni és értékelni kell a polgári környezetet, illetve a katonai műveletek tervezésénél és kivitelezésénél átfogó megközelítésben szükséges elkészíteni a különböző forgatókönyveket. A CIMIC alkalmazása és profilja a művelet*

³ LÓDERER Balázs sz. hadnagy: A civil szervezetek szerepe, lehetőségei és korlátai, valamint az együttműködés mechanizmusai a civil-katonai együttműködésben, Nemzeti Közszerológiai Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, Hadtudományi Doktori Iskola, PhD értekezés, 2014, pp. 14-16. Forrás: <http://m.ludita.uni-nke.hu/repozitorium/handle/11410/9971> (Letöltés ideje: 2019. 05. 20.)

típusától, a polgári környezettől, és a nem katonai szereplőkkel meglévő kapcsolattól függ.”

- A polgári környezet megismerése és megértése nélkülözhetetlen a misszió sikeréhez és a konfliktus rendezéséhez. Kockázatot hordozhat, ha a helyi hagyományok és szokások az ismeretek hiányában sérülnek. Ez a lakosság támogatásának, illetve a katonai erők legitimitációjának elvesztéséhez vezethet, ami súlyosan aláásná a küldetést.
- A nem katonai szereplőkkel való kapcsolattartás során kulcsfontosságú a nyitottság, a kölcsönös tisztelet, a képesség és az elkötelezettség bizonyítása.
- A parancsnoknak és beosztottainak személyes kapcsolatot szükséges kialakítani a nem katonai szereplőkkel.
- Az információ megosztásakor lényeges, hogy ne kerüljön veszélybe a speciális nem katonai szereplők pozíciója vagy pártatlansága, és meg kell akadályozni annak látszatát is, hogy a szervezetük egy hírszerző mechanizmus részét képezi.
- A CIMIC proaktív szerepet játszik a műveletek tervezésében és végrehajtásában. Egyéb katonai képességekkel kiegészülve magában foglalja a következőket: polgári környezetre vonatkozó információ összegyűjtése és értékelése; a műveletek tervezését és lefolytatását befolyásoló érzékeny tényezők azonosítása; a katonai műveletek polgárokra gyakorolt hatásainak elemzése és értékelése; javaslatkészítés a katonai műveletek negatív következményeinek csökkentésére; hozzájárulás a missziós területen élő lakosság tájékoztatásához, ami összhangban van a stratégiai kommunikációval; szükség esetén megkönyíti a nem katonai forrásokhoz történő hozzáférést.⁴

Szintén ez a doktrína foglalkozik egy kapcsolódó, de tágabb értelemben használt fogalommal, a civil-katonai kapcsolatokkal (civil-military interaction – CMI), amely a CIMIC-tevékenységek elemzésének és a tapasztalatok leszűrésének eredményeképpen jelzi a CIMIC szakterületen bekövetkező fejlődést.

Az ENSZ ugyanakkor nem használja a CIMIC kifejezést. Helyette a civil-katonai koordinációra (Civil-Military Co-ordination – CMCoord) hivatkozik, mint a civil és katonai szereplők közötti párbeszédre és interakcióra. Az ENSZ szerint a poszt-konfliktus stabilizálásában és az újjáépítésben alapvető kritérium a civil és katonai képességek megfelelő egyensúlya, a hatékony koordinációs mechanizmusok kialakítása a katonai és a polgári komponens között.⁵

⁴ NATO Standard AJP-3.19 Allied Joint Doctrine for Civil-Military Cooperation, Chapter 2, 2018, 2-1. pp. 2-6. Forrás: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/757080/20181112-dcdc_doctrine_nato_cimic_ajp_3_19.pdf (Letöltés ideje: 2019. 05. 20.)

⁵ Dr. T.W. Brocades ZAALBERG: Towards a new concept for civil-military cooperation during stabilization operations, TNO report, 2007, pp. 16-17. https://hcss.nl/sites/default/files/files/reports/20.03_2007-Towards_a_new_concept_for_civil-military_cooperation_during_stabilization_operations_.pdf (Letöltés ideje: 2019. 05. 21.)

Az Amerikai Egyesült Államok terminológiájában szintén nem szerepel a CIMIC meghatározás, mivel a civil-katonai műveletek (Civil-Military Operation – CMO) jelzöt alkalmazzák azokra az akciókra, ahol a katonai erők és a civil lakosság között interakciókra kerül sor. Ezt az interakciót a „civil ügyek”-re (Civil Affairs – CA) szakosodott erők hajtják végre.

Az Egyesült Királyság hadserege elfogadja a NATO CIMIC definícióját, illetve teljes egészében elfogadja és honosította is az AJP 3.19. doktrínát. Ugyanakkor a doktrína brit értelmezésénél nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a brit katonai hagyományoknak markáns elemét képezik a nemzetközi politikai célok realizálása, így nem csak és kizárólagosan az operatív, katonai végcélok teljesítésére koncentrálnak. A CIMIC-el kapcsolatos filozófiájukban a párbeszédet és a kölcsönhatást hangsúlyozzák, egyúttal minimalizálják a katonai részvételt az újjáépítési projektekből.⁶

A 2003-as iraki háború előzményei

Mint minden háború, vagy erőszakos (fegyveres) összeütközés, az „Iraki Szabadság Művelet” megindítása mögött is ott voltak azok a gyújtópontok, amik elvezettek a végkifejletig. Főbb időszakait – kronológiai sorrendben – a következőképp foglalhatjuk össze:

- A korábban említett II. öbölháború;
- Az „összeütközések” folyamata 1991-2003 között: a II. öbölháború lezárását követően az iraki háború kezdetéig tartott, aminek egyik fő jellemzője az volt, hogy a Szaddám Huszein vezette Irak és a nemzetközi közösség – különösen az Amerikai Egyesült Államok – elsősorban diplomáciai és gazdasági vonalon feszült egymásnak;
- A 2001-es amerikai terrortámadásokat követő közvetlen és későbbi szakasz;
- Szaddám Huszein rezsimjének megdöntése 2002-2003-ban;
- Az úgynevezett „felkelések időszaka” 2003-2004-ben.

Az Egyesült Államok és a nemzetközi közösség egyes tagjai az 1990-es években aggodalommal figyelték az iraki kormány tömegpusztító fegyverek kifejlesztésére alkalmas programját. Nyugtalanosságukat erősítette az a tény is, hogy Bagdad már korábban demonstrálta hajlandóságát a tömegpusztító fegyverek alkalmazásával kapcsolatban, például az Iránnal folytatott háborúban 1980-1988 között, vagy az iraki kurdok ellen Halabadszában 1988-ban.

Az első öbölháború után az amerikai politika arra irányult, hogy elszigetelje Irakot, amit a britek és a franciák is támogattak. A kurd és a síita lakosság védelmében Észak- és Dél-Irakban repüléstilalmi zónákat hoztak létre.⁷

1991. április 3-án az ENSZ Biztonsági Tanácsa határozatot fogadott el, amiben kötelezte Szaddám Huszeint a vegyi- és biológiai fegyverei, illetve 150 kilométernél nagyobb hatótávolságú ballisztikus rakétáinak megsemmisítésére, továbbá létrehozta

⁶ Uo. pp. 15-16.

⁷ Catherine Dale: Operation Iraqi Freedom: Strategies, Approaches, Results, and Issue for Congress, CRS Report for Congress, 2008, pp. 6-8. <https://fas.org/sgp/crs/mideast/RL34387.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 05. 21.)

az ENSZ Iraki Tömegpusztító Fegyverek Leszerelését Ellenőrző Bizottságot (UNSCOM).

1993. november 26-án Irak elfogadta azt a korábbi ENSZ határozatot, amiben kikötötték az ország fegyverkezésének folyamatos ellenőrzését. Az UNSCOM vezetője több ízben egyeztetett az iraki politikai döntéshozókkal, de további bizalomerősítő intézkedések meghozatalát a gazdasági szankciók megszüntetéséhez kötötte Szaddám Huszein.

1997. október 30-án Irak nemkívánatos személynek minősítette az UNSCOM két amerikai tagját, ennek hatására a bizottság távozott az országból. Közel egy hónappal később azonban – orosz közvetítéssel – Bagdad ismét engedélyezte az ENSZ-bizottság tevékenységét.

1998. augusztus 5-én Irak megszakította az együttműködést az UNSCOM-mal és a Nemzetközi Atomenergia Ügynökséggel. Az ügy háttérében az állt, hogy az irakiak szerint az UNSCOM egyik vezetője, az amerikai Scott Ritter hírszerző tevékenységet folytatott. A kedélyek csillapítása végett október 8-án és 26-án újabb kémnek minősített személyeket hívtak vissza, azonban október 31-én teljesen megszakadt a kapcsolat. Válaszlépésként a nemzetközi közösség fokozta a nyomást, ami november 14-én hozta meg eredményét, amikor is Bagdad feltétel nélkül késznek mutatkozott az együttműködés folytatására.

1999. június 27-én Kofi Annan ENSZ-főtitkár nyilatkozatban ismerte el, hogy az iraki kémvadások egy része megalapozott.

1999. december 17-én az UNSCOM utódként létrehozták a svéd Hans Blix által irányított ENSZ Felügyeleti, Vizsgálati és Ellenőrzési Bizottságot (UNMOVIC), aminek elsődleges feladata az iraki tömegpusztító fegyverek leszerelése és a megfigyelői struktúra kiépítése volt. Szaddám Huszein azonban ezzel a bizottsággal sem kívánt kooperálni.

2002. március 7-én indultak újra a tárgyalások, majd augusztus 2-án az irakiak személyes találkozót kezdeményeztek Hans Blix-szel, aki feltételekhez kötötte a meghívás elfogadását. Amennyiben Bagdad betartja az ENSZ 1284. számú határozatában rögzített kitételeket, tehát a fegyverzetellenőrzés rendjét szabályozó pontokat, sor kerülhet a kétoldalú egyeztetésre. Taha Jaszín Ramadan alelnök arról tájékoztatta a sajtó munkatársait és az ENSZ-bizottságot, hogy Irak birtokában nincsenek tömegpusztító fegyverek, így az ellenőrök munkájának nincs értelme.

2002. szeptember 12-én tartott ENSZ közgyűlésen George W. Bush amerikai elnök keményebb hangot ütött meg, és nyomatékosította, hogy amennyiben Irak nem engedi be az ellenőröket, kilátásba helyezi a fegyveres támadás lehetőségét. Ennek hatására négy nappal később Szaddám Huszein jelezte, hogy országa kész fogadni az ellenőröket.

November 8-án az ENSZ Biztonsági Tanácsa elfogadta az 1441. számú határozatot, amiben rendelkeznek a tömegpusztító fegyverek leszereléséről, és elfogadásának határidejéről, amit egy hétben szabtak meg. Ezen kívül december 8-ig

kellett nyilatkoznia Bagdadnak a tömegpusztító fegyverprogram aktuális állásáról, illetve a ballisztikus rakétáiról, a robotrepülőgépeiről és a léghárító rendszeréről.

2002. december 23-án megkezdte ellenőrzési feladatait az ENSZ-bizottság és a Nemzetközi Atomenergia Ügynökség, majd 2003. február 21-én előterjesztette a vizsgálatok eredményét.

2003. március 18-án az ellenőrök ismét kivonultak Irakból.⁸

Az iraki társadalmi és politikai viszonyok

A vonatkozó amerikai kormányzati források 2003-ban megállapították, hogy etnikai és nyelvi szempontból az iraki nép, az arabok, a kurdok, a türkmén, a káldeusok, az asszírok és az örmények közé tartoznak. A vallási keveredés is változatos: azok között a síita és szunnita muszlimok (mind arab, mind kurd), a keresztények (beleértve a káldeusokat és asszírokat), valamint a kurd jazidik, kisszámú zsidók és mandeisták találhatók.⁹

Irak földrajzilag, etnikailag és vallásilag három részre tagozódik. A Kirkuktól és Moszultól északra és északkeletre található területeken elsősorban az ország lakosságának ötödét kitevő kurdok, középen az úgynevezett „szunnita háromszögben” a népesség 20 százalékát adó szunnita arabok, míg a Bagdadtól délre eső régióban 60-65 százalékos megoszlásban síita arabok élnek. A három nagy régió találkozásánál vegyes lakosság elterjedése tapasztalható. Bár látszólag egységesnek tűnnek ezek a jól elhatárolható egységek, a valóságban megosztottak és tagoltak.

A különböző iraki kurd vezetők és szervezetek folyamatosan vetélkednek a hatalom megszerzésért, ezért az aktuális érdekeiknek megfelelően szövetkeznek az iraki kormánnyal vagy a szomszédos országok politikai döntéshozóival. Szaddám Huszeinnak és a kurdoknak ellentmondásos kapcsolata volt. Egyes esetekben kiterjesztették az autonómiájukat, például az 1990-es évek elejétől felállított repüléstilalmi övezet idején Bagdad egyszerűen kivonult a területről, máskor azonban keményen szűkítette a politikai mozgásterüket, illetve amennyiben az 1988-as, több ezer halálos áldozatot követelő halabdzsai vegyi támadásra gondoltunk, fizikailag is megfélemlítette őket.

Mekka és Medina után az iraki Nedzsef városa foglalja el a képzeletbeli dobogó harmadik helyét a világon élő síiták legszentebb helyeinek versenyében. Az iráni síiták perzsa, míg az irakiak arab etnikumhoz tartoznak, ami esetenként felülmúlja az igen erős síita identitástudatot. Az arab-perzsa síita relációval kapcsolatban elmondható az is, hogy az irakiakat kevésbé jellemzi az iráni síizmus egyik védjegyeként számon tartott fanatizmus és radikalizmus.

⁸ NÉMETH Miklós őrnagy – VENICZ László mk. alezredes: Az Irak elleni hadművelet végrehajtásának elgondolás-változatai, Felderítő Szemle, II. évfolyam 1. szám, 2003. április, pp. 5-6. <http://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2003-1.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 05. 21.)

⁹ Ethnic and Religious Groups In Iraq; <https://usiraq.procon.org/view.additional-resource.php?resourceID=000991> (Letöltés ideje: 2019. 05.22.)

A mindenkori iraki vezetésnek ugyanakkor nem csak vallási és etnikai tagoltságból eredő problémákkal és lehetőségekkel kell számolnia, de a törzsi rendszerek – ami 2000 kisebb klánra tagozódik – szintén megkerülhetetlenek a döntések meghozatalában. Becslések szerint az irakiak háromnegyede kapcsolódik a 150 őshonos törzs valamelyikéhez.¹⁰

A politikai helyzet viszonylatában elmondható, hogy 2003. május 1-jén befejeződött a hadművelet és május 12-én Paul Bremert nevezték ki a Koalíciós Átmeneti Hatóság (Coalition Provisional Authorities) élére. Július 13-án megkezdte működését az a 25 tagú kormányzótanács, aminek összetételében kívánták leképezni az etnikai sokszínűséget. Amerikai javaslatra a síiták 13, a szunniták és kurdok öt-öt, míg az asszír keresztények és türkmének egy-egy vezetőt delegáltak, azonban illetékességi és hatáskörük viszonylag szűk területre terjedt ki, mivel a valódi irányítás – dekrétumok kibocsátásával – Paul Bremer és stábjának kezében volt. Legitimitásukat gyengítette az a tény is, hogy nem sikerült konszenzusra jutniuk az elnök személyét illetően, ezért havi rotációs rendszert dolgoztak ki, amiben öt síita, két szunnita és két kurd politikus közül került ki az ország első embere.

A május 16-án kiadott határozatban Bremer elrendelte az iraki fegyveres erők és szervezetek feloszlását, illetve több ezer baaszistát mozdított el a közigazgatásból. Az amerikai adminisztráció ezzel akarta elérni, hogy a demokrácia gyökeret eresszen Irakban, azonban számításiban jelentős hibák csúsztak. Először is nem vették figyelembe, hogy Szaddám Huszein autokratikus vezetési stílusa ellenére, a Baasz pártnak több mint kétmillió tagja volt és számos támogatója, illetve a párton belül sem volt mindenki „szaddámista”. Másrészt az állami és védelmi szféra ilyen jellegű megtisztítása összekapcsolódott a szunniták pozíciójának meggyengítésével is, ami tovább mélyítette a vallási ellentéteket.

Abban megegyeztek az álláspontok, hogy Iraknak minél előbb vissza kell nyernie a szuverenitását, a megvalósítás módjában azonban markáns eltérések mutatkoztak. Az amerikai javaslat szerint ugyanis a következő lépcsőfokok bejárásával érheti el iraki a teljes önállóságot: kormányzótanács létrehozása, kormány felállítása, alkotmányozó bizottság tagjainak kinevezése, alkotmány megszerkesztése, népszavazás az alkotmányról, választások, majd a hatalom átruházása a választott testületre. A választások későbbre halasztásában a szélsőséges iszlamisták esetleges előretörésének megakadályozása is közrejátszott.

Ezzel szemben az iraki érdekcsoportok álláspontja szerint a szuverenitás átruházásnak meg kell előznie minden egyéb intézkedést, egyúttal szorgalmazták a választások minél korábbi kiírását. Az ENSZ Biztonsági Tanácsa 2004 februárjában tényfeltáró bizottságot küldött Bagdadba, ami jelentésben rögzítette, hogy a választásokat legkorábban nyolc hónappal azután lehet megtartani, hogy az ehhez szükséges megállapodások és infrastruktúra létrejött, illetve június 30-ig szükséges felállítani az ideiglenes kormányt.

¹⁰ ROSTOVÁNYI Zsolt: Irak: az iszlám és a politikai hatalom viszonya, pp. 6-7. http://www.grotius.hu/doc/pub/SJOTNF/2010_120_rostovanyi_zsolt_irak.pdf (Letöltés ideje: 2019. 05. 23.)

Az ideiglenes alkotmányt heves viták után végül 2004. március 8-án írták alá, amivel szemben kritikaként fogalmazódott, hogy a kurdoknak széleskörű autonómiát biztosít, ugyanakkor egyéb közösségek esetében ez nem áll fenn. Továbbá kifogásolták azt is, hogy a 2005 januárjában megválasztandó alkotmányozó nemzetgyűlés mozgásterét jelentősen beszűkít majd.

2004. július 1-jén felállt az új iraki ideiglenes kormány. A szunnita Gázi al-Javvár sejk töltötte be az elnöki, míg a szekularizált síita Ijád Allávi a miniszterelnöki pozíciót. A választásokat 2005. január 30-án tartották meg, a szunnita arabok bojkottjával. A síita Egyesült Iraki Szövetség a szavazatok 48,2 százalékát kapta meg, a Dzsálál Tálabáni és Maszúd Barzáni Kurdisztáni Demokratikus Hazafias Szövetsége 25,7 százalékot szerzett, és harmadik helyen végzett az Ijád Allávi által vezetett Iraki Lista 13,8 százalékkal. Az első demokratikus iraki választás az amerikai stratégia teljes kudarcát eredményezte, ugyanis egy iráni kapcsolatokkal rendelkező iszlamista politikai tömörülés szerezte meg a nemzetgyűlésben a többséget, amire korábban egyértelműen elkerülendő scénárióként tekintettek Washingtonban.

2005. október 15-én népszavazást tartottak az alkotmányról. A síita és kurd többségű tartományok egyértelműen támogatták annak elfogadását, míg a szunnita arab pártok nagy része elutasította. A végeredmény tehát a szunnita állampolgároktól függött. Ugyanis amennyiben három tartományban kétharmados többséget érnek el az ellenző voksok, akkor az alkotmány elutasításra kerül. Anbár és Szaláhuddín tartományokban az urna elé járulók 96 és 82 százaléka a „nem”-et jelölte be a szavazólapon, ezért Ninive tartományon múlt, hogy az alkotmányozási folyamatot újra kell-e kezdeni. Ott azonban nem érte el a kétharmados többséget a „nem” szavazatok aránya és végül 63 százalékos részvétel mellett az alkotmány elfogadása mellett döntöttek a szavazásra jogosultak. Az alkotmányban önálló szövetségi régióként rögzítették Kurdisztánt, egyúttal nyitva hagyták a kaput az újak létrejöttéhez is. A régiók saját alkotmánnyal és belbiztonsági erőkkel rendelkeznek. A hivatalos vallás és a törvénykezés egyik forrása az iszlám.¹¹

CIMIC tapasztalatok Irakban

I. Általános megállapítások

George W. Bush amerikai elnök 2003. március 20-án indította meg az Irak elleni műveleteket és közel három hét múlva, április 9-én már Szaddám Huszein szobrát döntötték le a koalíciós haderő katonái, míg a fontosabb hadműveletek április 12-én befejeződtek. A megszállók egyik első teendője volt az iraki fegyveres erők és rendőrség feloszlata, illetve a hadifoglyok szabadon bocsátása. A rendvédelmi erők szétverése tetőzte a káoszt, ugyanis ezrével bukkantak fel a fosztogatók és elkezdődött a szabadrablás időszaka, ami több esetben is az általános törvénytől való távollét állapotát tükrözte. A rendfenntartást a koalíciós haderő vette át, ami megpróbálta helyreállítani a közbiztonságot.

¹¹ Uo. pp. 41-50.

A kezdeti amerikai stabilizációs kísérletek sikertelenségének egyik kulcsa abban keresendő, hogy a megszállás után a Pentagon jelölte ki a stratégiai irányvonalakat, miközben a külügyminisztérium elgondolásait félretette. Mivel a britek hosszú időre visszatekintő birodalomigazgatási tapasztalatokkal rendelkeztek, a déli területek vonatkozásában azt a pragmatikus álláspontot választották, hogy a közrend és törvényesség megteremtése, illetve az alapvető közszolgáltatások helyreállítása az elsősorú feladat, amit a háború után teljesíteniük szükséges.

A másik nehézséget az jelentette, hogy az Egyesült Államok és a Koalíciós Átmeneti Hatóság nem alkotott meg egy átfogó civil-katonai együttműködési stratégiát, ami aláasta a politikai, katonai és gazdasági szinten tett erőfeszítések hatékonyságát. Ennek ellensúlyozására a koalíciós erők előzetes újjáépítési és stabilizációs tervek nélkül, az amerikai és NATO doktrínák alapján szervezték meg a CIMIC tevékenységeket.

Stratégiai szinten Paul Bremer diszponált a források elosztása felett – tulajdonképpen tejhatalommal rendelkezett Irakban – és felelt minden amerikai kormányzati személyért, illetve tevékenységért. Ezért is érdekes, hogy az újjáépítési és humanitárius segítségnyújtással foglalkozó hivatal (Office for Reconstruction and Humanitarian Assistance, ORHA) Bremer háta mögött közvetlenül jelentett a Pentagonnak. Ezáltal olyan párhuzamos struktúrák épültek ki, amelyek külön-külön is egyeztettek a civil vezetőkkel, és a diplomáciai célok elérése érdekében befolyásolták a katonai tevékenységeket, illetve a műveletek katonai szabályait. Stratégiai szinten tehát nem állt rendelkezésre az a koordinációs csoport, ami megfelelő platformot biztosíthatott volna az újjáépítési feladatok tervezéséhez, szervezéséhez, végrehajtásához és az információk áramlásához, illetve a párhuzamosságból adódó hátrányok kiküszöböléséhez.

A CENTCOM parancsnoka nem volt jogosult felügyelni a művelethez rendelt civil szervezeteket, így a közös működési területen végzett tevékenységek összehangolása sem valósulhatott meg. A stabilitási és újjáépítési műveletekre vonatkozó politikai-katonai irányítás hiánya miatt a Koalíciós Átmeneti Hatóság, illetve a katonai parancsnokok között elégtelen volt a koordináció és az együttműködés.¹²

II. 2004 második félévének összegzett tapasztalatai az Irakban állomásozó Többnemzetiségű Erők, Többnemzetiségű Hadosztály G-9 (CIMIC) csoportnál

A hadosztály műveleti területe Irak középső-déli régiójára terjedt ki és általában három tartományt (Karbala, Babil, Wasit) – esetenként rövid időre kiegészülve Najaffal – foglalt magába, ahol körülbelül 3 millió különböző vallási csoporthoz, etnikumhoz és törzshöz tartozó ember élt.

A tartományokat alapvetően két harci csoportosítás felügyelte, míg a tartományokon belüli CIMIC tevékenységért a harci csoportosítások S-5 főnökei

¹² Colonel Adam Joks: Civil-Military Cooperation (CIMIC) as a Relevant Element of Military Activities in Today's Security Environment, U.S. Army War College, 2011, pp. 16-18., <https://apps.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a547494.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 05. 22.)

feleltek. A CIMIC feladatok koordinálása általában a tartományi székhelyekről történt.

A harci csoportosítások S-5 részei mellett egy, a hadosztály közvetlen alárendeltségében lévő CIMIC csoportot is alkalmaztak. Őket át-alárendeltségében különítették ki a tartományi székhelyekre, illetve a hadosztályparancsnokság érdekében, az ahhoz közeli területen hajtottak végre feladatot.

A hadosztály G-9 részlegében körülbelül 16 fő teljesített szolgálatot. Az S-5 részlegek változó, de maximum 12-15 fő közötti létszámmal működtek. A közvetlen alárendeltségű CIMIC csoportok állománytáblájában, összesen 60-70 fő szerepelt.

A CIMIC elsődleges feladata volt, hogy saját területén hozzájáruljon a Többnemzetiségű Hadosztály biztonsági és stabilitási műveleteinek végrehajtásához, amelyekkel támogatást nyújtottak a civil adminisztráció számára, illetve biztosították a műveleti terület jogbiztonságát és segítették az infrastruktúra helyreállítását.

A legfontosabb célkitűzések között szerepeltek a helyi hatóságok felállítása, ellátása; az életkörülmények normalizálása a műveleti területen; hozzájárulni az alapvető fontosságú infrastruktúra újbóli kiépítéséhez; segítséget nyújtani az elsődleges ellátási szolgáltatások kialakításához; ismét megteremteni és fejleszteni a közösségek számára fontos szolgáltatásokat; valamint általában véve is csökkenteni az emberi szenvedéseket.

A fő feladatok megvalósulása az alábbiak támogatásával valósult meg:

1. az iraki hatóságok támogatása az alapvető szolgáltatások és kulcsfontosságú infrastruktúra visszaállításával kapcsolatban;
2. humanitárius segítségnyújtás a műveleti területen megtalálható nemzetközi szervezetekkel (IO) és nem kormányzati szervezetekkel (NGO) karöltve;
3. megfelelő kapcsolatok kialakítása a tartományi kormányzóságok és a nemzetközi erők között;
4. segítségnyújtás a választás megtartásában.

Mindezek keretén belül a Többnemzetiségű Hadosztály CIMIC erői konkrétan az alábbi területeken nyújtottak hathatós támogatást a helyi lakosság számára:

1. Közbiztonság és önkormányzat
 - a. Börtönök, önkormányzati hivatalok renoválása, felépítése,
 - b. Szakmai segítségnyújtás, kiképzés.
2. Közegészségügy
 - a. Kórházak, rendelő intézetek újjáépítése,
 - b. Gyógyítás.
3. Iskolarendszer
 - a. Iskolák, óvodák építése, felújítása,
 - b. Iskolabusz rendszerbe állítása.
4. Mezőgazdaság
 - a. Öntözési rendszer kialakítása,
 - b. Szakmai segítségnyújtás,
 - c. Vetőmagok biztosítása.

5. Üzemanyag-elosztás,
6. Elektromos áram előállítás,
7. Ivóvízellátás
 - a. Kutak fúrása, víztisztítók telepítése.
8. Különböző jellegű helyreállítások koordinálása,
9. Babilon romjainak átadása,
10. 2005. évi választások megtartása,
11. Kommunikáció,
12. Szállítás,
13. Humanitárius segélycsomagok szétosztása:
 - a. tanszerek, számítógépek
 - b. gyógyszerek,
 - c. ágyneműk,
 - d. játékok,
 - e. száraz ételek.

III. G-9 csoport struktúrája

2004 második felében a legfontosabb tevékenység az érvényes és eredményes választás lebonyolításának elősegítése volt. A G-9 csoport négy fő egységből épült fel: műveleti, tervezési, koordinációs, és összekötői.

I. *Műveleti csoport.* A legnagyobb létszámmal rendelkezett, amit parancsnok és öt hadműveleti tiszt alkotott. Fő feladatai:

1. A különböző, érdekeltségi területeken működő saját, szervezetszerű CIMIC alegységek feladat végrehajtásának nyomon követése, tevékenységük összehangolása és ellenőrzése.
2. A különböző, érdekeltségi területeken működő nem a hadosztályhoz tartozó CIMIC alegységek feladat végrehajtásának nyomon követése, tevékenységük összehangolása a hadosztály szervezetszerű CIMIC alegységei feladataival.
3. A katonai erők és eszközök felhasználásának optimalizálása, feladatok, erőfeszítések duplikációjának megakadályozása.
4. A hadosztályparancsnok tájékoztatása a napi CIMIC tevékenységről.
5. Információáramlás biztosítása az előljáró CIMIC törzs és az alárendelt alegységek között.
6. Saját munkacsoport informálása a hadosztályparancsnoki eligazításon elhangzottokról.

II. *Tervezési csoport.* 2-3 fő alkotta. Főképp rövid- és középtávú tervezési feladatokat hajtott végre a hadosztály CIMIC főnök irányításai alapján, egyeztetve az előljáró parancsnokság CIMIC részlegével.

III. *Koordinációs csoport.* 2-3 fő alkotta. A sokrétű és többszereplős CIMIC tevékenységek minden aspektusának lefedésére és a megkettőződés elkerülésére hozták létre.

IV. *Összekötői csoport.* Mivel a hadosztály alárendeltjeit több nemzet katonái alkották, így a nagyobb és a főparancsnokságtól távol lévő alakulatok CIMIC erőinek jobb eléréséhez és a kommunikáció megkönnyítésére alkalmazták. Létszáma az alárendeltek függvényében változott.

Összegzés

Kijelenthető, hogy Irakban nehézséget okozott az amerikai és koalíciós erők számára a stabilitási műveletek végrehajtása. A siker érdekében nemcsak a vallási, politikai, kulturális környezetet és történelmet szükséges tökéletesen ismerni, de a hadseregnek szorosan együtt kell működni a helyi lakossággal, illetve szervezetekkel, amihez állandó információs csatornákat szükséges kiépíteni.

A CIMIC feladatvégrehajtás Irak középső részén sajátos egyvelegét mutatta az általános CIMIC-tevékenységeket alapvetően felépítő két komponensnek, a projekteknek és az összekötői funkciónak. Ez annak tudható be, hogy mivel nem NATO-műveletről van szó, a CIMIC projektek jelentős része központi pénzügyi keretből kerültek finanszírozásra, ugyanis a NATO CIMIC műveleti elve szerint a projektek megvalósítására a NATO vezette feladatok során – például KFOR¹³ – nem áll rendelkezésre központi pénzügyi keret.

Ebben a tekintetben a CIMIC-projekteket könnyebb volt kivitelezni, hiszen a pénzügyi források előteremtésére már nem kellett külön gondot és energiát fordítani, mivel az biztosított volt.

Az összekötői funkció végrehajtása ugyanakkor kis mértékben háttérbe szorult. Ennek oka egyrészt a projektek viszonylag könnyen történő megvalósíthatósága, másrészt a biztonsági helyzet nem kielégítő szintje. Mindemellett nem szabad lemondani ennek maradéktalan megvalósításáról, hiszen a műveleti területen található CIMIC érintettséggel rendelkező szereplő megismerése és a velük fenntartott rendszeres kommunikáció, információcsere nem csak a katonai erők számára fontos, hanem jelentős szerepet játszik az életkörülmények normalizálásában is.

Ugyanakkor figyelembe kell venni, hogy a fent említett projekt-összekötői funkció megvalósulása, kombinálása műveleti területenként eltérést mutathat, és a különböző korlátozó tényezők kezelésével szükséges a CIMIC-tevékenységet alkalmazni.

¹³ KFOR - Kosovo Force, a Koszovóban tevékenykedő, a NATO parancsnoksága alatt működő nemzetközi békefenntartó haderő

Felhasznált irodalom:

- Catherine DALE: Operation Iraqi Freedom: Strategies, Approaches, Results, and Issues for Congress, CRS Report for Congress; 2008, <https://fas.org/sgp/crs/mideast/RL34387.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 05. 21.)
- Ethnic and Religious Groups In Iraq; <https://usiraq.procon.org/view.additional-resource.php?resourceID=000991> (Letöltés ideje: 2019. 05.22.)
- Samuel P. HUNTINGTON: Kik vagyunk mi?; Európa Kiadó
- Colonel Adam JOKS: Civil-Military Cooperation (CIMIC) as a Relevant Element of Military Activities in Today's Security Environment; U.S. Army War College, 2011, <https://apps.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a547494.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 05. 22.)
- LÓDERER Balázs sz. hadnagy: A civil szervezetek szerepe, lehetőségei és korlátai, valamint az együttműködés mechanizmusai a civil-katonai együttműködésben; Nemzeti Közszerológiai Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztviselői Kar, Hadtudományi Doktori Iskola, PhD értekezés, 2014, <http://m.ludita.uni-nke.hu/repozitorium/handle/11410/9971> (Letöltés ideje: 2019. 05. 20.)
- NATO Standard AJP-3.19 Allied Joint Doctrine for Civil-Military Cooperation, Chapter 2; 2018, Forrás:
- https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/757080/20181112-dcdc_doctrine_nato_cimic_ajp_3_19.pdf (Letöltés ideje: 2019. 05. 20.)
- NAGY Dániel: Az Öböl-háború; <http://ujkor.hu/content/az-obol-haboru> (Letöltés ideje: 2019. 05. 20.)
- NÉMETH Miklós őrnagy – Venicz László mk. alezredes: Az Irak elleni hadművelet végrehajtásának elgondolás-változatai; Felderítő Szemle, II. évfolyam 1. szám, 2003. április, <http://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2003-1.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 05. 21.)
- ROSTOVÁNYI Zsolt: Irak: az iszlám és a politikai hatalom viszonya; http://www.grotius.hu/doc/pub/SJOTNF/2010_120_rostovanyi_zsolt_irak.pdf (Letöltés ideje: 2019. 05. 23.)
- Dr. T.W. Brocades ZAALBERG: Towards a new concept for civil-military cooperation during stabilization operations, TNO report, 2007; https://hcss.nl/sites/default/files/files/reports/20.03_.2007-Towards_a_new_concept_for_civil-military_cooperation_during_stabilization_operations_.pdf (Letöltés ideje: 2019. 05. 21.)

A MIGRÁCIÓ TERRORKOCKÁZATA

Mára – a globalizáció velejárójaként – a migráció minden társadalomra hatást gyakorol. Az ezredfordulót követő intervenciók (Irak és Afganisztán), és ezen országokban végrehajtott terrorcselekmények emberek millióit kényszerítették arra, hogy elhagyják otthonaikat. Ennek következtében Európába is jelentős számú ember érkezett.¹ A migrációs válság idején – leginkább 2015-ben és 2016-ban – több terrortámadás is történt Európában. Az akkoriban elkövetett terrorcselekmények jelentős negatív hatást gyakoroltak a „hétköznapi” emberek életére is. A terroristák célja a félelemkeltés, hiszen a terrort a félelem táplálja és ehhez kiváló táptalajt kínál a felgyorsult kommunikáció, a közösségi oldalakon és egyéb nemzetközi médiacsatornákon napjainkban tapasztalható azonnali híráramlás.

Bizonyos terrorista szervezetek – gondolok itt elsősorban a magát „Iszlám Államnak” nevező terrorszervezetre – fő céljukként deklarálták az európaiak félelemérzetének felelevenítését. Ezen szervezetekhez a világ több részéről – Európából is – jelentős számú radikális, fundamentalista és/vagy terrorista személy csatlakozott. Ezen terroristák és a mögöttük álló terrorszervezetek – Európába, az Európai Unió politikailag meghatározó tagállamainak területére kívánták áthelyezni a dzsihád hadszínterét és – többek között – támadásokkal próbálták nyomást gyakorolni a szövetségek (Európai Unió, Észak-Atlanti Szerződés Szervezete) tagjaira, hogy hagyjanak fel a megsemmisítésükre, meggyengítésükre alkalmazott eszközök/módszerek alkalmazásával.

Egyes terrorszervezetek vezetői többször is „hangot adtak” azon elképzelésüknek, hogy a menekültek között terroristákat küldenek majd Európa területére. Ezt a kérdéskört vizsgálva, tanulmányomban ismertetem a terrorizmus és a migráció kapcsolatát. A vizsgált időszak 2015 és 2018 közé tehető.² Fontos hangsúlyozni, hogy mára az Európába érkezők száma jelentősen csökkent és – érezhetően – egyre kevesebb sikeres merényletet hajtanak végre.³ 2015-ben (elsősorban a november 13-i párizsi merényletsorozat következtében⁴) a halálos áldozatok száma jelentősen megugrott, azonban a következő években ez a szám csökkent.⁵

¹ RITECZ György – SALLAI János: A migráció trendjei, okai és kezelésének lehetőségei 2.0. Hanns Seidel Alapítvány, Budaörs, 2016. pp. 43-59.

² „Az iszlám szélsőséges értelmezéséből eredeztethető vallási indíttatású terrorizmus 2015 óta kétségteljesen intenzívebb lett, sőt 2017-ben több incidens történt, mint a korábbi évek során összesen; mindamelllett a 2017-es incidenseknek „mindössze” egyharmada volt sikeres.” RÉPÁSI Krisztián Az Európai Unión belüli terrorizmus tendenciái és jellegzetességei a TE-SAT 2018 kiadvány tükrében. Nemzet és biztonság, 2018/3. p. 92. http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/nb_2018_3_08_repasi.pdf (Letöltés ideje: 2019. 06. 25.)

³ EUROPOL: European Union Terrorism Situation and Trend Report 2018. pp. 9-10.

⁴ EUROPOL: European Union Terrorism Situation and Trend Report 2015. pp. 5-7.

⁵ RÉPÁSI i. m. p. 80.

Napjainkban a biztonságot, így a biztonságpolitikát is egyre inkább befolyásoló tényezővé nőtte ki magát a globális méretűvé eszkalálódott terrorizmus⁶, valamint a migráció⁷. Laufer Balázs „*A migráció rendvédelmi és nemzetbiztonsági kihívásai*” című, 2013-as PhD értekezésében már felhívta a migrációval kapcsolatos problémákra a figyelmet⁸, és mára már mi is tisztán láthatjuk azt, hogy a globalizált világunk, a benne zajló események és terrorcselekmények hatásai az egész európai kontinens számára kiemelkedő problémává váltak.⁹ A laikusok számára is elfogadható feltételezés, hogy az ellenőrizetlenül Európába érkező emberek közé kerülhetett olyan személy, aki terrortámadás elkövetése céljából érkezett kontinensünkre.¹⁰

A terroristák főbb célpontjai az Európai Unión belül

Az illegális migrációval együtt járó biztonsági kérdéseket nemzetközi együttműködés keretében kell, kezeljük, kiemelt figyelemmel a terrorcselekmények megelőzésére és megakadályozására. A jelek szerint a vizsgált időszakban a migrációt kihasználva terroristák próbáltak meg bejutni Európába.¹¹

A terroristák elsődleges európai célpontjainak – az EU határain belül – Belgium, az Egyesült Királyság, Franciaország és Németország mondható. Ezekben az országokban jelentős létszámú muzulmán kisebbség él, akik – Interneten vagy illegálisan működő mecsetekben történő – radikalizálásával¹² és támogatásával sokkal könnyebben kivitelezhető egy terrorcselekmény. A muszlim kisebbség egy része jellegéből és helyzetéből adódóan „jó” táptalaja a terrorizmusnak.

⁶ Az Europol TE-SAT jelentései alapján a következő csoportokat különböztetjük meg: az iszlám szélsőséges értelmezésén alapuló dzsihadista; a „nemzeti-felszabadító harcot” hirdető, politikai önrendelkezésért küzdő szeparatista; a marxista-leninista elveket valló, illetve az anarchista beállítottságú szélsőbaloldali; az általában véve a nemzeti szocializmus mentén szerveződő szélsőjobboldali; a single issue (tematikus) terrorizmust. EUROPOL: European Union Terrorism Situation and Trend Report 2017. p. 3.

⁷ Latin eredetű szó, jelentése népvándorlás, földrajzi helyváltoztatás. Fontosnak tartom kijelenteni, hogy a migráció alapvetően egy természetes jelenség, azonban kiterjedését tekintve eltérő hatást gyakorol az érintett területekre és az ott élő társadalmakra. HUZDIK Katalin: Migrációs potenciál alakulása, és az azt befolyásoló tényezők a XXI. század első évtizedében Magyarországon. Doktori (PhD) értekezés, Gödöllő 2014. p. 9.

⁸ LAUFER Balázs: *A migráció rendvédelmi és nemzetbiztonsági kihívásai*. Doktori (PhD) értekezés. Budapest, 2013. pp. 53-58.

⁹ SIMON László: A fokozódó terrorizmus Európában és annak hatása a katonai tömegrendezvények biztosítására. Szakmai Szemle, 2015. 2. szám, p. 152. http://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/szsz/2015_2_szam.pdf (Letöltés ideje: 2019. 03. 09.)

¹⁰ Uo. pp. 153-154.

¹¹ Uo. p. 153.

¹² „*Bár a terrorista szervezetek transznacionálisak, és vannak egyedül cselekvő terroristák, a legtöbb terrorista támadáshoz helyben kell toborozni...*” ABDESSAMAD, Belhadzs – SPEIDL Bianka: *Migráció – Megtört élet, széttört társadalom*; Századvég Kiadó, Budapest, 2019. p. 33.

Ők azok, akik elsősorban a migránsok¹³, a bevándorlók vagy menekültek által alkotott tömeggel újonnan érkezett potenciális terroristák támogatásában nyújthatnak segítséget.¹⁴

Belgium nyelvhasználat és etnikai jellemzők szempontjából is megosztott ország. Az államban a flamand és a vallon hatóságok – véleményem szerint – nem kellő együttműködéssel végzik munkájukat, amely megnehezítheti az információ hatékony áramlását is. Minél több dzsihadista támadást indítanak az országból, annál nyilvánvalóbb, hogy a belga hatóságok egyedül nem tudnak megbirkózni a rájuk nehezedő helyzet súlyával. Jan Jambon volt belügyminiszter szerint az ország bonyolult közigazgatási rendszere szintén megnehezíti a terroristák felkutatását. Az elmúlt évek során Belgiumban nagyvonalúan osztogatták az állampolgárságot, ami nagyban hozzájárult ahhoz, hogy itt a legnagyobb az egy főre jutó dzsihadisták száma Nyugat-Európán belül,¹⁵ az EU-n belül pedig itt volt a legnagyobb az ISIS-hez csatlakozó szélsőségesek aránya. Mindehhez leginkább Brüsszel Molenbeek elnevezésű kerülete járul hozzá.¹⁶

Molenbeek iskolapéldája a bevándorlók egy részének rossz integrációjával, a társadalmon belüli lemaradással és az iszlám fundamentalizmussal járó veszélyes elegynek. Annak ellenére, hogy a kerületben 22 mecset működik, a szalafisták elsősorban illegális mecsetekben toboroznak embereket. A 2015. november 13-i párizsi terrortámadást követően az akkori belga belügyminiszter nyilatkozatában elismerte, hogy elvesztették a Molenbeek feletti ellenőrzést. Nagyrészt ez is hozzájárult ahhoz, hogy a városrész az európai terrorizmus egyik szervező központjává vált. Molenbeek-et néhány metrómegálló választja el Brüsszel diplomatanegyedétől, ahol 2016. március 22-én terrortámadás is történt. A negyedben 30%-os a munkanélküliség, továbbá az itt élő emberek nagy része csak arabul beszél, ez pedig előidézi azt, hogy nem képesek megfelelően integrálódni. Az itteni fiatalok kilátásai (munkavállalás, továbbtanulás) nem túl ideálisak, így fogékonyabbak lehetnek a radikális eszmékre.¹⁷

¹³ A migráns egy gyűjtőfogalom, amely „... a legtöbb olyan személyt magában foglalja, aki valamilyen okból bizonyos időre egy másik országba távozik (általában legalább egyéves tartózkodás esetén beszélhetünk migránsról, vagyis például a turisták és az üzleti úton lévők nem tartoznak ide). Nem keverendő össze az „emigráns” fogalmával, amely olyan személyt takar, aki egy saját országától eltérő országban állandó lakhellyel rendelkezik.” UNHCR: A menekültek védelme és az UNHCR szerepe; p. 8. http://www.unhcr.org/hu/wp-content/uploads/sites/21/2016/12/Protecting_Refugees_2012_HUN.pdf (Letöltés ideje: 2019. 02. 22.)

¹⁴ ZSEBE Zsolt: Külföldi harcosok az Iszlám Állam mellett. Nemzet és Biztonság 2015/1. szám. pp. 23-29. http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/nb_2015_1_04_zsebe.pdf (Letöltés ideje: 2019. 07. 22.)

¹⁵ VLIERDEN, Guy Van: [Hot Issue] The Zerkani Network: Belgium’s Most Dangerous Jihadist Group. (The Jamestown Foundation) <https://jamestown.org/program/hot-issue-the-zerkani-network-belgiums-most-dangerous-jihadist-group/> (Letöltés ideje: 2019. 02. 22.)

¹⁶ VLIERDEN, Guy Van: How Belgium Became a Top Exporter of Jihad. (The Jamestown Foundation), <https://jamestown.org/program/how-belgium-became-a-top-exporter-of-jihad/> (Letöltés ideje: 2019. 02. 22.)

¹⁷ RÓNAY Tamás: Belgium az iszlám veszély árnyékában. <http://nepszava.hu/cikk/1047224-belgium-az-islam-veszely-arnyekaban> (Letöltés ideje: 2019. 02. 22.)

Az **Egyesült Királyság** terrorelhárítási rendszere az egyik legsikeresebb struktúra napjaink Európájában. A támadások ellenére is proaktív magatartást tanúsít, valamint hatékonyan és gyorsan számolja fel a következményeket.¹⁸ A kormányzat sikeresen felkészítette a lakosságot és a társadalmat a terrorfenyegetettség esetleges fokozódására. 2005 után (a londoni metróban elkövetett merénylet) nézve elenyésző számú terrorcselekmény következett be Nagy-Britanniában, ami arra enged következtetni, hogy a titkosszolgálatok hatékonyan tevékenykednek. 2005 óta az Egyesült Királyságban jelentős számú terrorista gyanús személyt fogtak el és tartóztattak le, akik nagy részét bíróság elé is állították.¹⁹ Az elmúlt években történt terrorcselekmények nem azt mutatják, hogy a szigetországiak nincsenek felkészülve egy terrortámadásra, csupán annyit bizonyít, hogy a számtalan terrorcselekmény közül nem mind hiúsítható meg.

London az iszlamisták egyik legfőbb célpontja, ennek következtében Sadiq Khan, a főváros polgármestere az Evening Standardnek adott interjújában úgy fogalmazott, hogy „...*a terrortámadás a nagyvárosi élet része, s arra kérte polgártársait, hogy figyeljenek a veszélyre, támogassák a főváros biztonsága érdekében tett és tervezett lépéseit.*”²⁰ Véleményem szerint ez a fajta magatartás – a politikai vezetés részéről – hozzájárul ahhoz, hogy a britek reálisan látják a terrorfenyegetettséget, és tudják azt is, hogy számukra nem az a kérdés, hogy lesz-e terrortámadás a közelükben, hanem az, hogy mikor.

Mára mindenkiben tudatosult, hogy **Franciaország** is a militáns iszlamisták állandó célpontjává vált. A franciák számára a terrorizmus nem ismeretlen fogalom, ahogyan annak legszélsőségesebb formája sem. Az ország területe, a külföldön lévő, Párizshoz köthető objektumok, valamint a külföldön szolgálatot teljesítő katonák is több mint 30 éve a dzsihadista terrorizmus célpontjának számítanak. Franciaországból jelentős számú muszlim vallású személy utazott el azért, hogy harcolhasson Szíriában az ISIS oldalán.²¹ A kiutazó személyek által okozott kisebb veszély volt az, hogy Szíriába mentek, a nagyobb veszélyt az jelentette és jelenti, ha visszatérnek, és a hadszíntéren szerzett tapasztalataikat felhasználva elkövetnek egy merényletet, ezáltal megszólítják az európai radikális muszlimokat. A francia

¹⁸ A „...*terrorelhárítások halálos áldozataival kapcsolatos adatokból látható, hogy az Egyesült Királyságban, sőt egész Európában 2000 óta jóval kevesebben haltak meg terrorcselekmény során, mint a '70-es, a '80-as és a '90-es években.*” RÉPÁSI Krisztián: Merényletek az Egyesült Királyságban: kudarcosnak vagy eredményesnek tekinthető a brit terrorelhárítás? Nemzet és biztonság, 2017/4. p. 20. ISSN: 1789-5286. http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/nb_2017_4_02_repasi_krisztian_-_merenyletek_az_egyesult_kiralysagban_kudarcosnak_vagy_eredmenyesnek_tekintheto_a_brit_terrorelharitas.pdf (Letöltés ideje: 2019. 07. 22.)

¹⁹ SMITHS, Kevin: Operation of police powers under the Terrorism Act 2000 and subsequent legislation: Arrests, outcomes, and stop and search, Great Britain, quarterly update to December 2016., https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/597029/police-powers-terrorism-dec2016-hosb0417.pdf (Letöltés ideje: 2019. 02. 22.)

²⁰ TÁLAS Péter: A londoni merénylet azt is üzeni, hogy gyengülnek a dzsihadisták. NKE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont, Elemzések, 2017/8. p. 3.

²¹ HENLEY, Jon – GRAHAM-HARRISON, Emma – BURKE, Jason: France: the secular seat of Europe that has lost so many to radical Islam. <https://www.theguardian.com/world/2015/nov/14/france-the-secular-seat-of-europe-to-lose-so-many-to-radical-islam> (Letöltés ideje: 2019. 02. 22.)

kormányának – és véleményem szerint a többi nyugati kormányának sem – nincs megfelelő stratégiája arra, hogy milyen módon kezelje és vonja ellenőrzés alá a „visszatérő” iszlamistákat, igaz jóval kevesebben jöttek és jönnek, mint amire számítani lehetett.²² Jelen állás szerint a bebörtönzésük nem lenne megoldás, hiszen ma a Franciaországban lévő elítéltek 60%-a muzulmán, ugyanakkor ez felveti annak lehetőségét is, hogy a börtönben további személyek radikalizálódnak²³, ezáltal további kihívásokat generálva. A TE-SAT²⁴ jelentések szerint Franciaországban évről évre csökken a sikeres, a sikertelen és a hatóságok által megghiúsított terrorcselekmények száma.²⁵

Franciaország mellett **Németországban** történik a legtöbb muszlimok által végrehajtott terrortámadás, valamint a bevándorlók által elkövetett nemi erőszak. Ennek okai közé sorolom, hogy többmillió²⁶ muszlim kisebbség él az országban, valamint azt, hogy – 2015 óta – a bevándorlók és menekültek jelentős részét Németország fogadja be. A muszlimok közül több ezer embert figyelnek a nemzetbiztonsági szolgálatok. Németországban is azok az emberek a terrorista csoportok legveszélyesebb tagjai, akik külföldi dzsihadista kiképzőtáborokban szereztek tapasztalatot, hiszen így már nem csak az elkötelezettségük, hanem a tudásuk is megvan ahhoz, hogy elkövessenek egy támadást. Ebből a szempontból Németország különösen nagy veszélynek van kitéve, ugyanis rengeteg muszlim „veterán” tartózkodik ott. Ők rejtve maradnak az olyan területeken, ahová a rendőrség csak csapaterőben lép be.

A napjainkra leginkább jellemző, egyszerűbb eszközökkel végrehajtott terroristatámadások azt bizonyítják, hogy fogy az ereje a terroriszervezeteknek és a nemzetközi dzsihadizmus meggyengült. Ugyanakkor ne feledkezzünk meg arról, hogy nem tűnt és nem is tűnhet el teljesen, hiszen amíg egy materiális terroriszervezetet el lehet pusztítani, az ideológiát már sokkal nehezebb. A – titkosszolgálatok és rendőrség által végrehajtott – folyamatos ellenőrzések következtében, az elkövetők kénytelenek voltak maguk mögött hagyni a nagyobb logisztikai előkészületeket igénylő merényleteket, és olyanokhoz folyamodni, mint például késekkel való támadás, a gyűjtogatás vagy gépkocsikkal történő tömegbe hajtás (az ún. „ramming-támadás”).

Az európai társadalmak jelentős része tisztában van azzal a ténnyel, hogy nem minden terroristák által elkövetett merényletet lehet megakadályozni. A Németországban és Franciaországban bekövetkezett terrortámadások újszerűségük és váratlanságuk miatt következhetek be, és emiatt is voltak hatékonyak, nem pedig azért, mert elháríthatatlannak bizonyultak. Akkoriban szinte senki nem számított arra, hogy egy egyszerű gépjárművel vagy teherautóval behajt valaki a tömegbe. Az ilyen jellegű támadások ötlete annak következtében jöhetett létre, hogy a terrorizmus

²² EUROPOL: European Union Terrorism Situation and Trend Report 2018. pp. 36-37.

²³ RÉPÁSI (2018) i. m. p. 82.

²⁴ European Union Terrorism Situation and Trend Report, magyarul: Az Európai Unió Terrorizmussal kapcsolatos helyzetjelentése.

²⁵ RÉPÁSI Krisztián: Franciaország iszlamista terrorfenyegetettsége. NKE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont, Elemzések, 2015/2. p. 4.

²⁶ Németországban 4.760.000 fő, az Egyesült Királyságban: 2.960.000 fő, Belgiumban: 530.000 fő, Franciaország: 4.710.000 fő él. KIS-BENEDEK József: Dzsihadizmus, Radikalizmus, Terrorizmus. Budapest, Zrínyi Kiadó, 2016. p. 96.

elleni nemzetközi fellépés az utóbbi időben egyre hatékonyabb, így a dzsihadisták – támadásuk sikeressége érdekében – kevesebb „háttérmunkával” járó merényleteket hajtanak végre. Az egyszerű eszközök segítségével elkövetett merényletek ellen is vannak védekezési lehetőségek, például a tömegrendezvények köré mobil akadályok építése, ami meggátolja, hogy be lehessen hajtani a tömegbe egy teherautóval, a járdák közepén elhelyezett vasbeton oszlopok, amelyek – nem, vagy csak kis mértékben zavarják a gyalogos forgalmat, de – meggátolják, hogy egy személygépkocsi többszáz méteren keresztül haladjon a gyalogosok számára fenntartott területen és elgázolja az embereket.²⁷

A második és harmadik generációs bevándorlók szerepe

Az első generációs muzulmán bevándorlók képesek voltak beilleszkedni a fogadó ország társadalmába, azonban a másod- és harmadgenerációs muszlimok egy része képtelen volt teljesen beilleszkedni, így az integráció hiánya miatt kialakuló radikalizáció sokkal észrevehetőbb a második és harmadik generációs muszlimok körében, amelyet kitűnően példáz az is, hogy az olyan nagyobb városokban, ahol jelentős számú muszlim kisebbség élt, elszeparálódtak a társadalomtól és kvázi külön városrészeket hoztak létre maguknak. A fogadó ország társadalmára felől tapasztalható rasszizmus, a kirekesztettség érzése, a vallási összeférhetlenség és a külön „városrészek” kialakulása vezetett oda, hogy ezek az emberek képtelenek voltak integrálódni a befogadó társadalomba. Az 1980-as évek végén már érezhető volt, hogy a második generáció egy részénél problémák jelentkeztek. Ők még inkább elidegenedtek a fogadó társadalomtól, így létrejött belőlük az a muzulmán, városi, többségében szegény réteg, amelynek tagjai sokkal fogékonyabbak voltak a radikális eszmékre, mint szüleik. Ezen nézetek követői között jelen voltak a felsőfokú végzettséget szerzett húszas és harmincas éveikben járó muszlimok és a munkanélküli, iskolázatlan, hátrányos helyzetűek is.²⁸

A szalafisták²⁹ népszerűsége és befolyása az európai muszlim fiatalok körében növekvő tendenciát mutat. Emellett meg kell említeni, hogy az ISIS saját területén 6-15 éves gyerekkatonákat képzett ki öngyilkos merényletek elkövetésére, akiket leggyakrabban megvásároltak vagy elraboltak szüleiktől, illetve az iskolákba berontva a tantermekből. A két legkiemelkedőbb gyerekkatona kiképző egység az

²⁷ TÁLAS i.m. p. 4.

²⁸ RÉPÁSI (2015) i. m. pp. 2-3.

²⁹ A szalafizmus a szunnita iszlám tanítására épülő radikális irányzat, amelyben a próféta követőinek első három generációját tartják mérvadónak a vallási és társadalmi kérdések aspektusaiban. Az irányzat lényege az iszlámnak az a fundamentalista megközelítésében áll, amely szerint a hívők Mohamed prófétát és az ő követőit tartják példának. A szalafisták elutasítják a vallás modernizálását, és támogatják a Saria törvények használatát. A szalafizmus Európában az 1960-as évek végén jelentkezett az Egyesült Királyságban élő pakisztáni közösségekben, ahonnan gyorsan tovább terjedt, legfőképpen Franciaországban és Németországban, valamint Belgiumban és Hollandiában is. Az igazi szalafita mozgalom 1990-ben Franciaországban, az algériai ellenzékkal (Iszlám Megmentési Front) kezdődött. Ma is megfigyelhetjük, hogy a szalafizmus irányzatai egyre gyakrabban szolgálnak szélsőséges szervezetek, mozgalmak szellemi alapjául. BESENYŐ János – PRANTNER Zoltán – SPEIDL Bianka – VOGEL Dávid: Az Iszlám Állam – Terrorizmus 2.0 – Történet, ideológia, propaganda; Kossuth Kiadó, Budapest, 2016. pp. 105-107.

iraki „Paradicsom Madarai” és a szíriai „al-Zarkawi Oroszlánkölykök” volt. Az itt eltöltött hónapok alatt a gyerekek „agymosáson” estek át, megtanultak kézfegyvert használni, embereket lefejezni, robbanószert készíteni, kémkedni és öngyilkos merényletet végrehajtani.³⁰ „A TE-SAT 2017-es és 2018-as kiadása a konfliktusövezetekbe utazó nők és kiskorúak növekvő számára hívja fel a figyelmet. Az Egyesült Királyságból, Ausztriából és Dániából induló önkéntesek átlagéletkora az elmúlt évek során egyre csökkent, emellett a belga hatóságok szerint nemcsak a konfliktusövezetből visszatérő férfiak, hanem a nők és a gyerekek is biztonsági kockázatot jelenthetnek, hiszen ők is kaphattak kiképzést terrorcselekmény végrehajtására.”³¹ Felmerül a kérdés, hogy mit tudunk tenni egy olyan fiatal – akit élete jelentős részében gyilkolásra képeztek – társadalomba való integrálása érdekében?

A vizsgált időszakban Európában jelentős számú terroristagyánús egyén tartózkodott. Hollandiában a szalafisták által használt mecsetekben, az imádságokon hozzávetőlegesen háromezren vettek részt. Franciaországban – 2015-ben, a migráció felerősödésekor – ötezerre becsülték a számukat, de a látencia valamennyi ország vonatkozásában jelentős lehet.³² A legtöbb országban a terroristagyánús, illetve szélsőséges személyeket számontartják a belbiztonsági szervek. Ez Franciaországban – ahol 4,7 millió muzulmán vallású ember él – 8.250 főt jelent, Németországban pedig, ahol 100 ezer fővel nagyobb a muszlim kisebbség, 8.650 személyre vonatkozik. Ezek közül jónéhány Szíriát is megjárta már azért, hogy harcolhasson az „Iszlám Állam” oldalán. Egy felmérés³³ alapján a Nagy-Britanniában élő hárommillió muszlim közül több százezren mutatnak szimpátiát azok iránt, akik az „igazságtalanság” ellen öngyilkos merényletekkel veszik fel a harcot. Ezek közül a belbiztonsági szervek 3.500 terrorgyánús személyt tartottak számon.³⁴ 2017 szeptemberében Gilles de Kerchove – az EU terrorizmus elleni küzdelmének koordinátora – becslése alapján több mint 50 ezer radikalizálódott iszlamista élt Európában, ennek közel fele Nagy-Britanniában. Belgiumban a számuk megközelítőleg kétezer lehetett, míg Franciaországban 17 ezer, továbbá Spanyolországban is több mint ötezer radikális személy tartózkodott.³⁵

A terrorizmus problémaköre folyamatosan jelen van mind térben, mind időben, ezért különösen fontos találnunk egy hosszú távú megoldást a már Európában lévő muszlimok integrációs problémáira, ugyanakkor ki kell tudnunk szűrni az újonnan érkezők közül a terroristákat vagy ártó szándékú személyeket, hiszen, ha ők eljutnak végcéljukig és elkövetnek egy merényletet, az újabb emberéleteket fog követelni.

³⁰ Uo. pp. 72-74.

³¹ RÉPÁSI (2018) i. m. p.82.

³² RÉPÁSI (2015) i. m. p. 3.

³³ Trevor Phillips és az angol Channel 4's televízió által, 2016 áprilisában készített felmérés.

³⁴ DELINGPOLE, James: Trevor Phillips's documentary on Muslims was shocking - but not surprising. <https://www.spectator.co.uk/2016/04/why-do-we-pretend-that-all-muslims-are-sweet-smiley-and-integrated/> (Letöltés ideje: 2019. 02. 22.)

³⁵ KERCHOVE, Gilles de: Counter-terror chief: Europe home to 'more than 50,000' Islamic Radicals – With up to 25,000 in UK. <http://www.breitbart.com/london/2017/09/01/counter-terror-chief-estimates-europe-host-50000-islamic-radicals/> (Letöltés ideje: 2019. 02. 22.)

A migráció okozta nemzetbiztonsági kockázatok

A migráció, mint népvándorlás állandó jelleggel jelen volt és van az emberiség életében. Amióta az ember létezik a Földön, azóta az elvándorlás is létező fogalom. Az ENSZ Menekültügyi Ügynökségének adatai szerint 2018-ban 68,5 millió ember kényszerül otthonának elhagyására, és 40 millióra tehető azoknak a száma, akik országon belüli migrációra kényszerültek. „A 68,5 millió ember 25,4%-a menekült, ezek fele 18 év alatti. A menekültek 85%-a a fejlett országokban talál oltalomra. A menekültek 57%-a három országból érkezik: Dél-Szudán (2,4 millió), Afganisztán (2,6 millió) és Szíria (6,3 millió). Konfliktus és üldöztetés miatt napi 44.400 ember kénytelen elhagyni otthonát, a hontalanok száma 10 millió fő.”³⁶

Tanulmányom e részében a 2015-ben felerősödött migrációs helyzet miatt fokozódó nemzetbiztonsági, valamint az ebből adódó terrorkockázatot analízálom. „Az illegális migráció területén jelentkezhetnek végrehajtandó nemzetbiztonsági feladatok. A tömeges emberi vándorlás jellemzően nem biztonsági kérdés. A migráció lényegét tekintve elsősorban a biztonsági, illetve más szükségletek kielégítése érdekében végzett helyváltoztatás, amely más érintett embercsoportok biztonsági és más szükségleteinek kielégítését akadályozhatja, veszélyeztetheti.”³⁷

Fontosnak tartom kijelenteni, hogy teljeskörű biztonság nincs, mert ez nem egy elérhető állapot, ugyanakkor törekedni kell a minél nagyobb fokú biztonság megteremtésére. A biztonságot – tartalmát tekintve – a kihívások³⁸, a kockázatok³⁹ és a fenyegetések⁴⁰ figyelembevételével értelmezhetjük. A biztonság a veszélyeztetettség hiányát, fenyegetettség nélküli állapotot, valamint a tudatot jelöli, hogy a veszély elhárításához szükséges feladat- és eszközrendszer rendelkezésre áll. A társadalom belső viszonyaiban azt az állapotot jelöli, amikor a társadalmi alrendszerek funkciói zavartalanul működhetnek, külső viszonylatban pedig az az állapot, amikor a társadalom működésére más állam, vagy csoport nem jelent veszélyt. A biztonság több összetevőből áll, amelyek a következők: társadalmi, politikai (diplomáciai), gazdasági, pénzügyi, környezeti, informatikai, egészségügyi,

³⁶ KIS-BENEDEK József: A migráció demográfiai, társadalmi, gazdasági és kulturális kihívásai; Felderítő Szemle, XVII. évfolyam 3. szám. p. 25.
<http://knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2018-3.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 06. 25.)

³⁷ SIMON László: A fokozódó terrorizmus Európában és annak hatása a katonai tömegrendezvények biztosítására. Szakmai Szemle, 2015. 2. szám, pp. 153-154.
http://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/szsz/2015_2_szam.pdf (Letöltés ideje: 2019. 03. 09.)

³⁸ „A kihívások: az általánosan értelmezett biztonság egyes összetevőire ható olyan helyzetek és állapotok összessége a lehetséges veszélyek legalacsonyabb megnyilvánulási szintjén, amelyek eredői általában hátrányosan befolyásolják a belső és a külső stabilitást, és hatással lehetnek egy adott régió hatalmi viszonyaira.” RESPERGER István: Biztonsági kihívások, kockázatok, fenyegetések és ezek hatása Magyarországra 2030-ig. Felderítő Szemle, XII. évfolyam 3. szám. p. 5.

³⁹ „A kockázatok: az általánosan értelmezett biztonság egyes összetevőire ható olyan helyzetek és állapotok összessége, a lehetséges veszélyek olyan megnyilvánulási szintjén, amikor a nemzeti érdekek sérülhetnek, ezáltal veszteségek keletkezhetnek.” Uo. p. 5.

⁴⁰ „A fenyegetések: az általánosan értelmezett biztonság egyes összetevőire ható olyan helyzetek és állapotok összessége a lehetséges veszélyek legmagasabb megnyilvánulási szintjén, amikor a nemzeti érdekek sérülhetnek és közvetve hatással lehetnek a nemzeti értékek megőrzésére. Az érdekek képviselésének módszerei és eszközei előnyben részesítik a kikényszerítést vagy az erőszakos úton történő megoldás lehetőségét.” Uo. p. 5.

belügyi és katonai biztonság. A lakosság élet- és vagyonbiztonsága, a nemzetgazdaság működőképessége, valamint az ország területén lévő közbiztonság együttesen jelentik a nemzet(i)biztonságot.⁴¹

A nemzet(i)biztonság a Kormány meghatározása alapján „*egy adott állam szuverenitásának és alkotmányos rendjének biztonságát jelenti. Komplex kategória, amely nemcsak a katonai, de a politikai, gazdasági társadalmi, emberjogi, környezeti és informatikai biztonságot is magában foglalja, szorosan összefügg az adott állam szűkebb és tágabb környezete, valamint szövetségesei biztonságával.*”⁴² A nemzetbiztonság kérdésköre többek között a gazdasági, a politikai, a szervezett bűnözést, vagy éppen a terrorizmus elleni küzdelmet is magában foglalja.⁴³ A nemzet biztonságának megóvása érdekében az állam külön figyelmet fordít a biztonság- és védelempolitikára, valamint az ezekből adódó problémák mielőbbi megoldására. Egy rendszer számára azonban a biztonság, a stabilitás, a kiszámíthatóság és az egyensúly a legfontosabb, ugyanis ez jelentheti a működőképességét és eredményességét, ettől lesz életképes. Emiatt arra kell törekedni, hogy a biztonsága töretlen maradjon. Egy ország vonatkozásában kiemelkedő szerep jut a nemzetbiztonsági szolgálatoknak, amelyek védelmi és érdekérvényesítési feladatot látnak el, emellett a terrorizmus elleni küzdelemben is jelentős szerepet vállalnak.

A nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló 1995. évi CXXV. törvényben meghatározott feladatok és célok alapján a nemzetbiztonsági érdek a következők szerint definiálható: Magyarország szuverenitásának biztosítása és alkotmányos rendjének védelme. A nemzetbiztonsági érdekek az Európai Unióban tagállami szinten deklaráltak, valamint a nemzeti jogszabályok által védettek. „*Az uniós intézményeknek erre a területre nincs jogalkotási felhatalmazásuk.*”⁴⁴ Azonban fontosnak tartom megjegyezni, hogy a tagállami nézőpontokat ne szűkítsék ún. „csőlátással”, mivel a nemzetbiztonsági kockázat sok esetben határokon átnyúló problémaként jelentkezik. A terroristagyanús egyének kiszűrése és a belső biztonság megteremtése szinte lehetetlen egy tagállam számára a többi tagállam közreműködése nélkül. A nemzetbiztonsági érdekek érvényesítése és védelme ugyanakkor alkotmányos cél és nemzeti kötelezettség is.⁴⁵

⁴¹ ÜRMÖSI Károly: A biztonság, a biztonság fogalma. Hadtudományi Szemle, 2013. VI. évfolyam 4. szám, p. 149.

⁴² A nemzetbiztonság: <http://2010-2014.kormany.hu/hu/belugyminiszterium/szabalyozasi-es-koordinacios-helyettes-allamtitkarsag/felelossegi-teruletek/nemzetbiztonsag> (Letöltés ideje: 2019. 02. 22.)

⁴³ JAKAB László: Értékelő elemzés a Magyarország nemzetbiztonságáról; Repüléstudomány Közlemények, 2012/1. szám, p. 160.

⁴⁴ RÁCZ Lotti: Terrorelhárítás során megjelenő nemzetbiztonsági érdek vs. menekültstátuszt kérelmezők szabadságjogai. (T)error & Elhárítás, 2016/I. p. 1.

⁴⁵ Uo. p. 5.

Meglátásom szerint az illegális migráció⁴⁶ okozta terrorveszélyt és ennek megszüntetését prioritásként kellene kezelni az EU valamennyi országának, ugyanakkor számos esetben az tapasztalható, hogy a kormányok saját belpolitikai céljaik elérésére használják fel a kialakult helyzetet. A már korábban is jellemző, túlzottan befogadó hozzáállás leginkább Európának okozna problémát⁴⁷, hiszen az európai kontinens lesz a jövőben is az arab és afrikai térségekből érkező bevándorlók elsődleges célpontja. Megállapíthatjuk azt is, hogy a „migrációs válság” belpolitikai célként történő alkalmazása és ezáltal kevésbé hatékony kezelése további kockázatot jelent és fog jelenteni az európai emberek számára. A számos nehézséget okozó harmadik generációs radikális személyek száma várhatóan újra növekedni fog. A jelenlegi migrációs politika jelentős terrorkockázatot hordoz magában, nemcsak a korábban európai állampolgárként Európában élő, a Közel-Keletről „visszatérő harcosok” miatt, hanem a harmadik országokból érkező, beszivárgó terroristák miatt is.⁴⁸

A jelenlegi bevándorláspolitikát egyik legaggasztóbb körülményeként említhető, hogy a tagállamok nem kínálnak tényleges lehetőséget⁴⁹ a bevándorlók integrálására és nem tesznek különbséget az érkezők között, továbbá – véleményem szerint – célszerű lenne kijelenteni, hogy Európa nem képes befogadni az összes embert, aki érkezik. Megítélésem szerint, ha nem találunk hatékony megoldást a problémára, akkor a belgiumihoz, vagy a franciaországihoz hasonló szegregált társadalmi csoportok fognak létrejönni az újonnan érkezőkből is. Ez újabb és komolyabb, de mindenekelőtt állandósuló nemzetbiztonsági kockázatot hordoz magában, arról nem is beszélve, hogy a radikális térítők már a menekülttáborokban is megjelentek azzal a céllal, hogy az eleve rossz körülmények között élők közül toboroznak dzsihadistákat terrorcselekmények elkövetésére.⁵⁰

⁴⁶ Legális a migráció (a vándorlás) ha azt a „vándor” a ki- és belépés szerinti ország által is elfogadott, érvényes utazási engedély birtokában teszi meg. Illegális a migráció, ha a vándorlást ezen engedély(ek) hiányában teszik meg és az államhatárt jogtalanul lépik át. HAUTZINGER Zoltán: Büntetőjogi példázatok a migráció nemzeti szabályozása terén. In: Sabjanics István szerk.: Modern kori népvándorlás. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2017. p. 72.

⁴⁷ Az európai politikaelmélet alkalmatlan a beköltöző muzulmán kisebbség motívumainak megértésére. MARÓTH Miklós: Muzulmán kisebbség Európában; In SABJANICS István szerk.: Modern kori népvándorlás. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2017. p. 14.

⁴⁸ HANKISS Ágnes: Átívelő hálózatok – az al-Kaidától az ISIS-ig; (T)error & Elhárítás, 2018/I. pp. 88-91.
http://tek.gov.hu/tt_pdf/7.%20%C3%A9vfolyam%201.%20sz%C3%A1m.pdf (Letöltés ideje: 2019. 06. 26.)

⁴⁹ „A szociális ellátórendszer és költséges integrációs mechanizmusok gyakran nem érik el a rászorulókat.” PÓCZIK Szilveszter: A jelenkori nemzetközi migráció egyes speciális kriminológiai vonatkozásai. In Sabjanics István szerk.: Modern kori népvándorlás. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2017. p. 60.

⁵⁰ BÖRÖCZ Miklós: A migrációs válság terrorkockázata. (T)error & Elhárítás, 2016/II. pp. 4-27. pp. 20-21.

Terroristák a bevándorlók között

A menekültválság során – az UNHCR⁵¹ adatai alapján – 2015-ben több mint egymillió menekült⁵² érkezett Görögországba, valamint ugyanebben az évben közel félmillióan értek partot Olaszországban, hogy többségében folytassák útjukat Németország és a skandináv államok felé. A menekültek nagyszámban történő Európába érkezése és a kontinensen történő átkelése megviselte az európai országokat, továbbá az évek múlásával a tagállamokban egyre több rendvédelmi szerv látta úgy, hogy az érkező emberek sokasága jelentős terrorkockázatot hordoz magában.⁵³

A „migrációs válság” terrorkockázata kapcsán elsősorban a „visszatérő harcosok” – akiknek számát az Europol 2016-ban 3-5000 fő közé tette⁵⁴, azonban később kiderült, hogy ennél alacsonyabb volt⁵⁵ – problémájával kell foglalkoznunk. Ezek a személyek ugyanis „nyugaton” született, másod- vagy harmadgenerációs muzulmán, európai állampolgárok, akik elutaztak a Közel-Keletre vagy Afrikába, és ott feltételezhetően valamilyen katonai kiképzést is kaptak, továbbá harci tapasztalatokat is szerezhettek. Leginkább vallási szélsőségekről van szó, akik az egymásnak ellentmondó hittételeket saját szemléletük szerint magyarázzák, így megfelelő alapot találnak arra, hogy a „puha célpontok” (civil lakosság) ellen merényleteket kövessenek el. A legnagyobb kockázatot ők jelentik, hiszen a belső határok ellenőrzésének kedvezményei miatt a Schengeni térségen belül (ahol nincs határellenőrzés) könnyen rejtve maradhatnak a hatóságok elől, és kisebb kockázattal mozoghatnak, ha már átjutottak a külső határokon.⁵⁶

Általánosságban kijelenthető, hogy a nyugat-európai országokból érkező harcosok különféle kiképzőtáborokban ideológiai és harcászati kiképzésben részesültek, éppen ezért jelentenek nagymértékű veszélyt az európai országok számára, hiszen a nyugatot és a nyugati életformát alapból elutasító eszméik mellé kaptak fegyveres kiképzést, és harci tapasztalatokat szereztek, így ezen tudás és

⁵¹ United Nations High Commissioner for Refugees, magyarul: az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága.

⁵² „Az ENSZ 1951. évi menekültegyezménye szerint a menekült olyan személy, aki állampolgársága vagy szokásos tartózkodási helye szerinti országán kívül tartózkodik, és megalapozottan tart attól, hogy visszatérése esetén faji, vallási okok, nemzeti hovatartozása vagy meghatározott társadalmi csoporthoz való tartozása vagy politikai meggyőződése miatt üldözésnek lenne kitéve. A konfliktus vagy általános erőszak elől menekülő emberek általában szintén menekültnek minősülnek, bár gyakran nem az 1951. évi egyezmény, hanem más mechanizmusok alapján.” UNHCR: A menekültek védelme és az UNHCR szerepe. p. 8. http://www.unhcr.org/hu/wp-content/uploads/sites/21/2016/12/Protecting_Refugees_2012_HUN.pdf (Letöltés ideje: 2019. 02. 22.)

⁵³ EGRESI Zoltán: Ki mit nyert? Több mint egy évvel a menekültügyi „megállapodás” után. NKE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont, Elemzések, 2017/13. p. 3.

⁵⁴ BÖRÖCZ Miklós: A migrációs válság terrorkockázata. (T)error & Elhárítás, 2016/II. pp. 4-27. pp. 12-13.

⁵⁵ A hatóságok 1500 szélsőségesről feltételezik, hogy visszatért Európába, és 1000 ember vesztette életüket a harcok során. RÉPÁSI (2018) i. m. p. 82.

⁵⁶ BÖRÖCZ i. m. p. 12.

tapasztalat birtokában sokkal hatékonyabban tudnak ártó szándékkal tevékenykedni, amikor – akár más személyazonossággal – visszatérnek Európába.⁵⁷

Ennek hatására a veszélyeztető tényezők fokozott gyorsasággal nőnek, ugyanis a terroristák és a terrorcselekmények elkövetésére felkészített személyek a migrációs útvonalakon eljuthatnak Európa határáig, ahol szinte „tárt karokkal fogadják” őket az embercsempészek, akik segítenek a határátlépésben és a végső célországok elérésében. Így olyan ellenséggel harcolunk, aki számunkra nem látható, ezáltal növekszik egy esetleges terrorcselekmény bekövetkezésének valószínűsége is. A visszatérő harcosok mellett, „*újfajta veszélyt jelenthetnek azok a harmadik országbeli dzsihádisták állampolgárok, akik Afganisztánból, Pakisztánból, illetőleg az arab államokból, az észak-afrikai térségből, vagy a Balkánról a Nyugat-, és az Észak-Európába irányuló bevándorlási hullámmal érkeznek a kontinensre. Ilyen személyek a 2016. július 18-án terrorcselekményt elkövető, würzburgi baltás támadó Riaz Khan Ahmadzai (más néven: Muhammad Riyad) afgán származású menedékkérő, valamint a 2016. július 24-én Ansbachban robbantást végrehajtó Mohammad Daleel szír származású menekült.*”⁵⁸ A 2015 és 2017 között elkövetett terrortámadások egy részét európai születésű radikalizálódott személyek követték el, így például 2015 januárjában a Charlie Hebdonál, 2015 novemberében Párizsban,⁵⁹ 2016 márciusában Brüsszelben, 2016 júliusában Nizzában, vagy 2017 márciusában Londonban.⁶⁰

Magyarország terrorveszélyeztetettsége a Nemzeti Biztonsági Stratégia tükrében

Hazánk biztonsági helyzete szilárdnak mondható, terrorfenyegetettsége pedig továbbra is az egyik legalacsonyabb Európán belül. A megelőzés és felkészülés szemlélete jegyében azonban 2016. június 7-én az Országgyűlés – kétharmados többséggel – elfogadta az Alaptörvény hatodik módosítását, amely lehetővé teszi, hogy terrortámadás veszélye esetén az Országgyűlés terrorveszélyhelyzetet hirdessen ki, ezáltal rendkívüli intézkedések bevezetésére jogosítva fel a kabinetet. Erre azért volt szükség, mert a kormánypartok álláspontja szerint magas annak a valószínűsége, hogy terroristák érkeztek/érkeznek – a bevándorlók között – az Európai Unió területére, azaz valós veszélyről van szó, amelyet kezelni kell.⁶¹

Az „Iszlám Állam” nevű terrorszervezet tagjai többször is kijelentették, hogy a menekültek között terroristákat juttatnak el Európába. Az ISIS egyik weboldalán közleményt tettek közzé, amiben megfenyegették az USA-t, az EU tagállamokat, és az ellenük harcoló koalíció minden tagját, nevesítve közöttük egyszer

⁵⁷ Uo. p. 15.

⁵⁸ Uo. p. 9.

⁵⁹ EUROPOL: European Union Terrorism Situation and Trend Report 2016. pp. 6-7.

⁶⁰ TÁLAS Péter: A londoni merénylet azt is üzeni, hogy gyengülnek a dzsihádisták. NKE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont, Elemzések, 2017/8. p. 7.

⁶¹ SZABÓ László: A terrorizmus és a terrorveszélyhelyzet különleges jogrendi helyzet lakossági percepciója. NKE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont, Elemzések, 2016/11. p. 1.

Magyarországot is.⁶² Országunk, az EU és a NATO tagjaként részt vesz a terrorizmus elleni fellépésben, ennek okán bármikor potenciális célponttá válhat.

*„Figyelembe véve Magyarország missziós szerepvállalását a Közel-Keleten, valamint az ISIS tevékenységét a régióban, az aszimmetrikus kihívások információközpontú tendenciáit, valamint az iszlamista hálózatok eddig megismert természetét, várhatóan a jövőben is jelentős nemzetbiztonsági természetű hatást gyakorolnak majd hazánk, illetve szövetségeseink tevékenységére.”*⁶³ Szijjártó Péter külgazdasági és külügyminiszter szerint az ISIS közvetlen fenyegetést jelent arra az értékrendre, amelyhez Magyarország is tartozik, emiatt hazánk 2014-től hozzájárul(t) az „Iszlám Állam” elleni fellépéshez. Az ISIS elleni magyar fellépés miatt jogosan feltételezhetjük, hogy a terrorszervezet ellenlépései hatással lehetnek az Irakban szolgáló magyar katonákra is.⁶⁴

Országunk elsődleges, biztonsággal kapcsolatos irányadó dokumentuma az átdolgozás alatt álló 1035/2012. (II. 21.) kormányhatározat, amely Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiáját (továbbiakban: NBS) tartalmazza. Ebben a Kormány meghatározza azokat a nemzeti célokat, feladatokat és átfogó kormányzati eszközöket, amelyekkel Magyarország hazai és nemzetközi szinten érvényesíteni tudja nemzetbiztonsági érdekeit. E határozat szerint napjainkban elengedhetlenné vált a biztonság dimenzióinak együttes kezelése, mivel világunk egyes szereplői nem békés célra használhatják fel a tudományos és technológiai vívmányokat, emellett olyan nem állami szereplők erősödnek meg, akik veszélyeztetik a biztonságot. A terrorizmus – globális terjedése miatt – veszélyt jelent hazánkra, valamint az euro-atlanti szövetségesi rendszer biztonságára is. Magyarország az alapvető értékek közé sorolja a békét és a biztonságot, valamint alapvető érdekének tekinti szuverenitásának és alkotmányos rendjének védelmét, illetve a stabilitást. Ahogy minden állam, úgy Magyarország is felelősséggel tartozik megővni a lakosságát, valamint biztosítani a lakosok életének és anyagi javainak védelmét, amelyet részben a terrorcselekmények felderítésével és megelőzésével kíván elérni.

Az NBS migrációval és terrorizmussal kapcsolatos pontjai a következők⁶⁵:

4. pont:

A terrorizmus, a tömegpusztító fegyverek, valamint ezek hordozóeszközeinek globális terjedése veszélyt jelent Magyarországra is.

27. pont:

A regionális konfliktusok elősegítik az olyan fenyegetéseket, mint például a szélsőséges és a terrorizmus.

⁶² Az ISIS – 2016 márciusában – Interneten megjelent fenyegetése szerint ma Brüsszel és a reptere, holnap akár Portugália vagy Magyarország kerül sorra. Mindez – az Európa nyugati és keleti szélén elhelyezkedő két ország nevesítése – arra utal Kaiser Ferenc véleménye szerint, hogy egész Európát megfenyegették, hiszen az ISIS-nek az egész „nyugati kultúrkör” az ellensége. KAISER Ferenc biztonságpolitikai szakértő 2016. március 31. nyilatkozata az MTI-nek. (MTI hírarchívum)

⁶³ SZABÓ András: Nemzetbiztonsági kihívások a terrorizmus aszimmetrikus hadviselésének területén. Szakmai Szemle, 2016. 4. szám, p. 26.

⁶⁴ BERZSENYI Dániel – VÁNYI Rajmond: Egy katonapolitikai döntés lehetséges kiberbiztonsági következményei – Az Iszlám Állam elleni magyar katonai szerepvállalás margójára. NKE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont, Elemzések, 2015/10. p. 7.

⁶⁵ 1035/2012. (II. 21.) Kormányhatározat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról.

29. pont:

Magyarország terrorveszélyeztetettsége alacsony, de sikeres hazai terrorellenes tevékenységet nem lehet elképzelni multilaterális együttműködések nélkül:

- A terrorizmus elleni fellépésnek integrálnak kell lennie;
- A kiváltó okok kezelése és a szélsőségek elleni fellépés kiemelt szerepet kap a megelőzésben;
- A terrorizmussal kapcsolatos feladatok mellett külön figyelmet kell szentelni az ezt elősegítő vagy ehhez kapcsolódó illegális cselekményekre is (például a terrorizmus finanszírozása);
- Az ország kritikus infrastruktúráinak terroristáktól való védelme kiemelt fontosságot élvez.

37. pont:

A migrációt természetes jelenségként kezeljük, amely gazdasági előnyökkel is járhat, ugyanakkor köz- és nemzetbiztonsági kockázatokat egyaránt magában hordoz. Az illegális migráció megjelenésével együtt járó biztonsági kockázatok kezelése nemzeti érdek is, ezért az ebből fakadó biztonsági kérdéseket kezelniük kell. Törekedni kell a hatékony vízumpolitika alkalmazására, valamint a migránsokat kibocsátó harmadik országokkal való szorosabb együttműködési rendszerek működtetésére és fejlesztésére, különös tekintettel a nemzetbiztonsági kockázatot jelentő személyek kiszűrésére és kezelésére.

38. pont:

A gyülekezési, egyesülési és véleménynyilvánítási szabadsággal visszaélő, szélsőséges csoportok biztonsági kihívást jelentenek, ugyanis megkérdőjelezzik az állam erőszak-monopóliumát⁶⁶.

48. pont:

A hírszerzés és elhárítás a biztonsági stratégia végrehajtásának, hazánk szuverenitása, alkotmányos rendje védelmének, biztonságpolitikai céljai elérésének és nemzeti érdekei érvényesítésének fontos eleme. Elengedhetetlen, hogy rendelkezésre álljanak azok a külföldre vonatkozó vagy külföldi eredetű védett információk, amelyek a kockázatok és fenyegetések időbeni felismeréséhez és kivédéséhez, a kormányzati döntések megalapozásához szükségesek. A terrorizmus általi fenyegetések, más globális, regionális és belső kihívások, valamint a politikai, katonai és gazdasági információk megvédése szükségessé teszi, hogy az ország rendelkezzen erős felderítési és elhárító képességgel.⁶⁷

Megállapítható tehát, hogy az NBS kellő mértékben foglalkozik az (illegális) migráció okozta biztonsági kihívásokkal, valamint a terrorizmus által hordozott veszélyekkel egyaránt, ugyanakkor szükséges lenne bizonyos pontjait aktualizálni,

⁶⁶ Az erőszak-monopóliumról: „...az államiság fundamentumát az intézményesített hatalom és az erőszak monopolizálásának folyamata, majd princípiuma adja.” „Az állam tehát a maga erőszak-alkalmazó, illetve azzal fenyegető szervezeteivel, pontosabban az ezek által gyakorolt, igazolt és törvényes erőszakkal tartja fenn a társadalom rendjét. Mondhatnánk azt is, hogy a társadalmat fenyegető illegitim erőszak ellen az állam a legitim hatalomgyakorlás és a törvényesítés által minősített erőszakkal veszi fel a harcot.” FARKAS Ádám: A fegyveres erőszak az államról és a jogról alkotott fogalmaink körében. NKE Államtudományi Műhelytanulmányok, 2016. évi 3. szám. pp. 5-6.

⁶⁷ 1035/2012. (II. 21.) Kormányhatározat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról.

kiegészíteni, amelyre a jelenleg folyamatban lévő megújítás keretein belül feltételezhetően sor kerül.

Szintén a témakörhöz kapcsolódó, kifejezetten szakági jogszabály a terrorizmus térnyerésének megelőzése érdekében kiadott 1824/2015. (XI. 19.) kormányhatározat, amely alapján a belügyminiszter a terrorfenyegetettség jellemzőihez igazodóan terrorfokozatot határoz meg, 1-4-ig terjedő skálán történő jelöléssel. Az aktuális fokozatot a tényleges fenyegetettség mértékének megfelelően kell meghatározni.

- Alacsony (4-es) fokozat rendelhető el, ha a rendelkezésre álló információk alapján az EU vagy a NATO tagállamában terrorcselekmény elkövetésének veszélye áll fenn;
- Közepes (3-as) fokozat rendelhető el, ha a szomszédos államok valamelyikében terrorcselekményt követtek el, amelynek hatására nő Magyarország fenyegetettsége;
- Magas (2-es) fokozatot akkor lehet elrendelni, ha Magyarország konkrét veszélyeztetettségnek van kitéve a rendelkezésre álló információk alapján;
- Kritikus (1-es) fokozatot akkor kell elrendelni, ha Magyarország területén vagy annak területére is kiható következményekkel járó terrorcselekményt követtek el.⁶⁸

A jogszabályi környezet végrehajtását tekintve a 2010-ben létrejött Terrorelhárítási Központ (továbbiakban: TEK) tevékenysége elsődleges, de a terrorelhárítással kapcsolatos feladatkörének ellátásában segítséget nyújtanak a nemzetbiztonsági szolgálatok is. Az 1995. évi CXXXV. törvény meghatározza, hogy a nemzetbiztonsági szolgálatok tevékenységi körükben a terrorizmus elleni harcban felderítik és elhárítják a kockázatokkal járó eseményeket és tevékenységeket, valamint eleget tesznek a NATO tagságunkból fakadó kötelezettségeiknek, továbbá feladataik közé tartoznak még a terrorizmussal kapcsolatos és ezzel összefüggő jelenségek figyelemmel kísérése, az esetleges veszélyek megelőzése is.

Összefoglalva megállapíthatjuk, hogy Magyarország – a veszélyeztetettségéhez mértékéhez igazítva – kellő felkészültséggel vesz részt a terrorizmus elleni küzdelemben. Országunk biztonsági helyzete szilárd és terrorveszélyeztettsége alapvetően alacsony, de ez az – illegális, ellenőrizetlen – migrációs kihívások révén megváltozhat.

Európa veszélyeztetettségét tekintve kijelenthető, hogy ISIS vezetők több alkalommal is azt nyilatkozták, hogy terroristákat küldenek a menekültek között Európába, akiknek célja, hogy elfoglalják vagy elpusztítsák a nyugati civilizációt. Ahogy korábban is említettem már, bizonyítható, hogy több terrorszervezet a migrációt kihasználva terroristákat küld(ött) kontinensünkre, hogy azok ide érkezve terrorcselekményeket kövessenek el, amelyek által még inkább meggyengül az európaiak biztonságérzete, és végső soron a terroristák elérik céljukat, amely rövidtávon a félelemkeltés. Az ISIS és összeségében a terrorizmus elleni fellépés során (európai viszonylatban) – megítélésem szerint – kevésnek bizonyulnak a fent említett intézkedések.

⁶⁸ 1824/2015. (XI. 19) Kormányhatározat a terrorizmus elleni küzdelem feladatainak egységes végrehajtási rendjéről.

Felhasznált irodalom:

- ABDESSAMAD, Belhadzs – SPEIDL Bianka: Migráció – Megtört élet, széttört társadalom; Századvég Kiadó, Budapest, 2019. p. 144. ISBN: 978-963-7340-98-7
- BESENYŐ János – PRANTNER Zoltán – SPEIDL Bianka – VOGEL Dávid: Az Iszlám Állam – Terrorizmus 2.0 – Történet, ideológia, propaganda; Kossuth Kiadó, Budapest, 2016. p. 256. ISBN: 978-963-098-4416
- BERZSENYI Dániel – VÁNYI Rajmond: Egy katonapolitikai döntés lehetséges kiberbiztonsági következményei – Az Iszlám Állam elleni magyar katonai szerepvállalás margójára; NKE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont, Elemzések, 2015/10. p. 8. ISSN: 2063-7862. http://netk.uni-nke.hu/uploads/media_items/svkk-elemzesek-2015-10-egy-katonapolitikai-dontes-lehetseges-kovetkezmenyei-berzsenyi-d-vanyi-r.original.pdf (Letöltés ideje: 2019. 02. 20.)
- BÖRÖCZ Miklós: A migrációs válság terrorkockázata. (T)error & Elhárítás, 2016/II. pp. 4-27. ISSN: 2064-0374. http://tek.gov.hu/tt_pdf/5.%20%C3%A9vfolyam%20.%20sz%C3%A1m.pdf (Letöltés ideje: 2017. 07. 01.)
- DELINGPOLE, James: Trevor Phillips's documentary on Muslims was shocking - but not surprising. <https://www.spectator.co.uk/2016/04/why-do-we-pretend-that-all-muslims-are-sweet-smiley-and-integrated/> (Letöltés ideje: 2019. 02. 22.)
- EGRESI Zoltán: Ki mit nyert? Több mint egy évvel a menekültügyi „megállapodás” után; NKE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont, Elemzések, 2017/13. p. 28. ISSN: 2063-4862. <https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/svkk-elemzesek-2017-13-ki-mit-nyert-egy-evvel-a-menekultugyi-megallapodas-utan-egresi-z.original.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 02. 01.)
- EUROPOL: European Union Terrorism Situation and Trend Report 2015; <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/european-union-terrorism-situation-and-trend-report-2015>, p. 52. (Letöltés ideje: 2019. 06. 27.)
- EUROPOL: European Union Terrorism Situation and Trend Report 2016; <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/european-union-terrorism-situation-and-trend-report-te-sat-2016>, p. 60. (Letöltés ideje: 2019. 06. 26.)
- EUROPOL: European Union Terrorism Situation and Trend Report 2017; <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/eu-terrorism-situation-and-trend-report-te-sat-2017>, p. 62. (Letöltés ideje: 2019. 06. 26.)
- EUROPOL: European Union Terrorism Situation and Trend Report 2018; <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/european-union-terrorism-situation-and-trend-report-2018-tesat-2018>, p. 70. (Letöltés ideje: 2019. 06. 27.)

- FARKAS Ádám: A fegyveres erőszak az államról és a jogról alkotott fogalmaink körében; NKE Államtudományi Műhelytanulmányok, 2016. évi 3. szám. p. 18. ISSN: 2498-5627. https://folyoiratok.uni-nke.hu/document/uni-nke-hu/2016_-evi-3_-szam-antikorrupcio-es-integritas.original.pdf (Letöltés ideje: 2019. 06. 26.)
- HANKISS Ágnes: Átívelő hálózatok – az al-Kaidától az ISIS-ig; (T)error & Elhárítás, 2018/I. pp. 71-99. ISSN: 2064-0374. http://tek.gov.hu/tt_pdf/7.%20%C3%A9vfolyam%201.%20sz%C3%A1m.pdf (Letöltés ideje: 2019. 06. 26)
- HAUTZINGER Zoltán: Büntetőjogi példázatok a migráció nemzeti szabályozása terén; In Sabjanics István szerk.: Modern kori népvándorlás; Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2017. p. 109. ISBN: 978-615-5764-77-6
- HENLEY, Jon – GRAHAM-HARRISON, Emma – BURKE, Jason: France: the secular seat of Europe that has lost so many to radical Islam; <https://www.theguardian.com/world/2015/nov/14/france-the-secular-seat-of-europe-to-lose-so-many-to-radical-islam> (Letöltés ideje: 2019. 02. 22.)
- HUZDIK Katalin: Migrációs potenciál alakulása, és az azt befolyásoló tényezők a XXI. század első évtizedében Magyarországon; Doktori (PhD) értekezés, Gödöllő 2014. https://szie.hu/file/tti/archivum/Huzdik_Katalin_ertekezés.pdf (Letöltés ideje: 2017. 07. 17.)
- JAKAB László: Értékelő elemzés a Magyarország nemzetbiztonságáról. Repüléstudomány Közlemények, XXIV. fejezet; 2012/1. szám, pp. 160-173. ISSN: 1789-770X. http://www.repulestudomany.hu/folyoirat/2012_1/Jakab_Laszlo_jr.pdf (Letöltés ideje: 2017. 07. 06.)
- KAISER Ferenc, biztonságpolitikai szakértő 2016. március 31. nyilatkozata az MTI-nek. (MTI hírchive)
- KERCHOVE, Gilles de: Counter-terror chief: Europe home to 'more than 50,000' Islamic Radicals – With up to 25,000 in UK; <http://www.breitbart.com/london/2017/09/01/counter-terror-chief-estimates-europe-host-50000-islamic-radicals/> (Letöltés ideje: 2019. 02. 22.)
- KIS-BENEDEK József: A migráció demográfiai, társadalmi, gazdasági és kulturális kihívásai; Felderítő Szemle, XVII. évfolyam 3. szám. pp. 24-38. ISSN: 1588-242X <http://knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2018-3.pdf> (Letöltés ideje: 2019.06.25.)
- LAUFER Balázs: A migráció rendvédelmi és nemzetbiztonsági kihívásai; Doktori (PhD) értekezés, Budapest, 2013. p. 176. <http://m.ludita.uni-nke.hu/repozitorium/bitstream/handle/11410/9708/Laufer%20Bal%C3%A1zs%20%C3%A9rtekez%C3%A9s?sequence=1&isAllowed=y> (Letöltés ideje: 2019. 07. 22.)
- MARÓTH Miklós: Muzulmán kisebbség Európában. In Sabjanics István szerk.: Modern kori népvándorlás; Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2017. p. 109. ISBN: 978-615-5764-77-6

- PÓCZIK Szilveszter: A jelenkori nemzetközi migráció egyes speciális kriminológiai vonatkozásai; In: SABJANICS István szerk.: Modern kori népvándorlás. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2017. p. 109. ISBN: 978-615-5764-77-6
- RÁCZ Lotti: Terrorelhárítás során megjelenő nemzetbiztonsági érdekek vs. menekültstátuszt kérelmezők szabadságjogai; (T)error & Elhárítás, 2016/I. pp. 4-43. ISSN: 2064-0374
http://tek.gov.hu/tt_pdf/5.%20%C3%A9vfolyam%201.%20sz%C3%A1m.pdf (Letöltés ideje: 2017. 07. 01.)
- RESPERGER István: Biztonsági kihívások, kockázatok, fenyegetések és ezek hatása Magyarországra 2030-ig; Felderítő Szemle, XII. évfolyam 3. szám. pp. 5-36. <http://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2013-3.pdf> (Letöltés ideje: 2017. 07. 26.)
- RÉPÁSI Krisztián: Franciaország iszlamista terrorfenyegetettsége; NKE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont, Elemzések, 2015/2. p. 6. ISSN: 2063-4862. http://netk.uni-nke.hu/uploads/media_items/svkk-elemzesek-2015-2-franciaország-iszlamista-terrorfenyegetettsege-repasi-k.original.pdf (Letöltés ideje: 2017. 07. 01.)
- RÉPÁSI Krisztián: Az Európai Unió belüli terrorizmus tendenciái és jellegzetességei a TE-SAT 2018 kiadvány tükrében; Nemzet és biztonság, 2018/3. pp. 79-94. ISSN: 1789-5286. http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/nb_2018_3_08_repasi.pdf (Letöltés ideje: 2019. 06. 25.)
- RÉPÁSI Krisztián: Merényletek az Egyesült Királyságban: kudarcosnak vagy eredményesnek tekinthető a brit terrorelhárítás? Nemzet és biztonság, 2017/4. pp. 3-22. ISSN: 1789-5286. http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/nb_2017_4_02_repasi_krisztian_-_merenyletek_az_egyesult_kiralysagban_kudarcosnak_vagy_eredmenyesnek_tekintheto_a_brit_terrorelharitas.pdf (Letöltés ideje: 2019. 07. 22)
- RITECZ György – SALLAI János: A migráció trendjei, okai és kezelésének lehetőségei 2.0; Hanns Seidel Alapítvány, Budaörs, 2016. p. 169. ISBN: 978-963-88484-6-8
- RÓNAY Tamás: Belgium az iszlám veszély árnyékában. https://nepszava.hu/1047224_belgium-az-izslam-veszely-armyekaban (Letöltés ideje: 2019. 06. 24.)
- SIMON László: A fokozódó terrorizmus Európában és annak hatása a katonai tömegrendezvények biztosítására; Szakmai Szemle, 2015. 2. szám, pp. 145-162. ISSN: 1758-1181. http://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/szsz/2015_2_szam.pdf (Letöltés ideje: 2019. 03. 09.)
- SMITHS, Kevin: Operation of police powers under the Terrorism Act 2000 and subsequent legislation: Arrests, outcomes, and stop and search, Great Britain, quarterly update to December 2016. https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/597029/police-powers-terrorism-dec2016-hosb0417.pdf (Letöltés ideje: 2019. 02. 22.)

- SZABÓ László: A terrorizmus és a terrorveszélyhelyzet különleges jogrendi helyzet lakossági percepciója; NKE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont, Elemzések, 2016/11. p. 11. ISSN: 2063-4862. http://netk.uni-nke.hu/uploads/media_items/svkk-elemzesek-2016-11-a-terrorizmus-es-a-terrorveszelyhelyz.original.pdf (Letöltés ideje: 2017. 10. 17.)
- TÁLAS Péter: A londoni merénylet azt is üzeni, hogy gyengülnek a dzsihadisták; NKE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont, Elemzések, 2017/8. ISSN: 2063-4862. <https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/svkk-elemzesek-2017-8-a-londoni-merenylet-azt-is-uzeni-hogy-gyengulnek-a-dzsihadistak-talas-p.original.pdf> (Letöltés ideje: 2017. 07. 01.)
- UNHCR: A menekültek védelme és az UNHCR szerepe; p. 32. http://www.unhcr.org/hu/wp-content/uploads/sites/21/2016/12/Protecting_Refugees_2012_HUN.pdf (Letöltés ideje: 2019.02.22.)
- ÜRMÖSI Károly: A biztonság, a biztonság fogalma; Hadtudományi Szemle, 2013. VI. évfolyam 4. szám, pp. 147-154. ISSN: 2060-0437. http://uni-nke.hu/downloads/kutatas/folyoiratok/hadtudomanyi_szemle/szamok/2013/2013_4/2013_4_alt_urmosi.pdf (Letöltés ideje: 2017. 07. 07.)
- VLIERDEN, Guy Van: [Hot Issue] The Zerkani Network: Belgium's Most Dangerous Jihadist Group. (The Jamestown Foundation) <https://jamestown.org/program/hot-issue-the-zerkani-network-belgiums-most-dangerous-jihadist-group/> (Letöltés ideje: 2019. 02. 22.)
- VLIERDEN, Guy Van: How Belgium Became a Top Exporter of Jihad. (The Jamestown Foundation) <https://jamestown.org/program/how-belgium-became-a-top-exporter-of-jihad/> (Letöltés ideje: 2019. 02. 22.)
- ZSEBE Zsolt: Külföldi harcosok az Iszlám Állam mellett; Nemzet és Biztonság 2015/1. szám. pp. 23-29. ISSN: 1789-5286. http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/nb_2015_1_04_zsebe.pdf (Letöltés ideje: 2019. 07. 22.)
- A nemzetbiztonság; <http://2010-2014.kormany.hu/hu/belugyminiszterium/szabalyozasi-es-koordinacios-helyettes-allamtitkarsag/felelossegi-teruletek/nemzetbiztonsag> (Letöltés ideje: 2019. 02. 22.)
- 1035/2012. (II. 21.) Kormányhatározat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról; http://2010-2014.kormany.hu/download/f/49/70000/1035_2012_korm_határozat.pdf (Letöltés ideje: 2019. 02. 22.)
- 1824/2015. (XI. 19) Kormányhatározat a terrorizmus elleni küzdelem feladatainak egységes végrehajtási rendjéről. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A15H1824.KOR×hift=ffffff4&txreferer=00000001.TXT> (Letöltés ideje: 2019. 02. 22.)

GONDOLATOK A GERILLA-HADVISELÉS ELLENI KÜZDELEM EGYES ÖSSZEFÜGGÉSEINEK TUDOMÁNYOS VIZSGÁLATÁRÓL

Bevezetés, célkitűzés

A hadikultúrák – tanulmány tárgya szerinti – vizsgálata során tájolóként, illetve elsődleges kiindulási alapként Kovács Jenő: Magyarország katonai stratégiája című művét¹ indokolt alkalmazni. Ezt abban a vonatkozásban is fontos megjegyezni, hogy „Kovács Jenő korai halála – 1996. november 29-én, 67 évesen – azonban nem engedte meg számára a kutatási eredmények gyakorlati hasznosítását, de kutatásának eredményei nem veszték kárba. Sok vizsgált terület, köztük a hadikultúrák kérdésköre is, pusztán csak a problémafelvetés szintjéig jutott, amelyek további kutatásával a mai napig is adós a magyar hadtudomány.”²

A stratégiaalkotás szemléleti kérdései körében Kovács Jenő munkásságát a hazánkban – akkoriban, tehát a kilencvenes évek első felében – alig művelt geopolitika kutatásának fontosságát kívánta reprezentálni. E témakörben a világfolyamatokban jelenleg már domináló irányzatok és a kis államoknak ahhoz történő igazodása érzékeltetésének szándéka is vezérelte őt a stratégiaalkotás során³.

A legfontosabb fogalmak tisztázása, a kiindulási alap meghatározása

Előzetesen tisztázni szükséges, hogy *Porkoláb Imre: Aszimmetrikus hadviselés: az ortodox és a gerilla hadikultúra összecsapásai* című műve alapján, milyen formákat és típusokat indokolt a téma szerint összefüggésben megkülönböztetni. A tanulmány szerint „a gerilla hadikultúra a nem állami, nem reguláris, hanem sok esetben önszerveződő, felszereltségében és logisztikai ellátottságában gyenge hadviselő feleket jellemzi”,⁴ amelyek célja az ellenségnek tekintett állami vagy idegen hatalom meghátrálásra kényszerítése, vagy megdöntése és a hatalom átvétele. A gerilla hadviselés jellemzője annak elhúzódó, rejtett és kiszámíthatatlan jellege”.⁵

¹ KOVÁCS Jenő: Magyarország katonai stratégiája. (Komplex kutatási téma). I–III., Kézirat, Bp., 1993., 1995., 1996., a kézirat a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem könyvtárában található, raktári jelzet: 1. kötet: 585/1767:1; 2. kötet: 585/2060:1; 3. kötet: 585/2154/1

² FORGÁCS Balázs: In memoriam Kovács Jenő. Hadtudomány 2009/1-2. p. 112.

³ KOVÁCS Jenő: Stratégiaalkotás. In: Hadtudomány 1992/2. pp. 56-63.

⁴ A szervezett bűnözést folytató bandák, drogbárók szintén aszimmetrikus hadviselési módszereket alkalmaznak, de a gerilla-hadviseléssel és a terrorizmussal szemben nem politikai célból folytatnak tevékenységet, céljuk elsődlegesen az anyagi gyarapodás biztosítása, a gerilla pedig egy „félfegyverzett civil, akinek nem a karabély, vagy a machete az elsődleges fegyvere, hanem a közösséggel kialakított viszony, a nemzet ahol és amiért küzd”. – Robert TABOR: *The War of the Flea* (New York: The Citadel Press, 1969), p. 21.

⁵ A Magyar Hadtudományi Társaság 2005. november 3-án tartotta – a Magyar Tudomány Ünnepe alkalmából rendezett eseménysorozat részeként – az év legnagyobb lélegzetű szakmai-tudományos konferenciáját, *A katonai erő újszerű alkalmazása a 21. század elején* címmel. A konferencián elhangzottak a Hadtudomány 2005/4. számában kerültek megjelenítésre, így a Porkoláb Imre által a harmadik szekcióban előadott *Aszimmetrikus hadviselés: az ortodox és a gerilla hadikultúra összecsapásai* című előadása is.

A gerilla hadikultúra egyik meghatározó jellemzője a tevékenység politikai irányultsága és az erőszak – egyidejű – alkalmazásának elkerülhetetlen volta. Miközben a gerilla haremódort, mint tevékenységsort elemezzük, megállapíthatjuk, hogy a politikai célokból folytatott jogellenes irányultságú befolyásoló tevékenység az erőszak alkalmazása hiányában, illetve annak előkészületi fázisában is – már feltétlenül egy állam – biztonsági érdekeinek veszélyeztetését eredményezheti.

A politikai irányultság jogellenességének helyes értelmezéséhez szükséges azt is megjegyezni, hogy ez – demokratikus és jogállami keretek között – kizárólag Magyarország törvényben meghatározott honvédelmi, illetve nemzetbiztonsági érdekeinek ellenében szervezett, vagy működő csoportok tevékenységének vizsgálata során értelmezhető, illetve állapítható meg.

A haza (ön)védelme érdekében szerveződő fegyveres tevékenységet végző csoport és az idegen érdekek által motivált diverziós⁶ tevékenységet végző csoportok vonatkozásában Kovács Jenő ismertetett tanulmánya és Forgács Balázs Antoine Henri Jomini⁷ és a nemzeti háború során végzett tevékenységének kutatása eredményeként megjelenített honvédő mozgalmak tudományos vizsgálata nyújtanak megfelelő elhatárolási alapot számunkra⁸. „Jomini választ keresett arra is, hogy hogyan lehet a leghatékonyabban felhasználni a felfegyverzett népet a politikai célkitűzések eléréséhez: véleménye szerint a már említett szoros politikai kontroll mellett a regularizált nemzetőrség mint szervezeti forma biztosíthatja ezt a mindenkori állam számára.”⁹

A honvédő, gerilla-hadviselés kifejezésrendszere kapcsán figyelmet érdemel, hogy a partizán szó eredete Bank Barbara tanulmánya¹⁰ szerint az olasz *partigiano* („párthív, harcostárs”) szóra vezethető vissza.

A kifejezést Bank Barbara tanulmánya szerint első ízben az amerikai függetlenségi háború veteránja, Johann von Ewald használta 1789-es *Treatise on partisan warfare* (Értekezés a partizán-hadviselésről) című munkájában¹¹. Ez a kijelentés – ti. Bank Barbara közlése – vitatható, hiszen 1759-ben jelent meg Jeney Lajos Mihály *Le partisan* (magyarul: *A portyázó*) című műve.

Kovács Jenő tanulmányában kiemeli, hogy a politikai harcok kiegészítője is lehet a gerilla tevékenység, ugyanis ez utóbbi nem jelent feltétlenül minden esetben

⁶ SZABÓ József (főszerkesztő): *Hadtudományi lexikon*. (Budapest: Magyar Hadtudományi Társaság, 1995.) p. 213.

⁷ Bonaparte Napoleon, majd Sándor (orosz) cár tábornoka, a cári orosz vezérkari és hadiakadémia megteremtésében meghatározó szerepet játszó svájci származású katonai teoretikus (1779 és 1869 között élt).

⁸ A témáról lásd FORGÁCS Balázs – SZEM Géza: *A partizánság Magna Chartája*. pp. 24-27.; FORGÁCS Balázs: *A néppel az uralkodóért. Az első gerillaelméletek*. pp. 40-53.; JOMINI, Antoine Henri: *A hadművészet meghatározása*. pp. 579-580.

⁹ FORGÁCS Balázs: *Antoine Henri Jomini és a nemzeti háború*. In.: KOLLER Boglárka – MARSAI Viktor (szerk.): *Magyarország Európában, Európa a világban*. (Budapest: Dialog Campus Kiadó, 2016.) p. 43.

¹⁰ BANK Barbara: *Mit kell tudni a partizánokról? Délvidéki Magyar Golgota 1944-45*. p. 75.

¹¹ *Treatise on partisan warfare*. Forrás: <https://archive.org/details/TreatiseOnPartisanWarfareByEwald> (Letöltés ideje: 2019. 05. 11.)

folyamatos fegyveres küzdelmet, hiszen a fegyveres tevékenység átmenetileg hosszabb időn át szünetelhet is, miközben a küzdelem más formái folytatódnak¹². Kovács Jenő a Szovjet katonai enciklopédia szócikke alapján a francia *partisan* kifejezésből származtatja¹³ a második világháború idején a Szovjetunióban és Jugoszláviában kibontakozott ellenállási mozgalomban részt vevő harcosok elnevezését.

Ekkor a partizánok feladata az ellenség frontvonala mögé kerülve a kommunikáció megzavarása, az utánpótlási vonalak elvágása és az ellenség figyelmének elterelése volt. A tanulmányban és számos más publikációban az amerikai polgárháború *partisan* rangerei mintájaként szolgálóként kerül megjelenítésre a néhai hesseni jaeger alezredes által leírt és követett doktrína, azonban meg kell jegyezni, hogy az amerikai függetlenségi háború¹⁴ időszaka könnyűgyalogosainak harctevékenységét vizsgálva, közvetve vagy közvetlenül az azóta létrehozott vagy létrejött minden könnyűgyalogos egység harctevékenységére hatással volt.

Sokak számára érdekes lehet az a megközelítés, amely a mű szellemiségét jellemzi, hiszen a hollywoodi kasszasikereken (például az 1985-ben Amerika fegyverben, 2000-ben „A hazafi” címen bemutatott filmek) felnőtt, történelem iránt érdeklődő közönség számára az amerikai függetlenségi háború partizánjai és reguláris erői szemszögéből ismert ez a történelmi időszak. Az angol Ward¹⁵ kapitány alárendeltségében szolgáló hesseni katonák Hoboken településének és az amerikai royalista menekültek védelmében 1780. július 20-án tett erőfeszítéseiről nem készült film. A kölcsönös kegyetlenkedések leírására jó példaként szolgál azonban, hogy a hősiesség helytállásra úgy motiválta katonáit a kapitány, hogy figyelmeztette őket arra, hogy miként kezelnék őket a lázadók. A Wardnak tulajdonított mondatok szerint jobb a halál, mint a fogságba esés. A védekező harc sikeres volt, a hat ágyú által kilőtt közel hatvan ágyúgolyó sem tudta megtántorítani a royalistákat, akik végül a rájuk bízott menekültek¹⁶ többségét meg tudták védeni.

Von Johann Ewald művében számos szabályt fogalmazott meg, különösen az amerikai partizánok elleni küzdelem szakszerű megvívására vonatkozóan, és ezeket a brit és a velük szövetséges erők által megtapasztalt példákkal támasztotta alá.

A harcban résztvevő angol és vele szövetséges németajkú egységek és parancsnokok jelentős vérveszteségek árán komoly tapasztalatokra tettek szert, melyet később a Napóleon ellen vívott háborúk során kamatoztattak. A gerilla hadviselésre vonatkozóan Jomini munkásságán túl a regulázott irreguláris erők alkalmazására láthatunk példát a napóleoni háborúk idejéből a spanyol

¹² KOVÁCS i. m. p. 37.

¹³ Uo.

¹⁴ Ewald, Johann von 1744 és 1813 között élt. Művének eredeti címe *Abhandlung über den kleinen Krigen* nevet viselte és gyalogsági kapitányként szerezte a Hesse-Cassel –i herceg szolgálatában, kinyomtatásra Casselben került sor 1785-ben.

¹⁵ Ward kapitány neve von Johann művének következő, 96. oldalán Warth-ként szerepel.

¹⁶ A mű a *refugees* kifejezést alkalmazza, ugyanakkor megjeleníti azt is, hogy közöttük voltak a hadsereg favágói is (véltetően „műszaki egységeként, kiszolgálóiként”).

gerillacsoportok szabályzatának tanulmányozása során¹⁷ is. Mindezek alapján megállapítható, hogy „a gerillaelméletek megszületésének kiindulópontját a 19. század elejére tehetjük”¹⁸, amely a szabályozott, politikai célú, erőalkalmazás ismerveivel felruházott új hadikultúra intézményesített alkalmazásának kezdetét jelenti.

Hasonlóan jelentős mérföldkőként tekinthetünk az aszimmetrikus hadviselés erőszakkal még nem együtt járó, de azzal közvetve vagy közvetlenül fenyegető egyes elemeiben a gerilla-hadviselés elemeit alkalmazó politikai befolyásoló tevékenység kialakulására, amely szakszerűen irányított keretek között a hibrid hadviselés egyik eszköze (pontosabban egyik tervszerű intézkedése) is lehet, amennyiben nem kerül időben, proaktívan detektálásra és elhárításra az erre feljogosított állami szervek – elsődlegesen nemzetbiztonsági szolgálatok – által.

A politikailag motivált diverziós tevékenység proaktív felismerése

A gerilla hadviselés egyes (erőszakmentes) jellemzőit magán hordozó szerveződések vonatkozásában felismerhető egy párhuzam a Geraszimov doktrína egyes meghatározó elemeivel. Valerij Geraszimov, orosz vezérkari főnök által írt, *A tudomány jelentősége a haladásban* címet viselő www.vpk-news.ru¹⁹ honlapon elérhető cikkét Tomolya János elemezte²⁰ és arra a következtetésre jutott, hogy „egyértelmű, hogy mind tartalmi, mind formai szempontok szerint nem beszélhetünk egy új hadviselési formát, vagy doktrínát meghirdető dokumentumról. (Megjegyzés, az érvényben lévő orosz katonai doktrína sem használja a hibrid hadviselés vagy a hibrid háború kifejezést.)²¹” A tanulmány rámutat arra, hogy a szakterülettel foglalkozó elemzők, illetve szakírók kicsit túlértékelik a doktrína hatását a hadikultúrákra, a hadművészet művelőire, illetve az aktív katonai-politikai vezetésre. Kiemeli továbbá azt is, hogy megítélése szerint a hadtudomány művelőitől kér segítséget Geraszimov, annak elismerése mellett, hogy „*Elméleteket nem lehet parancsra létrehozni.*”²² Ugyanakkor meg kell jegyezni azt, hogy a hadviselés új formáinak és a hazai tapasztalatok újraértelmezését Geraszimov is céljaként tűzi ki²³, külön kiemelve az afganisztáni és az észak-kaukázusi háborúk ismerveit.

¹⁷ FORGÁCS Balázs: Reglamente de Partidas y Cuadrillas – Az első gerillaszabályzat. *Hadtudományi Szemle* 2017. X. évfolyam 1. szám pp. 23-35.

¹⁸ FORGÁCS Balázs: A néppel az uralkodóért. Az első gerillaelméletek. pp. 21-57.

¹⁹ Valerij GERASZIMOV: *Cennoszty nauki v predvigyenii*. Megjelent 2013. március 5-én Moszkvában, a *Voenno-promyshlennyi kurier* (Hadipari Hírek) 8. évfolyam 476. számának 1–2. oldalán. Forrás: http://vpk-news.ru/sites/default/files/pdf/VPK_08_476.pdf (Letöltés ideje: 2019. 05.12.)

²⁰ TOMOLYA János: Az úgynevezett „Geraszimov-cikk” margójára. *Hadtudomány* 2018/3-4. pp.79-99.

²¹ Uo. p. 86.

²² GERASZIMOV i. m. p. 2.

²³ Az eredeti mondat („Рассуждая о новых формах и способах вооруженной борьбы, мы не должны забывать отечественный опыт. Это применение партизанских отрядов в годы Великой Отечественной войны, борьба с иррегулярными формированиями в Афганистане и на Северном Кавказе.”) saját fordítása.

Geraszimov cikkéből számomra az látszik, hogy a nevéhez kötött új hadviselési koncepció, illetve doktrína és az ehhez köthető intézkedéssorozat a gerilla (az ő terminológiáját követve partizán) hadviselés és az erőszakmentes diverziós csoportok egyidejű alkalmazásának lehetőségét reális, végrehajtható célkitűzésnek, illetve működtethető modellnek tartja.

Figyelemmel arra, hogy a politikai-katonai vezetők által kinyilatkoztatott módszerek alkalmazásra is kerültek a közelmúltban – Tomolya cikkében rámutat, hogy az oroszok mindig külföldi beavatkozást sejtene²⁴ ezen befolyásoló műveletek mögött – ezért érdemes a demokratikus jogállamok nemzetbiztonsági szerveinek is proaktívnak lenniük, hiszen a beavatkozás eddig sosem járt a várt (pozitív) eredménnyel, minden színes forradalmat anarchia és súlyos válság követett.

Az orosz befolyásoló tevékenység, amely pedig a nyugati publicisztikákban és elemzésekben ismerhető meg, természetesen fordított előjellel kerül megjelenítésre, különösen a hibrid háború kifejezéssel összefüggésben (elég csak az Ukrajnában zajló háborúra gondolnunk). Vagyis megállapítható, hogy bármelyik hatalom is támogat vagy befolyásol bárkit, ezekkel az eszközökkel, annak mindig tragikus következménye lesz.

Ezt a feladatot egy európai értékrendet valló demokratikus jogállamban szigorú jogszabályi kontroll mellett a nemzetbiztonsági szolgálatok végzik. A nem demokratikus rendszerekben is ezek a szervek végzik az elhárító tevékenységet, de ott az elnyomó állam és annak vezetői biztonságának szavatolása érdekében, a törvények fölött állva. Azt a nemzetbiztonsági érdeket sértő vagy veszélyeztető tevékenységet, amely kiváló alapot, illetve táptalajt képezhet egy későbbi diverziós intézkedés(sorozat) számára, a nemzetbiztonsági szervek detektálják. A nemzetbiztonsági szolgálatok elsődleges eszközei a titkos információgyűjtés módszertárából kerülnek ki, emiatt ennek tudományos vizsgálata, újra értelmezése szükséges ahhoz, hogy hatékony fellépés legyen elérhető az illegális tevékenység megelőzésére, akadályozására, korlátozására.

A hibrid fenyegetések jelentette veszélyeztetés természetét, a nemzetbiztonsági szolgálatok felelősségét és a jogalkotás lehetőségeit ezen a téren tanulmányában a legújabb terminológiát alkalmazva mégis közérthető módon Szabó Károly foglalja össze: *„A befolyásolási művelet és az abban alkalmazott eszközök – kompromittálás, propaganda, dezinformáció, felforgatás –, a hibrid fenyegetések az állam működéséhez szükséges funkciókat támadják a célországban. Az egyetlen kézenfekvő megoldásnak az tűnik, ha a kémelhárítás az államilag irányított politikai, katonai, gazdasági, társadalmi, információs, infrastrukturális és titkosszolgálati befolyásolás teljes vertikumának lefedésére törekszik. Egy állam részéről a „vegytisztá” hírszerző tevékenység meghaladása, a hihető tagadás lehetősége és a technikai, az infokommunikációs eszközök kontroll nélküli alkalmazása szinte ellehetetleníti a kémkedéssel szembeni büntetőjogi szankcionálást.”*²⁵

²⁴ TOMOLYA János: Az úgynevezett „Geraszimov-cikk” margójára. Hadtudomány 2018/3-4. p. 80.

²⁵ SZABÓ Károly: A katonai kémelhárítás feladatrendszerének új vonásai Európa és Magyarország megváltozott biztonsági környezetében. Felderítő Szemle XVII. évfolyam 2. szám p.186.

A politikailag motivált diverziós tevékenység proaktív felismerésének tudományos vizsgálata

Melyek a legfontosabb kérdések, amiket meg kell kísérelni megválaszolni ahhoz, hogy eredményesen vizsgálhatóvá váljon a problémakör?

- A titkos információgyűjtés és annak műveleti támogatásához kapcsolódó – különösen a katonai nemzetbiztonsági szakterületre jellemző – tevékenységi körben alkalmazott jogintézmények mennyiben képesek megfelelni az új típusú biztonsági kihívások jelentette veszélyek elhárításához, megelőzéséhez fűződő nemzetbiztonsági érdek kormányzati szinten megfogalmazott – nemzetbiztonsági védelmi – célkitűzéseinek?
- Lehetséges-e ez úgy, hogy a nemzetbiztonsági szolgálatokra jellemző jogintézmények rendszere vonatkozásában megállapítható, hogy a reaktivitás aránya még mindig túl magas a proaktivitáshoz képest? (A nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló 1995. évi CXXV. törvény 60 db módosításon esett át kihirdetése óta).

A nemzetbiztonsági tevékenység stratégiai szintjén nem az intézményi jogi, vagyis szervezetalkotás oldaláról történő, hanem elsődlegesen a funkcionalitást alapul vevő megközelítéssel és jogalkotással érhető el a kívánt közpolitikai célkitűzés, Magyarország nemzetbiztonsági érdekeinek védelme és céljainak érvényesítése. A katonai nemzetbiztonsági tevékenység és annak (jog)intézményi rendszere kiemelt helyet foglal el a katonai (jog)intézmények rendszerében, attól nem elválasztható, ugyanakkor a titkos információgyűjtő feladatrendszer miatt attól mégis külön kezelendő (kiemelten a katonai felderítés, hírszerzés, elhárítás szakágai). Előbbiekkel összefüggésben fontos megjegyezni, hogy a téma tudományos kutatását nehezíti, hogy a *„feladataik teljesítéséhez nélkülözhetetlen információkat a szolgálatok nyílt és titkos eszközök és módszerek alkalmazásával szerzik meg, a nyilvánosságtól elzártan dolgozzák fel és szintén a nyilvánosságtól elzártan adnak tájékoztatást az állami vezetők részére. Éppen ezekből adódóan, a nemzetbiztonsági tevékenység egyik alapeleme, hogy a teljes eljárás bizalmas, az avatatlan szemektől sokszorosan elzártan történik, ami az intézményi kultúrára is erős ráhatással van, és a nyilvánosság-titkosság egymással folyamatos konfliktusban áll. Különösen éles problémaként jelenik meg ez a nyugati típusú demokráciákban.”*²⁶

A problémakör vizsgálata során előbbiek miatt elsődlegesen a deduktív kutatási stratégia és ennek eszközrendszere szükséges, hogy alkalmazásra kerüljön. Ennek a kutatási stratégiának elsődleges használata azért indokolt, mert a téma részben a nemzetbiztonsági szolgálatok minősített adatokat képező írott és íratlan, más módon nem elérhető tudásbázisán alapul. *„A nyugati típusú demokráciák egyik meghatározó értéke a nyitottság, ezen belül is az, hogy az állampolgároknak joguk van megismerni minden adatot, információt, amely egyéni sorsukat, és az általuk alkotott közösség helyzetét befolyásolja. A hírszerző és biztonsági szolgálatok tevékenysége ezzel szemben a titkosságra épül, hiszen alaprendeltetésük az, hogy a*

²⁶ SZÜCS Péter – dr. SOLTI István: A magyar nemzetbiztonsági szféra és a nyilvánosság. In: Nemzetbiztonsági Szemle 2014/II. évfolyam 2. szám. p. 74.

nemzet biztonsága érdekében elvégezzék azokat a feladatokat, amelyek megvalósítása nyílt eszközökkel nem lehetséges. A két értékrend ellentmondása szemmel látható, (...). Ez az elvi állapot azonban csak olyan kölcsönös bizalmon alapulhat, amely a gyakorlatban nem működőképes. Az állampolgár nem csak hinni, de tudni is szeretné, hogy a szolgálatok tevékenysége nem sérti érdekeit, miközben ez a bizonyosság a teljes nyilvánosság nélkül nem adható meg számára. (...) A titkosszolgálatok ez utóbbit nem tehetik meg, ami óhatatlanul bizalmatlanságot szül irányukban, (...). Egy demokratikus országban nem lehet kétséges, hogy a társadalom érdeke és elvárásai előbbre sorolnak, mint a titkosszolgálatok parciális érdekei, még ha azok a köz javát szolgálják is. Ebből kifolyólag a szolgálatoknak számolniuk kell azzal, hogy tevékenységüket egyre fokozódó társadalmi érdeklődés közepette kell folytatniuk, és esetenként a szakmailag indokoltnál mélyebb betekintést kell engedniük a külvilág számára.”²⁷

Ennek okán rendkívüli jelentősége van a jogalkotói tevékenységnek is, így ennek megfelelően a polgárok adatainak védelme – amely például Svájcban az első három, állam által védendő érték között szerepel az állampolgárok megítélése szerint – hazánkban az Alaptörvényben és sarkalatos törvényekben került biztosításra. Mivel a nemzetbiztonság elméletének éppúgy tartóoszlopául szolgál a jogtudomány, a rendszertudomány, ahogyan a hadtudomány is, ezért ezek eredményeinek elemzése és értékelése által juthatunk el a vizsgált témával kapcsolatos részismeretekhez. Vagyis ezek eszközrendszereinek alkalmazása indokolt. A feltáró módszerek közül a minőségi elemzés útján kimutathatók a rejtett összefüggések a dokumentumelemzés eredményeként megismert adatok, körülmények és a nemzetbiztonságot veszélyeztető törekvések között. A vizsgált témával kapcsolatos részismeretek, illetve megismert adatok rendszerezésének eredményeként az intézményrendszer (helyi, területi, központi, politikai szint) kooperatív tevékenységének eredményeként lehetőségessé válik azok közjogi transzformálása és ennek kell az intézményi változásokat előmozdítania (a szakmai érvek mellett a jogtudományi megalapozottság ugyanakkor erősíti és katalizálhatja a kodifikációs folyamatot).

A nemzetbiztonsági rendszer egész struktúráját érintő körülmény, a hibrid hadviselés eszközrendszerébe tartozó ún. befolyásoló művelet egyik intézkedésének a vizsgálat tárgyának szempontrendszere szerinti megközelítése

Az eddigiekhez hasonlóan fontos kiemelni, hogy az ország biztonságának garantálása körében a rendszerváltást követően a nemzetbiztonsági tevékenység elsődleges funkciója a kormányzati döntéshozatal támogatása a hírszerzés és elhárítás eszközrendszerével, amely tevékenységet a politika parlamenti ellenőrzés mellett felügyeli és irányítja, valamint amelynek központi fogalma már nem a konspiráció, hanem az információ²⁸.

²⁷ A külföldi hírszerző és biztonsági szolgálatok. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Kossuth Lajos Hadtudományi Kar, Egyetemi Jegyzet, Budapest, 2007. (szerk.:) HÉJJA István p.192.

²⁸ JÁVOR Endre: A nemzetbiztonsági szolgálatok társadalmi megítélése, támogatottsága, a média szerepe a társadalom véleményalkotásának formálásában. In: Felderítő Szemle, 8. (2009) 2. sz. p. 63.

Az információ megszerzése érdekében az idegen szolgálatok hírszerző tevékenységet folytat(hat)nak hazánkban, míg ezen tevékenység elhárítása az ezért felelős nemzetbiztonsági szolgálatok feladatkörébe tartozik. Az információszerzés önmagában mit sem ér, ha annak felhasználása nem történik meg. Az információ (tudás) tárgyasítása, átváltása, hasznosítása számtalan formában történhet, kiemelt figyelmet érdemel azonban a befolyásolás céljából idegen szolgálat által végrehajtott manipuláció. A titkosszolgálatok aktív műveleteiben egyre inkább megjelenő manipulációs eszközök és módszerek felderítésére és megakadályozására irányuló szakmai tevékenység végrehajtása során felmerül a kérdés, hogy a jogalkotás – mely természetéből eredően a megtörtént esetek tanulságait alapul véve képes jogi fogalmakat, adott esetben büntetőjogi tényállásokat teremteni – tudja-e absztrahálni ezeket? A vizsgálat eredményessége céljából figyelembe kell venni, hogy a szakmai érvek, megismert tapasztalatok (proaktivitás eredményének) feldolgozását követheti csak a jogalkotói (reaktív) választevékenység, amely a jogi természetű felhatalmazást bővítheti a szolgálatok jog-, és hatáskörét illetően.

A diverzió, vagy a hírszerző tevékenység egyes részcsелеkményeit, tényállási elemeit a hazai és a külföldi jogszabályi előírások több esetben már szankcionálják (elég csak az illegális fegyverkereskedelemre, a vesztegetésre, a kémkedésre gondolnunk), azonban egyes stádiumaiban csak valamely tevékenység elkövetésére utaló információkról beszélhetünk, vagyis a rendelkezésre álló információk, adatok alapján nem tudható, hogy a nemzetbiztonsági szolgálat látókörébe került, titokban szerveződő és tevékenykedő csoport gerilla-hadviselésre készül az állammal, illetve annak polgárai ellen, vagy egy szervezett bűnözői csoport támogatását „csupán” azért végzi, mert illegális fegyver-, vagy kábítószer-csempészsben érdekeltek a résztvevők.

Ugyanakkor azt is megfigyelhetjük, hogy a szervezett bűnözés a helyi szinten megszerzett erőszak monopoliumát utóbb gyakorolta igyekszik politikai (célú) tőkévé kovácsolni, sok esetben a történészek képesek a rejtett összefüggéseket – a küzdelem kimenetelétől függően – minősíteni, mint a Cosa Nostra esetében a II. világháború alatt szicíliai partraszállás során kialakult eseménysort, mikor az Egyesült Államokban honvédelmi és nemzetbiztonsági érdekből kapcsolatokat építettek ki a haditengerészet és a maffia között²⁹. New York kikötője nagyon fontos volt, tartottak a német és az olasz kémek szabotázsakcióitól. Ez utóbbiak jól el tudtak rejtőzni a nagy létszámú (amerikai) olasz közösségekben. Ezért a kikötő biztonságáért felelős Radcliffe Haffenden őrnagy, az ONI³⁰ főtisztje felvette a kapcsolatot a hírhedt maffiózó Lucky Lucianóval, aki annak ellenére, hogy 5 évi börtönbüntetését töltötte, emberén, Joe Lanzán keresztül megtartotta a kikötői illegális tevékenység feletti ellenőrzését. A hírhedt maffiózó a New York-i kikötő olasz kém-, és szabotórhálózat felgöngyölítését lehetővé tevő titkos információgyűjtés mellett egy nagy jelentőségű befolyásoló műveletet is támogatott Szicíliában. A CIA elődjének³¹, az OSS-nek a helyi viszonyokról, a számba vehető baráti és ellenséges személyekről adott át információkat, hálózatot épített ki. A maffia egyik leghatékonyabb lépése, amely az ONI – pontosabban az USA katonai-

²⁹ KAPUTA László: Fejezetek a maffia történetéből. Szakmai Szemle. 2011/1. sz. pp. 23-57.

³⁰ Office of Naval Intelligence – Egyesült Államok Haditengerészeti Hírszerző Hivatala

³¹ 1942. június 13-án hozták létre az OSS-t az Office of Strategic Services-t (OSS), vagyis a Stratégiai Szolgálatok Hivatalát, amely jogelődje volt a háború után megalakított Központi Hírszerző Ügynökségnek (Central Intelligence Agency-nek – CIA)

politikai céljainak érdekében végrehajtott – befolyásoló műveleteként az volt, hogy a maffiózók tettek „egy visszautasíthatatlan ajánlatot” a Sziciliában állomásozó olasz katonai egység tagjainak, javasolva nekik a dezertálást és a szabotázsakciókat, ha el akarják kerülni, hogy családjuknak baja essen. Ennek a hírszerző műveletnek az eredményeként négy hadosztályból kettőnek a 70%-a dezertált a szövetségesek megérkezésekor. A szövetségesek partraszállása után a maffia célkitűzése a beszivárgás volt azoknak a településeknek a vezetésébe, amelyet az AMGOT (Allied Military Government of Occupied Territories) támogatott. Miután kihasználta a harcok idején a feketepiacot, a Cosa Nostra a háború után főként a kábítószerből kezdett gazdagodni. A maffia tagjainak erőfeszítéseit sok esetben siker, vagyis politikai stallum (kiemelten polgármesteri, képviselői tisztség) elnyerése követte³². A politika és maffia együttműködése azokban az évtizedekben, az USA-ban és Olaszországban sosem látott méreteket öltött és az aktuálpolitikai összefüggéseket nem vizsgálva, Kaputa Lászlót idézve a mai napig igaz az, hogy „*a Maffia azóta is él és virul...*”³³

A történelmi példán keresztül felismerhető és elemezhető, hogy egy nagyszabású befolyásoló művelet során nem lehetnek fenntartásai az állami, különösen a nemzetbiztonsági szerveknek. Radcliffe Haffenden őrnagy történetének ugyanakkor minden hasonló területen szolgálatot teljesítő szakember számára tanulságul kell, hogy szolgáljon, hiszen a főtiszt közvetlen beosztottjai a háború végén gyorsan leszereltek és hátat fordítottak a titkosszolgálati munkának. Charles Haffenden őrnagy máig nem tisztázott körülmények között távozott a hírszerzéstől. Saját bevallása szerint nem fegyelmi okokból, de egyes nyilvánosságra került dokumentumok tartalma alapján arra lehet következtetni, hogy a Maffiával kialakított kapcsolat során vélhetően ő is kompromittálódott, de korábbi érdemeire tekintettel, szépen, csendben engedte el a Cég a kezét. Röviddel leszerelése után, mivel az egészsége is megromlott, néhány éven belül, lakóhelyén, New Yorkban hunyt el.

A befolyásoló tevékenység részcsелеkményeit és alkalmazott módszereit tanulmányában Kovács Krisztián az alábbiak szerint csoportosította:

- a) „*kompromittálás (ideológiai alapon, zsarolással, lojális alapon):*
- *titkosszolgálati információgyűjtés a gyenge pontok, befolyásolási lehetőségek felmérése érdekében;*
 - *aktív titkosszolgálati műveletek a döntési mechanizmusok befolyásolására;*
 - *politikuskok, államigazgatási döntéshozók, erőszak szervezeti (fegyveres testületi) vezetők, kulcspozíciót betöltő személyek megvesztegetése, zsarolása, befolyásolása;*
 - *a célország gazdasági teljesítőképességét meghaladó, veszélyeztető üzleti kapcsolatok kialakítása;*

³² A témáról bővebben lásd: Norman LEWIS: *The Honored Society* (1964); Monte S. FINKELSTEIN: *Separatism, the Allies and the Mafia: The struggle for Sicilian Independence* (1998); John DICKIE: *Cosa Nostra – a history of the Sicilian Mafia* (2004); Alfio Caruso: *Da cosa nasce cosa* (2005);

³³ KAPUTA i. m. p. 57.

- b) *felforgatás:*
- a politikai elit hiteltelenítése;
 - ellenzéki pártok, mozgalmak megszervezése, megerősítése, pénzügyi, ideológiai támogatása, a politikai status quo megbontása;
 - az agresszorhoz lojális személyek, mozgalmak, szervezetek megtalálása/létrehozása és működtetése;
 - politikai, etnikai, vallási, társadalmi feszültségek szítása, szeparatista, elégedetlenségi mozgalmak létrehozása, erősítése;
 - a célország nemzetközi kapcsolatainak befolyásolása, szövetségi kapcsolatainak fellazítása;
 - bűnözői csoportok támogatása, a közrend megzavarása érdekében történő felhasználása;
- c) *szabotázsakciók rejtett titkosszolgálati támogatása (terrortámadások, infrastruktúra rongálása, rombolása, kibertámadások);*
- d) *propaganda:*
- a célországban médiapozíciók megteremtése/átvétele, propaganda- és dezinformációs tevékenység megindítása;
 - a közvélemény/közgondolkodás formálása, befolyásolása;
 - a nemzetközi közvélemény befolyásolása;
- e) *dezinformáció (megtévesztés).’’³⁴*

A leginkább hasonló, nehezen definiálható tevékenység meghatározására szolgáló, kodifikált büntetőjogi tényállás a kémkedés – tisztán jogi megközelítésben – egy idegen hatalom vagy idegen szervezet részére Magyarország elleni hírszerző tevékenység folytatását jelenti. Olyan kifejezést alkalmaz, melynek feloldása a jogalkalmazás – kiemelten az igazságszolgáltatás – számára nehézséget okozhat, elsősorban a befolyásolási műveletek büntetőjogi megítélésének vonatkozásában, amelyek a kémkedés megvalósításának a megváltozott biztonsági környezetben megjelenő, gyakori elkövetési magatartásait jelenthetik.

Hazánk büntetőhatalmi igényeinek érvényesítésével összefüggő – hírszerző tevékenység, illetve befolyásoló művelet nemzetbiztonsági szolgálat általi detektálása eredményeként előkészített – döntés meghozatala mindenkor Hazánk nemzetbiztonsági érdekeinek és az eset összes körülményeinek együttes mérlegelését megkövetelő, kormányzati aktus. A nemzetbiztonsági szolgálatok tevékenységükre vonatkozó jogszabály előírása szerint³⁵ nem kötelesek büntetőeljárást kezdeményezni és átadni az adatokat, ha azzal veszélyeztetnék az e törvényben meghatározott feladataik ellátását.

Magyarország alkotmányos rendje alapján ez képezi a nemzetbiztonsági szféra tevékenységének a határát, ezen túl, vagyis (időben) ezt követően valósulhat meg egy, a nyomozóhatóság, illetve az igazságszolgáltatás működésére jellemző jogintézmény, illetve önálló intézkedés alkalmazása (előzetes letartóztatás,

³⁴ KOVÁCS Krisztián: A befolyásolás szerepe a modern hadviselésben. Felsőfokú Nemzetbiztonsági Tanfolyam évfolyammunka, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest, 2018. pp. 32-33.

³⁵ A nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló 1995. évi CXXXV. törvény 44. § (2a) bekezdése alapján

szabadságvesztés; viszont elfogás és előállítás a nemzetbiztonsági szolgálat hivatásos állományú tagja által is foganatosítható).

Ez egyben – a hírszerzési tevékenység kifejezésének jogi vagy szakmai értékelésére tekintet nélkül – jelenleg és a jövőben is erős kontrollfunkciót valósít meg a nemzetbiztonsági tevékenység fölött. Hiszen kizárólag a nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló, továbbá a büntető igazságszolgáltatás kereteit meghatározó sarkalatos törvények (érdemi) módosításával alkalmazható a jelenleginél súlyosabb jogkorlátozást eredményező jogintézmény.

A hírszerző tevékenység esetleges (büntető) jogalkotói újraértelmezése az egyes, felderített manipulációs műveletek tanulságainak, megismert és bizonyított tényállási elemeinek a jogalkalmazók általi értékelésén múlik, amely eredményezheti azt, hogy nem csak szakmai, hanem jogi értelemben is kémkedésnek vagy egy „új” elnevezésű tényállásnak legyen tekinthető egy idegen hatalom vagy idegen szervezet által végrehajtott befolyásolás.

Összegzés, következtetések, további célkitűzések

„A 2010-es évek védelmi szférát érintő struktúra-, és funkciómegosztás-változásai után látni kell, hogy Magyarország sem kerülheti ki azt az európai tendenciát, amely főként a terrorizmus, a hibrid konfliktusok és kibertérből érkező támadások elleni védelem, valamint a migráció kezelésének tengelyén egy megújulási, változási folyamatot sürget a nemzetbiztonsági tevékenység szervezése, képességfejlesztése és irányítása terén³⁶. Ebbe a koncepcióba illeszkedik, a 2018 nyarán létrehozott Nemzeti Információs Allamtitkárság is, amelynek különleges szerepe van a hírszerzés összetett rendszerének koordinálásában.”³⁷

³⁶ A koordináltabb védelmi működést és irányítást szolgáló megoldásokat nemzetközi összehasonlításban is találunk, aminek egyik legtöbbet hivatkozott mintája az Amerikai Egyesült Államok. Emellett azonban fontos az is, hogy a hazai szakmai-tudományos gondolkodásban is elindult ennek az irányvonalnak a kibontakoztatása. A külföldi megoldások és különösen az amerikai minta kapcsán lásd: BÉRES János (szerk.): Külföldi nemzetbiztonsági szolgálatok. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2018. pp. 66-79.; SÁFRÁN József: Az Amerikai Egyesült Államok és Magyarország nemzetbiztonsági szervezetrendszerének összehasonlító elemzése, Felderítő Szemle 2018/1. pp. 71-87. A koordinált és hatékonyabb védelemszervezés és irányítás vonatkozásában lásd: KESZELY László: Védelmi igazgatás szerepe a nemzeti szintű átfogó megközelítés megvalósításában. Nemzeti Közsolgálati Egyetem, doktori értekezés, Budapest, 2017.; LAKATOS László – VARGA Attila Ferenc: A magyar honvédelmi igazgatás, In: FARKAS Ádám – KÁDÁR Pál (szerk.): Magyarország katonai védelmének közjogi alapjai. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2016, pp. 159-211.; FARKAS Ádám: A védelmi kötelezettségtől a fegyveres védelem rendszeréig, Katonai Jogi és Hadijogi Szemle 2018/1. pp. 7-22.; FARKAS Ádám: Gondolatok az állam fegyveres védelmének lehetséges intézményfejlesztési irányairól, Katonai Jogi és Hadijogi Szemle 2017/1-2. pp. 103-124.

³⁷ HÓDOS László: Gondolatok a nemzeti hírszerző képesség koordinációjáért felelős szervének közjogi helyzetéről; Szakmai Szemle 2018/4. p. 5.

A témával összefüggő kutatás fő célja az eddig nem, vagy részben hasznosított tapasztalatok, ismeretek tudományosan megalapozott feldolgozása és ezeknek egy olyan objektív megközelítésű keretbe foglalása, amely alkalmas új közjogi megoldási javaslatok kiindulópontjaként is funkcionálni.

A szakmai alapú megközelítés során az elmúlt évek katonai és politikai eseményeinek közismert és bevett magyarázatait, különösen a „színesforradalmakkal” és a Geraszimov-doktrínával összefüggésben megjelent elemzések tartalmát kellő kritikával célszerű illetni, mert a történelem során sosem volt még olyan „sikeres titkos” terv, amelyet a széles nyilvánosság számára hozzáférhetővé tettek, kivéve azokat, amelyeket figyelemelterelésnek szántak.

A gerilla hadikultúra ismerveinek oldaláról legjobban megközelíthető különleges hírszerző műveletek elhárítói oldalról történő vizsgálata feltétlenül szükséges. A hivatkozott Geraszimov általi megközelítés világossá teszi, hogy a tudományos eszközökkel történő újraértékelés állami, vagyis szakpolitikai és politikai szintű célkitűzés, illetve feladatszabásként értékelhető. Ennek a végrehajtása érdekében a (had)történelmi, rendészettudományi ismereteket kell szükségszerűen rendezniük és a jogalkotás szintjén hasznosításra alkalmassá tenniük a szakmai tudással rendelkező kutatóknak.

Felhasznált irodalom:

- BANK Barbara: Mit kell tudni a partizánokról? Délvidéki Magyar Golgota 1944-45. pp.75-81.
- BÉRES János (szerk.): Külföldi nemzetbiztonsági szolgálatok; Budapest, Zrínyi Kiadó, 2018.
- FARKAS Ádám: A védelmi kötelezettségtől a fegyveres védelem rendszeréig; Katonai Jogi és Hadijogi Szemle Bp. 2018. 1. pp. 7-22.
- FARKAS Ádám: Gondolatok az állam fegyveres védelmének lehetséges intézmény-fejlesztési irányairól; Katonai Jogi és Hadijogi Szemle Bp. 2017/1-2. pp. 103-124.
- FORGÁCS Balázs: Antoine Henri Jomini és a nemzeti háború; KOLLER Boglárka – MARSAI Viktor (szerk.): Magyarország Európában, Európa a világban; Budapest, Dialog Campus Kiadó, 2016. pp. 35-43.
- FORGÁCS Balázs: A néppel az uralkodóért. Az első gerillaelméletek; Felderítő Szemle 2016/1. pp. 21-57.
- FORGÁCS Balázs: In memoriam Kovács Jenő; Hadtudomány 2009/1-2. pp. 105-112.
- FORGÁCS Balázs: Reglamento de Partidas y Cuadrillas – Az első gerillaszabályzat; Hadtudományi Szemle 2017. X. évfolyam 1. szám pp. 23-35.

- HÉJJA István (szerk. lektorálta: KIS-BENEDEK József, TÖMÖSVÁRY Zsigmond.): A külföldi hírszerző és biztonsági szolgálatok; Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Kossuth Lajos Hadtudományi Kar, Egyetemi Jegyzet, Budapest, 2007.
- HÓDOS László: Gondolatok a nemzeti hírszerző képesség koordinációjáért felelős szervének közjogi helyzetéről; Szakmai Szemle 2018/4. pp. 5-18.
- JÁVOR Endre: A nemzetbiztonsági szolgálatok társadalmi megítélése, támogatottsága, a média szerepe a társadalom véleményalkotásának formálásában. In: Felderítő Szemle, 8. (2009) 2. sz. p. 61-69.
- KAPUTA László: Fejezetek a maffia történetéből; Szakmai Szemle. 2011/1. pp. 23-57.
- KESZELY László: Védelmi igazgatás szerepe a nemzeti szintű átfogó megközelítés megvalósításában. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, doktori értekezés, Budapest, 2017.
- KOVÁCS Jenő: Magyarország katonai stratégiája.(Komplex kutatási téma). I–III., Kézirat, Bp., 1993., 1995., 1996.; a kézirat a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem könyvtárában található, raktári jelzet: 1. kötet: 585/1767:1; 2. kötet: 585/2060:1; 3. kötet: 585/2154/1
- KOVÁCS Jenő: Stratégiaalkotás; Hadtudomány 1992/2. p. 56-63.
- KOVÁCS Krisztián: A befolyásolás szerepe a modern hadviselésben. Felsőfokú Nemzetbiztonsági Tanfolyam, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest, 2018.
- LAKATOS László – VARGA Attila Ferenc: A magyar honvédelmi igazgatás, In: FARKAS Ádám – KÁDÁR Pál (szerk.): Magyarország katonai védelmének közjogi alapjai. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2016 pp. 159-211.
- PORKOLÁB Imre: Aszimmetrikus hadviselés: az ortodox és a gerilla hadikultúra összecsapásai című előadása; Hadtudomány 2005/4. pp. 188-193.
- RESPERGER István (szerk.): Nemzetbiztonsági alapismeretek; Budapest, Dialóg Campus Kiadó 2018.
- SÁFRÁN József: Az Amerikai Egyesült Államok és Magyarország nemzetbiztonsági szervezetrendszerének összehasonlító elemzése, Felderítő Szemle 2018/1. pp. 71-87.
- SZABÓ József (főszerkesztő): Hadtudományi lexikon; Magyar Hadtudományi Társaság, Budapest, 1995.
- SZABÓ Károly: A katonai kémelhárítás feladatrendszerének új vonásai Európa és Magyarország megváltozott biztonsági környezetében; Felderítő Szemle (2018.) XVII. évfolyam 2. szám pp. 179-189.
- SZÜCS Péter – dr. SOLTÍ István: A magyar nemzetbiztonsági szféra és a nyilvánosság; Nemzetbiztonsági Szemle 2014/II. évfolyam 2. szám. pp. 72-92.
- TOMOLYA János: Az úgynevezett „Geraszimov-cikk” margójára; Hadtudomány 2018/3-4. pp.79-99.

Felhasznált jogszabályok:

- Magyarország 2011. április 25-én kihirdetett Alaptörvénye
- 1995. évi CXXV. törvény a nemzetbiztonsági szolgálatokról

Internetes források:

- A Kongresszusi Könyvtár digitális archívumában elérhető a mű. Johann von Ewald: Treatise on partisan warfare. Forrás: <https://archive.org/details/TreatiseOnPartisanWarfareByEwald> (Letöltés ideje: 2019. 05. 11.)
- Valerij Geraszimov: Cennoszty nauki v predvigyenii. Megjelent 2013. március 5-én Moszkvában, a Voенno-promyshlennyi kurier (Hadipari Hírek) 8. évfolyam 476. számának 1–2. oldalán. Forrás: a http://vpk-news.ru/sites/default/files/pdf/VPK_08_476.pdf (Letöltés ideje: 2019. 05. 12.)

Bevezetés

A hidegháború befejeztével megszűnt a kétpólusú világrend. A Szovjetunió 1991-es felbomlását követően a keleti-blokkhoz tartozó csatlósállamok területén is politikai, gazdasági és társadalmi átalakulás kezdődött, melynek eredményeképpen felerősödtek a nemzeti öntudattal rendelkező kisebbségek szuverén, nemzetállami törekvései. Ez a hullám nem került el a Jugoszláv Szövetségi Köztársaságot sem. Az elszakadni és önálló, független nemzetállamot alapítani kívánó nemzetiségek és az egységes Jugoszláviát fenntartani kívánó politikai elit között országon belüli konfliktusok alakultak ki. A belső konfliktusok hatására megkezdődött a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság felbomlásának folyamata. Ennek köszönhetően 1990-ben Koszovó autonóm tartománnyá vált, majd 2006. június 5-én megalakult a Szerbia Köztársaság. 2008. február 17-én következett be az utolsó nemzetállam kiválása, amikor az autonóm státuszt élvező Koszovó is kinyilvánította függetlenségét. A Jugoszláv Szövetségi Köztársaság felbomlása 17 évet vett igénybe, mely egy konfliktusokkal teli hosszú folyamat volt.¹ A koszovói függetlenség és szuverenitás kérdésköre azonban csak ettől kezdve kezdett igazán kiéleződni. Már az autonóm tartományban is az északi területeken élő szerb, valamint a déli területeken lakó albán lakosság között az etnikai konfliktusok addig eszkalálódtak, míg csak nemzetközi segítséggel lehetett a békét fenntartani. Az ENSZ BT 1999. június 10-én fogadta el 1244-es számú határozatát, amely Koszovót átmeneti ENSZ igazgatás alá helyezte (UNMIK), és megbízta a NATO vezetésű békefenntartó erőket (KFOR) a tartomány stabilitásának fenntartásáról. Koszovó, mint független állam 2008. február 17-én kiadott függetlenségi nyilatkozattal született meg, melynek státusza nemzetközileg is vitatott.² A belső viszonyok, azaz a közigazgatás, az igazságszolgáltatás, a közbiztonság kaotikussá vált, az állam nem volt képes betölteni funkcióját, az etnikai ellentéteket nem sikerült feloldani, a korrupció virágzott. Ezért az EU a közrend és közbiztonság, az igazságszolgáltatás helyreállítását célzó polgári válságkezelő misszió telepítése mellett döntött. Az EU Tanácsa a 2008. február 4-én jóváhagyott 2008/124/CFSP határozatával, megindította az Európai Unió Koszovói Jogállamiság Misszióját (EULEX).

1. Koszovó történelme

Az ókorban Koszovó területének nagyobb hányada Dardania része volt, majd Augustus császár a Római Birodalomba olvasztotta, Moesia provincia része lett. Ezt

¹ HARMAT Árpád: Jugoszlávia kialakulása és megszűnése, Történelemcikk, 2015.
<http://tortenelemcikk.hu/node/317> (Letöltés ideje: 2018. 12. 10.)

² KOVÁCS Zoltán: A nemzetközi közösség álláspontja és tevékenysége Koszovó kapcsán; Biztonságpolitika.hu, 2011, pp. 1-3.,
http://old.biztonsagpolitika.hu/documents/1303978127_Kovacs_Zoltan_nki_kozosseg_allaspontja_Koszovo_-_biztonsagpolitika.hu.pdf (Letöltés ideje: 2018. 12. 10.)

az időszakot követően az első bolgár birodalomhoz tartozott a térség, itt keveredett a keresztény és szláv kultúra. Bizánc 1018-ban visszahódította. A régió volt a Konstantinápolyval szembeni szláv ellenállás központja, az uralkodó személye gyakran változott egy részről a szerbek és bolgárok, más részről a bizánciak között, míg végül Raska szerb fejedelem hódította meg a 11. században. A 12. században teljesen beolvasztották a Szerb Királyságba, a Nemanja-dinasztia idején, a 13. században itt volt a középkori szerb állam vallási és világi központja. 1389-es első rigómezei csatában a törökök leigázták Lázár fejedelem koalíciós seregét, mely következtében 1402-ben megalakulhatott a Szerb Despotátus, amelynek Koszovó a leggazdagabb területe lett. A bányászat meghatározó volt számára. 1448-ban a második rigómezei csata során Hunyadi János szenvedett vereséget az Oszmán Birodalom seregeitől, így Koszovó 1455-ben teljes egészében az Oszmán Birodalom uralma alá került. Ennek következtében a szerb lakosság lényeges része elhagyta a területet és megkezdődött a korábban keresztény lakosság iszlamizálódása. Szerbia a XIX. században visszanyerte függetlenségét, valamint 1878-tól a berlini egyezménynek köszönhetően az államiságát is. Koszovó pedig az Oszmán birodalom részeként vilajet státuszt kapott.³

Az 1903-as év közepére etnikai- és polgárháború alakult ki, amely kezelése nemzetközi beavatkozást igényelt. Ennek érdekében a török porta 1903. november 03-án elfogadta II. Miklós orosz cár és I. Ferenc József osztrák császár, magyar király javaslatát a konfliktus békés rendezésére. Így a koszovói vilajetbe került vezénylésre egy hat főből álló osztrák-magyar csendőri kontingens, ahol 277 török csendőr, illetve 23 szárnyparancsnokság és 82 őrs tartozott az irányításuk alá. Feladatuk a közrend és közbiztonság fenntartása és a paramilitáris fegyveres csoportok felszámolása volt. 1904 második felére az osztrák-magyar csendőrtisztek létszáma 12 főre emelkedett. A misszió 1909-ben véget ért, működése alatt – a vezényelt csendőrtisztek irányításával – a török csendőrség 25 nagyobb fegyveres műveletet, illetve számos egyéb akciót hajtott végre.⁴

1912. október 8-án Montenegró hadat üzent az Oszmán Birodalomnak. A Balkán Szövetség többi állama 9 nappal később követte példáját, így kitört az 1. Balkán-háború. Az év végére a szövetség csapást mért az európai török haderőre, így a háborút lezáró londoni egyezmény Koszovót Szerbiához csatolta, mellyel egy időben megalakult a szuverén Albán Állam. Ezt követően jelentős elnyomó politika kezdődött a koszovói albánság ellen, mely a két világháború közötti időszakot jellemezte. 1941–1944-ben Koszovó az olasz–német uralom alatti „Nagy-Albániához” tartozott, ekkor az albánok a koszovói elnyomást a helyi szerbeken torolták meg. A szerb partizán erők 1945 végére sikeresen visszafoglalták a területet, így Koszovó ismétlen Jugoszláviához csatlakozott. Annak alkotmányában Koszovó-Metohija néven autonóm körzeti státuszt szerzett, majd 1963-tól elszakadási jogosultság nélküli autonóm tartományi státusz illette meg. Tito uralma alatt a térség stabilizálódott, azonban 1980-as halálát követően újra erősödni kezdtek a nemzetállami törekvések, kialakult a délszláv válság. Az egyre gyakoribb

³ KOVÁCS i. m. pp.:1-3.

⁴ DR. BODA József: Az Európai Csendőri Erő, avagy egy új békefenntartó alakulat születése; Rendvédelmi-történeti Füzetek XXI. évfolyam 24. szám, Budapest, 2011. p.: 13. HU-ISSN 1216-6774, http://epa.oszk.hu/02100/02176/00010/pdf/RTF_21evf_2011_24sz.pdf (Letöltés ideje: 2018. 12. 11.)

demonstrációkat a szerb hatóságok kíméletlenül leverték, az etnikai konfliktusok tovább eszkalálódtak.⁵ 1989-ben Szlobodan Milosevics került a Szerb Köztársaság élére. Kihasználva a szerb nacionalista érzelmeket, eltörölte Koszovó autonómiáját, és a jugoszláv hadsereg bevonult a területre, szerb közigazgatást vezetett be. Még ugyanebben az évben a passzív ellenállást hirdető Ibrahim Rugova irányításával megalakult a Koszovói Demokratikus Liga (Lidhja Demokratike e Kosovës – LDK). Rugova Jugoszlávia felbomlásával kinyilvánította Koszovó függetlenségét. „A függetlenség kikiáltását követően az albánok megkezdték a párhuzamos közigazgatási, oktatási, szociális és tömegtájékoztatási szervek kiépítését.”⁶ A szerb vezetés tudomásul vette a párhuzamos adminisztráció működését, a nemzetközi közösség pedig emberi jogi kérdésként kezelte a koszovói helyzetet. 1995-ben az LDK radikálisabb képviselői megalakították a Koszovói Felszabadítási Hadsereget (Ushtria Çlirimtare e Kosovës – UÇK). Az UCK szerb rendőri erők ellen irányuló gerilla típusú hadviselésére a szerb vezetés megtorlásokkal reagált. 1987 és 1998 között állandósultak a fegyveres konfliktusok, melyek következtében 1998-1999 között háború zajlott a két fél között. Ennek eredményeként közel 800.000 albán volt kénytelen elhagyni otthonát, a halottak száma több mint 10.000 fő volt.⁷ A kialakult helyzet kezelése érdekében számos nemzetközi kezdeményezés született, azonban egyik se váltotta be a kívánt eredményt. 1999-ben a nemzetközi közösség Koszovó-konferenciát rendezett, ahol ismételten kísérletet tettek a helyzet békés rendezésére. A résztvevők döntése értelmében Koszovóban a nemzetközi közösség védnöksége alatt kell visszaállítani a stabil, legitim kormányzást és védelmezni az emberi jogokat, azonban ezt a szerb fél teljes mértékben visszautasította. Bill Clinton elnök ezt követően bejelentette, hogy az USA fenntartja a jogot a beavatkozásra olyan válságkörzetek esetében, melyek régiók stabilitását veszélyeztetik azáltal, hogy háborúvá eszkalálódhatnak. 1999. március 24-én a NATO egységei légitámadások végrehajtásába kezdtek, melynek célja a szerb infrastruktúra rombolása volt, a humanitárius katasztrófa megakadályozása és a fegyveres összecsapások befejezése érdekében. A légi művelet 78 napig tartott, melynek eredményeként a szerbek 1999. június 3-án kapituláltak, és kivonták erőiket a tartományból.

A háborút az ENSZ BT 1999 júniusában elfogadott 1244. számú határozata zárta le, melyben Koszovót Jugoszlávia részeként a NATO erők felügyelete alá helyezi (KFOR). A határozat elrendelte a Jugoszláv erők kivonását, de emellett az albán erők demilitarizálását is. Bővítésre került a KFOR-tag nemzetek köre, de így is túlsúlyban maradtak a NATO-tagországok képviselői.

⁵ JUHÁSZ József: Koszovó útja a függetlenségig; Nemzet és Biztonság 2008/1., Budapest, p.67., ISSN 1789-528, http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/juhasz_jozsef_koszovo_utja_a_fuggetlensegig.pdf (Letöltés ideje: 2018. 12. 11.)

⁶ Uo. p. 68.

⁷ CASE INFORMATION SHEET: “Kosovo, Croatia & Bosnia” (IT-02-54) Slobodan Milošević, International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, Hága, 2006.; http://www.icty.org/x/cases/slobodan_milosevic/cis/en/cis_milosevic_slobodan_en.pdf, p. 1, pp. 4-5. (Letöltés ideje: 2018. 12. 11)

Ezen kívül a határozat életre hívta az Egyesült Nemzetek Ideiglenes Koszovói Közigazgatási Misszióját (UNMIK), mely a közigazgatás helyreállítását célzó törekvések biztosítása érdekében került felállításra.⁸ Az UNMIK működését tekintve több tényezőtől állt. Kezdetben az ENSZ Menekültügyi Főbiztosának vezetése alatt a menekültek visszatérésével és humanitárius segélyek elosztásával foglalkozott. A második szervezeti elem a közigazgatási rendszer újjászervezésének, valamint működtetésének felügyelete. A harmadik elem az Európai Biztonsági Együttműködési Szervezet (EBESZ) irányítása alatt végezte tevékenységét, mely feladata a demokratikus intézményrendszer kiépítése, a jogállamiság megteremtése és az emberi jogok érvényesülésének elősegítése volt. A negyedik elem célja a polgári lakosság támogatása a civil társadalom építésében, a demokrácia fejlesztésében. Fontos szerepet kapott az emberi jogok tiszteletben tartása, és kiemelt szerepe volt a választások teljes lebonyolításában is. A szervezet vezetőjét az Európai Unió delegálta. Ennek következtében, a pozitív eredmények hatására 2008. november 26-tól az Európai Unió átvette a válságkezelés irányítását az ENSZ-től és kezdetét vette az EULEX Kosovo, mely az EU jogállamiságot helyreállító, polgári válságkezelő missziója Koszovóban. Fő célja a rendvédelem és az igazságszolgáltatás fenntarthatóságának helyreállítása a válságövezetben.⁹

2. Koszovó általános jellemzői

Koszovó általános jellemzői a biztonság dimenziói, azaz a Barry Buzan-féle 5 szektor alapján kerülnek bemutatásra. Így megkülönböztetésre kerül a katonai és a nem katonai szegmentum, a nem katonai szegmentumon belül vizsgálat tárgyát képezi a gazdasági, politikai, társadalmi és a környezeti dimenzió.¹⁰ *„A szektorok, dimenziók sajátos jellemzőket azonosítanak, ezért elméleti szinten jól elkülöníthetők egymástól, azonban a biztonsági kérdések vizsgálata során ez nem célszerű és gyakorlatilag nem is lehetséges. Egyes kérdések eredetetezése során elképzelhető a kizárólagosság, azonban mélyrehatóbb elemzés során közös metszéspontok alakulnak ki más szektorokkal is. Pontosán ez a jelenség hívta elő a többdimenziós szemléletmódot, illetve ez teszi komplexsége és szubjektív a biztonsági kérdések tárgyalását.”¹¹*

⁸ KÁLÓCZY Izabella – KÁLÓCZY Péter: A NATO légi háborúja Jugoszlávia ellen – a beavatkozás előzményeinek, jogszerűségének és következményeinek vizsgálata; Grotius, 2010.

http://www.grotius.hu/doc/pub/JIWKWH/2010_51_kaloczy_nato_%20bevatakozas.pdf, pp.: 4-6. (Letöltés ideje: 2018. 12. 11.)

⁹ HEKA László: A Koszovói Köztársaság alkotmányjogi berendezkedése, SZTE Egyetemi Kiadványok, Szeged, 2016. pp. 116-117., ISSN 0324-6523, http://acta.bibl.u-szeged.hu/36332/1/juridpol_forum_003_002_105-129.pdf (Letöltés ideje: 2018. 12. 11.)

¹⁰ STONE, Marianne: Security According to Buzan: A Comprehensive Security Analysis, Sciences Po, Paris, 2009, pp. 4-6., http://geest.msh-paris.fr/IMG/pdf/Security_for_Buzan.mp3.pdf (Letöltés ideje: 2018. 12. 10.)

¹¹ GÁBRI Máté: Biztonsági komplexumok az információs korban; Hadmérnök V. Évfolyam 4. szám, 2011, p. 113., ISSN 1788-1919, http://hadmernok.hu/2010_4_gabri.pdf (Letöltés ideje: 2018. 12. 10.)

SZINT (vertikális)	TERÜLET (horizontális)				
	katonai	nem katonai			
		gazdasági	politikai	társadalmi	ökológiai
globális	nemzetközi biztonság				
regionális	nemzeti (külső, belső) biztonság				
nemzeti	nemzeti (belső) biztonság				
egyéni	személyi biztonság				

1. ábra: A biztonság dimenzióinak és szintjeinek vertikális, valamint horizontális rendszere
(Szerkesztette, fordította: Tóth Tamás)¹²

Katonai dimenzió

A vizsgált területen 1982-től folyamatosak a paramilitáris és militáris erők fegyveres összecsapásai etnikai célok, illetve területszerzési törekvések érdekében. Főleg szerb és albán erők vettek részt a harcokban. 1999 első félévében a NATO vezette harci kötelék (KFOR) 78 napon keresztül tartó légiháborút folytatott Szerbia ellen. A művelet célja a szerb etnikai tisztogatás megállítását volt az infrastrukturális elemek kiiktatásával. A KFOR műveletre a Katonai Technikai Megállapodás és az ENSZ BT 1244. számú határozata alapján került sor. Az első KFOR katonák 1999. június 20-án érkeztek meg a tartományba. 1999-2001 a Presevo-völgyi fegyveres konfliktus, a 2001-es macedóniai válság, mind regionális hatással bírt a területre, melyek felerősítették a szembenálló felek közti ellentétet, valamint a harci cselekmények intenzitását. 2008. február 17-én Koszovó függetlenségének kikiáltása és az azt követő megmozdulások szintén fokozták a konfliktust, mely hatására 2011-től eszkalálódott az észak-dél-koszovói szembenállás. A KFOR résztvevő erőit vizsgálva 31 ország 4576 fővel volt jelen a válságövezetben, ebből 15 fő magyar résztvevő. A KFOR kezdeti feladatai közé tartozott a koszovói fegyveresek és szerb erők közötti összecsapások megakadályozása, a közrend és közbiztonság megerősítése, a Koszovói Felszabadítási Hadsereg (UCK) lefegyverzése, valamint a nemzetközi humanitárius segítségnyújtás támogatása. Jelenleg fő feladatai közé tartozik a menekültek visszatelepítése, a helyreállítás, az aknamentesítés, az egészségügyi támogatás, a nemzeti kisebbségek védelme, a határterületek védelme, az illegális fegyverkereskedelem megakadályozása, továbbá a fegyveramnesztia-program felügyelete.¹³

¹² HANGGI, Heiner – WINKLER, Theodor H.: Challenges of Security Sector Governance, Table 1.1: The widening and deepening of the concept of security – 1.1 Táblázat: A biztonság fogalmának területe és mélysége; 2004. p. 5., <https://s4rsa.wikispaces.com/file/view/Security+Sector+Governance.pdf> (Letöltés ideje: 2018. 12. 09.)

¹³ SIMON László: Válságkörzetek elemzése tantárgy (Válságkörzetek, nemzetközi békemissziók és műveletek tanóra); 2018., 21-22. dia

Gazdasági dimenzió

Koszovó nem rendelkezik jelentős gazdasági erőforrásokkal a térségben. Gazdasága nagyon fejletlen, korábban Jugoszlávia legelmaradottabb vidéke volt. Még Albánia is jobb gazdasági helyzetben van nála. Ipara szinte nincs. Legfőbb bevételi forrása a cigaretta- és üzemanyag-csempészet. A külföldön vendégmunkásként dolgozó koszovóiak hazautalt pénze is komoly bevételt jelent. Hivatalos pénzneme az euro, bár nem tagja az euróövezetnek. Az össz. GDP 6,4 Mrd euro, az egy főre jutó GDP 3370 euro/fő, GDP növekedése 4,1%-os. Az infláció mértéke 1,5%, a munkanélküliségi ráta 30,6%-os, a költségvetési hiány a GDP 1,2%-a, az államadósság mértéke a GDP 21%-a.¹⁴

Politikai dimenzió

2008. február 17-én egyoldalúan kikiáltották a független Koszovói Köztársaságot. Ennek a nemzetközi fogadtatása igencsak vegyes a mai napig. Az ENSZ Biztonsági Tanács megosztott maradt a kérdésben. 2008. február 25-én a vétőjoggal rendelkező öt állandó tag közül az Amerikai Egyesült Államok, Nagy-Britannia és Franciaország elismerte Koszovót, míg Oroszország és a Kínai Népköztársaság törvénytelennek tekintette a függetlenség kikiáltását. Az Európai Unió eddig nem tudott közös álláspontot kialakítani. Koszovó nemzetközi helyzete rendhagyó. A térség országai közül Szerbia kivételével Bulgária, Horvátország, Magyarország, Macedónia és Montenegró elismeri a független Koszovót. Szerbia álláspontja szerint a szerb-koszovói megállapodások nem lehetnek ellentétesek a szerb nemzeti érdekekkel, valamint támogatnia kell az ország európai integrációs törekvését. Azonban külpolitikai sikerek is detektálhatók, hiszen 2018. június 7-én a koszovói parlament jóváhagyta Albánia és Koszovó vámunióját. A határozat további eleme, hogy megszűnik a határellenőrzés a két ország között.¹⁵

A koszovói belpolitikában is komoly gondok vannak. Jelentős ellentétek jelentkeznek a kormányon belül is (törekeny belpolitikai stabilitás), mivel a szélsőséges albánok ellenzik a tárgyalásokat Szerbiával. A rendőrség etnikailag megosztott, habár az összes etnikum tagja dolgozhat, de főként a Koszovói Felszabadítási Hadsereg (KLA) veteránjai közül kerülnek ki a hivatásos állomány tagjai. A tartomány légtérét a KFOR ellenőrzi. A koszovói parlament által elfogadott alkotmányos rendszer megerősítette az elvet, hogy a parlamentben az összes kisebbség képviseltesse magát. A 120 mandátum közül tíz a szerb, másik tíz a nem albán kisebbségeknek van fenntartva, míg a maradék 100 szék sorsa közvetlen választás útján dől el. A politikai vezetés, akárcsak az igazságszolgáltatás, komoly problémákkal küzd a korrupció és a szervezett bűnözés befolyása területén. Az egyéni érdekek képviselete előtérbe kerül az össztársadalmi érdekekkel szemben. A

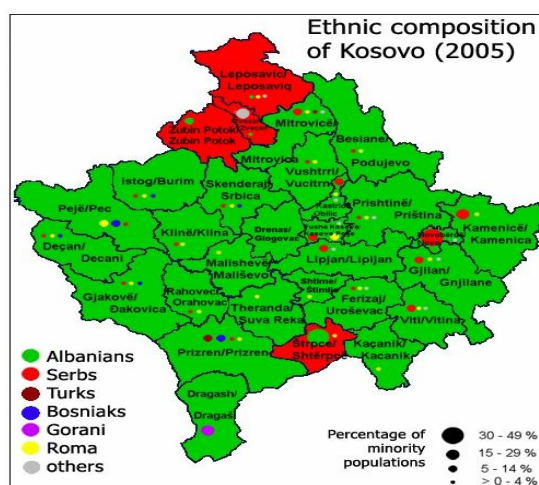
¹⁴ Gazdasági adatok Koszovóról, Magyarország Nagykövetsége Pristina, 2018.
<https://pristina.mfa.gov.hu/page/gazdasagi-adatok-koszovorol> (Letöltés ideje: 2018. 12. 12.)

¹⁵ Koszovó és Albánia összefog; Világgazdaság, 2018.
<https://www.vg.hu/kozelet/politika/koszovo-es-albania-osszefog-940728/> (Letöltés ideje: 2018. 12. 12.)

szervezett bűnözés fokozottan jelen van a térségben, főleg az ember-, kábítószer-, fegyver- és műkincskereskedelem tekintetében.¹⁶

Társadalmi dimenzió

Koszovó népessége 1,87 millió fő, melynek átlagéletkora 28,7 év, a lakosság 70%-a a 35 évnél fiatalabb generációhoz tartozik. A Koszovói Statisztikai Hivatal 2000-es felmérése szerint Koszovó teljes népessége 1.970.000 fő, a következő eloszlással: 87% albán, 7% szerb, 3% bosnyák és muszlim, 2% cigány, 1% török. Már a kezdetek óta komoly etnikai feszültségek vannak jelen az albán és szerb népcsoport között. A szociális háló romokban hever, nem működik a szociális ellátórendszer. Az egészségügyi ellátás akadályoztatva van, az oktatási rendszer nem kielégítő, a közösségi szociális szolgáltatások alulfinanszírozottak, akadozik az élelmszerellátás bizonyos régiókban. A vallási megosztottság is jelentős problémákat szül, főleg a muszlim-ortodox-keresztény ellentétek vonatkozásában.¹⁷

2. ábra: Koszovó etnikai megosztottsága 2005-ben¹⁸

Ökológiai dimenzió

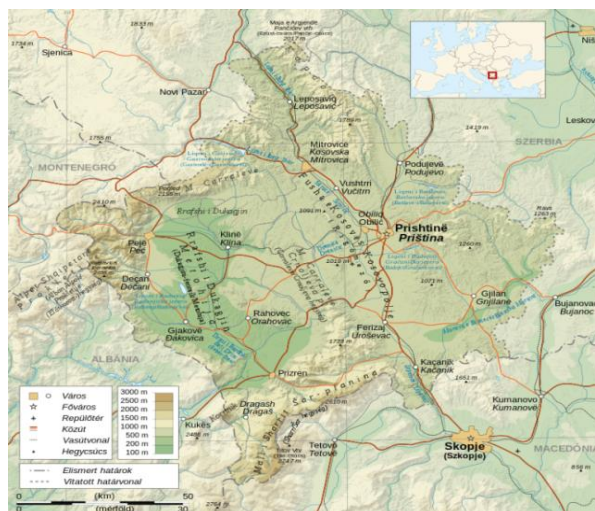
A Balkán-félsziget belső, hegyvidéki területén fekszik, területe 10.887 km², fővárosa Pristina. Geológiai értelemben mozgalmas területen, a Dinaridák és a Trák-Macedón masszívum határán található. Ennek következményei a viszonylag nagy kiterjedésű medencék, melyeket 500-1000 méter magasságú középhegység-jellegű területek választanak el egymástól. A geológiai felépítés további adottsága az

¹⁶ Amit Koszovóról tudni illik, Doksi.hu, 2018.; <https://doksi.hu/news.php?order=ShowArticle&id=765> (Letöltés ideje: 2018. 12. 12.)

¹⁷ KOVACSICS Ferenc: Koszovó történeti földrajzi fejlődése a kezdetektől a független állam megteremtéséig; PhD értekezés, Pécsi Tudományegyetem, Pécs, 2010., pp. 99-101., http://old.foldrajz.ttk.pte.hu/phd/phdkoord/nv/disszert/disszertacio_kovacsics_nv.pdf (Letöltés ideje: 2018. 12. 12.)

¹⁸ Forrás: Kosovo ethnic 2005.png; 2010. https://hu.wikipedia.org/wiki/F%C3%A1jl:Kosovo_ethnic_2005.png (Letöltés ideje: 2018. 12. 12.)

ásványkincsekben, főleg fémekben, kőszénben való gazdagsága, azonban kevés a megművelhető termőföld. Éghajlata kontinentális, forró nyarakkal és hideg telekkel, illetve ingadozó csapadékellátással.

3. ábra: Koszovó domborzata¹⁹

3. EULEX – Az EU jogállamiságot helyreállító missziója

Koszovó történelméből és a válságövezet elemzéséből jól látható a térség instabilitása. Ennek okán 2007 decemberében az Európai Unió Tanácsa bejelentette, hogy az EU készen áll egy általa vezetett misszió létrehozására és telepítésére a Koszovói UNMIK ENSZ válságkezelő misszió kiváltása érdekében. A törekvéseknek megfelelően az Európai Unió Koszovói Jogállamiság Missziója (EULEX) – a Tanács 2008/124/KKBP számú rendelete alapján – 2008. december 09-én megkezdte működését, melyet az ENSZ Tanácsa 1244 (1999) sz. határozata alapján volt jogosult megszervezni az EU. Azonban az EULEX tevékenységét csak hosszas viták után hagyta jóvá az ENSZ BT, mivel a szerb fél törvénytelennek értékelte, továbbá az Orosz Föderáció is elutasította a missziót. A misszió az EU legnagyobb polgári válságkezelő művelete, melyben a kezdetekkor közel 1300 fő vett részt. Vezetője a görög Alexandra Papadopulo, központja Pristinában található. Magyar vonatkozásban összesen 25 fő vesz részt, ebből 15 hivatásos és 10 polgári alkalmazott. Az EULEX Koszovót mindegyik EU tagállam és öt hozzájáruló állam (Kanada, Norvégia, Svájc, Törökország, USA) támogatja. A misszió az előkészítő és tervezési fázist is tekintve több mint tíz éves múlttal tekint vissza, azonban a mai napig nem sikerült a teljes feladatrendszert az UNMIK-tól átvenni. A mandátumhosszabbítást követően a misszió várható befejezése 2020. június 24-e.²⁰

¹⁹ Forrás: Kosovo map-hu.svg; 2008.
https://hu.wikipedia.org/wiki/F%C3%A1jl:Kosovo_map-hu.svg (Letöltés ideje: 2018. 12. 12.)

²⁰ Egész Koszovóban megkezdte működését az EULEX; Honvédelem.hu. 2008.
<https://honvedelem.hu/cikk/13302/egesz-koszovoban-megkezdte-mukodeset-az-eulex> (Letöltés ideje: 2018. 12. 14.)

„Az EULEX Koszovó támogatja a koszovói intézményeket, igazságügyi szerveket és rendvédelmi szerveket abban a folyamatban, amelynek célja egy fenntartható és elszámolható, többnemzetiségű igazságügyi, rendőri szervezet és vámszolgálat kialakítása, biztosítva azt, hogy ezen intézmények politikai beavatkozástól mentesen, a nemzetközileg elismert standardoknak és a legjobb európai gyakorlatnak megfelelően működjenek.”²¹

Az EULEX működése során kezdetben három fő tematikus komponens került meghatározásra:

1. *EULEX Police*: Fő feladata a helyi rendőri egységek kiképzése, illetve az objektív feladatvégrehajtás biztosítása érdekében – különleges esetekben az intézkedésekbe – történő beavatkozás. Az EULEX-szakemberekből álló rendőri komponens a koszovói rendőri szervek egységeihez került telepítésre.
2. *EULEX Justice*: Fő célja a többnemzetiségű, pártatlan és politikai befolyásmentes igazságszolgáltatási rendszer kialakításának támogatása. Az igazságszolgáltatási szakértőkből álló komponens az illetékes koszovói minisztériumokhoz, bíróságokhoz, a Koszovói Vagyonügynökséghez, illetve a büntetés-végrehajtási szervhez került kihelyezésre.
3. *EULEX Custom*: Elsődleges feladata a koszovói vámszervek támogatása, felkészítése az EU-val történő együttműködés elősegítése céljából, valamint a felügyelet és tanácsadás. A vámügyi komponens a Koszovói Vámszolgálathoz rendelt EULEX-állományból álló erő.²²

Az EULEX mandátuma 2012 júniusától megváltozott, melynek hatására megszűnt a három tematikus tevékenységi komponens. A misszió jelenleg végrehajtói és támogatói tevékenységet lát el a rendvédelem és igazságszolgáltatás területén. A végrehajtói részleg állománya (bírák, ügyészek, rendőrök, vám- és pénzügyőrök) háborús bűntettek, terrorizmus, szervezett bűnözés, kiemelt korrupciós ügyek, valamint privatizációs ügyekkel kapcsolatban végez nyomozati, ügyészi és ítélkezési tevékenységet. A támogató részlegben tevékenykedő vezényelt állomány (jogászok, büntetés-végrehajtási, rendőr, vám- és pénzügyőr tisztek) megfigyelői, mentori és tanácsadói feladatokon keresztül igyekszik fokozni a jogállami intézmények fenntartható és elszámolható működését. Az EULEX mandátumának vizsgálata során megállapítható, hogy a tanács a missziót – a polgári válságkezelési műveletek közül egyedülként – végrehajtó hatáskörrel is felruházta az általános tanácsadói, megfigyelői és mentori hatáskörökön kívül.²³

²¹ JUHÁSZ Krisztina: Az Európai Unió nyugat-balkáni válságkezelési missziói, „Az Európai Unió közösbiztonság- és védelempolitikája, az EU válságkezelési tevékenysége” című doktori értekezés V. fejezetének (Esettanulmányok a Nyugat-Balkánról) rövidített változata; Nemzet és Biztonság 2015/2., Budapest, 2015. p. 85., http://nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/nb_2015_2_07_juhasz_krisztina.pdf (Letöltés ideje: 2018. 12. 13.)

²² A TANÁCS 2008/124/KKBP EGYÜTTES FELLÉPÉSE (2008. február 4.) az Európai Unió koszovói jogállamiság-missziójáról, EULEX KOSOVO, 2. cikk; 2008. p. 93., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/uri=CELEX:32008E0124&from=EN> (Letöltés ideje: 2018. 12. 13.)

²³ JUHÁSZ i. m. pp. 85-86.

A rendvédelem területén élesen elhatárolható az EULEX által kifejtett végrehajtói és támogatói hatáskör. Amíg az elsőt a Rendőri Végrehajtó Részleg (Police Executive Department – PED), addig utóbbit a Rendőri Megerősítő Részleg (Police Strengthening Department – PSD) hajtja végre. A PED a koszovói rendőrségtől független, önálló vezetési struktúrával és hatáskörrel hajthat végre nyomozást háborús bűncselekmények, terrorizmus, szervezett bűnözés és korrupciós ügyekkel kapcsolatban, melyeket az előkészítő szak után közvetlenül ad át a Különleges Ügyészi Hivatalnak. A PSD állományában szolgáló, azaz a nem végrehajtó feladatokat ellátó EULEX-rendőrök mentori, tanácsadói és megfigyelői tevékenységével kapcsolatos feladatai a bűncselekményekkel szembeni hatékony fellépést biztosító akciók, a határok biztonságát szavatolni kívánó akciók, a járőri tevékenység hatékonyságának fokozását és a közrend fenntartását célzó akciók, továbbá a fenntartható szervezetrendszer kialakítását célzó akciók támogatása.²⁴

Az igazságszolgáltatás területén a misszió végrehajtói és támogatói feladatokat is ellát. Ezek egymást átfedő módon kerülnek teljesítésre, mivel az EULEX-bírók és -ügyészek egyidejűleg gyakorolják mind a két tevékenységet.²⁵ A bírák és ügyészek végrehajtó tevékenységüket a koszovói igazságszolgáltatási rendszer részeként végzik. Főszabályként az EULEX-bírák három bíróból álló vegyes tanácsban látják el ítélezési tevékenységüket, melyek két – az elnöki tevékenységet is ellátó – EULEX-bírától és egy helyi bírótól állnak.²⁶ Az EULEX-bírák és -ügyészek támogató hatáskörének vizsgálata kapcsán a tanácsadói, megfigyelői és mentori tevékenységüket kell elemezni. A mentorálás és megfigyelés leggyakrabban az EULEX és a helyi szakemberek közötti informális találkozókon valósul meg, mely a koszovói bírói és ügyészi rendszer általános állapotfelmérését jelentette a misszió kezdetén. A mentorálás egy sokkal perspektivikusabb tevékenység, amelynek során az ítélezési tanácsokban a helyi és az EULEX-bírák közötti személyes kapcsolattartás valósul meg. A tanácsadás eltérő feladat abban a tekintetben, hogy ez csak közvetetten, az EULEX-bírák Kollégiumán keresztül érvényesül, ugyanis ez a testület jogosult formális irányelvek és ajánlások megfogalmazására a koszovói igazságügyi, jogalkotó és egyéb kormányzati intézmények számára. Az EULEX igazságügyi komponensének fontos részét képezi a koszovói törvényhozásnak nyújtott segítség a jogállamisággal kapcsolatos jogszabályok, valamint a stratégiai politikai dokumentumok előkészítése során.²⁷

Az EULEX vámügyek területén nyújtott tevékenysége alapvetően támogató jellegű, tanácsadói és mentori tevékenység. A feladat kiterjed a vámügyekkel

²⁴ ZUCCARINI, Alessio: EULEX Programme Report, 2012; http://www.eulex-kosovo.eu/docs/Accountability/2012/EULEX_Programme_Report_012-LowQuality.pdf pp. 11-17. (Letöltés ideje: 2018. 12. 14.)

²⁵ SPERNBAUER, Martina: EULEX Kosovo – Mandate, structure and implementation: Essential clarifications for an unprecedented EU mission, Centre for the Law of EU External Relations, Working Papers, 2010, pp.: 790–791. http://www.asser.nl/upload/documents/7302010_24440CLEER%20WP%202010-5%20-%20SPERNBAUER.pdf (Letöltés ideje: 2018. 12. 14.)

²⁶ Law No. 03/L-053 on the Jurisdiction, Case Selection and Case Allocation of EULEX Judges and Prosecutors in Kosovo, Article 3.7. 2008. https://www.ecoi.net/en/file/local/1029038/1504:220512024_law-on-jurisdiction-case-selection-and-case-allocation-of-eulex-judges-and-prosecutors-in-kosovo.pdf, p. 5. (Letöltés ideje: 2018. 12. 14.)

²⁷ JUHÁSZ i. m. p. 87.

kapcsolatos jogszabályalkotás területére, például egy új vámkódex tervezetének elkészítése során. A Koszovói Vámşzolgalat együttmüködésének fokozását is hivatott támogatni, főleg a határátkelőhelyek és az Űgyészi Hivatal vonatkozásában. Lényeges elem az integrált határigazgatás kialakításnak elősegítése, valamint az Integrált Határrendészetről szóló Nemzeti Stratégia megalkotása, mely a nemzeti és nemzetközi intézményekkel való együttmüködés összehangolását alapozza meg. Cél a szerzői tulajdonjogok védelmének biztosítása, melyet a Koszovói Vámşzolgalaton belül, 2011 januárjában felállított egység lát el.²⁸

4. Konklúziók

Az EULEX Kosovo egy igen jelentős problémákkal küzdő misszió, mely a válságövezet egyedi jellemzőiből adódik. Nagy intenzitásúak az etnikai feszültségek, a nemzetközi törekvések csak kis mértékben tudták csökkenteni a korrupciót mind az igazságszolgalatás, a rendvédelem, mind pedig a politika területén. A misszió pozitívumai közé sorolandó a kulcsfontosságú jogszabályok hatálybalépésének elősegítése, a bírósági és ügyészségi rendszer átalakítása, továbbá a tanúvédelemben elért eredmények, a szervezett bűnözés, a terrorizmus, a kábítószer-kereskedelem elleni stratégia kialakítása, valamint a bűnmegelőzési stratégia megalkotásában való közremüködés. További eredmény az Integrált Határigazgatási Struktúra kiépítése, az EU finanszírozásával kiépített új információs rendszerek telepítése, illetve hat új határátkelőhely létesítése a Szerb-Koszovó határszakaszon. Azonban a negatívumok vizsgálata is szükséges. A bírói függetlenség továbbra is csak korlátozottan érvényesül, még mindig magas korrupciós veszélyekkel kell számolni a rendvédelem, az igazságszolgalatás és a politika területén. Az igazságszolgalatás állapota még mindig forráshiányos, a hatékonyság alacsony az EULEX nyomozások kapcsán, mely szintén a korrupcióra vezethető vissza. A vitatott státusz miatt a nemzetközi együttmüködések akadályoztatva vannak.

A misszió rendelkezik jövőképpel, hiszen az Európa Tanács 2018. június 8-án döntött az EULEX Kosovo jogállamiság misszió megbízatásának átalakításáról, miszerint a misszió mandátumát 2020. június 24-éig meghosszabbítja és megszünteti az igazságügyi végrehajtási részét. Az új célkitűzések közé tartoznak bizonyos kiválasztott ügyek és tárgyalások, valamint a koszovói büntetés-végrehajtási szolgalat munkájának nyomon követése, mentorálása és a tanácsadás. Továbbá priorált feladattá vált Szerbia és Koszovó közötti kapcsolat normalizálása céljából az EU közvetítésével zajló párbeszéd kialakításához nyújtott operatív támogatás folytatása. Az EU a misszió számára 169,8 millió EUR költségvetési forrást kíván biztosítani, mely részarányosan oszlik meg a végrehajtási és tanácsadási terület között.²⁹

²⁸ Kosovo Customs marks substantial development towards EU recognized standards; European Union External Action, 2016., <http://www.eulex-kosovo.eu/?page=2,10,451> (Letöltés ideje: 2018. 12. 14.)

²⁹ EULEX Koszovó: az EU jogállamiság-missziója új szerepet kap; Európai Tanács, 2018., <https://www.consilium.europa.eu/hu/press/press-releases/2018/06/08/eulex-kosovo-new-role-for-the-eu-rule-of-law-mission/> (Letöltés ideje: 2018. 12. 14.)

Felhasznált irodalom:

- A TANÁCS 2008/124/KKBP EGYÜTTES FELLÉPÉSE (2008. február 4.) az Európai Unió koszovói jogállamiság-missziójáról, EULEX KOSOVO, 2. cikk; 2008. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/uri=CELEX:32008E0124&from=EN> (Letöltés ideje: 2018. 12. 13.)
- Amit Koszovóról tudni illik, Doksi.hu, 2018.; <https://doksi.hu/news.php?order=ShowArticle&id=765> (Letöltés ideje: 2018. 12. 12.)
- CASE INFORMATION SHEET: “Kosovo, Croatia & Bosnia” (IT-02-54) Slobodan Milošević, International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, Hága, 2006.; http://www.icty.org/x/cases/slobodan_milosevic/cis/en/cis_milosevic_slobodan_en.pdf (Letöltés ideje: 2018. 12. 11.)
- DR. BODA József: Az Európai Csendőri Erő, avagy egy új békefenntartó alakulat születése; Rendvédelmi-történeti Füzetek XXI. évfolyam 24. szám, Budapest, 2011. HU-ISSN 1216-6774, http://epa.oszk.hu/02100/02176/00010/pdf/RTF_21evf_2011_24sz.pdf (Letöltés ideje: 2018. 12. 11.)
- Egész Koszovóban megkezdte működését az EULEX; Honvédelem.hu. 2008. <https://honvedelem.hu/cikk/13302/egesz-koszovoban-megkezdi-mukodeset-az-eulex> (Letöltés ideje: 2018. 12. 14.)
- EULEX Koszovó: az EU jogállamiság-missziója új szerepet kap; Európai Tanács, 2018., <https://www.consilium.europa.eu/hu/press/press-releases/2018/06/08/eulex-kosovo-new-role-for-the-eu-rule-of-law-mission/> (Letöltés ideje: 2018. 12. 14.)
- GÁBRI Máté: Biztonsági komplexumok az információs korban; Hadmérnök V. Évfolyam 4. szám, 2011, pp. 110-121., ISSN 1788-1919, http://hadmernok.hu/2010_4_gabri.pdf (Letöltés ideje: 2018. 12. 10.)
- Gazdasági adatok Koszovóról, Magyarország Nagykövetsége Pristina, 2018. <https://pristina.mfa.gov.hu/page/gazdasagi-adatok-koszovorol> (Letöltés ideje: 2018. 12. 12.)
- HANGGI, Heiner – WINKLER, Theodor H.: Challenges of Security Sector Governance, Table 1.1: The widening and deepening of the concept of security – 1.1 Táblázat: A biztonság fogalmának területe és mélysége; 2004. <https://s4rsa.wikispaces.com/file/view/Security+Sector+Governance.pdf> (Letöltés ideje: 2018. 12. 09.)
- HARMAT Árpád: Jugoszlávia kialakulása és megszűnése, Történelemcikkek, 2015. <http://tortenelemcikkek.hu/node/317> (Letöltés ideje: 2018. 12. 10.)

- HEKA László: A Koszovói Köztársaság alkotmányjogi berendezkedése, SZTE Egyetemi Kiadványok, Szeged, 2016. pp. 105-129., ISSN 0324-6523, http://acta.bibl.u-szeged.hu/36332/1/juridpol_forum_003_002_105-129.pdf (Letöltés ideje: 2018. 12. 11.)
- JUHÁSZ József: Koszovó útja a függetlenségig; Nemzet és Biztonság 2008/1., Budapest, pp. 67-77., ISSN 1789-528, http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/juhasz_jozsef_koszovo_utja_a_fuggetlensegig.pdf (Letöltés ideje: 2018. 12. 11.)
- JUHÁSZ Krisztina: Az Európai Unió nyugat-balkáni válságkezelési missziói, „Az Európai Unió közösbiztonság- és védelempolitikája, az EU válságkezelési tevékenysége” című doktori értekezés V. fejezetének (Esettanulmányok a Nyugat-Balkánról) rövidített változata; Nemzet és Biztonság 2015/2., Budapest, 2015. pp. 74-95., http://nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/nb_2015_2_07_juhasz_krisztina.pdf (Letöltés ideje: 2018. 12. 13.)
- KÁLÓCZY Izabella, KÁLÓCZY Péter: A NATO légi háborúja Jugoszlávia ellen – a beavatkozás előzményeinek, jogszerűségének és következményeinek vizsgálata; Grotius, 2010. http://www.grotius.hu/doc/pub/JIWKWH/2010_51_kaloczy_nato_%20bevatakozasa.pdf (Letöltés ideje: 2018. 12. 11.)
- Kosovo Customs marks substantial development towards EU recognized standards; European Union External Action, 2016., <http://www.eulex-kosovo.eu/?page=2,10,451> (Letöltés ideje: 2018. 12. 14.)
- Kosovo ethnic 2005.png; 2010. https://hu.wikipedia.org/wiki/F%C3%A1jl:Kosovo_ethnic_2005.png (Letöltés ideje: 2018. 12. 12.)
- Kosovo map-hu.svg; 2008. https://hu.wikipedia.org/wiki/F%C3%A1jl:Kosovo_map-hu.svg (Letöltés ideje: 2018. 12. 12.)
- Koszovó és Albánia összefog; Világ gazdaság, 2018. <https://www.vg.hu/kozelet/politika/koszovo-es-albania-osszefog-940728/> (Letöltés ideje: 2018. 12. 12.)
- KOVÁCS Zoltán: A nemzetközi közösség álláspontja és tevékenysége Koszovó kapcsán; Biztonságpolitika.hu, 2011, pp. 1-11., http://old.biztonsagpolitika.hu/documents/1303978127_Kovacs_Zoltan_nki_kozosseg_allasponja_Koszovo_-_biztonsagpolitika.hu.pdf (Letöltés ideje: 2018. 12. 10.)
- KOVACSICS Ferenc: Koszovó történeti földrajzi fejlődése a kezdetektől a független állam megteremtéséig; PhD értekezés, Pécsi Tudományegyetem, Pécs, 2010., http://old.foldrajz.ttk.pte.hu/phd/phdkoord/nv/disszert/disszertacio_kovacsics_nv.pdf (Letöltés ideje: 2018. 12. 12.)

- Law No. 03/L-053 on the Jurisdiction, Case Selection and Case Allocation of EULEX Judges and Prosecutors in Kosovo, Article 3.7. 2008. https://www.ecoi.net/en/file/local/1029038/15041220512024_law-on-jurisdiction-case-selection-and-case-allocation-of-eulex-judges-and-prosecutors-in-kosovo.pdf (Letöltés ideje: 2018. 12. 14.)
- SIMON László: Válságkörzetek elemzése tantárgy (Válságkörzetek, nemzetközi békemissziók és műveletek tanóra)
- SPERNBAUER, Martina: EULEX Kosovo – Mandate, structure and implementation: Essential clarifications for an unprecedented EU mission, Centre for the Law of EU External Relations, Working Papers, 2010, pp.: 790–791. <http://www.asser.nl/upload/documents/730201024440CLEER%20WP%202010-5%20-%20SPERNBAUER.pdf> (Letöltés ideje: 2018. 12. 14.)
- STONE, Marianne: Security According to Buzan: A Comprehensive Security Analysis, Sciences Po, Paris, 2009, pp. 4-6., http://geest.msh-paris.fr/IMG/pdf/Security_for_Buzan.mp3.pdf (Letöltés ideje: 2018. 12. 10.)
- ZUCCARINI, Alessio: EULEX Programme Report, 2012., http://www.eulex-kosovo.eu/docs/Accountability/2012/EULEX_Programme_Report_012-LowQuality.pdf (Letöltés ideje: 2018. 12. 14.)

DR. KELEMEN ROLAND – NÉMETH RICHÁRD

A KIBERTÉR ALANYAI ÉS SEBEZHETŐSÉGE¹

Az elmúlt évtizedekben a haditechnika, hadviselés területének egyik legjelentősebb újdonsága, és ezáltal az állam létét veszélyeztető, talán a legnagyobb biztonsági kockázata, a kiberhadviselés (cyber warfare) és kiberharctér (cyber battlefield) megjelenése. Ezen kiberharctéren – hasonlóan a hagyományos harctérhez, azonban attól eltérő módon – jelen vannak a civilek milliárdos nagyságrendben, valamint az állam igazgatási és katonai karakterű szervei², továbbá köztük megbújva, partizánharcmodort folytatva a hacktivisták vagy terroristák.

A kibertérben megjelenő személyek, csoportok, szervezetek és az általuk megvalósítani, realizálni kívánt cselekmények köre rendkívül színes képet mutat, és ezáltal széles skálán helyezhető el. Ennek okán ahhoz, hogy megfelelő védelmet nyújtó, az állami szervek fellépésének lehetőségét – az hatékonyságot nem bénító – keretek közé szorító kiberbiztonsági stratégiát, szabályozást dolgozzon ki egy állam vagy azok közössége, szükséges átfogó képet adni a kibertér szereplőiről és azok céljáról, hiszen csak ennek valós tudatában lehetséges konkrét intézkedéseket meghatározni a kibervédelmet megvalósító szervek számára.

Emellett a megfelelő stratégia és szabályozás megalkotásához szintén szükséges a kibertér sebezhetőségének átfogó ismerete is, hiszen ahhoz, hogy a jogalkotó megfelelő (ellen)intézkedéseket tudjon megfogalmazni, szükséges, hogy ismerje a potenciális veszélyforrásokat, ugyanis elengedhetetlen, hogy a szabályozott reakció azok megelőzésére vagy megfelelő kezelésére terjedjen ki.

Jelen tanulmány célja, hogy multidiszciplináris megközelítésből mutassa be a kibertér alanyait és sebezhetőségét, átfogó képet adva a vizsgált területekről.

1. Kibertér alanyai

A 2015-ös, egyesült államokbeli nemzetbiztonsági jelentés csoportosítja a kibertér potenciális veszélyforrásait. E szerint a kibertér veszélyforrásai: (1) államok, amelyek fejlett kiberprogrammal bírnak (például Oroszország és Kína); (2) államok, kisebb kiberkapacitással, de veszélyeztető szándékkal (például Irán, Észak-

¹ A szerző kutatási tevékenysége az EFOP-3.6.1-16-2016-00017 – Nemzetköziesítés, oktatói, kutatói és hallgatói utánpótlás megeremtése, a tudás és technológiai transzfer fejlesztése, mint az intelligens szakosodás eszközei a Széchenyi István Egyetemen című projekt keretében valósult meg.

² Katonai karakterű szervek fogalmáról lásd bővebben: FARKAS Ádám: A katonai büntetőjog és igazságszolgáltatás helye, szerepe, létjogosultsága az állam és társadalom rendszereiben, *Hadtudomány: A Magyar Hadtudományi Társaság Folyóirata*, 2012/elektronikus szám, pp. 3-6.

Korea); vagyonszerzési szándékkal kiberműveletet megvalósító személyek; (4) ideológiai szándék vezérelte hackerek vagy szélsőségesek.³

E felsorolásból is jól kitűnik egy jogilag kezelhető tipizálása a kibertérben tevékenykedőknek: 1) egyén; 2) egyének csoportjai: a) terrorszervezetek, b) bűnszervezetek; 3) gazdasági szereplők; 4) államok⁴ és közösségeik.

1.1. Az egyén, mint a kibertér alappillére

A kibertérben tevékenységet kifejtő személyeket legnagyobb általánosságban az általuk birtokolt tudás alapján tudjuk csoportosítani, majd ezen csoportosításon belül célszerű a motivációs tényezők figyelembevételével folytatni a tipizálást.

Első körben azonban szükséges a társadalmi gondolkodásban összefolyt alapfogalmakat itt is tisztázni, mivel a kibertér harcosát, a hackert sok esetben összekeverik a kibertér más szereplőjével, egyfajta stigmaként kezelve a kifejezést.

A kibertér legnagyobb tömegű szereplője az egyszerű felhasználó, aki személyében kevés esetben releváns, ha kibertámadásról vagy kiberhadviselésről van szó, azonban akaratlagosan vagy akaratán kívül aktív szereplőjévé válhat, ha erőforrást biztosít kiberművelet véghezviteléhez.⁵ Előbbi esetben nyilvánvalóan büntetőjogi felelősséggel is tartozik, azon túl, hogy meghatározott esetekben aktív kibervédelemi eszközökkel is fel lehet lépni ellene, az utóbbi esetben viszont áldozat szerepkörbe kerül. Ugyanakkor a kibervédelemi szerveknek lehetőséget kell biztosítani ebben az esetkörben is, hogy hatásosan lépjenek fel ellene, ami alapjogkorlátozást eredményezhet (például tulajdonjog részleges vagy teljes elvonása számítógépe és azon tárolt adatai felett [ezen esetben saját adatnak tekintem a számítógép működésével kapcsolatos információkat is]).

³ CLAPPER, R. James: Statement for the Record World wide Threat Assessment of the US Intelligence Community Senate Armed Services Committee (2015. február 26.), p. 2.

⁴ Fontos megjegyezni, hogy az államhoz nem csak hivatalos intézményei által megvalósított cselekmények köthetőek, hanem más személyek vagy csoportok azon cselekményei, amelyek az államnak betudhatóak. Lásd bővebben: SÜLYÖK Gábor: A terrorcselekmény elkövetéséhez használt polgári légi jármű lelovásának nemzetközi jogi és alkotmányjogi megítélése, *Fundamentum* 2005/3. pp. 30-56., SPITZER Jenő: *Önvédelem versus terrorizmus – Az erőszak tilalma és az önvédelem joga a nemzetközi jogban, különös tekintettel az Iszlám Állam elleni nemzetközi fellépés lehetőségeire*, Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság, Budapest, 2019.

⁵ Lásd Észtországot ért 2007-es kibertámadás, ahol orosz állampolgárok saját számítógépeik erőforrásait adták át virtuális térben a támadást lebonyolítóinak, a passzív esetkörben pedig a zombihálózatok esetköre releváns amelybe a felhasználó tudta nélkül közvetít erőforrást, ilyen hálózat akár több ezer, több tízezer gépből is állhat.

A köztudatban a hackerekkel gyakran összemossák szereplők a phreakerek,⁶ script kiddie-k⁷ és a crackerek,⁸ akik viszont teljesen más tevékenységi körre specializálódtak. Lényeges kritérium itt a specializáció, mivel míg a hacker átfogó ismeretekkel rendelkezik a kiberterről, addig ezen szereplők csak egy-egy területen rendelkeznek kimagasló tudással.

A hacker,⁹ mint a kibertér legnagyobb tudású képviselője, szintén nem heterogén kategória, az tovább tipizálható az egyes hackerek tudása szerint, ezen csoportokon belül pedig motiváció alapján lehet különbségeket tenni. Tudásuk alapján négy kategóriába sorolhatóak a hackerek: (1) a guru (guru hacker); (2) alkalmi/hétköznapi (casual hacker); (3) a tanuló (learning hacker); és (4) kezdő hacker (novice hacker).¹⁰ A kezdő és tanuló hackerek, bár rendszerszinten tudják szemlélni a kibertert, még valós tudásuk nincs, hogy annak alapfolyamataiban változást idézzenek elő. Az alkalmi hacker már képes programok megírására, azonban fő jellemzője, hogy képes megkerülő eszközök (Circumvention Tool)¹¹

⁶ A phreakerek egy kevésbé ismert kategória. A phreaker-ek a telekommunikáció szakértői, „...át programoznak távközlési berendezéseket, ingyen mobiloznak és interneteznek (vonalat „lopnak”), értenek a lehallgatáshoz, és mindenféle mobiltelefont képesek kikódolni, átprogramozni, titkosítani stb.” – KAZÁRI Csaba: Hacker, cracker, warez. A számítógépes alvilág titkai, Computer Panoráma, Budapest, 2003, p. 20.

⁷ A script kiddie-k általában 14-16 éves iskolás fiúgyerekek, akik főként csak mulatják az időt a kibertérben, azonban van elég tudásuk ahhoz, hogy kárt okozzanak, igaz legtöbb esetben akaratlanul, sokan közülük meglépik a következő lépcsőt és hackerekké válnak. – BARBER, Richard: Hackers Profiled – Who are they and what are their motivations? Computer Fraud&Security, 2001/2., p. 15.

⁸ A cracker és a hacker közötti különbség legkézenfekvőbben abban ragadható meg, hogy „a cracker feltör, a hacker betör” (FORREST, Dave: Barát vagy ellenség? – A totális kontroll forgatókönyve, Focus Kiadó, Budapest, 2005, p. 206.), azonban ahogy fentebb kifejtésre került, a tudásukban is releváns eltérés van, ugyanis a „*tapasztalatuk és szakértelmük az internet, az Unix vagy más több felhasználós rendszerek területén sem éri el a hackerekét.*” (RAYMOND, Eric S.: The newhacker’s dictionary, MIT Press, Cambridge, 1996, p. 22.) Ha fogalmilag nézzük, akkor két jelentéssel találkozhatunk: „... elsődleges jelentése szerint olyan kárt okozó személy, aki számítógépes rendszereket rongál, illetve adatokat tulajdonít el, vagy bármilyen egyéb módon kárt okoz.” (KAZÁRI: i. m. p. 19.) „*Másodlagos jelentése szerint... a cracker olyan valaki, aki megváltoztatja a kereskedelmi forgalomban lévő szoftverek kódját (ez már önmagában illegális tevékenység) annak érdekében, hogy a szóban forgó szoftver szabadon másolható, használható és terjeszthető legyen.*” (KAZÁRI: i. m. p. 21.)

⁹ Maga „az elnevezés az 50-es évekből származik, a MIT nagygépeket programozó végzős diákok és szakemberek kezdték magukra alkalmazni ezt a kifejezést, mégpedig azért, mert az akkori gépek korlátaival találkozva (nagyon kevés memória volt a számítógépekben akkoriban), megpróbálták minél kisebbre „összenyomni” a programokat és az operációs rendszereket, tehát belenyúltak a programokba, rendszerekbe, illetve átírták azokat.” – KAZÁRI: i. m. p. 18.

¹⁰ ZHANG, Xiong – TSANG, Alex – YUE, T. Wei – CHAU, Michael: The classification of hackers by knowledge exchange behaviors; Information Systems Frontiers, 2015/6. p. 1245.

¹¹ Ilyen eszközök az egyszerű web proxyk, a HTTP/SOCKS proxyk, blokkolást gátlók, virtuális magánhálózat-szolgáltatások. Lásd bővebben: ROBERTS, Hal – ZUCKERMAN, Ethan – FARIS, Rob – PALFREY, John: Circumvention Tool Usage Report; Digital Acces to Scholarship at Harvard, pp. 1-13., <https://dash.harvard.edu/handle/1/5366727> (Letöltés ideje: 2019. 06. 03.)

segítségével láthatatlanul manőverezni a kibertérben és kommunikálni más számítógépekkel.¹²

A guru a legnagyobb tudású hacker, aki saját maga ír programokat (például vírusokat, férgeket) – amiket megoszt gyengébb tudású társaival –, tevékenységét tudományos szintre fejlesztette. Tevékenysége során nemcsak hogy rendszerszinten átlátja a kibertér folyamatait, hanem azokba aktívan beavatkozik.¹³ A gurun belül megkülönböztethetünk szándékuk és tevékenységük legalitása alapján három csoportot: (1) white hat hacker, (2) grey hat hacker, (3) black hat hacker. A white hat hacker az, aki a teljes legalitás talaján áll, hiszen tevékenységét a rendszer üzemeltetőjének megbízása alapján végzi, és ennek során hívja fel a figyelmet a biztonsági résekre. A grey hat hacker megbízás nélkül végzi eme tevékenységet, erről csak utólag értesíti a rendszer üzemeltetőjét. A black hat hacker az illegalitás talaján a rendszereket támadja, keresi annak hiányosságait, réseit és azokat céljának megfelelően kihasználja.¹⁴

A black hat hackerek további csoportokba tagolhatók motivációjuk alapján, vagyis az alapján, mi motiválja őket egyes tevékenységük kivitelezése során:

- kíváncsiság, önfejlesztés, szórakozás,
- erő érzete, demonstrálása, kihívás,
- társadalmi státusz kiharcolása,
- ökológiai, politikai aktivisták (hacktivism),
- pénzügyi nyereség,
- külső nyomás (terrorista vagy bűnözői csoportok részéről),¹⁵
- ipari kémkedés,
- kiberhadviselés,¹⁶
- zsarolás, csalás.¹⁷

Nyilvánvaló, hogy ezen motívumok által vezérelt személyek kibertérben realizált cselekményei komoly problémát jelentenek az államok számára. Eme cselekményeknek a társadalomra, államra veszélyessége viszont rendkívül széles skálán helyezhető el, hiszen teljesen más hatásfokú egy szórakozásból vagy kihívásból elkövetett kibertámadás, mint egy nagyobb volumenű csalást, egyéb vagyoni célú bűncselekményt megvalósító cselekmény, vagy azon támadások, amelyek az egyes állami feladatellátások diszfunkcióját tűzik ki célul. A skálához rendelve lehet meghatározni az állami és jogi ellenlépéseket, válaszokat, valamint a fellépésre jogosított ágazatokat, ágazatokon belül pedig fellépésre feljogosított

¹² ZHANG – TSANG – YUE – CHAU: i. m. pp. 1247-1249.

¹³ Uo. pp. 1246-1247.

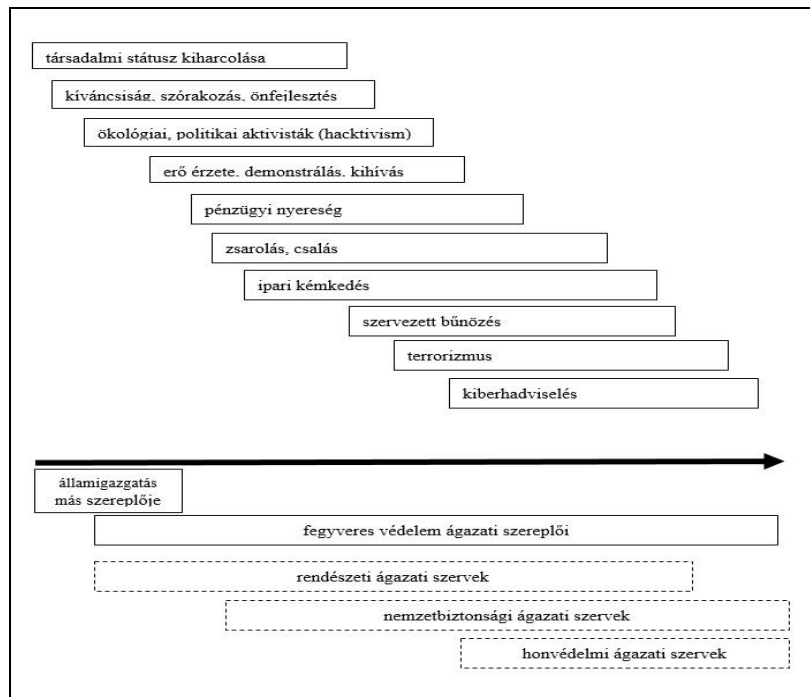
¹⁴ LONG, Larisa April: Profiling Hackers; Sans Institute Reading Room, 26th January 2012, pp. 4-6.

¹⁵ HUTCHINGS, Alice: A Qualitative Analysis of Online Offending and Victimization; In: JAISHANKAR, Karuppannan – RONEL, Natti (szerk.): Global Criminology: Crime and Victimization in a Globalized Era; CRC Press, London, 2013, p. 95.

¹⁶ Barber információs hadviselésről ír tanulmányában azonban az jóval szélesebb kört ölel fel, mint amire ő gondolhatott eme tárgykörben. Lásd bővebben: KELEMEN Roland: Cyber Attacks and Cyber Intelligence in the System of Cyber Warfare; In: SZABÓ, Miklós (szerk.) Doktoranduszok Fóruma; Állam- és Jogtudományi Kar szekciókiadványa, Miskolc, Miskolci Egyetem, 2017, pp. 117-122.

¹⁷ BARBER: i. m. p. 15.

szervet/szerveket. Kiemelt jelentőséggel kell kezelni azon motívumokat, amelyek az államok egy vagy több részfunkcióját, a társadalom és gazdaság hétköznapi mechanikáját jelentősen veszélyeztetik, így kifejezetten azokat, amelyek a bűnszervezetekhez, terrorista csoportokhoz, valamint más államokhoz köthetők.

1. ábra: Kibertér egyéni alanyainak motívációja államra veszélyesség szerint és a fellépésre jogosítható lehetséges ágazati szereplők (Forrás: saját szerkesztés)

1.2. Egyének csoportjai – bűnszervezetek, terrorszervezetek

Egyének csoportjai esetében két alkategóriát kell elkülöníteni: a bűnszervezetet és a terrorszervezetet. Mindegyik esetében fontos hangsúlyozni, hogy a kibertérhez kapcsolódás nem azt jelenti, hogy ezek a csoportosulások kizárólag kibertérben létezhetnek, sőt az esetek jelentős részében a hagyományos térben már létező szervezetek fejtik ki a tevékenységüket kibertérben is. A két alkategória elhatárolásához szükséges a cselekményi kör és a mögötte húzódó motíváció elhatárolása.

„Cyberbűncselekménynek vagy cybercrimenak nevezzük azokat a bűncselekményeket, amelyek az információs térrel, az információs technológiával esszenciális kapcsolatban állnak (például hacking, digitális adatok megsértése). Továbbá az olyan cselekmények is cyberbűncselekménynek tekinthetők, amelyek nem kifejezetten információstechnológia-fókuszúak, de mégsem függetlenek attól, tekintettel arra, hogy megvalósításukhoz nélkülözhetetlenek az informatikai eszközök

(ilyen például az online elkövetett csalás, a nigériai levél, a phishing vagy az online terjesztett gyermekpornográfia).¹⁸

Motiváció körében érdemes felhívni Max Kilger MEECES-struktúráját, amely szerint a kiberbűnöző motivációja a pénz (money), az ego (ego), a csoporthoz való csatlakozás igénye (entrance to social group), a személyes indítékok (cause), továbbá a szórakozás és a státusz (entertainment and status).¹⁹ Bűnszervezetek esetében ezen motivációk közül kiemelendő a pénz, mivel a cselekmények túlnyomó többsége nyilvánvalóan haszonszerzésre irányul, emellett azonban a státusz megőrzése, fenntartása, esetlegesen kiterjesztése sem elhanyagolható.²⁰ Az is tetten érhető, hogy a kibertérben tevékenykedő bűnszervezetek mindegyike a hagyományos térben is realizálni kívánja a kibertérben megszerzett előnyöket.

Hasonló figyelhető meg a kiberterrorizmus oldalán is, mivel nyilvánvalóan az esetek túlnyomó többségében a hagyományos tér terrorista csoportjai exportálják nézeteiket, ideológiájukat és tevékenységüket a kibertérbe. „*A különböző fegyveres terrorista csoportok a politikai és katonai céljaik eléréséhez képessé váltak a világ teljes lakosságának megszólítására... A hagyományos műveleteik támogatására egyre jobban és eredményesebben használják fel az információs technológiák adta lehetőséget. A tapasztalatok dinamikus beépítése az alkalmazott műveletekbe, valamint annak széleskörű megjelenítése, propagálása mind a kibertér többretű kihasználását tükrözi.*”²¹ A kiberterrorizmus alatt ebből adódóan olyan cselekményeket értünk, amelyeket a kibertérhez kapcsolódó eszközökkel hajtanak végre, és amelyek eredménye, hogy rombolják és/vagy megzavarják a kibertérhez kapcsolódó állami, gazdasági szolgáltatások működését, ezáltal pedig zavart, bizonytalanságot és félelmet előidézve a lakosságban.

Összességében az ilyen terrorakciók célja az állam működésének erőszakos befolyásolása annak érdekében, hogy a támadó szervezet politikai, társadalmi vagy ideológiai céljait megvalósíthassa.²²

¹⁸ KISS Tibor – PARTI Katalin – PRAZSÁK Gergő: Cyberdeviancia, Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2019, p. 58.

¹⁹ KILGER, Max: Integrating Human Behavior into the Development of Future Cyberterrorism Scenarios; In: 2015 10th International Conference on Availability, Reliability and Security, p. 694.

²⁰ Lásd például Olaszországban, ahol a rendőrség korábbi vezetője, Alessandro Pansa úgy fogalmazott: „*A kibertér részévé vált a maffia mindennapi életének. Nem szabályozza senki, ellenőrzés sincs, és mi is most kezdjük észrevenni az itt történő bűnözés szofisztikált formáinak körvonalazódását.*” Ezt erősítik a korábbi olasz igazságügy miniszter Andrea Orlando szavai is: „*Mikor a bűnszervezetek átköltöztetik a cégeiket egy bizonyos ágazatba, akkor az egész szektort magukhoz rántják.*” – Az olasz maffia is beszáll a virtuális bűnözésbe <https://www.hirek.sk/kulfold/az-olasz-caffia-is-beszall-a-virtualis-bunozesbe> (Letöltés ideje: 2019. 06. 03.)

²¹ MAGYAR Sándor – SIMON László: A terrorizmus és indirekt hadviselése az EU kibertérben; Szakmai Szemle, 2017/4. szám, p. 58.

²² A terrorizmus, terrorakció fogalmát itt tág értelemben alkalmazom, vagyis jogi megközelítésben, amely révén a főhatalom a szembenálló szakadár/radikális csoportok tevékenységét is ekként értékelheti. Szemben a szűken értelmezett terrorizmussal, amely pontosan meghatározott szempontrendszer szerinti osztályozást követve határolja el az egyes cselekményeket. Lásd bővebben: BARTKÓ Róbert: A terrorizmus elleni küzdelem kriminálpolitikai kérdései; Universitas-Győr Nonprofit Kft, Győr, 2011.; TÁLAS Péter: A

Kilger szerint az egyén csatlakozását az ilyen csoportokhoz – a MEECES-struktúrában rögzítettekén túl – ösztönözheti, hogy az ilyen tevékenységeknél az anonimitás valószínűsége magasabb a hagyományos cselekményekhez képest, továbbá az átlagnál nagyobb a siker valószínűsége, a támadások fejlesztése vagy új típusú eszközök alkalmazásának költsége viszonylag alacsony. Főként a potenciális károk mértékéhez képest, amelyek amúgy jóval meghaladják a hagyományos térben okozható kár mértékét, emellett a kiberterrorista akcióban való részvétel azt az érzetet kelti az egyénben, hogy a történelem során először az egyén hatékonyan támadhat egy államot.²³ Fontosnak tartjuk hangsúlyozni, hogy a kiberterrorizmus egy összetett jelenség, amely magába foglalja a későbbi akciókkal kapcsolatos információszerezést, az akciók kibertéri támogatását, az akciók kibertéri előkészítését és adott esetben – ahogy Lewis fogalmazott²⁴ – közlekedési hálózatokkal, finomítókkal, gáttakkal, katonai létesítményekkel, kórházakkal, bankokkal, kormányzati intézményekkel stb. szembeni támadást is.

1.3. Államok és közösségei

Az állam 3 körben jelenik meg kibertérrel kapcsolatban: szabályozóként, hagyományos intézményrendszer kibertérhez csatlakozásával és kibertéri speciális feladatellátókkal.

Az állam, mint szabályozó határozza meg többek között saját szervei kibertéri műveleteinek kereteit, a saját kapcsolódó intézményrendszerét, az egyes intézmények hatásköreit, a követendő gyakorlatokat, valamint a kibertér többi szereplője biztonsgátudatosságának alakítását, továbbá a csatlakozó rendszereket üzemeltetőkkel szembeni minimális elvárásokat.

A hagyományos intézményrendszer kibertérhez való csatlakozása, a kibertérben megjelenő közigazgatás a 21. század egyik legjelentősebb kihívása az állam számára, hiszen egyfelől a modern technikának megfelelő szolgáltató közigazgatás kialakítása is komoly anyagi és humán erő ráfordítást követel meg, másfelől pedig eme rendszerek kibertérhez történő csatlakozása növeli az állam kibertéri sebezhetőségét, ezáltal lehetővé téve, hogy az előző alfejezetben bemutatott szereplők tevékenységüket fokozni tudják.

Az állam előbb felvillantott kibertéri szerepköre determinálja a harmadik esetkörbe tartozó szereplők létrehozását, feladatuk megfelelő definiálását. Ebből adódóan szükségeszerű, hogy a fegyveres védelem rendszeréhez²⁵ tartozó egyes

nemzetközi terrorizmus és a szervezett bűnözés hatása a nemzetközi biztonságra és Magyarország biztonságára, ZMNE Stratégiai Védelmi Kutatóintézet Elemzések 2007, pp 1-8.; TÁLAS Péter: A terrorizmusról hét évvel 9/11 után; Biztonsgápolitikai Szemle, 2008/8. pp. 66-75.; SZALAI Máté – WAGNER Péter: A terrorizmus fogalmának kiterjesztése? Értelmezési lehetőségek Orlando kapcsán; KKI-elemzések, 2016/19. pp. 1-10.

²³ KILGER i. m. p. 694.

²⁴ LEWIS, James A.: Assessing the Risks of Cyber Terrorism, Cyber War and Other Cyber Threats; Center for Strategic and International Studies, 2002.
<https://www.steptoe.com/images/content/4/5/v1/4586/231a.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 06. 03.)

²⁵ „... az állam fegyveres védelmi rendszere nem más, mint az állam legitim fizikai kényszer monopóliumának – mint absztrakciónak – az objektiválódása, rendszerszemléletű visszatükrözése, leírása, azaz a testet öltött védelmi funkcióösszesség, vagyis a

ágazatok, így a honvédelmi ágazat, rendészeti ágazat és a nemzetbiztonsági ágazat önképző szervek révén megjelenjen a kibertérben is. Egyfelől igazodva eme ágazatokkal kapcsolatos 21. századi feladatellátásokkal szembeni elvárásokhoz, másfelől pedig azért, hogy az állam megfelelően tudjon alkalmazkodni a 21. század totális biztonsági kihívásaihoz.²⁶ Eme szervek esetében kívánatos az önképesség, hiszen igazodniuk kell az egyes ágazatok speciális feladatigényéhez és a nemzetközi elvárásokhoz (lásd például NATO), de emellett szükségszerű az ágazatok közötti kooperáció is, hiszen a felmerülő új típusú, totális biztonsági kihívások egyébként nem kezelhetőek.

Magyarország tekintetében az államok közösségeit alapvetően két szervezet szempontjából érdemes megvizsgálni: az Európai Unió és a NATO szempontjából.

A kibertérben megvalósuló cselekmények és az azokkal szembeni megelőzés, védelem és biztonság kérdésköre az Európai Unió és tagállamai számára közös érdeket jelentenek. A 2000-es évek elején a kibertérben realizált cselekményekkel kapcsolatban kizárólag azok gazdasági vonzata okán lépett fel az Unió, azonban a dekád második felében megvalósított kibertámadások ráébresztették az Unió döntéshozóit, hogy szükséges a közös fellépés. Az Unió a hatékonyabb fellépés érdekében felállította többek között az ENISA-t²⁷, a CERT-EU-t²⁸, valamint a kiberbűnözés hatékonyabb kezelésére az Europol keretén belül a Számítástechnikai Bűnözés Elleni Európai Központot, emellett 2016-ban elfogadták az EU kiberbiztonsági stratégiáját. A stratégia rögzíti, hogy „*valamennyi tagállam elfogad egy hálózati és információs rendszerek biztonságára vonatkozó nemzeti stratégiát, amelyben meghatározza a stratégiai célokat, valamint a hálózati és információs rendszerek magas szintű biztonságának megteremtéséhez és fenntartásához szükséges megfelelő szakpolitikai és szabályozási intézkedéseket...*”²⁹ A megfelelő szintű nemzeti stratégiák megalkotásához az irányelv meghatározza azokat a tárgyköröket és területeket, amelyeket minden nemzeti stratégiának érintenie kell.

A NATO a kiberhadviselés létével először Szerbia 1999-es bombázása során szembesült, amikor a szerb (Fekete Kéz), orosz (From Russia with Love) és kínai hackercsoportok támadták a NATO és a tagállami kormányzati rendszereket. Ezen eseményekből okulva a 2002-es prágai csúcson elindították a NATO kibervédelmi programját, amelynek részét képezte a NATO Számítógépes Incidens Reagáló Központ kialakítása, amely képessé tette a szervezetet arra, hogy érzékelje a NATO rendszereibe történő behatolást. Emellett azonban a tagállami hálózatok és rendszerek védelme továbbra is az adott állam feladata maradt. A fejlesztések

huntingtoni nemzetbiztonsági politikájának az államszervezetben való intézményesülése.” – FARKAS Ádám: A fegyveres védelem mint állami alrendszer és annak szabályozási sajátosságai, Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság, Budapest, 2018, p. 15.

²⁶ FARKAS Ádám: A totalitás kora? A 21. század biztonsági környezetének és kihívásainak totalitása és a totális védelem gondolat kísérlete; Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság, Budapest, 2018.

²⁷ ENISA: Európai Unió Hálózat- és Információbiztonsági Ügynökség

²⁸ CERT-EU: Az EU intézményeinek számítógépes vészhelyzet-elhárítási csoportja

²⁹ Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/1148 irányelve (2016. július 6.) a hálózati és információs rendszerek biztonságának az egész Unióban egységesen magas szintjét biztosító intézkedésekről, 7. cikk (1).

továbbvitelére és nagyobb ütemben való megvalósítására irányuló tényleges szándékot azonban az Észtszörszágot 2007-ben és Grúziát 2008-ban ért támadás váltotta ki a NATO-ban és tagállamaiban, ugyanis először ekkor vált láthatóvá, milyen is lehet a kibervhadviselés valós arca. Ennek következtében a 2007 júniusi brüsszeli védelmi miniszteri csúcson megfogalmazták az igényt a tagállami kibervédelemi törekvések egységesítésére. Ezen törekvések egyik fontos állomásaként 2008 januárjában, Bukarestben új Kibervédelmi Irányelvet fogadtak el, amelynek célja a nemzeti eljárások összehangolása volt.³⁰ Emellett szintén ezen év májusában felállították a NATO Kooperatív Kibervédelmi Kiválósági Központját Tallinban, amely a NATO kutatási és oktatási központjaként funkcionál ezen a területen. Ezt további 15 kiválósági központ felállítása követte, amelyekhez Magyarország 2010-ben csatlakozott támogató orszákként.³¹

A 2014-es walesi csúcs meghozta a szükséges áttörést, ugyanis a záródokumentum 72. pontja deklarálta: „*Irányelveink továbbá elismerik, hogy a nemzetközi jog – beleértve a nemzetközi humanitárius jogot és az ENSZ Alapokmányát – a kibertérben is érvényesül. A számítógépes támadások elérhetik azt a küszöbértéket, amely veszélyezteti a nemzeti és az euro-atlanti jólétet, biztonságot és stabilitást. Ezek hatása ugyanolyan káros lehet a modern társadalmak számára, mint a hagyományos támadások. Ezért megerősítjük, hogy a számítógépes védelem része a NATO alapvető kollektív védelmi feladatának. Az Észak-atlanti Tanács eseti alapon dönt arról, hogy egy kibertámadás mikor vezetne az 5. cikk felhívásához.*”³² A 2016-os varsói csúcstalálkozón elfogadta a Szövetség a Kibervédelmi Fogadalom (Cyber Defence Pledge) elnevezésű dokumentumot. Eme dokumentumban a NATO-tagállamok állam- és kormányfői elismerték a kiberveszélyeket, mint a biztonsági fenyegetések új realitását, amellyel szemben megóvják nemzetüket. Ennek érdekében megerősítették kötelezettségvállalásukat, hogy minden tagállam a lehető legmagasabb szintű kibervédelmet alakít ki és együttműködik a többi tagállammal.³³

A szervezeti megoldások tekintetében rögzíteni kell, hogy a kibervédelemmel kapcsolatos válságkezelés felett is az Észak-atlanti Tanács látja el a felügyeletet. A Tanácsnak alárendelten működik a Kibervédelmi Bizottság (Cyber Defence Committee), amely a tagállamok tevékenységét felügyeli. A 2008-ban felállított Kibervédelmi Irányító Testület (Cyber Defence Management Board) felelős a gyakorlatban a kibervédelem összehangolásáért a polgári és a katonai szervek között. A NATO Tanácsadó, Vezetési és Irányítási Ügynökség (NATO Consultation, Command and Control Agency) felelős a kibervédelem technikai megvalósításáért. Ezt a rendszert tökéletesítheti a védelmi miniszterek 2017. november 8-án hozott elvi megállapodása alapján létrehozandó Kiberműveleti

³⁰ SIPOSNÉ Kecskeméthy Klára: NATO-csúcstalálkozó az elrettentés és a védelem jegyében; (Varsó, 2016. július 8-9.) Hadtudomány, 2017/1-2., p. 117.

³¹ SZENTGÁLI Gergely: A NATO kibervédelmi politikájának fejlődése; Bolyai Szemle, 2012/2., pp. 79-82.

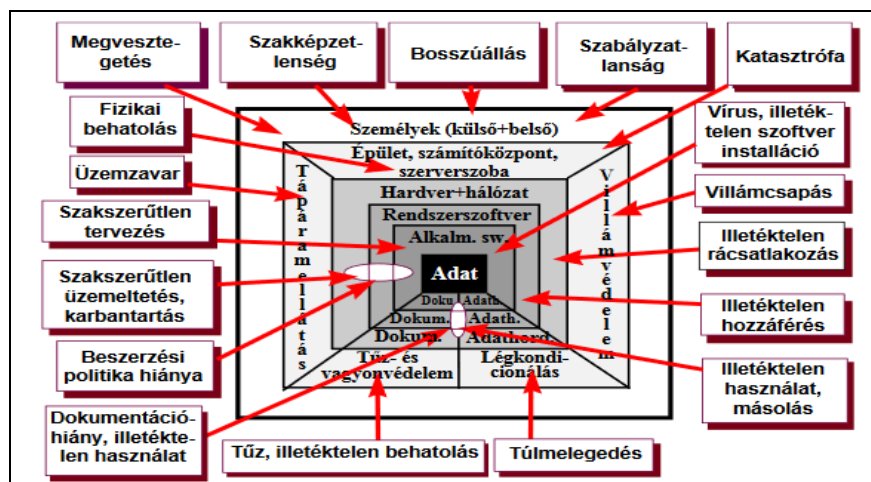
³² Wales Summit Declaration Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Wales; 72. pont https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm#cyber, (Letöltés ideje: 2019. 06. 03.)

³³ Cyber Defence Pledge https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133177.htm (Letöltés ideje: 2019. 06. 03.)

Központ, amely a NATO korszerűsített vezetési struktúrájának lesz a része. E szervezeti elem feladata lesz, hogy megerősítse a NATO kibervédelmét, és elősegítse annak a NATO tervezési és műveleti rendszerébe való integrálását.³⁴

2. A kibertér sebezhetősége

A kibertérből és kibertéren keresztül, valamint a technológiai gyengeségek révén megvalósuló fenyegetettségek bemutatása során a Michelberger és Lábodi által megalkotott modellre³⁵ támaszkodtunk, a generalista megközelítést követően külön fejezetekkel kiegészítve a sebezhetőségek körét a kibertámadások jellegéből fakadó információtechnológiai szemléletű megközelítéssel.

2. ábra: Az információs rendszerek fenyegetettségei³⁶

A szerzőpáros által feltüntetett természeti károkból, meghibásodásokból, üzemeltetési hanyagságokból származó fenyegetések nem minősülnek kibertérből érkező fenyegetésnek³⁷, így jelen tanulmányban nem képezik bővebb vizsgálat tárgyát.

Annyit mindenképpen megjegyeznénk, hogy a külső fenyegetések jelentős része (emberi tényező befolyásolása, mechanikai jellegű káresemény, üzemzavar vagy károkozás, fizikai behatolás egy létesítménybe) nem igényeli a kibertér, mint szintér jelenlétét és használatát, így csak kiegészítő részként kerültek a modellbe,

³⁴ Cyber Defence (Letöltés ideje: 2019. 06. 03.)
https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_78170.htm#

³⁵ MICHELBERGER Pál, LÁBODI Csaba: Vállalati információbiztonság szervezése; In: Nagy Imre Zoltán (szerk.): Vállalkozásfejlesztés a XXI. században II., Óbudai Egyetem, Budapest, 2012, p. 243.

³⁶ Forrás: MICHELBERGER – LÁBODI i. m. p. 243.

³⁷ Alapvetően ezek a fenyegetések, noha hatásukat – közvetve vagy közvetlenül – részben a kibertér különböző összetevőire fejtik ki, sem eredetüket, sem az elsődleges konzekvenciákat tekintve sem kibertérből eredeztethetők. Ezzel kapcsolatosan lásd bővebben a MICHELBERGER – LÁBODI tanulmányt.

elsősorban annak okán, hogy ezen tevékenységek egy kis része információtechnológiai eszközök használata révén is realizálódhat.

2.1. Az információs rendszerek sebezhetősége

2017-ben Magyarországon több mint egymillió felnőtt lett kibertámadások áldozata. A legtöbb támadás a weblapok és online alkalmazások ellen történik. Ezek vannak leginkább kitéve kémkedésnek, adatlopásoknak, rongálásoknak és egyéb támadásoknak.³⁸ Céges környezetben a statisztikák nem kevésbé lesújtóak. Az amerikai CSI egy korábbi felmérése szerint a válaszadók 85%-a észlelt már számítógépes betörési kísérleteket az adott naptári évben, sőt, 64% esetében ez anyagi veszteséget is jelentett. Mitnick állítása szerint tízből kilenc szervezet vált már kisebb-nagyobb mértékben sikeres betörési kísérlet áldozatává.³⁹

Egyértelműen kijelenthető, hogy a védelem és az okozott kár mértéke között jól kimutatható összefüggés van. Ugyanakkor a megfelelő szintű kibervédelem kifejlesztéséhez jelentős anyagi ráfordítás szükséges. Egy szervezet kibervédelmi gyengeségeinek feltárásakor többféle megközelítést is figyelembe kell vennünk. „Az információs infrastruktúrák fenyegetései lehetnek humán, fizikai, logikai vagy épp a rendszer életciklusa során jelentkező kockázatok”,⁴⁰ a támadás történhet fizikai, információs vagy tudati dimenzióban⁴¹ is. A lehetséges elkövetők spektruma is rendkívül tág tartományt ölel fel a felbékelt ipari kémektől a gondatlan alkalmazottig. „Ha egy támadó bejut a szervezet épületébe, nem csak bizalmas és belső információk birtokába juthat, hanem például rongálhatja eszközeinket, adatállományokat törölhet vagy megsemmisíthet, illetve belső és bizalmas információkat továbbíthat saját magának, átvizsgálhatja a szemetesünket, kártékony programokat telepíthet eszközeinkre.”⁴²

Vállalati környezetben gyakran előfordul, hogy a rendszereket csak a külső támadások ellen védik. Ezt a szaknyelv cukorka-biztonságnak nevezi, ami „olyan biztonsági helyzetet ír le, amikor a külső védelem, például a tűzfal erős, de a mögötte lévő infrastruktúra gyenge.”⁴³

Műszaki szempontból számos támadható és ezáltal megvédendő felület létezik az információs rendszerben⁴⁴, ilyenek például a hardverek, hálózati csomópontok,

³⁸ A kibertér biztonsága; <http://kiberter.uwsnet.eu/> (Letöltés ideje: 2019. 06. 01.)

³⁹ MITNICK, Kevin – SIMON, Wiliam: A legendás hacker – A megtévesztés művészete, Perfect Kiadó, Budapest, 2003, pp. 6-7.

⁴⁰ PAPP Zoltán István: A kiberterrorizmus módszerei, lehetséges eszközei és az ezek ellen történő védekezés alternatívái című doktori értekezés, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest, 2018, p. 162.

⁴¹ MUHA Lajos – KRASZNAV Csaba: Az elektronikus információs rendszerek biztonságának menedzselése, Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2018. p. 14.

⁴² DEÁK Veronika: A social engineering humán alapú támadási technikái; <http://biztonsagpolitika.hu/publikaciok-2017/deak-veronika-a-social-engineering-human-alapu-tamadasi-technikai> p. 5. (Letöltés ideje: 2019. 06. 01.)

⁴³ A fogalom az M&M's cukorkára utal. Lásd bővebben: MITNICK – SIMON i. m. p. 79.

⁴⁴ Ezek köre az adott gazdasági szervezet funkciójától, méretétől, foglalkoztatottjainak számától, tevékenységi körétől függően jelentős eltéréseket mutat. Ennek okán tanulmányunkban elsősorban a leggyakoribb, illetőleg a legnagyobb károk kiváltására alkalmas támadásformák és biztonsági hiányosságok bemutatására törekszünk.

aktív eszközök, a különböző protokollok és portok, a bejelentkezések vagy épp a központi adatbázisok. A gondatlanul fejlesztett szoftverekben „felejtett” biztonsági részek mellett az üzemeltetők hanyagságai (pl. default jelszavak, nyílt portok és WLAN-ok) is kockázatot rejtnek.

A támadások jelentős része pszichológiai megtévesztésen alapul, ami az emberi természet gyengeségeit, hiányosságait aknázza ki – erről a későbbiekben esik majd szó. Érdemes megemlíteni, hogy a social engineering alapú támadások csaknem 100%-ban sikeresek, köszönhetően az emberi természet gyengeségeinek. Az SE támadások elleni védekezés a vállalati szférában átfogó biztonságpolitikai intézkedések meghozatalát igénylő, rendkívül költséges folyamat.

2.2. A kibertársadalomhoz köthető infrastruktúrák sebezhetősége

Haig Zsolt szerint az „*információs társadalom kiépítése, majd zavartalan működése feltételez számos nélkülözhetetlen rendszert és eszközt – infrastruktúrát⁴⁵ –, amelyek a társadalom és a gazdasági élet funkcióit támogatják, vagy ezeken keresztül valósulnak meg a különböző... funkciók, illetve feladatok.*”⁴⁶ Ezek olyan alapvető eszközöket, rendszereket, hálózatokat, szolgáltatásokat definiálnak, amelyek információkat gyűjtenek össze, dolgoznak fel, tárolnak, továbbítanak és visszakeresnek a kibertér szereplői számára. Az információs infrastruktúra alapvető elemei az információ, a szoftverek, a protokollok, valamint a humán aktorok és szervezeteik, akik információval, információs rendszerekkel kerülnek kapcsolatba.

Ezen kritikus sebezhetőségből fakadó veszélyeket a 2112/2004. (V. 7.) kormányrendelet az alábbi módon fogalmazza meg: „*Egyre sürgetőbb és összetettebb kihívásokkal kell számolnunk az informatikai- és telekommunikációs hálózatok, valamint a kapcsolódó kritikus infrastruktúra fizikai és virtuális terében. Fokozott veszélyt jelent, hogy a tudományos és technológiai fejlődés szinte mindenki számára elérhetővé vált eredményeit egyes államok, vagy nem állami csoportok arra használhatják, hogy megzavarják az információs és kommunikációs rendszerek, kormányzati gerinchálózatok működését.*”⁴⁷

2.3. A kibertámadók eszköztára

Az AT&T kiberbiztonsági szakértője, Dustin Dykes csoportosítása szerint a behatolások négy fő fajtáját különböztetjük meg, ezek a social engineering, a fizikai behatolás a célterületre, a kukabúvárkodás és a számítástechnikai rendszer műszaki-technológiai jellegű támadása. Az információszerzésre és károkozásra irányuló kibertámadások fontos eszközei a digitális kártevők. Továbbá létezik több olyan támadási technika, amely speciális jellege, vagy éppen széleskörű alkalmazhatósága miatt szigorúan egyik csoportba sem illik bele – vagy éppen ellenkezőleg, több kategóriába is illeszkedhet – ezeket külön alfejezetben vesszük górcső alá. A Dykes által alkalmazott kategóriák kifejezetten a behatolás módozatait különítik el. Az információs rendszerek támadásának a behatolás csak egy alappillére, tényleges

⁴⁵ Infrastruktúra: A társadalmi, gazdasági tevékenység zavartalanságát biztosító alapvető létesítmények, szervezetek rendszere.

⁴⁶ HAIG Zsolt – KOVÁCS László: Kritikus infrastruktúrák és kritikus információs infrastruktúrák, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest, 2012, p. 38.

⁴⁷ 2112/2004. (V. 7.) Korm. határozat a terrorizmus elleni küzdelem aktuális feladatairól.

megvalósítása, amelyek kiegészülnek olyan fontos aspektusokkal, mint a felderítés, a kiértékelés, a hozzáférés-szerzés/jogosultság kiterjesztés, melyekre Dykes kétségtelenül megalapozott tipizálása nem terjed ki. A fentiek okán, az átfogóbb kép prezentálásának érdekében az alábbi csoportokat alakítottuk ki: (1) direkt/közvetlen pszichológiai manipuláció, mint az emberi gyengeség, a pszichológiai sebezhetőségek közvetlen kihasználása; (2) egyéb humán alap támadási formák – a kapcsolatfelvétel mellőzésével; (3) a fizikai behatolás létesítményekbe és zárt területekre; (4) műszaki és technológiai támadási formák (elsősorban a megvalósulást célzó eszközöket véve alapul); (5) a jelszavak megszerzése, amely átfogó kategóriaként minden korábbi csoportban bizonyos mértékig megjelenik, mint a különböző támadási formák közös végcélja – ugyanakkor szükségesnek láttuk külön elemként kiemelni, hiszen közvetlenül megjelenő, másképp nem kategorizálható összetevőkre bontható fel; illetőleg (6) a digitális kártevők, melyek mind felhasználási módokat tekintve, mind az előbbiekkal való kombinálhatósága, mind pedig széleskörű alkalmazhatósága miatt egyik korábbi csoportba sem illeszthető fenntartások nélkül.

2.3.1. Direkt pszichológiai manipuláció

IT biztonság szempontjából a legsebezhetőbb támadási felületet az ember jelenti. Ezt felismerve a kibertámadók gyakran élnek a social engineering nyújtotta lehetőségekkel. Ez a támadástípus rendkívül fontos vagyónvédelmi szempontból, különösen az őrzés-védelemre, és adat- és információvédelemre.

A pszichológiai manipuláció *„a különféle belső és bizalmas információk megszerzését célzó támadások egyik válfaja, amely az emberi tényező befolyásolására, manipulálására, valamint kihasználható tulajdonságaira épít.”*⁴⁸ Az esetek többségében a támadó olyan információk birtokába jut, amelyek révén lehetővé válik az információs rendszer támadása.

A legjellemzőbb megtévesztési eszköz a megszemélyesítés: a leendő behatoló valaki másnak adja ki magát; szerelőnek, kézbesítőnek, a cég partnerének vagy jelenlegi (sőt akár nemrégiben elhunyt) dolgozójának. Ilyen esetekben a szakzsargonok használata, a vállalati hierarchia ismerete még hihetőbbé teszi a fedőtörténetet. Még sikeresebb a megtévesztés, ha a támadó a szerepkörének megfelelően öltözködik.⁴⁹ Az ún. „reverse social engineering” a bizalom felkeltésére irányul. Ilyen esetben az elkövető nem segítséget kér. Ellenkezőleg: egy biztonsági problémára, nem létező fenyegetésre figyelmeztet, felajánlja a segítségét, és így próbál adatokhoz hozzáférni. Gyakran olyan problémára hivatkozik, amelyet ő maga okozott – előkészítve ezzel a terepet.

2.3.2. Fizikai behatolás

A szakirodalom a létesítményekbe történő behatolások technikáit a social engineering praktikák közé sorolja. Ami megkülönbözteti ezeket az előző alfejezetben tárgyalt módszerektől, az a közvetlen manipuláció, a direkt kapcsolatfelvétel hiánya. A legismertebb ilyen trükk az ún. „piggybacking”, ami

⁴⁸ DEÁK i. m. p. 1.

⁴⁹ DEÁK i. m. pp. 7-8.

más jogosultságának felhasználását jelenti. A támadó, aki nem jogosult a belépéshez, kiadja magát egy olyan személynek, aki beléphet az adott helyre. A bejutás ismert módszere a szoros követés technikája, a tailgating-ként ismert trükk is. Ilyenkor bejutáskor egy csoporthoz csapódik a támadó, vagy a támadó alakíthatja az elkésett csoporttagot is.

2.3.3. Egyéb humán alapú támadások

A fentiek mellett jó néhány humán alapú támadás irányul bizalmas adatok megszerzésére. Ezek megtévesztést nem vesznek igénybe, és nem igényelnek közvetlen kapcsolatfelvételt sem. Emiatt a lebukás esélye szinte nulla.

Az egyik legelterjedtebb módszer az ún. kukabúvázkodás, a „dumpster diving”. Lényege a célpont által kidobott szemét átvizsgálása, értékes információk reményében. Sokszor a cégek a kritikus információkat tartalmazó papírokat is simán kidobják a szemétkosárba. Megdöbbentő, hogy milyen információk kerülhetnek így illetéktelen kezekbe, feljegyzésektől akár a személyes adatokig is. Sok esetben az ipari kémek e módon készítik elő a támadásokat, sőt időnként a kormányzati hírszerzésben is alkalmazzák.⁵⁰

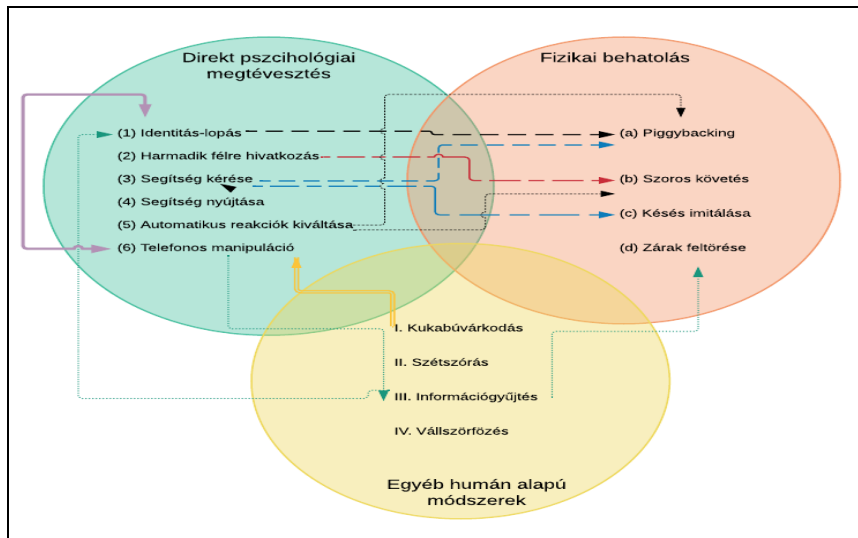
Azoknál a szervezeteknél, ahol a dolgozók biztonságtudatossága alacsony, eredményes támadási technika lehet a szétszórás módszere (baiting). Lényege, hogy a „*támadó egy fertőzött adathordozót (pendrive, CD, DVD, SD kártya) »véletlenül« elhagy, és amikor a gyanútlan felhasználó megtalálja azt, csatlakoztatja a számítógépéhez az eszközt, hogy kiderítse, kié lehet, vagy mit tartalmaz az eszköz.*”⁵¹ És máris kész a baj; az adathordozón lévő kártékony program már fent is van a kíváncsi alkalmazott gépén, túl a tűzfalon és egyéb védelmi rendszereken.

Szintén ebbe a kategóriába sorolható az úgynevezett vállszörfözés („shoulder surfing” vagy másnéven „screen dump reading”) technika, amikor „*a támadó úgy szerzi meg például a célszemély azonosítóját, jelszavát, esetleg pénzfelvételnél a PIN kódját, hogy egyszerűen csak átnéz a válla felett, miközben az áldozat begépel az.*”⁵²

⁵⁰ MITNICK, SIMON i. m. pp. 158-159.

⁵¹ DEÁK i. m. p. 10.

⁵² DEÁK i. m. p. 8.

3. ábra: Social engineering támadások összefüggései⁵³

2.3.4. A rendszer műszaki/technológiai alapú támadása

Azzal nem árt tisztában lennünk, hogy sosem közvetlenül érünk el egy szerveret, hanem általában tűzfalon keresztül. A támadás egyik kulcslépése a jelenlét elrejtése. Az álcázás elemi módja az ún. ugrálás (firewall-bouncing). Ilyenkor a hacker „több tűzfalon keresztül éri el a célgépet, mégpedig úgy, hogy először bejelentkezik az egyik tűzfalra, azután arról a másikra, és így tovább.”⁵⁴ A behatolás elrejtésében segít az úgynevezett spoof technika. Így ha sikerül is valahogy visszakövetni a támadót, a kapcsolat túloldalán valaki mást találnak. Szintén erre használják a Wingate gépeket. Ugyanerre a célra VPN szolgáltatások is igénybe vehetők.

Azonosítás céljából a hackerek úgynevezett NetBIOS enumerációs eszközöket vesznek igénybe. A cél a szerveren lévő felhasználói nevek azonosítása. Az enumeráció „olyan folyamat, amely kideríti a célrendszeren aktivált szolgáltatásokat, meghatározza az operációs rendszerét, és a rendszerhez hozzáféréssel rendelkező felhasználói neveket azonosít.”⁵⁵

A phone phreaking a hackelés egy olyan fajtája, ami a telefonrendszer vizsgálatával deríti fel a telefonos hálózatot, azonosítva a gyenge pontokat, a belső vonalakat, a csatlakoztatott eszközöket.⁵⁶ Ennél persze direktebb sebezhetőségek is vannak céges környezetben: például a támadók titkos tesztszámokat használva látszólag bentről telefonálnak, hívásokat irányítanak át, lehallgatják mások hívásait. Akár mobiltelefonról is.

⁵³ Az ábrát Németh Richárd szerkesztette.

⁵⁴ KAZÁRI i. m. p. 100.

⁵⁵ MITNICK, SIMON i. m. p. 188.

⁵⁶ Kazári i. m. p. 20.

A lehallgatásra szolgáló ún. Yersinia eljárás használatakor a hacker olyan BPDU keretet juttat a hálózatba, amely az aktuális gyökér MAC címénél kisebb, így az lesz a gyökér – így a hálózati forgalom lehallgathatóvá válik, kihasználva a nyitott portok védtelenségét.

A közbeékelődéses (MITM – Man in the Middle) támadás esetében cél szintén a rendszerek közötti adatkommunikáció megzavarása és lehallgatása. A támadó mindkét féllel elhitheti, hogy egymással kommunikálnak, miközben az üzeneteket ő is megkapja.

Szintén ismert módja a lehallgatásnak az úgynevezett Network Monitor (másnéven sniffer vagy szimatoló) használata. *„Egy sniffer program úgy működik, mint egy számítógép-lehallgató. A vezetéken keresztül küldött minden forgalmat tiokban megszerez; a hacker általában egy olyan helyre küldi az adatokat, ahol valószínűtlen, hogy észrevénnék.”*⁵⁷

A webalapú támadások egyik legelterjedtebb formája az URL-hamisítás – ilyenkor a támadók egy, az eredetivel látszólag megegyező weblapot hoznak létre, aminek még a címe is majdnem megegyezik, csak egy-egy karakterben tér el (például g helyett q, l helyett l-es).⁵⁸

*„Az oldalakon keresztül végrehajtott közvetett szkriptívás (angolosan "cross side scripting", vagy "XSS") során a támadók elérik, hogy egy kártékony szkript fusson le az áldozat gépén.”*⁵⁹ Hasonló hiányosságokat használ ki a CSRF (Cross-Site Request Forgery) technika is.

Az SQL Injection (SQL befecskendezés) során a *„hacker olyan speciális kódot, karakterláncot ad meg az online beviteli felületen..., ami a szerveroldali feldolgozás során eltéríti az adatbázislekérést és az adatbázis olyan részeihez enged (akár módosítási) hozzáférést, amihez biztosított körülmények között amúgy nem lenne hozzáférése.”*⁶⁰

A Buffer Overflow (BoF) támadások az űrlapok nem megfelelően validált beviteli mezőit veszik célba; több adatot tárolnak, mint amennyit a fix méretű buffer fel képes dolgozni, és ezáltal adatvesztést, memória-hozzáférési hibát, kód futtatást tesznek lehetővé.

Ha a cél nem a bejutás, hanem a rombolás, arra is rengeteg eszköz áll a támadó rendelkezésére. A levélbomba *„egyszerűen annyit jelent, hogy az áldozat e-mail címére több ezer »haszontalan« levelet küldenek. Ezáltal az illető levelezése gyakorlatilag megbénul.”*⁶¹ A módszer nem okoz hibát a rendszerben. Nem lopnak

⁵⁷ MITNICK, Kevin – SIMON, Wiliam: A legendás hacker 2: A behatolás művészete; Perfact Kiadó, Budapest, 2006, p. 52.

⁵⁸ A jelenleg hatályos jogszabályok alapján bárki bármilyen, nem lefoglalt domaint bejegyeztethet.

⁵⁹ FEHÉR Krisztián: Kezdő hackerek – avagy informatikai támadások és kivédésük; BBS-INFO Kiadó, Budapest, 2016, pp. 170-177.

⁶⁰ Makay-féle kiberbiztonsági fogalomtár; <https://makay.net/kiberbiztonsagi-fogalomtar> (Letöltés ideje: 2019. 06. 02.)

⁶¹ KAZÁRI i. m. p. 83.

adatot vele. „Csak” idegesítő, és nagyon megnehezíti a korábbi e-mailek megkeresését, használhatatlanná téve a fiókot.

A szolgáltatásmegtagadással járó, azaz DoS (Denial of Service) támadásnál a hacker hamis címekről folyamatosan adatsomagokkal bombázza a szervert, és amikor az válaszol egyre, a támadó még több csomagot küld rá. Ettől fokozatosan lelassul a rendszer működése, rosszabb esetben pedig teljes összeomlásához vezet. A túlterhelés következtében a célpont szolgáltatásmegtagadásra kényszerül, és nem képes adatsomagokat fogadni. Ennek egy variánsa a DDoS-támadás (Distributed Denial of Service), amikor nem egyetlen, hanem több forrásból támadják a célpontot, többnyire zombihálózatok igénybevételével.

A behatolások legközvetlenebb módja a kommunikációs portok támadása. Kapcsolatot felépíteni a szerverrel csak porton keresztül lehet, ezért legelső lépésként ki kell deríteni, hogy mely portok vannak nyitva. Ha ez megvan, speciális programokkal egy hamis porton is át lehet küldeni az adatokat. Ezt az eljárást tunneling-nek nevezzük.⁶² Segítségével bármilyen szolgáltatást át lehet irányítani a nyitott állapotban lévő port(ok)ra.

A portok vagy modemek bombázásos támadása, a „nuke” módszer lényege, hogy *„az áldozat gépének egy bizonyos portjára (portjaira) olyan adatokat küldenek, amittől a gépe lefagy, megbénul. Alkalmazható szerverekre, de vannak Windowst lefagyasztó verziók is.”*

A hardverszintű támadások alapesete a firmware-ek módosítása. Az erre tett kísérletek célpontjai általában az aktív hálózati eszközök. Sikeres akció esetén a támadó átveheti az irányítást az eszköz felett. A firmware könnyedén lecserélhető egy malware-t futtató kódra az eszközben felfedezett hiányosság kihasználásával. A chipping technológiánál már gyártáskor kártékony kód kerül az áramkörök belsejébe, az e célból integrált funkcionális egységekbe, amely így kívülről vezérelhetővé válik, és a chip bármilyen tevékenység végrehajtására alkalmas.⁶³

Az információs rendszer támadásának egyik leggyakoribb módja az exploit alapú betörés. Az exploit *„egy külső program, amely a kódban található programozási hibákat (sérülékenység, vulnerability) használja ki.”*⁶⁴ Léteznek úgynevezett exploit-scanner segédprogramok, amik végigellenőrzik az operációs rendszert és a telepített gyakoribb alkalmazásokat, hiányzó frissítések – és ezáltal fennálló, be nem tömött lyukak – után kutatva.

2.3.5. A jelszavak megszerzése

Noha a jelszavak kitalálása social engineering módszerrel is történhet, a technológiai jellegű támadások elsődleges célpontja a jelszó megszerzése. A root jelszó birtokában az adatlopás, erőforrások illetéktelen használata, de még akár a tényleges károkozás is gyerekjáték.

⁶² KAZÁRI i. m. p. 106.

⁶³ HAIG, KOVÁCS i. m. p. 153.

⁶⁴ MUHA i. m. p. 24.

Sok esetben a gép bekapcsolásakor először a BIOS jelszóval találkozunk. A BIOS-jelszó valójában nem sokat ér, „ugyanis segédprogramokkal el lehet érni a memóriában tárolt jelszót”, vagy az elem eltávolításával „törölni a BIOS-t, és azzal együtt a jelszót is.”⁶⁵

Windows operációs rendszer alatt az egyszerű felhasználónév/jelszó páros megszerzéséhez nem kell hackernek lenni; a jelszó bárki által jogszerűen letölthető eszközökkel (ilyen például a Hiren's BootCD egy opciója) néhány perc alatt kiüthető vagy átírható.

„Persze egy igazi, komoly hacker nem foglalkozik az otthoni Windows rendszerek feltörésével, sokkal inkább a szerverek és a nagyvállalati rendszerek számítógépeivel. (...) A jelszófeltörések és –visszafejtések ebben az esetben már nem közvetlenül a gép előtt ülve történnek, hanem az interneten keresztül, jóval bonyolultabb módokon.”⁶⁶

A hacker segédeszközök jó része szótáralapú (dictionary) támadásra is képes. Ezek a támadások előre összeállított szótárlistákat használnak. Ezek a támadó eszközök általában nem csak az adott szavakra, hanem azok permutációira is képesek rákeresni. Kifejezetten gyors támadások: fél óra alatt többszáz ezer, akár többmillió szót képesek lefuttatni, a sávszélesség és a használt architektúra függvényében.

A jelszóhash-ek⁶⁷ feltörésére szintén számos tool létezik. Ezek Windows és Linux operációs rendszereken is hozzáférhetők. Pl. a pwdump3 eszköz képes kikeresni és letölteni ezeket a jelszóhasheket. Minden egyes jelszóhoz előre meghatározott szabály alapján hash készül. Ezeket már jóval tovább tartana visszafejteni, ezért a hackerek az interneten a bárki által fellelhető ún. szivárvány táblákat használják. Ezek hatalmas, sokszor többtucat GB méretű szöveges állományok, amelyek minden jelszóhoz tartalmazzák a hozzá generált hash-kódot.

Ha a fenti módszerek csődöt mondanának is, az ún. Brute Force (nyers erő) támadáshoz is léteznek toolok (pl L0phtcrack3)⁶⁸, amik betűk, számok és legtöbb szimbólum használatával szisztematikusan kipróbálják az összes létező kombinációt. Másodpercenként többmillió kombinációt képes lefuttatni. A zárolás elkerülésére a támadók olyan programot használnak, ami törés közben folyamatosan váltogatja az eléréshez használt proxy szervert.

2.3.6. Rosszindulatú kódok és digitális kártevők

Azokat a kártékony programokat, vagy programrészeket, amelyek logikailag, működés szempontjából váratlan hatást fejtenek ki, összefoglaló néven logikai bombának (logical bomb) nevezzük. „A logikai bombák valamilyen jelre... indulnak be, addig tünetmentesen lapulnak. Végső soron a vírusok, programférgek,

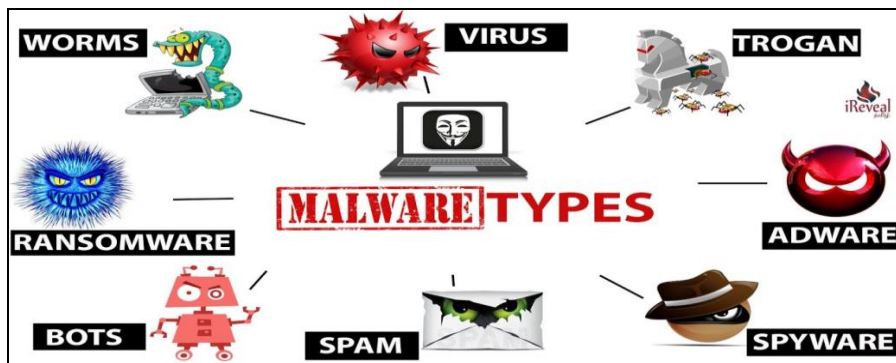
⁶⁵ VOSSEBERG, Thomas: Hacker kézikönyv: Feltörés kontra védelem; Computer Panoráma, Budapest, 2002, p. 39.

⁶⁶ KAZÁRI i. m. p. 73.

⁶⁷ Jelszóhash: jelszavak rejtjelezett formában tárolva.

⁶⁸ MITNICK – SIMON (2006) i. m., p. 141., 156.

trójai és backdoor programok és a rootkitek is a logikai bombák közé sorolhatók.”⁶⁹
A digitális kártevőkre elterjedt másik kifejezés az angol malware szó, amely a rosszindulatú programkódok gyűjtőneve.

4. ábra: A digitális kártevők leggyakoribb típusai ⁷⁰

A vírus a kibertérben leggyakoribb kártevő, a legismertebb veszélyforrás. Jellemzően a crackerek használják őket, mivel az összes malware közül ezek képesek a legnagyobb pusztítást véghezvinni. A vírus elsődleges ismertetőjegye a szaporodás; önmagát programkódját lemásolva bejuttatja azt más gazdatestekbe, és így módon reprodukálja önmagát. A leggyakoribb vírusok az egyszerű fájlvírusok, amelyek futtatható állományok kódját fertőzik meg. Emellett ismertek olyan vírusfajták, amelyek boot szektor, vagy épp adatfájl szintjén fertőznek. Szintén gyakran találkozhatunk az úgynevezett makróvírusokkal. Ezek elsősorban a dokumentumokat fertőzik meg, de bármilyen fájl tartalmazhatja, amely makró utasításokat támogat.

Az évtized negatív szenzációja volt a zsarolóvírusok elterjedése. A zsarolóvírusok „állományokat titkosítanak a célgépen, amelyek feloldásáért a tulajdonosnak fizetnie kell, ez megakadályozhatja a hozzáférést bizonyos adatokhoz, de rendszerfájlok titkosítása esetén az egész rendszer működését ellehetetlenítheti.”⁷¹

Míg a vírusok elsődleges célja a szaporodás, addig más kártevők egyéb céllal fertőzik meg az eszközöket. Gyakori jelenség a féreg (worm), a vírus közvetlen leszármazottja. Különlegessége, hogy felhasználói beavatkozás nélkül, főleg a levelezőprogramokat felhasználva terjed, e-mail csatolmányokban megbújva, és annak megnyitásakor automatikusan továbbítja magát a címtárban szereplő összes

⁶⁹ MUHA i. m. p. 53.

⁷⁰ Forrás: iReveal Tech Online, <https://www.google.com/url?sa=i&source=images&cd=&ved=2ahUKEwjZqpOrMPkAhVSuqQKHTobAKAQjRx6BAGBEAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.youtube.com%2Fwatch%3Fv%3DXx9LmiCcz0w&psig=AOvVaw15zk3yQvgYO1mvOVpNACK&ust=1568104891721360> (Letöltés ideje: 2019. 06. 01.)

⁷¹ HORVÁTH Attila et. al.: A szoftver sérülékenységek kihasználási módozatai – Informatikai támadások, támadók és biztonság 2013-2016, In: KISS Ferenc – HORVÁTH Attila (szerk.): IT és hálózati sérülékenységek társadalmi-gazdasági hatásai; Információs Társadalomért Alapítvány, Budapest, 2016, p. 65.

címre. A férgek utóbbi években már a közösségi oldalakon is egyre gyakoribbá váltak.

A trójai faló elnevezésű programot a felhasználó maga engedi be a rendszerbe. „Trójai lehet egy program, amely valami hasznosat vagy csak valami érdekeset csinál. Mindig valami váratlant tesz, például a tudunk nélkül jelszavakat lop vagy fájlokat másol.”⁷² Bejuttatásához kell venni a célpontot, hogy töltsse le és telepítse ezt a szoftvert, vagy kattintson rá arra a linkre. Erre a másik hatékony módszer az ún. joiner használata, amelynek „feladata, hogy »beleágyazza« egy ártalmatlan programba a trójai programokat és a vírusokat.”⁷³

A trójai egyik speciális felhasználási módja az erőforrás-lopás. Ilyenkor a felhasználó csak annyit érzékel, hogy indokolatlanul lelassult a gépe, például ha a trójai a gépet a napjainkban népszerű kriptovaluták⁷⁴ bányászatára használja (cryptojacking).

Az ipari kémkedés agyafúrt trükkje a kémprogramok használata. Az ún. spyware-ek „célja az áldozat által begépelte adatok és megtekintett tartalmak ellopása és eljuttatása a kémprogram tulajdonosai számára. A felhasznált adatokkal a támadók személyes adatokhoz, családi fotókhoz, privát videókhoz vagy akár banki információkhoz juthatnak hozzá.”⁷⁵

Ezen kártevők egy módosult változata a keylogger, ami a felhasználó által leütött billentyűket rögzíti, és küldi el a hackernek. Amitől igazán érdekesek: nem látszanak a feladatkezelőben, a futó programok listájában, nincs ikonjuk a tálca mellett, sőt egy bizonyos (beállított) idő elteltével automatikusan letörlik magukat.⁷⁶

A kérértlen programok nem rombolnak, nem lopnak erőforrást és adatokat, nem okoznak kárt a számítógépben vagy az operációs rendszerben. Ettől persze még zavaróak lehetnek, és alkalmasak arra, hogy kártékony alkalmazások feltelepítésére vegyék rá a kiszemeltet. A legismertebb ilyen programcsalád az úgynevezett adware-k, amelyek kérértlen reklámokat jelenítenek meg a felhasználó számára. Ezek általában ingyenes programok „mellékhatásaként” települnek fel. Szintén ebbe a csoportba tartoznak a spamek, vagyis a kérértlen e-mailek is. Ilyenkor a felhasználó postafiókjába ritkán vagy gyakran reklámot (rosszabb esetben kártevőt) tartalmazó, kérértlen üzenetek érkeznek. Ez elsősorban talán meglehetősen ártalmatlannak hangzik, de a fertőzések egyik fő oka a kérértlen csatolmányok megnyitása. A spam-ek egy speciális fajtája az úgynevezett megtévesztő vagy adathalász e-mail, a scam,⁷⁷ amely egy hivatalos szerv, bank vagy például mobilszolgáltató nevében próbál az ügyfél személyes adataihoz jutni.

⁷² VOSSEBERG i. m. p. 92.

⁷³ KAZÁRI i. m. p. 115.

⁷⁴ A digitális világban használt virtuális pénz. Ismert kriptovaluták például a Bitcoin, az Ethereum, és a Monero.

⁷⁵ Makay-féle kiberbiztonsági fogalomtár.

⁷⁶ KAZÁRI i. m. p. 49.

⁷⁷ Adathalászati természetesen nem csak scam-mailok segítségével történhet. Kevésbé elterjedt, de létező módszer a vishing (messenger alkalmazásokon keresztül átverés), a smishing (adathalászatra irányuló szöveges üzenet) és a pharming (DNS szerverre irányított támadás) is.

A megtévesztő programok egy valójában nem létező fertőzésre, rendszerhibára hívják fel a figyelmet, és „természetesen” egyből felkínálnak egy alkalmazást, amely segít megtisztítani az állítása szerint fertőzött rendszert. Ami ezután valóban fertőzött lesz...

A betörő készlet (rootkit) egy olyan program, ami egy adott operációs rendszeren próbál rendszergazdai jogosultságot elérni. Ha ez sikerül, a támadó parancsokat adhat ki, vagy irányíthatja azt a felhasználó tudta nélkül. „A rootkitek használóikat olyan szintű jogosultsághoz juttatják, melyekhez egyébként nem lenne hozzáférésük”.⁷⁸ A mai rootkitek általában malware-eket tartalmaznak, megtévesztve a vírusirtókat elrejtik rendeltetésüket.

A hátsó kapu (backdoor) egy olyan programrészlet, amely „bizonyos kiválasztott személyek részére illetéktelen hozzáférést enged a programhoz, a géphez, vagy az azokon kezelt adatokhoz”. Mindezt természetesen a felhasználó tudta nélkül. Gyakran a fejlesztők is hátsó kapukat helyeznek el termékeikben, ezzel megkönnyítve a későbbi hibajavítást.

Összefoglalás

Kijelenthető, hogy a kibertér alanyai és fenyegetettsége rendkívül színes képet mutat. Megtalálható az egyszerű felhától a magasan kvalifikált informatikai szakembereken át az állam és annak intézményrendszere. A sebezhetőségét adja az alanyok sokszínűsége és száma mellett a cselekmények realizálását jelentő eszközpark is, amely az egyszerű adatlopáson túl képessé teheti az elkövetőt arra is, hogy a hagyományos térben realizálódjon egy-egy támadás eredménye, tudniillik az „információval bárki képes lehet életet kioltani..., ugyanis: Az internetes és kommunikációs hálózatokra kapcsolt eszközök akár fegyverhez hasonló felhasználást is eredményezhetnek... a pusztítás eszköze, mértéke, illetve társadalmi hatása is inkább a háborúk, vagy az ipari és természeti katasztrófák jogilag csak speciálisan megítélhető következményeihez hasonlíthatók.”⁷⁹

Összességében a fentiek alapján levonható egyik következtetés az, hogy az államnak, mint jogalkotónak a kibervédelmi stratégia, szabályozás megalkotása során ügyelnie kell, hogy olyan széles alanyi és sebezhetőségi spektrumot felölelő normaanyagot készítsen el, amelynek tartalmaznia kell az alapvető fogalmi elhatárolásokat, a védelmi alapelveket, a védelmi eszközök lehetséges körét, magánszemélyek vagy azok csoportjaival szembeni fellépés esetén korlátozható alapjogok körét és a fellépés korlátait, továbbá a jogosított szervet, szerveket, valamint ezen szervek koordinálását végző intézményt, intézményeket.

A második következtetés pontosan a jogosított szervekre vonatkozik – azonosulva Farkas Ádámnak a hagyományos tér esetében a totális biztonsági kihívásokkal kapcsolatban levont következtetésével – szükséges, hogy a fegyveres védelem valamennyi ágazata rendelkezzen önképű intézményi és hatásköri felhatalmazással, amely eredményeként a kibertér komplex alanyi és sebezhetőségi

⁷⁸ FEHÉR i. m. p. 32.

⁷⁹ SIMON László: Az információ mint fegyver? Szakmai Szemle, 2016/1. p. 34., pp. 41-42.

kihívásaira komplex, mondhatni totális választ tud adni a fegyveres védelmi alrendszer.

Emellett a fentiek megvalósításához elengedhetetlenül szükségesnek érezzük, hogy a megfelelő állami döntéshozatal és fejlesztések támogatására a jelenkorunkban tapasztalható rendkívüli volumenű technológiafejlődés és a digitalizáció megfelelő színvonalú lekövetésére, szakosított, de a sajátos védelmi ágazatokkal, illetve tágabban az államszervezéssel is kapcsolattartást biztosítani képes kutató-elemző háttérképességet is szükséges kialakítani.

Felhasznált irodalom:

- BARBER, Richard: Hackers Profiled – Who are they and what are their motivations? Computer Fraud&Security, 2001/2 szám, pp. 14-17.
- BARTKÓ Róbert: A terrorizmus elleni küzdelem kriminálpolitikai kérdései; Universitas-Győr Nonprofit Kft, Győr, 2011.
- CLAPPER, R. James: Statement for the Record World wide Threat Assessment of the US Intelligence Community Senate Armed Services Committee (2015. február 26.)
- DEÁK Veronika: A social engineering humán alapú támadási technikái. <http://biztonsagpolitika.hu/publikaciok-2017/deak-veronika-a-social-engineering-human-alapu-tamadasi-technikai> (Letöltés ideje: 2019. 06. 01.)
- FARKAS Ádám: A fegyveres védelem mint állami alrendszer és annak szabályozási sajátosságai; Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság, Budapest, 2018.
- FARKAS Ádám: A katonai büntetőjog és igazságszolgáltatás helye, szerepe, létjogosultsága az állam és társadalom rendszereiben; Hadtudomány: A Magyar Hadtudományi Társaság Folyóirata, 2012/elektronikus szám
- FARKAS Ádám: A totalitás kora? A 21. század biztonsági környezetének és kihívásainak totalitása és a totális védelem gondolat kísérlete; Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság, Budapest, 2018.
- FEHÉR Krisztián: Kezdő hackerek – avagy informatikai támadások és kivédésük; BBS-INFO Kiadó, Budapest, 2016.
- FORREST, Dave: Barát vagy ellenség? – A totális kontroll forgatókönyve; Focus Kiadó, Budapest, 2005
- HAIG Zsolt, KOVÁCS László: Kritikus infrastruktúrák és kritikus információs infrastruktúrák; Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest, 2012
- HORVÁTH Attila – ERDŐSI Péter Máté – KISS Ferenc – BENKŐ Zsanett – SZANYI István – TÖRÖK Marianna: A szoftver sérülékenységek kihasználási módozatai – Informatikai támadások, támadók és biztonság 2013-2016; In. KISS Ferenc – HORVÁTH Attila (szerk.): IT és hálózati sérülékenységek társadalmi-gazdasági hatásai, Információs Társadalomért Alapítvány, Budapest, 2016, pp. 59-108.

- HUTCHINGS, Alice: A Qualitative Analysis of Online Offending and Victimization,; In. JAISHANKAR, Karuppannan – RONEL, Natti (szerk.): Global Criminology: Crime and Victimization in a Globalized Era, CRC Press, London, 2013, pp. 93-114.
- KAZÁRI Csaba: Hacker, cracker, warez. A számítógépes alvilág titkai; Computer Panoráma, Budapest, 2003
- KILGER, Max: Integrating Human Behavior into the Development of Future Cyberterrorism Scenarios; 2015 10th International Conference on Availability, Reliability and Security, pp. 693-700.
- KISS Tibor – PARTI Katalin – PRAZSÁK Gergő: Cyberdeviancia; Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2019
- LEWIS, James A.: Assessing the Risks of Cyber Terrorism, Cyber War and Other Cyber Threats; Center for Strategic and International Studies, 2002 <https://www.steptoe.com/images/content/4/5/v1/4586/231a.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 06. 03.)
- LONG, Larisa April: Profiling Hackers; Sans Institute Reading Room, 26th January 2012, pp. 1-20.
- MAGYAR Sándor, SIMON László: A terrorizmus és indirekt hadviselése az EU kiberterében; Szakmai Szemle, 2017/4., pp. 57-68.
- MICHELBERGER Pál, LÁBODI Csaba: Vállalati információbiztonság szervezése; In. Nagy Imre Zoltán (szerk.): Vállalkozásfejlesztés a XXI. században II., Óbudai Egyetem, Budapest, 2012, pp. 241-302.
- MITNICK, Kevin – SIMON, Wiliam: A legendás hacker – A megtévesztés művészete; Perfact Kiadó, Budapest, 2003
- MITNICK, Kevin – SIMON, Wiliam: A legendás hacker 2: A behatolás művészete; Perfact Kiadó, Budapest, 2006
- MUHA Lajos – KRASZNAY Csaba: Az elektronikus információs rendszerek biztonságának menedzselése, Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2018.
- PAPP Zoltán István: A kiberterrorizmus módszerei, lehetséges eszközei és az ezek ellen történő védekezés alternatívái című doktori értekezés; Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest, 2018.
- RAYMOND, Eric S.: The newhacker's dictionary; MIT Press, Cambridge, 1996
- ROBERTS, Hal – ZUCKERMAN, Ethan – FARIS, Rob – PALFREY, John: Circumvention Tool Usage Report; Digital Acces to Scholarship at Harvard, pp. 1-13.
- SIMON László: Az információ mint fegyver? Szakmai Szemle, 2016/1. pp. 34-60.
- SIPOSNÉ Kecskeméthy Klára: NATO-csúcstalálkozó az elrettentés és a védelem jegyében (Varsó, 2016. július 8-9.); Hadtudomány, 2017/1-2. szám, pp. 114-126.

- SPITZER Jenő: Önvédelem versus terrorizmus – Az erőszak tilalma és az önvédelem joga a nemzetközi jogban, különös tekintettel az Iszlám Állam elleni nemzetközi fellépés lehetőségeire; Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság, Budapest, 2019.
- SÜLYÖK Gábor: A terrorcselekmény elkövetéséhez használt polgári légi jármű lelövésének nemzetközi jogi és alkotmányjogi megítélése; Fundamentum 2005/3. pp. 30-56.
- SZALAI Máté, WAGNER Péter: A terrorizmus fogalmának kiterjesztése? Értelmezési lehetőségek Orlando kapcsán; KKI-elemzések, 2016/19. pp. 1-10.
- SZENTGÁLI Gergely: A NATO kibervédelmi politikájának fejlődése; Bolyai Szemle, 2012/2., pp. 79-94.
- TÁLAS Péter: A nemzetközi terrorizmus és a szervezett bűnözés hatása a nemzetközi biztonságra és Magyarország biztonságára, ZMNE Stratégiai Védelmi Kutatóintézet Elemzések 2007, pp 1-8.
- TÁLAS Péter: A terrorizmusról hét évvel 9/11 után; Biztonságpolitikai Szemle, 2008/8., pp. 66-75.
- VOSSEBERG, Thomas: Hacker kézikönyv: Feltörés kontra védelem; Computer Panoráma, Budapest, 2002
- ZHANG, Xiong – TSANG, Alex – YUE, T. Wei – CHAU, Michael: The classification of hackers by knowledge exchange behaviors; Information Systems Frontiers, 2015/6., pp. 1239-1251.

Egyéb források:

- Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/1148 irányelve (2016. július 6.) a hálózati és információs rendszerek biztonságának az egész Unióban egységesen magas szintjét biztosító intézkedésekről
- Wales Summit Declaration Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Wales https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm#cyber (Letöltés ideje: 2019. 06. 03.)
- iReveal Tech Online, <https://www.google.com/url?sa=i&source=images&cd=&ved=2ahUKEwjZqpOrMPkAhVSuqQKHTobAKAQjRx6BAGBEAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.youtube.com%2Fwatch%3Fv%3DXx9LmiCcz0w&psig=AOvVaw15zk3yQvgYO1mvOVPnACK&ust=1568104891721360> (Letöltés ideje: 2019. 06. 01.)
- Cyber Defence Pledge https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133177.htm (Letöltés ideje: 2019. 06. 03.)
- 2112/2004. (V. 7.) Korm. határozat a terrorizmus elleni küzdelem aktuális feladatairól

A KATONAI ROBOTIKA FEJLŐDÉSI TENDENCIÁI, IRÁNYAI A NANOTECHNOLÓGIA TÜKRÉBEN¹

Bevezetés

A XXI. században zajló fejlődés a tudomány minden területén érezteti hatását, miközben folyamatosan jelennek meg a mai modern technikáknak és technológiáknak köszönhetően újabb kiaknázásra váró tudományterületek is. Ami a pár évtizeddel ezelőtt élő embernek még a „science-fiction” kategóriába tartozott, az ma már sokszor mindennapi életünk része, vagy a közeljövőben válik majd azzá. Napjaink korszerű technológiai olyan műszaki alapokon nyugszanak, melyek évekkal ezelőtt hasonló módon nyitottak új utakat a tudományban. Ilyen például a számítástechnika és informatika fejlődése, a számítási és adattároló kapacitások rohamos növekedése, az információtovábbítás sebességének emelkedése, valamint nem utolsósorban az elektronikai alkatrészek méretének csökkenése, integráltságának növekedése. Ezeken a területeken a nanotechnológia eredményeinek egyre nagyobb arányú felhasználása forradalmi változásokat eredményezett, amely számos technológiai vívmányban, különböző új eredményekben, ezen belül pedig új módszerekben és eszközökben érhető tetten. Egy másik modern tudományág, ami napjainkban reneszánszát éli, a robotika, melynek innovációi napjainkra szinte teljesen beszivárogtak háztartásainkba, munkahelyünkre, vagy akár bármely más tudományterületre.

A nanotechnológia az anyagok elemi részekre történő felbontását, szerkezetük befolyásolását és ezzel új anyagok létrehozását foglalja magában. Ennek célja, hogy olyan új eszközök, szerkezetek váljanak létrehozhatóvá, amik a jövőben számos fontos területet forradalmasíthatnak, mint például az orvostudomány. Rendkívül sok kutatás zajlik jelenleg is a témában, mivel a nanotechnológiában rejlő potenciál számos tudóst ösztönöz különböző új és az emberek életét gyökeresen megváltoztató termékek megalkotására. A robotika folyamatos, intenzív és több évtizedig elhúzódó forradalma zajlik, amely jelentősen befolyásolja a világon zajló folyamatok alakulását. A robotok egyszerű formái már háztartásainkban is alkalmazhatók, de akár gyerekjátékként is életünk részei lehetnek, míg bonyolultabb társaik az iparban vagy a haderőkben kapnak helyet. Alkalmazási spektrumuk rendkívül kiterjedt és a folyamatos fejlődésnek köszönhetően egyre jobban szélesedik.

A robotika további fejlődése szorosan összefügg számos más technológia fejlődésével, mint akár a számítástechnika, szabályozástechnika, informatika, de ilyen a nanotechnológia és a kvantumtechnológia is. Az ezeken a területeken létrejött fejlesztéseknek köszönhetően a robotok hatékonyabbak és eredményesebbek lehetnek. A technológiák komplex felhasználása teszi lehetővé akár a humanoid robotok létrehozását, de az egyes részterületeken elért

¹ Az Emberi Erőforrások Minisztériuma ÚNKP-17-1-1-NKE-32 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság programjának támogatásával készült

eredményeknek köszönhetően számos más területen is hasznosítható új megoldások születhetnek, mint például az energiatárolók, a robotok mozgáskoordinációja, vagy akár az adatátviteli megoldások.

A robotika alkalmazási területei alól a hadiipar sem kivétel, a robotok már több éve, évtizede helyet kapnak a hadseregek technikai eszközparkjában, és alkalmazzák őket kisebb-nagyobb hatékonysággal különböző katonai műveletekben. Az ilyen eszközök megjelennek vízen, földön és levegőben egyaránt, vegyük csak például az egyre nagyobb autonómiával rendelkező UAV2-eket³, vagy akár a robbanóeszközök hatástalanításánál felhasznált robotokat.

1. A robotika általános jellemzői

A robottechnika az 1970-es évektől kezdett népszerűvé válni, ettől az időszaktól sokszor önálló tudományterületként említik. A robottechnika más tudományágakból kifejlődve jelent meg a köztudatban, mint például a matematika vagy a mechanika, melyek ma is biztosítják a robotika elméleti alapjait az elektronika, számítástechnika és informatika egyre nagyobb arányú dominanciája mellett. Az első, gyakorlatban is használt robotok létrehozását a termelési folyamatok automatizálására való törekvés indokolta. Ennek gyors terjedése manapság a fejlett államok ipari termelési kapacitásának növekedését gátló munkaerőgondokra, a termelékenység növelésének igényére, a minőségi termelésre való fokozott törekvésre, illetve az emberi munkaerőnek az egészségre ártalmas és veszélyes munkahelyeken történő kiváltását célzó társadalmi igényekre vezethető vissza.⁴

Mára a technika rohamos fejlődésének köszönhetően a legnagyobb pontosságot igénylő tudományterületeken is jelen vannak a robotok, az űrkutatásban, a gyógyításban, valamint a hadtudományi kutatásokon keresztül a harcászati, hadászati is szerephez juthatnak. A specifikus tudományterületeken kívül a mindennapi életben is teret hódítanak a robotok, hiszen manapság bármelyik műszaki áruház polcain megtalálhatók a robotporszívók vagy -fűnyírók, de az ipari termelésben is igen széles körben használják az egyre fejlettebb automatizált eszközöket.⁵

² Unmanned Aerial Vehicle- Pilóta nélküli repülőeszköz

³ NÉMETH András: Technical Dimensions of the Development of Unmanned Aerial Systems and Their Impact on Public Service Uses; AARMS 2018/3. pp. 149-163. Paper: 10, 15 p. (2018) https://folyoiratok.uni-nke.hu/document/nkeszolgaltato-uni-nke-hu/10_Nemeth_AARMS_2018_03%20online.pdf (Letöltés ideje: 2019. 02. 13.)

NÉMETH András: UAV-k alkalmazása a közfeladatok ellátása során I.; Hadmérnök 2018/2. pp. 37-60., 24 p. (2018) http://www.hadmernok.hu/182_04_nemeth.pdf (Letöltés ideje: 2019. 02. 13.)

NÉMETH András: UAV-k alkalmazása a közfeladatok ellátása során II.; Hadmérnök 2018/3. pp. 68-86., 19 p. (2018) http://www.hadmernok.hu/183_06_nemeth.pdf (Letöltés ideje: 2019. 02. 13.)

⁴ KULCSÁR Béla: Robottechnika I. (BME – egyetemi tananyag) 2012.; http://oszkdk.oszk.hu/storage/00/00/60/46/dd/1/Kulcsar_Robottechnika_1.pdf (Letöltés ideje: 2018. 02. 21.)

⁵ PAPP Gergely: Felderítő robotok (Szakdolgozat, DE-TTK) 2009; <https://core.ac.uk/download/pdf/39526059.pdf> (Letöltés ideje: 2018. 02. 22.)

1.1 A robotika törvényeinek változásai

A robotika törvényeit Isaac Asimov alkotta meg 1991-ben. A törvényekben a robotok jövőbeli potenciális felhasználási szabályai kerültek meghatározásra, figyelembe véve morális-filozófiai értékeket is azzal a célkitűzéssel, hogy a robot később ne fordulhasson az ember ellen. Az első három törvény később egy „nulladik” törvénnyel bővült tovább, amely bizonyos mértékben átalakította a korábban megalkotott három törvényt is⁶:

1. A robotnak nem szabad kárt okoznia emberi lényben, vagy tétlenül tűrnie, hogy emberi lény bármilyen kárt szenvedjen.
2. A robot engedelmeskedni tartozik az emberi lények utasításainak, kivéve, ha ezek az utasítások az első törvény előírásaiba ütköznek.
3. A robot tartozik saját védelméről gondoskodni, amennyiben ez nem ütközik az első és második törvény előírásaiba.

Az Asimov által megalkotott három törvényt tartják a robotikai morális és filozófiai keretnek, viszont a tudomány fejlődésével szükségessé vált azok bizonyos mértékű átalakítása. Maga Asimov sem tartotta tökéletesnek a törvényeit, ezt támasztja alá, hogy robotkutatók már tíz éve bebizonyították, hogy Asimov törvényei a gyakorlati életben nem bizonyulnak hasznosnak. Eközben alkotta meg Asimov a nulladik törvényt, ami bizonyos mértékben az első törvény kiterjesztésének is tekinthető:

0. A robot nem árthat az emberiségnek, és nem nézheti tétlenül, ha az emberiséget veszély fenyegeti.

Asimov rendszerében ugyanakkor a törvény alacsonyabb sorszámot kapott, így az első három törvény fölött állónak tekinthető. A 0. törvény értelmezéskor válik világossá, hogy a robotok az emberiséget hivatottak szolgálni, abban az esetben is, ha ez az egyén érdekeivel ütközik.

A törvények alkalmazására elsősorban nem a polgári robotok esetében szükséges figyelmet fordítani, hiszen nehéz elképzelni, hogy egy háztartási vagy szórakoztató robot képes szándékosan kárt tenni használójában. Készültek ugyan olyan science-fiction filmek, melyek témája a robotok lázadása, az emberek fenyegetése; a jelenlegi robottechnológia, valamint a mesterséges intelligencia azonban nem elég fejlett az ilyen jellegű helyzetek kialakulásához. Ez a fő oka annak, hogy nem jelenik meg a polgári alkalmazásoknál a törvényekkel való szembeütközés. A mesterséges intelligencia fejlesztésének egyik célja, hogy a robotok gondolkodása és viselkedése az emberihez minél közelebb kerüljön.⁷

A robotok működése jelenleg rendkívül szabályozott, mivel a mindennapi használatban lévő eszközök önálló döntéshozatali képességekkel legfeljebb korlátozottan rendelkeznek. Az elmúlt években egyre nagyobb figyelmet élvező

⁶ A robotika három törvénye <http://mek.niif.hu/00000/00056/html/128.htm> (Letöltés ideje: 2018. 02. 27.)

⁷ DZINDZISZ Magdalena: Nem érvényesek ma Asimov-törvényei; https://index.hu/tech/2017/04/29/asimov_robotika_harom_torvenye/ (Letöltés ideje: 2018. 03. 02.)

önvezető autók, illetve autonóm járművek⁸ esetén azonban már más a helyzet, hiszen valós forgalmi szituációban való biztonságos közlekedésnek alapvető feltétele, hogy a „robotpilóta” mérlegelni tudja döntésének lehetséges következményeit. Ehhez ugyanakkor sokszor már kevés az előre meghatározott cselekvési változatok gépies végrehajtása, szükségessé válik a forgalomban való közlekedés során szerzett tapasztalat is, amelyet a gépi tanulási algoritmusok segítségével tud a jármű megszerezni. Asimov törvényei ebben a kontextusban a gyártókra és fejlesztőkre vonatkoznak főként, hiszen ők tervezik az eszközökben végbemenő folyamatokat.

Katonai szempontból az asimovi törvények érdekes aspektust képviselnek és értelmezésük ebben a környezetben egyáltalán nem egyértelmű (vagy akár értelmetlen). Megemlíthetjük azokat a katonai alkalmazású robotokat, melyek a harctéren nyújtott támogatásukkal az emberi élet megővését hivatottak szolgálni, aminek érdekében ugyanakkor szükségessé válhat ellenséges eszközök, illetve katonák ártalmatlanítása. Ez esetenként szükségessé teheti emberi élet kioltását, ami ellentétes az első törvénnyel. Ugyanakkor azt még érdemes lehet megjegyezni, hogy például a harci rendeltetésű drónok gyakorlati alkalmazása során jelenleg a tűz kiváltása még nem autonóm módon, hanem az operátor aktív beavatkozásának hatására történik meg, így ilyen esetben is nehezen értelmezhetőek az asimovi törvények.

Asimov törvényeit, többek között azok értelmezési problémái miatt, más robotkutatók nem feltétlenül tartották hasznos kitételnek, így azon munkálkodtak, hogy megalkossák saját álláspontjaikat tartalmazó szabályokat.

A Silicon Valley Robotics nevű nonprofit cég 2016-ban létrehozta a „Jó Robot Tervezési Tanácsot” (Good Robot Design Council), amely nem sokkal később publikálta a robotika öt törvényét⁹:

- a robotok nem szolgálhatnak fegyverként;
- a robotok tervezésekor figyelembe kell venni a hatályos jogszabályokat, különös tekintettel az adatvédelmi előírásokra;
- a robotok terméknek minősülnek, ezért biztonságosnak és megbízhatónak kell lenniük, a gyártóknak pedig pontos információt kell adniuk a gépek funkcióit illetően;
- a robotok gyári késztermékek; az emberi érzelmek imitálását nem szabad az érzékenyebb fogyasztók kizsákmányolására használni;
- minden esetben nyilvánosságra kell hozni, hogy ki vállalja a felelősséget az adott robotért.

A robotika fenti öt törvénye alapvetően az EPSRC¹⁰ (a brit Mérnöki és Fizikai Tudományok Kutatásáért Felelős Tanács) által 2010 folyamán

⁸ NÉMETH András – Hegedűs Ernő – Wipplhauser András – Simó Réka: A katonai alkalmazású autonóm terepjáró járművek fejlesztésének egyes kérdései I. rész; Haditechnika 2019/4. pp. 11-16. DOI: 10.23713/HT.53.4.02 , 6 p.

⁹ Asimov után szabadon: a robotika legújabb törvényei; <https://m2mzona.hu/gyartas/asimov-utan-szabadon-a-robotika-legujabb-torvenyei> (Letöltés ideje: 2018. 03. 02.)

nyilvánosságra hozott „robotikai elvekből” került adaptálásra, melyeknek alapjául ugyanakkor továbbra is Asimov törvényei szolgáltak.

Katonai szempontból való elemzésükkor már az első törvéynél komoly anomáliával találkozhatunk. Az első törvény, miszerint a robotok nem szolgálhatnak fegyverként, alapvetően ellentétes a jelenleg a technológiai fejlesztési fázisban lévő új harci eszközök tervezett alkalmazási célkitűzéseivel, valamint a korábban megjelent, fegyverként is alkalmazható robotok (pl. UCAV¹¹) felhasználásának egyes módszereivel. A második törvényben található adatvédelmi szabályokra vonatkozó rész sok esetben szintén kritikus lehet katonai, illetve harci alkalmazások esetén, hiszen az információs társadalomban a személyes adatoknak a védelme alapvetően még békeidőszakban, polgári alkalmazások esetén sem biztosítható maradéktalanul minden esetben. A harmadik törvény főként a robot felhasználóinak biztonságát szolgálja, melynek ugyanakkor katonai területen is lehet relevanciája. A robot kezelőjének a biztonságos üzemeltetéshez fontos ismernie annak minden paraméterét és jellemzőit, továbbá tudnia az azok által biztosított lehetőségek kihasználásának pontos kereteit. A negyedik törvény a legkevésbé értelmezhető katonai megközelítésből, hiszen ez a hadszíntéren való használat alapvetően nem alapul érzelmek alkalmazására. Természetesen, a jövőben azért erre a kontextusra is érdemes lesz odafigyelni a robotok intelligenciájának növekedésével. Az ötödik törvény az esetleges hibák következtében való felelősségvállalásra kötelez, mely bármely robot esetében fontos lehet, ugyanakkor ezt a felelősségvállalást egyértelműen befolyásolni fogják a gyakorlatban való alkalmazás körülményei, ami a jövőben szintén komoly kérdéseket vethet majd fel a különböző katonai felhasználások területén.

Véleményem szerint a jelenlegi törvények megfogalmazása nem teszi lehetővé a robotika törvényeinek katonai rendszerekre történő adaptációját, sőt esetenként ellentétes az alkalmazási célkitűzésekkel, így célszerű lehet a jövőben teljesen különválasztani a polgári és katonai célú fejlesztésekre vonatkozó törvényeket, amennyiben katonai területen ilyenek alkalmazására egyáltalán valóban szükség lenne.

1.2 Robotikai alapfogalmak

A robotika, a korábban megfogalmazottak szerint egy komplex, interdiszciplináris terület, amelyben a különböző tudományágak széles spektruma érintett, ezért az egységes értelmezés követelménye szükségessé teszi a legfontosabb alapfogalmak tisztázását előrebocsátva, hogy a szakirodalomban számos megfogalmazással találkozhatunk, ugyanakkor azok tartalma, illetve jelentése meglehetősen közel áll egymáshoz.

¹⁰ Engineering and Physical Sciences Research Council – Mérnöki és Fizikai Tudományok Research Council Kutatásáért Felelős Tanács

¹¹ Unmanned Combat Aerial Vehicle – Pilóta nélküli Harci Repülő Eszköz

A robot definíciója: „A robot elektromechanikai szerkezet, amely előzetes programozás alapján képes különböző feladatok végrehajtására. Lehet közvetlen emberi irányítás alatt, de önállóan is végezheti a munkáját egy számítógép felügyeletére bízva.”¹²

Fontos megjegyezni, hogy a robotok működését főként az információk fogadása, feldolgozása majd az ezekre történő reakció jellemzi. A „robot” szó cseh nyelven munkást jelent, a robotika pedig az a tudomány, mely a robotok működését tanulmányozza, szerkesztésével és alkalmazásával foglalkozik az emberi tevékenység különböző területein.¹³

A következő fontos alapfogalom a robotika témakörében az autonómia. Az autonómia annak a képessége, hogy a robot az aktuális állapotból kiindulva, akár érzékelve környezetének változásait, emberi beavatkozás nélkül feladatokat hajtson végre. Az autonómia dimenziója, vagy autonómia foka annak mértéke, hogy az operátor mennyire kerül bevonásra adott feladatok során a tevékenységek végrehajtásába.⁸

A robotokat három rendszer összehangolt működéseként is definiálhatjuk. A három rendszer magában foglalja a mechanikai, a szenzoros, illetve az irányítórendszert. A mechanikai rendszert magát az akciót megvalósító részrendszerként jellemezhetjük. Ez alapvetően két fő alrendszerből épülhet fel, melyet a helyváltoztató és a manipulációs berendezések csoportjai alkotnak. A helyváltoztató alrendszer magában az adott környezetben való mozgásért felelős, míg a manipulációs berendezések a környezetben fellelhető tárgyakkal való fizikai kapcsolat kialakítását koordinálják, illetve valósítják meg. A szenzoros rendszer, azaz az érzékelésért felelős alrendszer szintén két komponensre bontható, úgymint a belső, illetve külső állapotok megfigyeléséért felelős eszközcsoportok. A belső szenzorrendszer a robot belső állapotváltozásainak érzékelését és monitorozását látja el, melynek során alapvetően a robot mechanikai rendszerének megfelelő állapotban tartása a cél. A külső szenzorrendszerek a működési környezetben bekövetkező különböző változások érzékelését és megfigyelését végzik. Katonai szempontból a szenzorrendszerek kiemelt fontossággal bírnak, hiszen a hadi célú felhasználás során az alkalmazói környezet lényegesen bonyolultabb lehet, mint bármely más célú igénybevétel esetén. Az ilyen eszközök tevékenyége ezért akár több száz szenzorból felépülő komplex hálózat elemeinek összehangolt működésén kell hogy alapuljon. A robotok használata során is természetesen az irányítórendszeré a központi szerep, hiszen ennek tulajdonságai, illetve képességei határozzák meg az autonómia fokát, így a teljes rendszer működését, azaz ezáltal valósulnak meg az irányítás, illetve az önirányítás folyamatai is. Ezt akár tekinthetjük az akciós és az érzékelési komponens közötti kapcsolatot megteremtő

¹² Budapesti Műszaki Egyetem- egyetemi jegyzet: Mechatronika alapjai, 2014.; http://www.mogi.bme.hu/letoltes/MECHATRONIKAI%20&%20IRANYITASTECHNIKAI%20TARGY%20AK/IRANYIT%20ASTECHNIKA/Mechatronika_alapjai_bevezeto.pdf (Letöltés ideje: 2018. 03. 05.)

¹³ A robot fogalma, robotfajták és alkalmazásuk A robot szerkezete és modellezése; <https://muszakiesinformatikaineveles.wordpress.com/7-osztaly/robotika/a-robot-fogalma-robotfajtak-es-alkalmazasuk-a-robot-szerkezete-es-modellezese/> (Letöltés ideje: 2018. 03. 05.)

rendszernek is, amely a másik két rendszer működését figyelembe véve hozza meg döntéseit. A mechanikai és szenzoros rendszer elemeinek kialakításában, megvalósításában nagy szerepet kap az anyagtudomány, és ezen keresztül kapcsolódik be a robotok világába a nanotechnológia, amelynek eredménytermékei jelentősen befolyásolják a robottechnológia fejlődésének irányait. A harmadik rendszerre, melyet inkább kognitív dimenzióban helyezhetünk el, elsősorban a kvantumtechnológia világa gyakorolhat jelentős hatást, ami a számítási kapacitások bővülésén keresztül biztosít teret a mesterséges intelligenciákon alapuló megoldások egyre szélesebb körű alkalmazására.¹⁴

2. A nanotechnológia és robotika kapcsolata

2.1 A nanotechnológia alapjai

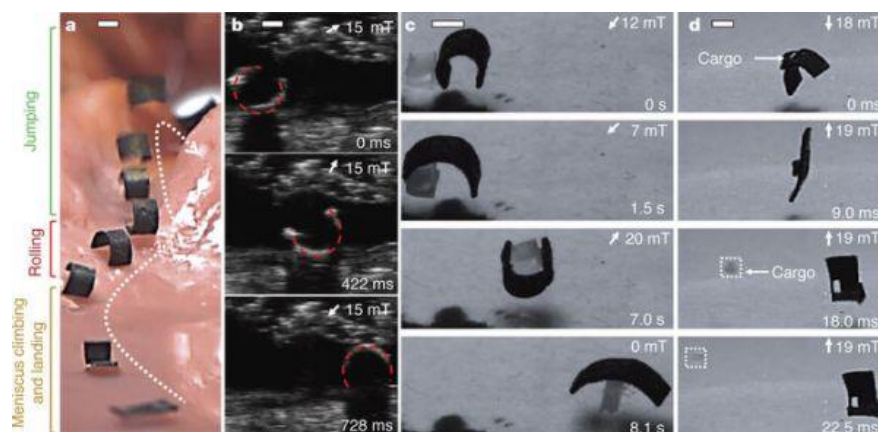
A nanotechnológia új dimenziókat nyitott meg a tudomány számára, hiszen számos olyan újítást, eszközt, alkatrészt vagy akár módszert hoztak létre, mely forradalmasított több tudományterületet. Kiemelendő ezek közül az orvostudomány, ahol nagy számú nanotechnológián alapuló szerkezet, gyógyszer vagy élő sejt került megalkotásra, mely olyan világméretű problémákra keres megoldást, mint a rák gyógyítása, a műtétek invazivitásának csökkentése vagy akár a teljesítőképesség növelése. A másik jelentős terület, amely említést érdemel, az elektronika. Kezdve a legegyszerűbb alkatrészekről (kondenzátorok, ellenállások) a bonyolultabb elektronikai eszközökig (speciális akkumulátorok, tranzistorok, chippek, szenzorok) szerepet kap a nanotechnológia, melynek pozitív hatása a különböző eszközök miniatürizációján keresztül valósul meg. Emellett a robotika területén is jelennek meg nanotechnológián alapuló újítások. Mind a robotika, mind a nanotechnológia olyan modern terület, melynek kutatásában és fejlesztésében a világ számos országa részt vesz. A két, viszonylag fiatal tudományág ötvözéséből pedig olyan eszközök és módszerek jönnek létre, melyek nagymértékű előrelépést jelenthetnek a tudomány világában, majd később a mindennapi élet szintjén is.

2.2 Nanorobotok napjainkban

A XXI. század hatalmas előrelépésnek tekinti a nanotechnológia bekapcsolódását az orvostudományba. A nanotechnológián alapuló új eljárások, eszközök a gyógyítást egy magasabb dimenzióba emelik. Jelenleg is számos kutatás zajlik ezen a területen, melyek közül az egyik legérdekesebb és előremutató irányzat a parányi méretű, testben alkalmazható robotok kifejlesztésére irányul. Egy 2018-ban nyilvánosságra hozott változat egy rizsszem méretű, 4 mm hosszú miniatűr robot volt, mely hernyószerű, de komplex mozgássorozatok végrehajtására képes. A hernyószerű mozgás mellett képes csúszni, ugrani, sőt úszni is. Képes akár nedves környezetből szárazba átjutni, de fordított irányba is képes elvégezni a mozgást. A robot különlegessége, hogy nincsenek végtagjai, melyek a mozgását segítenék, hanem a kutatók által keltett

¹⁴ MAGYAR Attila: Robotika. A robotok története – bevezetés; <http://docplayer.hu/3433247-Robotika-a-robotok-tortenete-bevezetes-magyar-attila-magyar-almos-vein-hu.html> (Letöltés ideje: 2018. 03. 05.)

mágneses mező változtatásával tudják befolyásolni a szerkezetet felépítő részecskék orientációját, ezáltal mozgásra bírva az eszközt. Célja, hogy az képes legyen az emberi testben mozogni és navigálni, ezáltal például elérhetetlennek tűnő helyekre gyógyszereket eljuttatni, feltéve, hogy képessé válik a gyógyszerek fogására, szállítására, majd a megfelelő helyen való elengedésére. Eddig mesterséges gyomorszöveten és csirkeszöveten tesztelték, de a kutatók pozitívan tekintenek a későbbi emberi testben való használat lehetőségeire is.¹⁵

1. kép A miniatűr robot mozgása¹⁶

Az orvostudományban a nanorobotok alkalmazása a rák gyógyításában is helyet kap. A kutatás 2015-ben már eredményesnek bizonyult, hiszen kifejlesztettek olyan robotokat, melyek a kemoterápiában használatos gyógyszereket voltak képesek eljuttatni a megfelelő helyre nagy dózisban. A kutatást és a kísérleteket egereken végezték.¹⁷

2.3 Potenciális kapcsolódási területek

A nanotechnológia és robotika vizsgálatát más szempontok alapján is el lehet végezni, amely eltér a nanorobot koncepciójától. Ennek fő oka, hogy az orvostudományon kívül nem hoztak létre olyan nanoméretű robotot, ami a tudomány bármely más területén hasznosnak bizonyulhatna. A nanotechnológia és a robotika ugyanakkor egyéb módon több területen is kapcsolódhat egymáshoz, melyek a következők lehetnek:

¹⁵ Minimalista robot lesz a jövő sebésze? 2018.; http://jelenbolajovobe.blog.hu/2018/02/02/minimalista_robot_lesz_a_jovo_sebesze (Letöltés ideje: 2018. 03. 12.)

¹⁶ A miniatűr robot kinézete és mozgása; <http://m.blog.hu/je/jelenbolajovobe/image/microbot0.jpg> (Letöltés ideje: 2018. 03. 12.)

¹⁷ FÜLÖP Miklós: Megvan az áttörés: nanobotokkal a rák ellen!; http://gepagy.blog.hu/2015/01/30/megvan_az_attores_nanobotokkal_a_rak_ellen (Letöltés ideje: 2018. 03. 12.)

- az energiatárolás eszközrendszere;
- a mechanikai elemek fejlesztésének kérdése;
- a mozgás könnyítése, dinamikusabbá tétele;
- a használt szenzorok fejlesztése;
- adatfeldolgozás gyorsítása;
- alkatrészek méretének, súlyának, és fogyasztásának csökkentése.

2.3.1 Energiatárolás

Napjainkban világossá vált, hogy szükség van nagy mennyiségű, olcsó, és a korábbiaknál előnyösebb tulajdonságú (pl. tárolókapacitás, élettartam, töltési idő) akkumulátorokra, hiszen az elektronikai eszközök mennyiségi és minőségi mutatóinak növekedése ezt hosszútávon nélkülözhetlenné teszi. Egy robot üzemideje szempontjából kiemelten fontos kérdés az energiatároló képesség növelése. Mivel a robotot vezérlő számítógép, az annak működését támogató elektronikai és szenzorrendszerek, valamint a mozgások kivitelezéséhez szükséges elektromechanikai és pneumatikus rendszerek működéséhez egyaránt villamosenergiára van szükség, melynek biztosítása mobilis eszközök esetén akkumulátorok segítségével történik, kiemelt feladatot jelent a tervezők számára az energetikai rendszer optimalizálása, azaz a kapacitás növekedése, a járulékos veszteségek csökkentése. Erre a problémára a nanotechnológia többféle megoldást is felkínál.

Robotok esetében fontos az energiatárolók (akkumulátorok) méretének és súlyának csökkentése, mellyel a mozgás dinamikája is javítható, hiszen ezáltal csökken a fedélzeten hordozott többletterhelés mértéke, míg a tervezés szabadságfoka növekszik. Lényeges az akkumulátorok kapacitásának növelése is, mivel az egyre komplexebb és több feladatot ellátó rendszerek energiaigénye is növekszik. A nanotechnológián alapuló akkumulátorok mindkét szempont esetében jelentős javulást eredményezhetnek a jelenleg is használatos hagyományos akkumulátorokhoz képest.

Az Amerikai Egyesült Államok több fejlett ország mellett az élen jár a nanotechnológiai kutatásokban és az ezekhez kapcsolódó technikai fejlesztésekben, innovációban, így az akkumulátorfejlesztés sikeres termékei is gyakran fűződnek amerikai kutatók nevéhez. A Marylandi Egyetem kutatóinak sikerült egy olyan akkumulátort kifejleszteni, amely egy bélyegméretű, ultravékony kerámialapból áll. Ez egymilliárd apró, hálózatba kötött lyukat tartalmaz, amelyekben belül megvalósul az elektromos energia tárolása. A rendszer igen rövid idő alatt (kb. 12 perc) feltölthető, miközben ezer töltési ciklust képes elviselni az akkumulátor hatásfokának jelentősebb romlása nélkül. A gyors töltést az teszi lehetővé, hogy méretéből adódóan a töltéseknek nagyon rövid távokat kell megtenniük a rendszerben.¹⁸

A mai korszerű akkumulátorokban a töltéstárolásról lítium ionok gondoskodnak. Ezekben az energiatárolókban az anód hagyományosan grafitból

¹⁸ KATONA Balázs: Pár éven belül jöhetnek a nanoszerkezetű akkuk 2014.; <https://www.akku.info.hu/par-even-belul-johetnek-a-nanoszerkezetu-akkuk/> (Letöltés ideje: 2018. 03. 12.)

készül, amit a nanotechnológián alapuló akkumulátorokban szilícium nanorészecskéket tartalmazó szén kompozittal helyettesítenek. Ez a nanokompozit nem tartozik a költséges anyagok közé, hiszen a technológia, amivel készül, viszonylag egyszerű, így az előállítás költséghatékony. Az így létrehozott anódok fajlagos kapacitása ötszöröse a hagyományos grafit anódnak, ezért azonos méretek mellett nagyobb kapacitást, vagy adott kapacitás esetén jelentős méretcsökkenést lehet elérni.¹⁹

Szintén az Egyesült Államokban, a Stanford Egyetemen egy kutatócsoport egy tisztán lítiumos akkumulátoron dolgozik, melyben az elektroliton túl az anód is lítium ionokból áll. Kezdetben jelentkezett az a probléma, hogy az anyag a töltődés közben jelentős táguláson megy keresztül, amely rongálja az akkumulátor szerkezetét, így csökkenti hatékonyságát és élettartamát. Ezt a nehézséget sikerült a kutatóknak áthidalni és 1-2 éven belül piacra kerülhet az új eszköz. Ezáltal okostelefonjaink egy töltést követően akár háromszor hosszabb ideig is működhetnek, elektromos járműveink hatótávolsága pedig jelentősen megnövelhetővé válik.¹³

2. kép Nanotechnológián alapuló akkumulátor²⁰

A nanotechnológián alapuló akkumulátorok alkalmazásával képesek leszünk többszörözni robotjaink működési idejét, segítségükkel könnyebb, illetve nagyobb kapacitású robotok jöhetnek létre, ami a katonai felhasználások szempontjából kiemelt jelentőséggel bír.

A fenti elveken alapuló energiatárolókon kívül megjelentek különböző speciális megoldások is, amelyek az energiafelhasználás hatékonyságát növelhetik. Ezek közül a „szuperkondenzátor” elnevezésű alkatrészt érdemes kiemelni, ami egy két lemez közé telepített szén nanocső erdőből áll, melyet akár akkumulátorként, akár közönséges elemként is lehet használni. A

¹⁹ HERNÁDI Klára: Nanokompozitok- Nanokompozitok az energiatárolásban; 2012. http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop412A/2011_0025_vegy_5/ch10s11.html (Letöltés ideje: 2018. 03. 13.)

²⁰ Nanotechnológián alapuló akkumulátor; http://androgeek.hu/pictures/tudomany/elindult-a-nanotechnologias-akkumulatorok-gyartasa_1.jpg (Letöltés ideje: 2018. 03. 13.)

szuperkondenzátor működésének alapja, hogy a nanoszerkezetű csövek nagyon gyorsan képesek leadni az energiát, azaz rendkívül rövid idő (pár másodperc/perc) alatt képesek elvégezni azt a munkát, amely egy akkumulátor számára akár több óráig is eltartana. Egyik nagy előnyük, hogy a hagyományos akkumulátorokkal szemben több tízszeres töltési ciklust képesek elviselni károsodás nélkül, ugyanakkor hátrányként említhető meg, hogy hosszú ideig nem képesek energiát tárolni, melynek korlátja jelenleg egy hónap. A robotok esetén ez alkalmazható lenne memóriák biztonsági áramforrásaként, továbbá a jelenlegi polgári felhasználáshoz hasonlóan a robot mozgása közben fellépő fékező energia tárolására és a rendszerbe való visszatáplálására is képes. A szuperkondenzátorok a hibrid, valamint elektronikus hajtású repülőeszközöknél is nagy szolgálatot tehetnek majd a jövőben, melyek közül fontos kiemelni UAV-ket, ahol a szuperkondenzátorok szintén felhasználhatóvá válhatnak.²¹

Emellett három éve kerültek a köztudatba az ún. öngyógyító akkumulátorok, melyek sérülések esetén képesek „meggyógyítani”, regenerálni magukat olyan mértékig, hogy az a működésüket nem befolyásolja érdemben.

2.3.2 Mechanikai elemek fejlesztése

A robotok mechanikai rendszerének fontos pillére a rendszerben alkalmazandó megfelelő minőségű anyagok kiválasztása és felhasználása. A komplex feladatok ellátására irányuló igények egyre tartósabb, szilárdabb, mégis könnyű anyagokat kívánnak. A nanotechnológián alapuló anyagok közül a szén nanocsövek felhasználásában nagy potenciál rejlik. A szén nanocsövek számos pozitív tulajdonsággal rendelkeznek, amelyek közül a robotika szempontjából fontosak lehetnek, hogy rendkívül nagy a szakítószilárdságuk (az acél szakítószilárdságának közel húszszorososa), egyedülállóan rugalmasak. Míg a fémek szinte azonnal törnek, addig a szén nanocsövek nagy szögben hajlíthatók, majd képesek újra felvenni eredeti alakjukat. Sajnos a nanocsövekkel kapcsolatban több hátránnyal is számolni kell, többek között az igen magas beszerzési költségekkel, illetve a korlátozott rendelkezésre állással, ami annak is köszönhető, hogy a jelenlegi technológiával előállításuk nem oldható meg ipari mennyiségben.

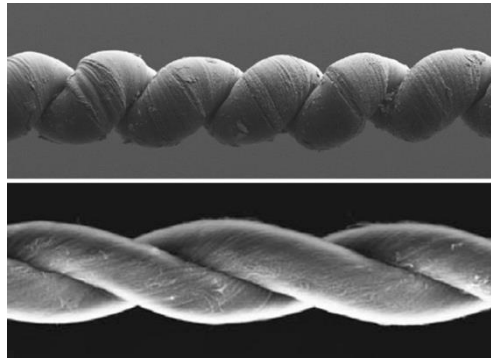
Katonai szempontból érdemes megjegyezni, hogy a mechanikai váz védelme, illetve szilárdítása érdekében alkalmazhatók a hadiiparban testpáncélként felhasznált anyagok is.

2.3.3 Mozgás dinamikája

A mozgást segítő megoldások kutatása szintén fontos irányvonal a robotfejlesztések területén. Ez főként a humanoid típusú robotok mozgásának finomításakor, a nehéz terepen közlekedő, illetve nehéz anyagokat mozgó robotok esetén bizonyulhat fontosnak. Ezekre nyújthat megoldást az emberi izomszövetre nagy mértékben hasonlító műizomszövet, melyet a Columbia

²¹ IRHÁZY Róbert: A szuperkondenzátorok vehetik át a Li-ion akkuk szerepét? <https://pixinfo.com/hirek/2016/11/24/a-szuperkondenzatorok-vehetik-at-a-li-ion-akkuk-szerepet/> (Letöltés ideje: 2018. 03. 14.)

Egyetemen fejlesztettek ki. Az izomszövet olyan izomszálakból áll, melyek összesodort paraffin viasszal töltött szén nanocsöveket tartalmaznak. Az így kapott struktúra 200-szor erősebb az emberi izomnál.²² A viasz hő vagy elektromosság hatására lágyulni kezd, ez pedig összehúzódásra készíti a szén nanocsöveket. A folyamathoz szükséges energiát külső áramforrásból vagy akár a környezet hőjéből lehet fedezni. A mesterséges izmokban rejlő lehetőségek határtalanok, hiszen tetszőleges méretű és szerkezetű izomszövet építhető fel. A mesterséges izmok egyelőre csak magas hőmérsékleten működnek optimálisan, ezért a hőmérséklet csökkentésére irányuló kutatások továbbra is napirenden vannak a működés határainak kiterjesztése érdekében.²³ Ezen kívül a mozgás finomításához kapcsolódnak a megfelelő anyagú és időtálló belső mozgást segítő alkatrészek. A szén nanocsöveket tartalmazó nanoanyagok szintén megoldást kínálhatnak a csukló alkatrészek helyettesítésére, melyek a fentebb említett izomszövetekkel támogatva jelentős mértékben képesek lehetnének a robotok mozgásának finomítására.

3. kép A mesterséges izomszál feszített és elernyed állapot²⁴

2.3.4 Szenzorok

A robotokon elhelyezett szenzorrendszerek segítségével képesek a környezet hatásait, illetve a belső változásokat érzékelni és megfigyelni, ami elengedhetetlen a biztonságos és megbízható működéshez. A szenzorok érzékenységének optimalizálása, valamint méretük csökkentése jelentős hatással bírhat a robotok fejlesztésére. Ezek közül a katonai robotokon alkalmazott szenzoroknak magasabb kritériumoknak kell megfelelni, hiszen gyakran speciális és nagy precizitást igénylő feladatok ellátására használják azokat, esetenként extrém körülmények között, bonyolult környezetben.

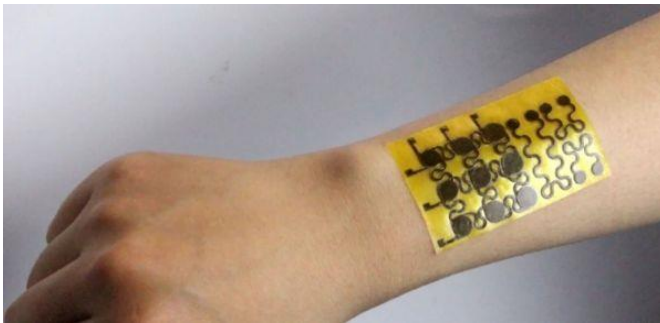
²² Artificial Muscle Stronger Than the Real Thing, <https://www.seeker.com/artificial-muscle-stronger-than-the-real-thing-1766311820.html> (Letöltés ideje: 2018. 03. 14.)

²³ Mesterséges izom szén nanocsövekből, 2012.; https://ipon.hu/hir/mesterseges_izom_szen_nanocsovekbol/23063 (Letöltés ideje: 2018. 03. 14.)

²⁴ A mesterséges izomszál feszített és elernyed állapot, https://ipon.hu/_userfiles/Image/Jools/12nov12-18/sn-muscles.jpg (Letöltés ideje: 2018. 03. 16.)

A környezeti hatások érzékelésében jelenleg három irány van, amely fejlesztésére nagy hangsúlyt fektetnek a kutatók. Ezek a nyomás-, hő- és gázérezékelő szenzorok alkalmazása, melyek természetesen nem csak a robotikában kerülhetnek felhasználásra, gyakran megjelennek az orvostudományban, illetve különböző monitorozási feladatok ellátása során.

A nyomásérezékelés robotok esetén többek között az úgynevezett „e-bőrön” keresztül valósulhat meg. A mesterséges bőr kialakítása az elmúlt évtized egyik fontos megoldásra váró problémája volt, hiszen a robotkarok tapintása nem volt elég fejlett, ezért csak rendkívül bonyolult szabályozási folyamatokkal lehetett elérni a megfelelő fogási képességet. Az „e-bőr” gyakorlatilag egy germániumból és szilíciumból álló nanocsőmátrix, amit poliimid filmre visznek fel, és ezekből nanoméretű tranzistorokat hoznak létre, melyeket végül nyomásérzékelő gumi anyaggal vonnak be. Az így megalkotott mesterséges bőr képes 0 és 15 Pascal közötti nyomást érzékelni. Az „e-bőr” továbbfejlesztése jelenleg is zajlik, hiszen a tudósok szeretnék más szenzorokkal kiegészítve képessé tenni akár radioaktív anyagok érzékelésére, később pedig a robotikán kívül az orvostudomány szolgálatába állítani.²⁵ 2018-ra eljutottak a kutatók odáig, hogy az a mesterséges bőr, melyet ezüst nanorészecskékből és polimerből építettek föl, teljesen öngyógyuló és újrahasznosítható, valamint megközelítőleg úgy érzékeli a nyomást, a hőmérsékletet és a rezgést, mint az emberi bőrszövet. Ez hatalmas előrelépést jelent, hiszen ennek segítségével például egy bébiszitter robot képes érintéssel érzékelni a rábízott gyermek testhőmérsékletét hőmérő nélkül. Az így kifejlesztett bőr nemcsak a robotoknál lehet hasznos, hanem végtagprotézisekre helyezve is jó szolgálatot tehet.²⁶

4. kép Az „e-bőr”²⁷

A következő fontos szenzortípust a hőérezékelő szenzorok csoportjában találhatjuk, melyek mind külső, mind belső hőmérséklet mérésére és szabályozásának vezérléséhez is felhasználhatók. Az ilyen szenzorok a Morpho

²⁵ DAJKÓ Pál: Elkészült a nanotechnológiával kialakított mesterséges bőr, 2010.; https://itcafe.hu/hir/e-skin_e-bor_berkeley_stanford_robot.html (Letöltés ideje: 2018. 03. 16.)

²⁶ TÓTH Balázs: Öngyógyító bőrt kapnak a robotok, 2018.; https://index.hu/tech/2018/02/12/ongyogyito_bortol_lesznek_emberibbek_a_robotok/ (Letöltés ideje: 2018. 03. 16)

²⁷ Az „e-bőr”, <http://cdn.blog.hu/je/jelenbolajovobe/image/ebor.jpg> (Letöltés ideje: 2018. 03. 16.)

lepké szárnyainak fényvisszaverő és hőre színváltoztató tulajdonságain alapuló detektorok, melyek képesek a hőmérsékletet érzékelni és vizuálisan jelezni azt. Az érzékelő számos területen felhasználásra kerülhet, segítségével olyan szenzorok hozhatók létre, melyek képesek harcanyagokat és robbanószerkezetet érzékelni, ami például egy tűzszerész robot esetén nagyon hasznosnak bizonyulhat.²⁸

A harmadik jelentős csoportot a gázérezékelő szenzorok alkotják, melyek főként különböző fenyegetés- és veszélyelőrejelző rendszerekben és eljárásokban alkalmazhatók hatékonyan. A szenzort a külső környezetben hirtelen megjelenő vegyi anyagok érzékelésére és azonosítására használják. Egyik fajtája ezeknek a szén nanocsövek azon tulajdonságát használja fel, hogy azok bizonyos légnemű (gáz halmazállapotú) anyagok hatására (pl. ammónia, nitrogén-dioxid stb.) megváltoztatják vezetőképességüket, amit aztán egyszerűen meg lehet mérni. Ezzel a technológiával nagy érzékenységgű szenzorok is létrehozhatók, melyek képesek akár 20-30 másodperc alatt felismerni a fenyegetettséget. Ezek a szenzorok szintén helyet kaphatnának különböző harci robotok fedélzeti rendszereiben.

2.3.5 Adatfeldolgozás gyorsítása

Az adatfeldolgozás elengedhetetlen elem a robot irányítórendszerének működéséhez szükséges információk előállítása során, amely sebességének növelése a robot „gondolkodását” serkenti. Ennek hatására az eszköz rövidebb idő alatt lehet képes megfelelő döntéseket hozni, akár bonyolultabb környezetben is. Az adatfeldolgozás a robot „agyában”, azaz a vezérlő számítógép megfelelő processzoraiban megy végbe. A számítógépet alkotó különböző alkatrészek, valamint a köztük lévő kommunikáció és az ezen alapuló szabályozási folyamatok fejlesztése jelentős hatással van a robot alapvető képességeire, azaz azok tulajdonságai alapjaiban határozzák meg az általa végzett tevékenység korlátait. A nanotechnológián alapuló eszközök nagy részéről elmondható, hogy kis méretüknek köszönhetően a töltéshordozóknak áramkörön belül rövidebb utat kell bejárniuk, aminek köszönhetően az ilyen eszközök sebessége felgyorsul. Ez igaz a szén nanocső-alapú tranzistorokból felépülő áramkörökre is, amelyek ötször gyorsabban képesek elvégezni ugyanazon műveleteket, mint a szilíciumalapú tranzistorokból álló eszközök, miközben a működésükhöz is kevesebb energiára van szükség. A szén nanocsövek kis mérete lehetővé teszi, hogy az adott jel gyorsabban haladjon végig egy adott jelfeldolgozási láncon, melynek eredményeképp mind az eszközön belüli vezetékes, mind a külvilág felé biztosított vezeték nélküli kommunikáció során bekövetkezhet az adatátvitel fajlagos sebességének növekedése. Ez utóbbi esetben természetesen szükséges az is, hogy a vezérlésre, illetve szükség szerint a szenzorok által szolgáltatott adatok továbbítására megfelelően védett, megbízható, és az adott feladathoz optimalizált áteresztőképességű rádiófrekvenciás csatorna kialakításra képes kommunikációs eszközök kerüljenek integrálásra.²⁹

²⁸ ELEKTRONet Online: Pillangóhatás - képkötő szenzorok nanotechnológiával 2014.; <https://www.elektro-net.hu/konstruktor/5404-pillangohatas-kepalkoto-szenzorok-nanotechnologiaval> (Letöltés ideje: 2018. 03. 16.)

²⁹ NÉMETH András – HORVÁTH Attila – GULYÁS Attila: Ultra wideband data channels for special operations forces, Hadmérnök VIII/1 pp. 154-165., 12 p. (2013)

Az áramköri elemek méretcsökkentésére kiváló példa a 2012-ben megalkotott szén nanocső-alapú tranzisztor, mely 9 nanométeres méretével 100-szor kisebb, mint egy hagyományos szilíciumalapú tranzisztor. Így nem csak az adatfeldolgozás és vezérlés sebessége gyorsítható, hanem a robot áramköreinek mérete és ezáltal fogyasztása is csökkenthető, ami közvetve hozzájárul az eszközök üzemidejének további növekedéséhez.³⁰

A fentiekől függetlenül a szingapúri Nemzeti Egyetemen 2017-re kifejlesztettek az ottani kutatók egy teljesen új konstrukciót. A vezetett adattovábbítás alapja a mai rendszerek túlnyomó részében a fényterjedés, viszont a folyamat során felhasznált fotonok igen nagy részecskék. A fotonok helyett más részecske alkalmazásával csökkenthető lenne az elektronikai eszközök mérete és a megfelelő anyag használatával az adatátvitel sebessége is növelhető lehetne. Erre alkották meg a kutatók az új modellt, melyben fotonok helyett plazmonokat használnak, amelyek szintén képesek fénysebességgel terjedni, ugyanakkor méretüket tekintve sokkal kisebbek. Az egyetlen probléma plazmonokkal kapcsolatban az adathordozásra való affinitásuk hiánya. Ennek a problémának a kiküszöbölésére alkottak Szingapúrban egy újfajta átalakítót, ami képes kihasználni a plazmonok előnyeit (fénysebességgel való terjedés, kis méret), miközben magasabb frekvenciákon már képes az adattovábbításra is.³¹ Ezen eszköz segítségével a chipek még gyorsabbá tehetők, míg energiafelhasználásuk is tovább csökkenthető.

2.3.6 Alkatrészek méretének csökkentése

A korábban említetteknek köszönhetően a nanotechnológia alapjaiban változtatta meg az alkatrészek és ezáltal a különböző eszközök tulajdonságait. A számtalan pozitív jellemző mellett a méretbeli csökkenés jelentősége talán az egyik legfontosabb tényező. A legalapvetőbb és legelemibb áramköri elemek (ellenállások, kondenzátorok stb.) méretének redukálása is jelentős méretbeli csökkenést okozott különböző eszközökben, például chipek, tranzisztorok, memóriák és ezekből szintén kisebb méretű rendszereket lehet építeni. Ez a robotika szempontjából nagy jelentőségű, hiszen gyakran (főként katonai területen) beszélhetünk speciális rendeltetésű robotokról, melyeknél kifejezetten hasznos a méretcsökkentés, sőt akár a roboton belüli alkatrészek méretének, így

Gyula, Miko – Andras, Nemeth: Combined Communication and Radio Navigation System for Small UAVs; In: Jan, Pidanic (szerk.) 23th International Conference Radioelektronika 2013, Pardubice, Csehország: University of Pardubice, (2013) pp. 284-287.

Gyula, MIKO – Andras, NEMETH: SCFDM based communication system for UAV applications, In: IEEE (szerk.) Radioelektronika, 2015 25th International Conference, Pardubice, Csehország: University of Pardubice, (2015) pp. 222-224.

Gyula, MIKO – Andras, NEMETH: Multi-Band Digital Distributed Antenna System, In: 2019 29th International Conference Radioelektronika (RADIOELEKTRONIKA 2019), Pardubice, Csehország : IEEE, (2019) pp. 91-94. 10.1109/RADIOELEK.2019.8733514

³⁰ ASZTALOS Olivér: Az eddigi legkisebb tranzisztort készítették el, <https://www.hwsz.hu/hirek/56273/tranzisztort-1-nanometer-szen-nanocso-molibden-diszulfid.html> (Letöltés ideje: 2018. 03. 19.)

³¹ National University of Singapore: Breakthrough in ultra-fast data processing at nanoscale, 2017.; <https://phys.org/news/2017-10-breakthrough-ultra-fast-nanoscale.html> (Letöltés ideje: 2018. 03. 20.)

tömegének csökkentése, mellyel sokszor együtt jár a hasznos teher növelhetősége is. A kisebb alkatrészek rendszerint kevesebb energiát igényelnek, ezáltal növelhető a robotok alkalmazásának ideje. A méretcsökkentés fő kérdése az, hogy ez meddig mehet el, mi a határa az alkatrészek méretének. Erre a tudomány mai állása szerint igen nehéz lenne válaszolni, hiszen a nanotechnológián alapuló kutatásokban már atomi szinten végzik kísérleteiket a tudósok, amely egy átlagember számára szinte elképzelhetetlennek tűnik.

3. Katonai robotok

A robotok hadszíntéren való alkalmazása több szempontból is indokolt, hiszen ezek segítségével olyan feladatokat is el tudunk végezni, ami egy ember számára kockázatos, vagy lehetetlen lenne. Ilyen lehet például fel nem robbant bomba hatástalanítása, épületek kiürítése, átvizsgálása nukleárisan, biológiailag, vegyileg szennyezett területeken, vagy különböző harci feladatok ellátása fokozott ellenséges tevékenységek közben. Ezeknek az eszközöknek gyakran ismeretlen területeket kell felderíteni és feltérképezni akár szélsőséges körülmények között is. A mai fejlesztések több esetben is képesek már nem csak támogatni, de helyettesíteni is a katonákat, természetesen a megfelelő kontroll mellett.³²

Az új robotok egyre gyakrabban jutnak szerephez a harcmezőn és kerülnek katonai felhasználásra, amely tendencia jellemzően a 2000-es években kezdődött és várhatóan 2050-ig csak fokozódni fog. A haderőben permanensen megjelenő újítások okozták a múltban kezdődő, a jelenben zajló és a jövőben is folytatódó katonai robotforradalmat (MRR³³). A forradalom három hullámra osztható fel, amely átfogja a fentebb említett közel 50 évet. Az *első hullámot* 2000-től 2010-ig szokták azonosítani, amely gyakorlatilag az előkészítő fázisa volt a katonai robotok alkalmazásának. Ebben az időszakban zajlottak a különböző kutatások, fejlesztések, kísérletek, illetve a földi, légi és tengeri harci robotok prototípusainak kifejlesztése. Az időszakra a légi robotok elterjedése jellemző, melyek legfőbb feladata a robotfelderítés és robotharc folytatása. Ekkor történt meg a robothatviselés doktrínáinak, szakharcászatának, illetve szerkezeti kereteinek megteremtése, továbbá az érintett törzsek felkészítése. A *második hullám* a 2010-től 2030-ig tartó időszakot öleli fel, melyet a robotok harci alkalmazásának első fázisaként is szoktak hívni. A 2010-es évet a szervezett robothatviselés kezdeteként aposztrofálja a szakirodalom. A fent jelzett időszak magába foglalja az elmúlt kilenc évben történt, valamint a következő 21 évben végbemenő fejlesztéseket is, így erről az időszakról inkább még jövőbeli távlatként beszélhetünk. A második hullám sajátossága az első generációs harci robotok és robotalakulatok megjelenése a digitális harcmezőn. Ezek komplex és több katonai területet átfogó feladatok ellátására alkalmas egységek, melyek feladatrendszerébe tartozik a robotfelderítés, robotharc, harci támogatás, logisztika, együttműködés a humán és robot alakulatok között levegőben, vízen és a víz alatt, szárazföldön, az űrben és az információs hadszíntéren. A következő típusú roboteszközök jelentek,

³² DR. KOLLÁR Csaba: Katona-robot interakció, 2017.; <https://www.slideshare.net/drkollarcsaba/drkollarcsaba-katonarobotinterakcio> (Letöltés ideje: 2018. 03. 20.)

³³ Military Robot Revolution - Katonai robot forradalom

illetve jelennek meg majd a fejlődési időszak folyamán, nem utolsó sorban a felfokozott gazdasági érdeklődés következtében.³⁴

- pilóta nélküli repülőgépek családja:
 - felderítő,
 - harci csapásmérő,
 - légi szállító,
 - légi utántöltő,
 - híradó átjátszó eszköz szerepét betöltő,
 - speciális feladatú pilótanélküli repülő eszközök;
- vezető nélküli földi robotjárművek családja, melyeken belül megkülönböztetnek:
 - felderítő,
 - harci,
 - logisztikai földi robotokat;
- vezető nélküli vízi robotjárművek családja, melyek lehetnek:
 - támadó,
 - rakétaindító, robotrepülőgép-hordozó,
 - raktárbázis,
 - ellátó vízfelszíni robotok.

Fontos következmény a harci állomány összetételének változása, melynek során a harci robotok, a harci támogatási feladatokat ellátó elektronikai hadviselési és más feladatú harctámogató robotok, valamint a logisztikai ellátó és egészségügyi robotok megjelenésének köszönhetően jelentős átrendeződéssel kell számolni ebben az időszakban.

A *harmadik* hullám a távoli jövőben játszódik le a kutatások alapján 2030 és 2050 között. A második hullám folytatásaként a robotok harci alkalmazásának második fázisa nevet viseli ez a húsz év. Ekkor jelennek meg a hálózatos harcvezetési környezetben a második generációs harci robotok és robotalkulatók és így kialakul ki a hibrid haderő. Feladataik és fegyverrendszereik tovább bővülnek fedélzeti lézer és mikrohullámú fegyverekkel. A műveleteket itt már a robotok önállóan végeztetik, és megjelennek a kísérleti stádiumban lévő mikro- és nanorobotok.³⁵

A katonai robotforradalom élén jelenleg az Amerikai Egyesült Államok jár, napjainkban az első generációs kísérleti földi felderítő, harci és logisztikai robotok fejlesztését végzik. Az Egyesült Államok távlati fejlesztési céljai között szerepel, hogy 2020-as évek eljére a légi eszközök 1/3-a pilóta nélküli repülőeszköz legyen, a szárazföldi robotok esetén ez az arányszám 1/5. Napjainkban egyre több fejlett ország fejleszt, illetve szerez be robotokat, vagy tervezi ilyen eszközök beszerzését, ugyanakkor ezek a törekvések egyelőre főként a légi, felderítő, aknakutató és rejtett robbanóanyagok felderítésére alkalmas rendszerekre irányulnak.³⁶

³⁴ DR. VÁRHEGYI István nyá. ezredes – DR. VASS Sándor alezredes: Haditechnikai eszközök fejlesztési trendjei a 2010-2030-as időszakra http://hadmernok.hu/kulonszamok/robothadviseles7/varhegyi_rw7.pdf (Letöltés ideje: 2018. 03. 20.)

³⁵ Uo.

³⁶ Uo.

Összegzés

A tanulmányban foglaltak alapján levonható az a következtetés, hogy a robotika fejlődésének mértéke és üteme többek között egyre nagyobb mértékben függ a nanotechnológiai kutatások eredményeitől. Ez a viszonylag fiatalnak tekinthető terület számos, ma még megoldatlan problémára kínálhat a gyakorlatban is hatékonyan alkalmazható megoldást a jövőben. Ezen potenciális megoldások természetesen a katonai robotok területén is felhasználhatók, ahol gyakran van szükség speciális tulajdonságokkal és képességekkel rendelkező eszközökre.

Megállapítható továbbá, hogy ha a jelenlegi tendenciák nem változnak, a gyors fejlődésnek köszönhetően arra is sor kerülhet, hogy a korábbi becsléseknél akár lényegesen korábban is találkozhatunk tömegesen robottechnikai eszközökkel akár mindennapi életünk során, akár a hadszíntereken. Érdeemes azonban megjegyezni azt is, hogy ez nem csupán technológiai, hanem gazdasági kérdés is, hiszen a tömeges alkalmazás feltétele a megfelelő mértékű anyagi erőforrások rendelkezésre állása, valamint az eszközök fajlagos előállítási és üzemeltetési költségeinek csökkenése. A nanotechnológiának köszönhetően mindenesetre rendelkezésre állnak már ma is olyan megoldások, melyek segítségével az egyes eszközök bizonyos tulajdonságai már-már jelentősen javíthatók akár kisebb befektetéssel is. Sajnos a robotok széleskörű elterjedése főként a megfelelő gazdasági potenciállal rendelkező országokban jellemző, mint például az Amerikai Egyesült Államok, Oroszország, Kína, vagy Japán. Ezekben az országokban számos kutatás-fejlesztési projekt zajlik párhuzamosan, amelyek kivétel nélkül építenek a nanotechnológia új eredményeire is. Ugyanakkor valódi forradalomról csak akkor és ott fogunk tudni beszélni, ha és ahol a szükséges gazdasági potenciál, fejlesztési kapacitások és szakembergárda azonos cél elérése érdekében tevékenykedik egy tudástranszferen alapuló technokrata társadalomban.

Felhasznált irodalom:

- A robotika három törvénye <http://mek.niif.hu/00000/00056/html/128.htm> (Letöltés ideje: 2018. 02. 27.)
- A robot fogalma, robotfajták és alkalmazásuk A robot szerkezete és modellezése <https://muszakiesinformatikaineveles.wordpress.com/7-osztaly/robotika/a-robot-fogalma-robotfajtak-es-alkalmazasuk-a-robot-szerkezete-es-modellezese/> (Letöltés ideje: 2018. 03. 05.)
- Artificial Muscle Stronger Than the Real Thing, <https://www.seeker.com/artificial-muscle-stronger-than-the-real-thing-1766311820.html> (Letöltés ideje: 2018. 03. 14.)
- Asimov után szabadon: a robotika legújabb törvényei, 2016. <https://m2mzona.hu/gyartas/asimov-utan-szabadon-a-robotika-legujabb-torvenyei> (Letöltés ideje: 2018. 03. 02.)

- Az öt legjobb katonai robot, 2012. <http://biztonsagpiac.hu/az-ot-legjobb-katonai-robot> (Letöltés ideje: 2018. 03. 22.)
- BARABÁS T. János: Az öt legjobb katonai robot, 2012. <https://www.army-technology.com/projects/talon-tracked-military-robot/> (Letöltés ideje: 2018. 03. 23.)
- Budapesti Műszaki Egyetem- egyetemi jegyzet: Mechatronika alapjai, 2014 [http://www.mogi.bme.hu/letoltes/MECHATRONIKAI%20&%20IRANYÍTÁSTECHNIKAI%20TÁRGY AK/IRANYITASTECHNIKA/Mechatronika_alapjai_bevezeto.pdf](http://www.mogi.bme.hu/letoltes/MECHATRONIKAI%20&%20IRANYÍTÁSTECHNIKAI%20TÁRGY%20AK/IRANYITASTECHNIKA/Mechatronika_alapjai_bevezeto.pdf) (Letöltés ideje: 2018. 03. 05.)
- DAJKÓ Pál: Elkészült a nanotechnológiával kialakított mesterséges bőr, 2010. https://itcafe.hu/hir/e-skin_e-bor_berkeley_stanford_robot.html (Letöltés ideje: 2018. 03.16.)
- DR. GÁCSEK Zoltán: ROBOTOK A KATONÁK SZOLGÁLATÁBAN http://archiv.uni-nke.hu/downloads/bsz/bszemle2008/4/01_Gacser_Zoltan.pdf (Letöltés ideje: 2018. 03. 22.)
- DR. KOLLÁR Csaba: Katona-robot interakció, 2017. <https://www.slideshare.net/drkollarcsaba/drkollarcsaba-katonarobotinterakcio> (Letöltés ideje: 2018. 03. 20.)
- DR. VÁRHEGYI István nyá. ezredes – DR. VASS Sándor alezredes: Haditechnikai eszközök fejlesztési trendjei a 2010-2030-as időszakra; http://hadmernok.hu/kulonszamok/robothadviseles7/varhegyi_rw7.pdf (Letöltés ideje: 2018. 03. 20.)
- DZINDZISZ Magdalena: Nem érvényesek ma Asimov-törvényei https://index.hu/tech/2017/04/29/asimov_robotika_harom_torvenye/ (Letöltés ideje: 2018. 03. 02.)
- ELEKTRONet Online: Pillangóhatás - képkalkoló szenzorok nanotechnológiával 2014. <https://www.elektro-net.hu/konstruktor/5404-pillangohatas-kepalkolo-szenzorok-nanotechnologiaival> (Letöltés ideje: 2018. 03. 16.)
- FÜLÖP Miklós: Megvan az áttörés: nanobotokkal a rák ellen! 2015. http://gepagy.blog.hu/2015/01/30/megvan_az_attores_nanobotokkal_a_rak_ellen Letöltés ideje: 2018.03.12.
- Gyula, MIKO – Andras, NEMETH: Combined Communication and Radio Navigation System for Small UAVs, In: Jan, PIDANIC (szerk.) 23th International Conference Radioelektronika 2013, Pardubice, Csehország: University of Pardubice, (2013) pp. 284-287.
- Gyula, MIKO – Andras, NEMETH: SCFDM based communication system for UAV applications, In: IEEE (szerk.) Radioelektronika, 2015 25th International Conference, Pardubice, Csehország: University of Pardubice, (2015) pp. 222-224.

- Gyula, MIKO – Andras, NEMETH: Multi-Band Digital Distributed Antenna System, In: 2019 29th International Conference Radioelektronika (RADIOELEKTRONIKA 2019), Pardubice, Csehország : IEEE, (2019) pp. 91-94. DOI: 10.1109/RADIOELEK.2019.8733514
- HERNÁDI Klára: Nanokompozitok- Nanokompozitok az energiatárolásban, 2012.
http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop412A/2011_0025_vegy_5/ch10s11.html (Letöltés ideje: 2017. 03. 13.)
- IRHÁZY Róbert: A szuperkondenzátorok vehetik át a Li-ion akkuk szerepét? <https://pixinfo.com/hirek/2016/11/24/a-szuperkondenzatorok-vehetik-at-a-li-ion-akkuk-szerepet/> (Letöltés ideje: 2018. 03. 14.)
- KATONA Balázs: Pár éven belül jöhetnek a nanoszerkezetű akkuk 2014.
<https://www.aku.info.hu/par-even-belul-johetnek-a-nanoszerkezetu-akkuk/> (Letöltés ideje: 2018. 03. 12.)
- KULCSÁR Béla: Robottechnika I. (BME- egyetemi tananyag) 2012.
http://oszkdk.oszk.hu/storage/00/00/60/46/dd/1/Kulcsar_Robottechnika_1.pdf (Letöltés ideje: 2018. 02. 21.)
- MAGYAR Attila: Robotika. A robotok története – bevezetés,
<http://docplayer.hu/3433247-Robotika-a-robotok-tortenete-bevezetes-magyar-attila-amagyar-almos-vein-hu.html> (Letöltés ideje: 2018. 03. 05.)
- Mesterséges izom szén nanocsövekből, 2012.
https://ipon.hu/hir/mesterseges_izom_szen_nanocsovekbol/23063 (Letöltés ideje: 2018. 03. 14.)
- Minimalista robot lesz a jövő sebésze? 2018.
http://jelenbolajovobe.blog.hu/2018/02/02/minimalista_robot_lesz_a_jovo_sebesze (Letöltés ideje: 2018. 03. 12.)
- National University of Singapoure: Breakthrough in ultra-fast data processing at nanoscale, 2017. <https://phys.org/news/2017-10-breakthrough-ultra-fast-nanoscale.html> (Letöltés ideje: 2018. 03. 20.)
- NÉMETH András: Technical Dimensions of the Development of Unmanned Aerial Systems and Their Impact on Public Service Uses, AARMS 2018/3. pp. 149-163. Paper: 10, 15 p. (2018) https://folyoiratok.uni-nke.hu/document/nkeszolgaltato-uni-nke-hu/10_Nemeth_AARMS_2018_03%20online.pdf (Letöltés ideje: 2019. 02. 13.)
- NÉMETH András: UAV-k alkalmazása a közfeladatok ellátása során I. Hadmérnök 2018/2. pp. 37-60., 24 p. (2018)
http://www.hadmernok.hu/182_04_nemeth.pdf (Letöltés ideje: 2019. 02. 13.)
- NÉMETH András: UAV-k alkalmazása a közfeladatok ellátása során II. Hadmérnök 2018/3. pp. 68-86., 19 p. (2018)
http://www.hadmernok.hu/183_06_nemeth.pdf (Letöltés ideje: 2019. 02. 13.)

- NÉMETH András, Hegedűs Ernő, Wippelhauser András, Simó Réka: A katonai alkalmazású autonóm terepjáró járművek fejlesztésének egyes kérdései I. rész, Haditechnika 2019/4. pp. 11-16. DOI: 10.23713/HT.53.4.02, 6 p. (2019)
- NÉMETH András, Horváth Attila, Gulyás Attila: Ultra wideband data channels for special operations forces, Hadmérnök VIII/1 pp. 154-165., 12 p. (2013)
- PAPP Gergely: Felderítő robotok (Szakdolgozat, DE-TTK) 2009
<https://core.ac.uk/download/pdf/39526059.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 02. 22.)
- TÓTH Balázs: Öngyógyító bőrt kapnak a robotok, 2018.
https://index.hu/tech/2018/02/12/ongyogyito_bortol_lesznek_emberibbek_a_robotok/ (Letöltés ideje: 2019. 02. 16.)

DR. TÓTH JUDIT

TERRORIZMUS AZ EGÉSZSÉGÜGY SZEMPONTJÁBÓL, A BEVETÉSI CSOPORTOK EGYÜTTMŰKÖDÉSE A KÖVETKEZMÉNYEK KEZELÉSÉBEN

Terrorizmus, a terrorista támadások általános jellemzői

A terrorizmus definíciójának keresésekor számos különböző meghatározással találkozhatunk. A fogalmak közös jellemzői a politikai, vallási, ideológiai indíttatás, az erőszak alkalmazása, a félelem kiváltásának szándéka, valamint a kormányzat és a társadalom megrendítésének célja.¹

2011 áprilisában a NATO-Oroszország Tanács kidolgozta a Terrorizmus Elleni Akció tervet, melyben mindamelllett, hogy kategorikusan elutasítják a terrorizmus minden megjelenési formáját, a terrorizmus elleni globális küzdelemben 3 fő kritikus területet jelöltek meg: a megelőzést, a terrorista tevékenységek elleni harcot, valamint a terrorista támadások következményeinek kezelését.²

A haladó világ politikusai felismerték a 2001. szeptember 11-e után egyre nagyobb számú, egyre több áldozatot követelő terrorista támadások fokozódó veszélyét és egyetértettek abban, hogy csak határozott, gyors, összehangolt fellépéssel lehet eredményesen küzdeni ellene, azonban az eddig alkalmazott eszközök nem tudták megakadályozni az újabb és újabb merényleteket.³

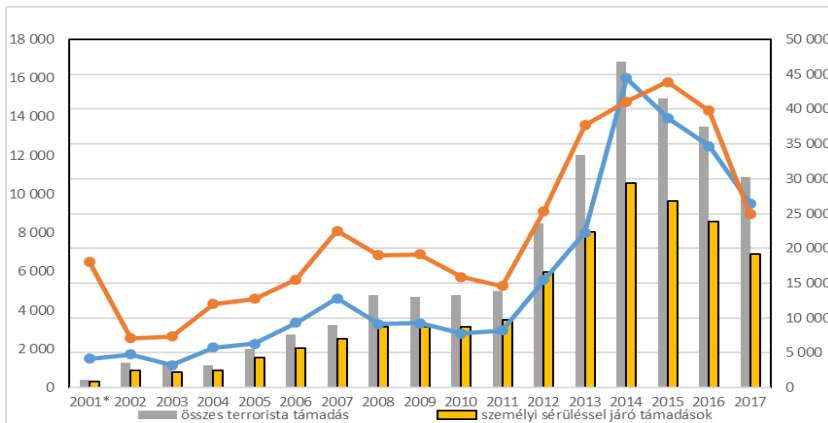
2001. szeptember 11-től 2017-ig több mint 135.000 terrortámadás történt, melyek közül közel 100.000 járt személyi sérüléssel. A halálos áldozatok száma meghaladta a 260.000-et, a sérültek száma pedig közel 380.000 főre tehető.⁴

¹ RESPERGER István: A biztonsági környezet, az aszimmetrikus hadviselés és a terrorizmus jellemzői, In: Hadtudományi Szemle 2016. IX. évfolyam 3. szám, p. 142.

² NRC Action Plan on Terrorism Executive Summary 15 April 2011, https://www.nato.int/nrc-website/media/62581/2011.04.15_nrc_action_plan_on_terrorism.pdf (Letöltés ideje: 2019. 05. 14.)

³ RESPERGER István: Az aszimmetrikus hadviselés és a terrorizmus jellemzői; Hadtudomány 2010/4. p. 69.

⁴ GTD – Global Terrorism Database <https://www.start.umd.edu/gtd/> (Letöltés ideje: 2019. 05. 16.)

1. ábra: 2001. szeptember 11-től 2017-ig bekövetkezett terrorista támadások⁵

A terrorista cselekmények publikus adatbázisai közül a Marylandi Egyetem adatbázisa (Global Terrorism Database) a legteljesebb, 1970 és 2017 között megtörtént terrortámadásokat foglalja magába. Az adatok pontos elemzése azonban rendkívül nehéz, mivel az adatgyűjtés módszertana az eltelt évek alatt többször is változott.⁶ Az elemzést tovább nehezíti, hogy számos támadás esetén az áldozatok (halottak, sérültek, sok esetben mindkettő) száma sem ismert. Összességében azonban elmondható, hogy a támadások száma nőtt és ezzel párhuzamosan az áldozatok száma is növekedett.

Nem konvencionális fegyverek – CBRN

A terrorizmus gyakorlatilag válogatás nélküli erőszak alkalmazása polgári személyek ellen⁷, ahol az ellenség nem tart be egyetlen nemzetközi szerződést sem.⁸ Ennek megfelelően a terroristák fegyvertárában a hagyományos eszközök mellett megjelentek a kémiai, biológiai, radiológiai és nukleáris (CBRN) fegyverek is.

Kémiai fegyverek

Jól ismert tény, hogy a terroristák komoly érdeklődést mutatnak a kémiai fegyverek iránt és már sikerrel is alkalmazták azokat. 1995-ben az Aum Shinrikyo szekta követői egy idegmérget (sarin) engedtek szabadon a tokiói metrórendszerben. A támadás során 13-an meghaltak és több ezren sérültek meg. 2002-ben a moszkvai Dubrovka színházban csecsen terroristák 850 túszt ejtettek. A túsok kiszabadítása során az orosz kommandósok Kolokol-1 nevű, feltehetően opioid alapú altatógázt használtak, azonban vélhetően a gáz koncentrációja nem volt megfelelő, így a túsmentő akció során 42 terrorista és 129 tús életét vesztette. Itt ugyan nem a

⁵ Uo.

⁶ History of GTD, <https://www.start.umd.edu/gtd/about/History.aspx> (Letöltés ideje: 2019. 05. 16.)

⁷ DOBOS Gábor: Győzhetnek-e a terroristák; Nemzet és Biztonság 2009. október, p. 48.

⁸ RESPERGER István: A biztonsági környezet, az aszimmetrikus hadviselés és a terrorizmus jellemzői, Hadtudományi Szemle, 2016. IX. évfolyam 3. szám, p. 162.

terroristák alkalmaztak kémiai ágenszt, mégis a terrortámadás következménye volt az áldozatok toxikus károsodása. 2007-ben Bagdadban hagyományos robbanószerrel robbantottak fel egy klórt szállító tartálykocsit. A robbanást követően klórgáz-felhő jött létre, mely a detonációban közvetlenül meghalt 5 emberen felül további 148 ember halálát okozta. A klór-gáz felhő hatékony nem-konvencionális fegyvernek minősült, hasonló módszert még több alkalommal is alkalmaztak Irakban a civil lakosság ellen.⁹

Biológiai fegyverek

Biológiai fegyvereket már az ókorban használtak. Korai módszer volt a kutak beszennyezése állati ürülékkel és tetemekkel. Hannibál kr.e. 184-ben alkalmazott biológiai fegyvert Eumenés elleni tengeri ütközet során. Cserépedényekbe mérges kígyókat gyűjtetett, majd az edényeket átdobta az ellenfél hajóira. Az ezt követő pánikot és káoszt használta ki a győzelem kivívására. A terrorista támadások kezdeti példája volt, amikor pestisben elhunytak tetemeit 1346-ban a Krim-félszigeten található Kaffa erődbe az ostromlók katapultjaikkal lőtték be. A lakosság hajókon próbált elmenekülni a városból, azonban a hajókon patkányok és bolhák is „utaztak”, így a kórokozó a terjesztőivel együtt jutott Konstantinápolyba, majd Európa belsejébe, a legnagyobb európai pestisjárványt okozva. A XX. században a bioterrorista támadások száma határozott emelkedést mutatott. 1984-ben Rajneesh követői *Salmonella typhimurium*-mal fertőztek meg egy 10 étteremből álló salátabár-hálózatot, mellyel 751 ember megbetegedését okozták. A 2001-es anthrax-levél támadásoknak 5 halálos áldozata volt, 22-en fertőződtek meg és megközelítőleg 10.000 embert kellett profilaxisban részesíteni.¹⁰

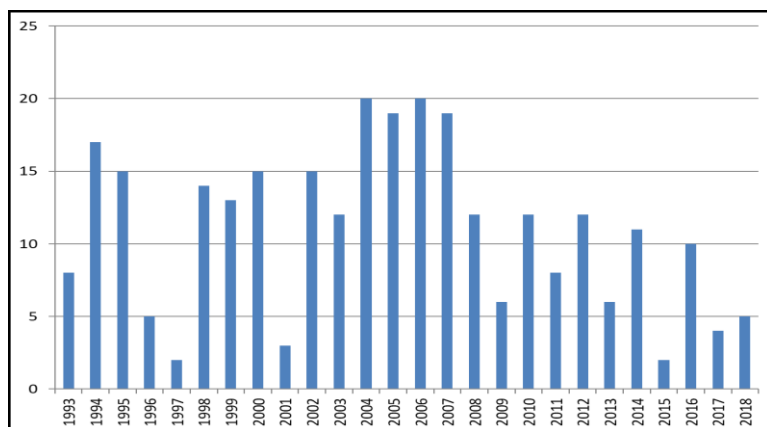
Nukleáris fegyverek

A terrorista módszerek radikalizálódásával egyre fokozottabb veszélyt jelenthet a nukleáris és radiológiai terrorizmus is. A közelmúltban 6 olyan támadást írtak le, melynek célja közvetlenül egy nukleáris erőmű volt. Ezek az események Franciaországban, Dél-Afrikában, Svédországban, a Fülöp-szigeteken és Spanyolországban történtek, azonban ezek mind épülő reaktorok voltak, így még nem működtek. Az elmúlt 50 év során számos olyan eseményt regisztráltak, melynek atomerőmű, illetve kapcsolódó létesítmény volt a célpontja.¹¹ Szerencsére, ezek a támadások nem jártak sikerrel.

⁹ Textbooks of Military Medicine, 2008. Office of The Surgeon General Department of The Army; United States of America and US Army Medical Department Center and School Fort Sam Houston, Texas – Medical Aspects of Chemical Warfare Chap 1-2., pp. 1-76.

¹⁰ Textbooks of Military Medicine, 2008. Office of The Surgeon General Department of The Army; United States of America and US Army Medical Department Center and School Fort Sam Houston, Texas – Medical Aspects of Biological Warfare, Chap 1., pp. 2-14.

¹¹ HANKA László – VINCZE Árpád – SOLYMOSI József: A nukleáris terrorizmus mint potenciális fenyegetettség napjainkban; Hadmérnök, II. évfolyam 4. szám, 2007. december, pp. 4-24.

2. ábra: Radioaktív anyagok illegális kereskedelmére vagy ártó célú felhasználására irányuló cselekmények 1993-2018¹²

1993-tól 2018-ig 49 államban összesen 283 radioaktív anyagok illegális kereskedelmére, vagy ártó célú felhasználására irányuló jogtalan cselekmény történt. Ezek közül 12 esetben magasan dúsított urán, 2 esetben plutónium és 4 esetben plutónium-berillium neutron forrás megszerzése volt a cél. Többségükben grammnyi mennyiségek kerültek elkobzásra, csupán néhány esetben fordult elő több kilogrammnyi, potenciálisan nukleáris fegyvernek felhasználható mennyiséggel való visszaélés.¹³

Radiológiai fegyverek

Míg annak az esélye, hogy egy terrorszervezet képes lenne nukleáris fegyvert gyártani rendkívül csekély, és a nukleáris létesítmények elleni sikeres terrortámadások valószínűsége is kicsi, addig a radioaktív izotópok egyszerűbb felhasználási formája már általánosan elérhető lehet.

A „piszkos bomba” az egyik típusa a radiológiai diszperziós eszközöknek, mely radioaktív anyag és hagyományos robbanószer – mint például a dinamit – kombinációjából tevődik össze. Nem azonos a nukleáris fegyverrel vagy a nukleáris bombával. A nukleáris bomba robbanó ereje milliószor nagyobb a „piszkos bombáénál” és a robbanás során kialakuló radioaktív felhő több száz négyzetkilométeres területre is kiterjedhet. A „piszkos bomba” robbanásakor keletkező sugárzás csak néhány háztömbnyi területet érint és legtöbb esetben nem szabadul fel akkora sugárzás, hogy azonnali halált, vagy súlyos, életveszélyes

¹² Forrás: Nemzetközi Atomenergia Ügynökség Illegális Kereskedelemre vonatkozó Adatbázisa – IAEA Incident and Trafficking Database (ITDB), <https://www.iaea.org/resources/databases/itdb> (Letöltés ideje: 2019.05.17.)

¹³ ITDB Incidents of nuclear and other radioactive material out of regulatory control. 2019 Fact Sheet, <https://www.iaea.org/sites/default/files/19/04/itdb-factsheet-2019.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 05. 17.)

megbetegedést okozzon. Azonban tökéletesen alkalmas tömeges hisztéria és pánik keltésére, ezáltal a fennálló társadalmi rend bomlasztására.¹⁴ Egy alfa-sugárzó „piszkos bomba” kevés mennyiségű robbanóanyaggal történő felrobbantása is már jelentős erőforrást igénylő azonnali beavatkozást tesz szükségessé.

3. ábra: Americium bomba azonnali hatása New York-ban (elméleti kísérleti modell)¹⁵

- Belső gyűrű:* azonnali orvosi felügyelet szükséges
- Középső gyűrű:* sugárveszélyes munkahelyen dolgozók éves sugárterhelését kapják
- Külső gyűrű:* a radioaktív felhő terjedése előtt azonnali kitelepítés szükséges

A modellből is látható, hogy a 10.431 fő/km² népsűrűségű New York¹⁶ esetén egy kisebb támadás is mennyire meg tudja bénítani egy város életét, ezáltal is fokozva a káoszt és a pánikot.

Mindezek alapján a NATO prágai csúcsertekezletén (2002) bevezetett egy új meghatározást, mely szerint a radiológiai fegyvereket is a tömegpusztító fegyverek közé sorolja.

2006 őszén Alexander Litvinyenko ellen elkövetett merénylet volt az első, bizonyítottan alfa-sugárzóval (Po-210) elkövetett emberölés.¹⁷ Ez a merénylet is bizonyítja, hogy valós, nagy biztonsági kockázatot jelent a radiológiai fegyverek terrortámadások során történő alkalmazása.

¹⁴ Backgrounder on Dirty Bombs; United States Nuclear Regulatory Commission <https://www.nrc.gov/reading-rm/doc-collections/fact-sheets/fs-dirty-bombs.html> (Letöltés ideje: 2019. 05. 17.)

¹⁵ KELLY, Henry: Dirty Bombs: Response to aThreat; Journal of the Federation American Scientists Volume 55. Number 2. 2002. March/April

¹⁶ New York, Wikipedia https://hu.wikipedia.org/wiki/New_York (Letöltés ideje: 2019. 05. 17.)

¹⁷ MOLNÁR Kolos, SOLYOSI József: Alfa-sugárzó anyagok alkalmazása a radiológia terrorizmusban; Hadmérnök III. évfolyam 1. szám, 2008. március, pp. 51-58.

Következmények felszámolása – „multi-agency” szemlélet

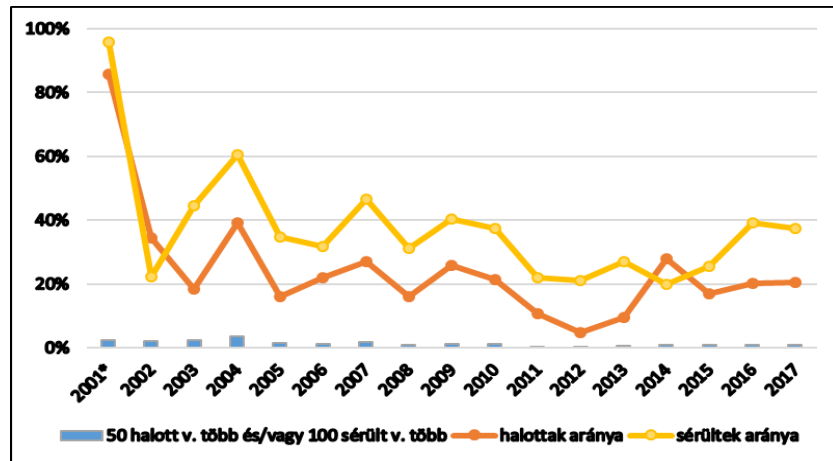
Ahogy a Terrorizmus Elleni Akciótervben is meghatározásra került, a megelőzés és a terrorizmus elleni harc mellett a következmények felszámolása is a terrorizmus elleni küzdelem fontos része.

NATO/Nyugati módszerek és értékek	Terrorista módszerek és célok
korlátozott célú csapás	teljeskörű pusztítás
polgári lakosság megkímélése, meggyőzése, emberek védelme	polgári lakosság megsemmisítése, elrettentése
nők, gyermekek védelme	emberek elpusztítása
áldozatok számának mérséklése	áldozatok számát növelni
működőképes infrastruktúra	infrastruktúra rombolása (kölekedés/víz/energia/gazdaság/kereskedelem/idegenforgalom)
működőképes állam, hivatalok	teljes működőképtelenség gazdasági/politikai/kereskedelmi/idegenforgalmi
elsődleges "kemény" célok (harckocsik/lövegek/rakéták/repülőek)	"puha célok" polgári lakosság
harcolók (combatant) ellenállásra képtelenné tétele	nem harcolók (non combatant) megsemmisítése

4. ábra: Módszerek és értékek, célok összehasonlítása¹⁸

A terrorista módszerek és célok egyértelműen azt mutatják, hogy míg a megelőzés és a terrorizmus elleni harc elsősorban katonai és rendvédelmi feladat, addig a következmények felszámolása jelentős civil erőforrást igényel. Ahogy az 5. ábrán is lehetett látni, a terrorcselekmények számának növekedése mellett a sérültek száma is emelkedést mutat.

¹⁸ Forrás: RESPERGER István: Az aszimmetrikus hadviselés és a terrorizmus jellemzői; Hadtudomány 2010/4. p. 73.

5. ábra: 2001. szeptember 11-től 2017-ig bekövetkezett 50 vagy több halálos áldozattal és/vagy 100 vagy több sérülttel járó terrorcselekmények elemzése¹⁹

Míg az 50 vagy több halálos áldozattal és/vagy 100 vagy több sérülttel járó terrorcselekmények az összes sérüléssel járó támadások kevesebb mint 5%-át teszik ki, ezekben az esetekben a halottak aránya a terrortámadásban összesen meghaltak 20%-a, a sérültek aránya pedig az összes sérült 30%-a körül mozog. A támadások helyszíneiről, típusáról, az elkövetőkről, ha nehezen is, de lehet értékelhető adatokat találni, a sérülésekről, azok típusáról, súlyossági fokáról azonban nincs nemzetközi adatbázis.

Mivel a terrorcselekmények félelemkeltésre, ezáltal az áldozatok számának növelésére, a működő rendszer megbénítására irányulnak, az általuk okozott következmények felszámolása még az ágazatspecifikus részfeladatok ellátásában is a megszokottól eltérő szoros együttműködést igényel.

Nincs az a gazdaságilag fejlett ország, amely megengedheti magának, hogy mindennapi működését egy esetleges tömeges terrorcselekmény elhárítására tervezett erőforrással biztosítsa sem a helyszíni ellátó szervezetek (rendőrség, tűzoltóság, mentők, egyéb kutató-mentő csapatok), sem pedig az egészségügyi ellátás oldaláról.

A 2001. szeptember 11-i merénylet is bebizonyította, hogy a nagy áldozatszámra irányuló merényletek gyakorlatilag tripla csapást jelentenek. Az elsődleges áldozatok a közvetlen támadásnak kitett személyek a helyszínen. A másodlagos áldozatok az ellátási kapacitás és az ellátó egységek közötti együttműködés hiányosságai miatt a helyszínen, illetve a további ellátó egységekben nem közvetlenül a támadás miatt sérült vagy meghalt emberek. Ebbe a csoportba tartoznak a normál működés esetén megmenthető, vagy maradandó károsodás nélkül gyógyítható sérültek, és ide sorolhatók a katasztrófa frontvonalában dolgozók, akik a mentés közben válnak áldozatokká. A World Trade Center elleni támadást követően

¹⁹ Forrás: Global Terrorism Database; <https://www.start.umd.edu/gtd/> (Letöltés ideje: 2019. 05. 16.)

összesen 411 mentésben segítő halt meg a tűzoltás és az evakuálás során. 343 tűzoltó, 23 rendőr, a parti őrség 37 alkalmazottja és 8 mentős. A harmadlagos áldozatok félelemben, szomorúságban, együttérzésben valamilyen módon osztozók, akik belekerültek a katasztrófa eseményláncolatába, akár mint közvetlenül érintett személyek (rokonok, barátok), akár a mentéssel, helyreállítással foglalkozók, akár csak kívülállók, akik belesodrótak a nyugtalan állapotba.

Bár több súlyos terrortámadás által okozott tömeges katasztrófa felszámolása, az egészségügyi ellátás biztosítása az ellátásban résztvevő egységek összefogását igényelte, még mindig nem sikerült sem nemzetközi, sem hazai területen az ellátásban részt vevő egységek munkájának olyan szintű összehangolása, amilyen szervezettségi szint a sérültek gyors ellátásához, a másodlagos áldozatok számának csökkentéséhez szükséges. Ezt részben a támadások jellegének rendkívül széles köre, a felszámoláshoz szükséges erők irányításának bonyolult rendszere okozza. Egy ellátási lánc olyan erős, mint amilyen erős a leggyengébb láncszem. Azonban katasztrófaellátás során nem elegendő, ha a láncszemek erősek, a láncszemek közötti kohézióknak is erősnek kell lennie ahhoz, hogy az ellátás egyenletes, a lehető leggyorsabb és a lehető legkevesebb áldozattal járó legyen.

Európai Bizottság szerepvállalása

2016-ban került megrendezésre Brüsszelben a "Responding to Terrorist Attacks: Challenges and Lessons Learned for Civil Protection and Emergency Services" workshop, melynek résztvevői az EU Bizottság DG ECHO vezetője és munkatársai, EU Tanács, ECDC, WHO képviselői, valamint 25 tagállam szakértői voltak²⁰. Ezen a munkaértekezleten kiemelt területként került napirendre a terrortámadások által okozott katasztrófaellátás és az ellátásra való felkészülés során a multidiszciplináris és cross-sectorialis együttműködés témaköre.

A terrorista támadásokra való reagálás kulcsfeladatait az alábbiakban határozták meg:

Koordináció: Biztosítani kell az együttműködést a polgári védelem és egyéb egységek, hatóságok között, elsősorban az egészségügy és a rendvédelem területén. Az egyértelmű tagolódás és az egységes megközelítés létfontosságú.

Elemzés és információ: A bizonytalan helyzetek és a hiányos információk – főleg közvetlenül a támadást követően – szignifikánsan rontják a művelet sikerét. A műveletben részt vevő egységek közötti megfelelő információáramlás alapvetően szükséges a felderítéstől kezdve a feladat végrehajtásáig. Speciális kihívást jelent a családok értesítése, főként akkor, amikor még nem áll rendelkezésre konkrét információ.

Műveleti és műszaki kérdések: A sürgősségi ellátóknak rendkívül rövid idő alatt kell végrehajtaniuk a szükséges műveleteket. Az ellátó egységeknek ellenséges, háború-jellegű környezetben kell dolgozniuk, miközben a napi feladatok ellátását is biztosítani kell. Műszaki szempontból problémát jelenthet a kommunikációs hálózat megszakadása, vagy a hívó fél helyzetének azonosíthatatlansága is.

²⁰ Saját forrás.

Nemzetközi dimenziók: A terrortámadások országhatártól függetlenek és gyakran turisták ellen irányulnak. Ez a helyzet kezelésekor külön nehézséget jelent, pl. a hozzátartozókkal való kommunikációban.

Pánik kontroll: Nemcsak a támadás által okozott közvetlen pánik kontrollálására kell az ellátóknak felkészülnie, hanem a támadás utáni órákban, napokban, akár hónapokban jelentkező fals riasztások kezelésére is.

A tömeges sérültekkel járó események rámutattak arra, hogy a különböző irányítás alá tartozó egységek együttes munkája komoly kihívást jelent, melyben szükséges a minisztériumok, ágazatok megfelelő kommunikációja.

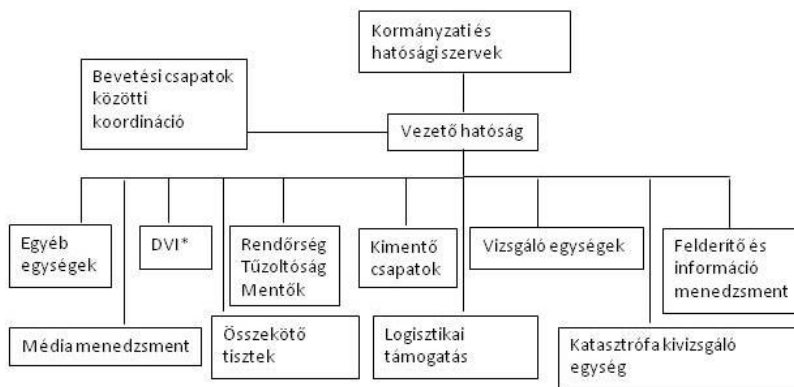
Tervezési és koordinációs kihívások: A terrorista támadások felszámolása azonnali helyzetkezelést és közös munkát igényel több szektor – katonaság, rendőrség, mentők, egyéb rendészeti szervek – szereplői között. Különösen a „vörös zónában” fontos, hogy „egy nyelvet”, azonos zsargont beszéljenek a résztvevők és ismerjék egymás munkáját.

A sürgősségi betegellátás speciális kihívásai: A terrortámadások során több száz sérültnek kell egyszerre orvosi segítséget nyújtani. Ez különböző szakembereket igényel (sürgősségi orvosok, gyerekorvosok, traumatológusok, aneszteziológusok stb.) A Tagállamokban különböző helyzetkezelési szokások lehetnek (pl. „scoop and run”/”stay and play”), azonban mindenhol szükséges javítani az ellátók közti együttműködést. Hosszú távon készülni kell a pszichológiai/pszichiátriai segítségnyújtásra is. A statisztikák azt mutatják, hogy minden sérülte 10 pszichésen károsodott áldozat jut.

Sérült/halott azonosítás katasztrófa esetén (DVI): Szintén több szakterület, ágazat együttműködését igényli.

Lakosság „veszélytudatosságának” növelése: A már átélt helyzetek is azt mutatják, hogy az európai lakosság nem kellően tájékozott a potenciális veszélyekről. 100%-os biztonságot, főleg a jelenlegi helyzetben, nem lehet biztosítani. Nagyon fontos, hogy egy esetleges terrortámadás során minél kisebb legyen a pánik, minél fegyelmezettebben reagáljanak rá az emberek. A párizsi támadás esetén a támadás kezdetétől számított 20 percen keresztül nem tudtak intézkedni, mert ebben az időben olyan sok és hosszú, helyzetet pontosan nem meghatározó vész hívás érkezett, ami megbénította az ügyeleti rendszert.

A feladatok ellátása szoros együttműködést igényel a katasztrófa felszámolásában résztvevő szereplőktől a katonaság, rendőrség szakembereitől kezdve a katasztrófavédelmi szakembereken keresztül az egészségügyi ellátókig. Ezekben a helyzetekben nem elegendő, ha a jó szakemberek izoláltan végzik munkájukat. Elengedhetetlenül fontos, hogy a felszámolás irányítása egyértelmű utasítási-végrehajtási rendszerben tudjon működni, függetlenül a katasztrófa helyétől és az ellátásban résztvevő egységektől. Mindez, a komplex problémák megoldása során az ellátás javítása érdekében a különböző ágazatok közötti együttműködés jelenti a terrortámadások következményeinek felszámolásában a „multi-agency” megközelítést.

6. ábra: *Katasztrófa-elhárítási irányító rendszer*²¹

SPEC kurzus

Hazánkban 2016 tavaszán az Emberi Erőforrások Minisztériumának kezdeményezésére a Szegedi Tudományegyetem a Teroelrhárítási Központ és az Országos Mentőszolgálat összefogásával²² a Honvédelmi Minisztérium logisztikai támogatása mellett kidolgoztunk és elindítottunk egy 3 napos, gyakorlatcentrikus képzést a mentőszolgálat dolgozói részére egy Speciális Prehospitális Ellátó Csoport (SPEC) létrehozása érdekében. 2 év alatt 4 alkalommal összesen 170 OMSZ-dolgozót (orvos, mentőtiszt, mentőápoló, sofőr) és a Szegedi Tudományegyetem 10 orvosát oktattuk.

A képzés létrehozásának okai

Az egészségügyi válsághelyzetek ellátását békeidőben főleg civil egységek biztosítják, általánosságban azonban elmondható, hogy a harctéri medicina új eredményeit a civil szféra nem ismeri, így a válsághelyzetek felszámolásában alkalmazni sem tudja. Az egészségügyi válsághelyzetek ellátására irányuló képzések csak szűk spektrumot érintenek (sürgősségi ellátás), a képzések során alkalmazott nomenklatúra zavaros, az algoritmusok nem standardizáltak, sok esetben egymásnak ellentmondanak. Az egészségügyi válsághelyzetek ellátására irányuló képzés nem szerepel egységesen sem a graduális, sem pedig a posztgraduális felsőfokú egészségügyi oktatásban, de még az ellátásban közvetlenül érintett szakterületek képzési rendszerében sem.

A hazai egészségügyi intézmények válsághelyzeti kezelési tervei kaotikusak, éles helyzetben nagyrészt alkalmazhatatlanok. Az ellátó személyzet nem ismeri a

²¹ Forrás: Disaster Response Management Structure; INTERPOL Disaster Victim Identification Guide

²² EMMI: Dr. Tóth Judit (a cikk szerzője) egészségpolitikai főosztályvezető*, SZTE: Dr. Pető Zoltán PhD. osztályvezető, egyetemi docens, TEK: Dr. Faggyas Attila r.o. alezredes, OMSZ: Máté Gábor főigazgató*

*munkahely és beosztás megváltozott

tartalmukat és nincsenek is érzékenyítve egy adott válsághelyzet esetén fellépő problémára.

Annak ellenére, hogy a honvédelem, katasztrófavédelem és rendvédelem területén a válsághelyzetek kezelésében, a felszámolás irányításában jelentős változások történtek, az egészségügyi ellátás területén az irányítás továbbra is gyakorlatilag csak az OMSZ helyszínfelszámolásáig tervezett. (A Katasztrófavédelmi Koordinációs Tárcaközütti Bizottságban (KKB) tanácskozási joggal az Országos Mentőszolgálat (OMSZ) vezetője és az országos tisztifőorvos van nevesítve).

A multidiszciplináris és cross-sectoriális együttműködések, bár egyértelműen hatékonyabb ellátást eredményeznek, még az Európai Bizottság szintjén is csak távoli, elérendő célok között szerepelnek. A nemzetközi katasztrófaellátás területén a civil szférában ugyan 1998-ban megalakult az ENSZ Humanitárius Ügyek Koordinációs Hivatala, azonban még 2010-ben, a haiti földrengés sérültjeinek felkutatásának és ellátásának szervezése 2 bázison, egymástól 2 km távolságra, szeparáltan, kommunikáció nélkül működött. 2015-ben Kathmanduban az OCHA már a repülőtéren egységes beléptető rendszert alkalmazott, azonban a civil csapatok munkájának megfelelő szintű koordinációja továbbra sem történt meg.²³

A kurzus célja

A SPEC kurzus célja az egészségügyi ellátó személyzet felkészítése a terrortámadások következményeinek ellátására, a speciális helyzetekből (pl. CBRN támadások) adódó veszélyek megfelelő kezelésére a tevékenység során az egyéb, mentésben résztvevő szervek munkájának megismerése a velük történő együttműködés képességének kialakítása mellett.

Nem szakmaspecifikus oktatás volt a célunk, hanem a „multi-agency” jelleg kihangsúlyozásával egy szemléletváltás kialakítása, mely elengedhetetlenül szükséges egy olyan komplex egészségügyi válsághelyzeti ellátási szisztéma létrehozásához, mely a körülményekhez képest stabil, működőképes rendszert biztosít a nagyszámú tömeges sérültek ellátásától a katasztrófa-helyzetek egészségügyi felszámolásának teljes spektrumában.

A SPEC kurzus tematikája

A harctéri medicinában alkalmazott menedzsmenti rendszerek adaptációjával egy jól átlátható, könnyen kezelhető, az egészségügyi ellátók minden dimenziójában alkalmazható egységesített oktatási tervet dolgoztunk ki.

Az oktatás során próbáltunk a gyakorlati képzésre fókuszálni, azonban a válsághelyzeti ellátás képzésének hiányosságai és az „azonos nyelv” hiánya miatt az első nap jórészt elméleti képzésből állt. A második napon az oktatáson elhangzott részelemek gyakorlatba történő átültetéséről, a speciális eszközök (Personal Protection Equipment – PPE – egyéni védőruházat és felszerelés, dózismérő készülékek, harctéri ellátásban használt kötszerek és módszerek) készség szintű használatának elsajátításáról szólt. Az utolsó napon a kurzus során megszerzett ismeretekről kellett komplex gyakorlat keretében számot adniuk a résztvevőknek. A két scenariót forgószínpad-jelleggel építettük fel, így a hallgatók mind az ellátók, mind pedig az áldozatok szerepkörét átélhették.

²³ Saját forrás

TÉMAKÖR	TÉMA ISMERTETÉSE
Katasztrófa előadás I.	Általános ismeretek
Katasztrófa II. - management	C/C vs valóság, C4 és kapcsolatai, gyak.teendők
Kommunikáció I.	Tömeg pszichés változásainak felismerése, kezelése
Kommunikáció II.	Betegkommunikáció – Kommunikáció szavak nélkül
Kommunikáció III.	Kommunikációs lánc – METHANE, CSCATTT, Triage, SBAR
Triázs elmélet	Helyszíni és intézeti triázs – Sieve, Sort, HTAS
Triázs gyakorlatok	Tömeges kárhely – Buszbaleset/Uszoda
Kémiai vészhelyzetek	Általános ismertető
Biológiai fegyverek	Általános ismertető
Járványtani alapok	Migráció – táborok, felismerés, járványügy, kezelés
Taktikai medicina	Általános ismertető
Fegyver és robbanószer ismeret	Robbanószer, működés, hatás
Robbanószer, ballisztika gyakorlat	Fegyverismeret, lőfegyver használat, biztonság
RN alapok	Általános ismertető
PPE gyakorlat	Beöltözés, kiöltözés
Dozimetria gyakorlat	Alapok, mérőműszerek
Taktikai medicina gyakorlat	Speciális eszközök
S.P.E.C. felszerelés gyakorlat	
Sürgősségi Orvostan	Trauma ellátás - ATLS
Gyermektrauma	Általános ismertető
Tömeges katasztrófa CBRN gyakorlat	
KOMPLEX SCENÁRIÓ I.	CBRN TÁMADÁS
KOMPLEX SCENÁRIÓ II.	MIGRÁNS TÁBOR

(Az oktatási napok eltérő színnel jelölve)

7. ábra: SPEC kurzus tematikája
(saját forrás)

A közös oktatás, a multi-agency megközelítés mind az oktatók, mind pedig a résztvevők számára újdonságot jelentett és elindított egy olyan szemléletváltást, közös kommunikációt, mely a valós helyzetek ellátásának alapját jelentheti.

„Quo vadis” SPEC kurzus?

Az eredeti tervben a már leoktatott prehospitalis ellátók szinten tartása mellett a kórházi sürgősségi dolgozók oktatása szerepelt, azonban ez már nem tudott

megvalósulni. Megszűnt a központi összefogás, a képzést elindító ágazat már nem gazdálja a további kurzusoknak.

Azonban a résztvevők érzékenyítése olyan jól sikerült, hogy bár nem ágazati összefogás mellett, de az egészségügyi ellátó rendszer tagjai, az egészségügyi képzésben részt vevő hallgatók számára egyetemi égisz alatt tervezzük a folytatást.

Összefoglalás

Az emberiség történetét már megszületésétől kezdve végigkísérik különböző tömeges pusztulással járó események, melyeknek egyik megnyilvánulási formája a terrorizmus. A támadások többnyire váratlanul következnek be, az alapvető biztonságot jelentő környezet károsodását, megsemmisülését okozzák, mely tovább erősíti a kiszolgáltatottság, védtelenség érzését. A terrorizmus fegyverarzenálja széles spektrumon mozog a rombolás, működésképtelenség, tömeges megsemmisítés, pánik és félelemkeltés céljából. A nagy áldozatszámú járó támadások következményeinek általános jellemzője, hogy az ellátandók száma és a rendelkezésre álló erőforrások között lényeges, hosszabb távon fennálló aránytalanság észlelhető. A terrortámadásokra, azok hatásaira nem lehet teljes mértékben felkészülni, azonban a következmények elhárításában a résztvevő ágazatok szoros együttműködésére igen. Ez az együttműködés, a multi-agency szemlélet az alap a másodlagos és a harmadlagos áldozatok számának csökkentésére.

A terrorizmus elleni harcban nyilván az elsődleges cél a terrorcselekmények megakadályozása, de ha már megakadályozni nem tudtuk, a hatás mérséklése is eszköz lehet a kezünkben.

Felhasznált irodalom:

- Backgrounder on Dirty Bombs; United States Nuclear Regulatory Commission <https://www.nrc.gov/reading-rm/doc-collections/fact-sheets/fs-dirty-bombs.html> (Letöltés ideje: 2019. 05. 17.)
- CERITELLI, A. et al: INTERPOL Disaster Victim Identification Guide; INTERPOL 2014.
- DOBOS Gábor: Győzhetnek-e a terroristák; Nemzet és Biztonság 2009. október, pp. 48-53.
- GTD – Global Terrorism Database <https://www.start.umd.edu/gtd/> (Letöltés ideje: 2019. 05. 16.)
- HANKA László – VINCZE Árpád – SOLYMOSI József: A nukleáris terrorizmus mint potenciális fenyegetettség napjainkban, Hadmérnök, II. évfolyam, 4. szám 2007. december
- History of GTD; <https://www.start.umd.edu/gtd/about/History.aspx> (Letöltés ideje: 2019. 05. 16.)
- IAEA Incident and Trafficking Database (ITDB); <https://www.iaea.org/resources/databases/itdb> (Letöltés ideje: 2019. 05. 17.)

- ITDB Incidents of nuclear and other radioactive material out of regulatory control; 2019 Fact Sheet, <https://www.iaea.org/sites/default/files/19/04/itdb-factsheet-2019.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 05. 17.)
- KELLY, Henry: Dirty Bombs: Response to a Threat; Journal of the Federation American Scientists, Volume 55. Number 2. 2002. March/April
- MOLNÁR Kolos, SOLYMOSI József: Alfa-sugárzó anyagok alkalmazása a radiológia terrorizmusban; Hadmérnök III. évfolyam 1. szám 2008. március, pp. 51-58.
- New York; Wikipedia https://hu.wikipedia.org/wiki/New_York (Letöltés ideje: 2019. 05. 17.)
- NRC Action Plan on Terrorism Executive Summary 15 April 2011; https://www.nato.int/nrc-website/media/62581/2011.04.15_nrc_action_plan_on_terrorism.pdf (Letöltés ideje: 2019. 05. 14.)
- RESPERGER István: A biztonsági környezet, az aszimmetrikus hadviselés és a terrorizmus jellemzői; Hadtudományi Szemle 2016. IX. évfolyam 3. szám, pp. 115-181.
- RESPERGER István: Az aszimmetrikus hadviselés és a terrorizmus jellemzői; Hadtudomány 2010/4 pp. 68-77.
- Textbooks of Military Medicine, 2008. Office of The Surgeon General Department of The Army, United States of America and US Army Medical Department Center and School Fort Sam Houston, Texas – Medical Aspects of Chemical Warfare Chap. 1-2.
- Textbooks of Military Medicine, 2008. Office of The Surgeon General Department of The Army, United States of America and US Army Medical Department Center and School Fort Sam Houston, Texas – Medical Aspects of Biological Warfare Chap. 1.

DR. FARKAS LÁSZLÓ – DR. SZIDNAI LÁSZLÓ

**A SZIDNAI-KISS-FÉLE GRAFOMÉTER TUDOMÁNYOSSÁGA ÉS
ELMÉLETI VALIDÁLÁSA**

Bevezetés

A GrafoMéter ötletét és elméleti alapjait az 1980-as évek végétől dr. Szidnai László okleveles írásanalitikus és írás-szakpszichológus alkotta meg, szoftverét Kiss András informatikai mérnök fejlesztette ki.

A cél egy olyan általános számítógépes mérőeszköz megalkotása volt, amely kifejezetten speciális grafikus jelenségek (pl. kézírás) térben és időben való nagy felbontású rögzítésére alkalmas. Innen kapta a „GrafoMéter” elnevezést, ami a létrehozott műszaki paramétereit alapján világelső volt.

A pszichológiai alapot Szidnai László bölcsészdoktori értekezése adta, amelyet 1995-ben védett meg a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen. A mikromotoros mozgások vizsgálati lehetőségének kifejlesztése révén megalkotta az írásmozgás individuális sajátosság-rendszerét, s ezzel a GrafoMéter működési elvét.¹ Bár a készülék alapvetően komplex személyiségvizsgálati célokra készült, a gyakorlatban 1995 óta elsősorban igazságügyi területen, 2000-től hazugságvizsgálati céllal alkalmazza Dr. Farkas László okleveles írásanalitikus.

A GrafoMéter gyakorlati működése során eddig több profilban használták fel, a hazugságvizsgálat mellett alkalmasságvizsgálatra, szűrésekre, ikrek írásának kutatására írássajátosságok megállapítása érdekében.

A GrafoMéter elméletével és alapvető gyakorlati működésével korábbi publikációkban már részleteiben foglalkoztunk.²

¹ SZIDNAI László: A mikromotoros mozgások egy vizsgálati lehetőségének kifejlesztése, különös tekintettel az írásmozgás individuális sajátosságaira, Doktori értekezés, KLTE Debrecen, 1995. Könyvtár

² SZIDNAI László: A kézírás „on-line” vizsgálati lehetőségei, In: AGÁRDI Tamás-SZIDNAI László (szerk.): A grafológia kézikönyve, Grafológiai Intézet, Budapest, 1998. III. 5.2. pp. 755–760.

FARKAS László: A grafométer működési elve és gyakorlata, In: TÓTH Éva – BELOVICS Ervin (szerk.): A büntetőeljárás segédtudományai II, Pázmány Press, Budapest, 2015. pp. 64–93.

FARKAS László: Az írás láthatatlan dimenziójának láthatóvá tétele, In: FARKAS László (szerk.): Írásanalitikai Kézikönyv, MÍTÉSZ és T&F Veritas Kft, Budapest, 2016. pp. 341–368.

FARKAS László: Grafométerrel az agyírás tudatalatti rejtelmes világában, KNBSZ Szakmai Szemle, Budapest, 2018/2. pp. 116–129.
http://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/szsz/2018_2_szam.pdf (Letöltés ideje: 2019.05.06.)

1. A GrafoMéteres vizsgálat írásanalitikai háttere

Elméletében a 2001-ben létrejött írásanalitika, felismerve a GrafoMéter tudományos jelentőségét, alapszerként használja különböző írásvizsgálatokra és tesztelesekre.

A sokszínű hazugságvizsgáló fogalom miatt célszerű az írásanalitikai alapú GrafoMéteres eljárást az alábbiak szerint definiálnunk:

Hazugságvizsgálatnak nevezünk minden olyan eljárást, melynek során a kézzel létrehozott grafikumok törvényszerűen visszatérő sajátosságai alapján, módszeres és objektív eljárással, olyan következtetéseket vonhatunk le, amelyek a grafikum megszerkesztettségének módjából kiolvashatók, és a közlés, a vizsgálati személy által igaznak/hamisnak tudott tartalmára vonatkoznak.

Látható, hogy a definícióban nem szűkítettük le a vizsgálati módszert, így elméletileg többféle modellel felelhetünk meg a fenti kritériumoknak. Eszerint vizsgálhatunk folyó szöveget, pl. végrendeletet, használhatunk mikroszkópot, vagy egyéb segédeszközöket, szkennert, képrögzítő eljárást.

2. A GrafoMéter, mint mérőeszköz fejlesztési lépcsői

A műszer, a számítástechnika fejlődésével párhuzamosan több generációs fejlesztésen esett át, de alapelvei változatlanok maradtak.

1991- A GrafoMéter véglegesítése 1. generáció: 386 DX asztali gép, DOS operációs rendszer, házi készítésű, zsinóros golyóstoll, külön adatfeldolgozó kártyák

1994- A GrafoMéter 2. generációja: Pentium asztali gép, WACOM digitális tábla elem és zsinór nélküli golyóstoll, DOS és Win3,1 operációs rendszer

2015- A GrafoMéter 3. generációja: Laptop USB2 porttal, WACOM digitális tábla elem és zsinór nélküli golyóstoll, Linux operációs rendszer

Ezen publikáció aktualitását az adja, hogy bemutassuk a műszer gyakorlati validitásához köthető hazugságvizsgáló alkalmazását, hiszen eddig nem összegeztük az elért eredményeket és nem vontunk le következtetéseket az érvényességet és a hatékonyságot illetően.

Kizárólag a dinamikus, online, módszeres, azaz a GrafoMéteres eljárásra koncentrálunk, de az írásanalitika lehetővé tenné az alábbiakban részletezett háttérrel az egyéb módszerek és eszközök használatát is.

Az egységes gondolkodás és a tudományosság érdekében célszerű néhány fogalom tisztázása és ennek megfelelő alkalmazása ³

³ RÓZSA Sándor – NAGYBÁNYAI NAGY Olivér – OLÁH Attila (Szerk.): A pszichológiai mérés alapjai, <http://www.mek.oszk.hu/05500/05536/05536.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 05. 06.)

3. A GrafoMéter tárgyilagosságának (objektivitásának) elmélete

Ennek a kritériumnak való megfelelés azt jelenti, hogy mennyire tárgyilagos, vagyis független a mérés során kapott eredmény az adott módszert alkalmazó, a felmérést végző személytől.

A GrafoMéteres vizsgálat különböző fázisaiban a vizsgálatot elvégző és értékelő, valamint az eredményeket értelmező személy mindig ugyanaz, így az objektivitás három alapesetéről beszélhetünk:

- (1) adatfelvételi objektivitás,
- (2) értékelési objektivitás és
- (3) interpretációs objektivitás

A GrafoMéteres vizsgálat során:

- személyiségvizsgálat esetében a populáció minden elemének azonos esélyt biztosítunk, hogy bekerüljön a vizsgálatba (adatfelvételi objektivitás: a GrafoMéteres vizsgálat protokolljának egységes használata),
- azonos körülmények között származnak az adatok (sztenderdizálás),
- objektív mérések biztosítják az adatokat,
- a speciális szoftver révén egységes hibaszázalékkal keletkeznek az adatok (értelmezési objektivitás: útmutatóval – a részleteket egy korábbi cikkben dolgoztuk ki),
- az elvégzett vizsgálatok adatai összevethetők (kiértékelési objektivitás: hazugságvizsgálatnál egységes értékelési protokoll szerint).

A GrafoMéter szoftvere és protokollja a felsorolt kritériumokat a gyakorlati tapasztalatok alapján alapvetően teljesíti.

4. A GrafoMéter megbízhatóságának (reliabilitásának) és érvényességének (validitásának) elmélete

Ha egy műszer vagy vizsgálati módszer megbízható, akkor megismételhető és konzisztens eredményeket ad.

A megbízhatóságot rendszerint több mérés korrelációjával vizsgálják. Amikor például ugyanazt a feladatot két egymást követő alkalommal ugyanazoknak az embereknek adják, az első alkalommal kapott adatoknak magas szinten kell korrelálniuk a második alkalom adataival. Ha a korreláció magas, akkor azt mondjuk, hogy a vizsgálat, vagy egy műszer, esetünkben a GrafoMéter rendelkezik ismétlési stabilitással.

Az érvényességi együttható annak a mértéke, hogy a vizsgálat valóban jól és valóban azt méri-e, amire tervezték. Kétféle érvényességről beszélhetünk: az elméleti (konstruktum) validitásról, és a gyakorlati (tapasztalati) validitásról.

A GrafoMéter egy olyan eszköz, amivel egy vizsgálatot többször megismételhetünk, így az eredmény validitása jól vizsgálható.

Ahhoz, hogy tudjuk, lehet-e a tapasztalati érvényességen javítani, szükség van a GrafoMéter elméleti validálására is, azaz annak vizsgálatára, hogy pl. a hazugság

mint elméleti konstruktum, hogyan érhető tetten operacionalizáláskor, azaz a megvalósításkor. Ehhez a hazugság fogalmát és elméleti háttérét tisztázzuk a későbbiekben.

A konstruktív érvényesség azt mutatja meg, hogy az alkalmazott műveleti meghatározás milyen mértékben fedi le a fogalmi meghatározást. Ha két meghatározás között nagy az átfedés, magas fokú érvényességről beszélhetünk. Tekintettel arra, hogy a GrafoMétert a hazugság vizsgálatára fejlesztettük/terveztük, így ebben a pontban már érzékelhetően elkülöníthetjük a poligráftól. A tapasztalat azt bizonyítja, hogy a GrafoMéter azt méri, amire létre lett hozva, azaz a poligráffal ellentétben nem csak az idegrendszeri változásokat, hanem magának a hazugságnak meglétét.

5. Az érvényesség és a megbízhatóság kapcsolata

A mérőeszközök, a célbalövéshez használható eszközökhöz hasonlóan, abban térnek el, hogy „találataik” mennyire szóródnak egy pontban. Amennyiben találataik egymáshoz közel érik a céltáblát, az eszköz *megbízhatónak* tekinthető. Ha az egymáshoz közel eső pontok nem feltétlenül a célunknak megfelelő helyre, a céltábla közepére esnek, ilyenkor az eszköz nem felel meg a célnak, azaz nem érvényes. Érvényesnek és megbízhatónak azt az eszközt tekintjük, amelynek a találatai a céltábla középpontjához közel szóródnak.

6. A hazugságvizsgálat alkalmazásának követelményei

Az alkalmazási követelményeknek, a több mint százéves poligráfos technológia ellenére csak igen fiatal kvázi sztenderdjei vannak, ebből talán a legismertebb a precedens eljárásokról elhíresült USA egyik Kerületi Bíróságának ítélete (Daubert vs. Merrel Dow Pharmaceutics Inc. ügyben – 2002. március 5.), ahol az alábbi feltételekhez kötötte a büntetőeljárásban való tudományos bizonyítást:

- legyen megfelelően megalapozott ahhoz, hogy általánosan elfogadja az a terület, amelyhez tartozik (konstruktív validitás),
- az eljárás tudományos ellenőrzöttségre vagy összevetésre kerüljön a többi, már elfogadott eljárással (tapasztalati validitás),
- megfelelő legyen a megbízhatósága, tehát minél kisebb legyen a mérési hibája (reliabilitás).⁴

7. A hazugság, a megtévesztés fajtái, kognitív pszichológiai megközelítése

A hazugságvizsgálatot, mint eljárást az igazságügyi gyakorlatban többféle megnevezéssel jelölik, pl. műszeres vallomáselemzés, őszinteség-ellenőrzés, valóság-ellenőrzés, lojalitásvizsgálat.⁵ Ahhoz, hogy meg tudjuk ítélni a „Daubert-

⁴ FENYVESI Csaba: A kriminalisztika jövőbeli fejlesztési lehetőségei, kihívása; Pro Futuro, Budapest, 2013/2. p. 48.

⁵ Uo. p. 53.

elv” működését, a hazudás folyamatát és fogalmát kell tisztáznunk. Erre jó alapot nyújtanak azon fiatal tudományterületek, mint a kognitív pszichológia, a neurológia, és nem utolsósorban az írásanalitika interdiszciplináris megközelítései. Ez a megközelítés annyiban adhat új szempontokat, hogy képes kritikai szemszögből értékelni a „tapasztalati” állításokat, így lehetővé teszi a hatékonyabb eljárások kifejlesztését.

A legtöbb vélekedés egyetért abban, hogy műszeres eszközként a poligráf nem a hazudás tényét, hanem a lelepleződéstől való *félelemreakciót* mutatja. Ez a nyugati ember számára nehezen befolyásolható, vegetatív idegrendszert aktiváló vészreakcióval jelez, lehet, hogy külsőleg nehezen észrevehető módon, de 12-féle paraméter együttes mérésével ez nem titkolható el, azaz az inkriminált kérdés érzelmi, stresszreakciót okoz, míg a többi kérdésnél a stresszreakció nem jelentkezik ugyanilyen erővel.

Meg kell jegyezni, hogy sem a személyiségpszichológia, sem a kognitív pszichológia nem tartja a vészreakciót hazugságjelnek. A „vészjel” bármi olyan ingertől előállhat, ami a vizsgálati személy számára problémás, szégyenletes, félelmetes vagy érzelmileg érinti.

Más szempontból egyes bűnösök speciális személyiség szerkezete ezt a vészreakciót nem mutatja, hiszen esetleg pont azért tudtak különös kegyetlenséggel elkövetni bűncselekményt, mivel az átlagember számára természetes gátlások, szociális és egyéb korlátok számukra ismeretlenek (pl. szocio-, pszichopátiás személyiségtípus).

A jövőbeli fejlesztéseknél Fenyvesi⁶ szerint „...meghatározó lenne...ha nem a fiziológiai jelenségeket vizsgáljuk az eljárás alá vontnál, hanem az agyában megjelenő valódi gondolatait, emlékképeit.{...} Nem túlzás talán állítani, hogy Nobel díjas értékű felfedezés lesz, illetve lenne.”

A hazugságvizsgáló elméletek száma ugrásszerűen megnőtt az agyi képalkotó eljárások, pl. fMRI (funkcionális mágneses rezonanciavizsgálat) elterjedése révén a 2000-es évek elején, mivel ezek az eljárások képesek az egyes agyterületek aktivitását mutatni feladathelyzetben, pl. hazugság esetén. A vizsgálatok egységesen kimutatták, hogy a hazugság során sokkal több agyterület aktiválódik, vagyis a hazugság több energiát igényel, mint az igazság. A kivitelező agyterületek komplex hálózata is aktiválódik, és a kutatók egységesen abban is, hogy az igazság automatikusan előhívódik hazugságkor. A korábbi elméletek a hazugsággal együtt járó szubjektív faktorként az érzelmi érintettség mellett, kizárólag a kontroll- és az arousal (a szervezet általános izgalmi és éberségi állapota) változásra koncentráltak.

Az azóta feltárt kognitív folyamatok révén vált érthetővé a hazugságoknál tapasztalható eltérő reakcióidő. A hazugoknál megfigyelhető agyi gátlási folyamatok kísérletes vizsgálatai alapozták meg napjaink kognitív hazugságvizsgáló

⁶ Uo. p. 47.

modelljeit⁷, amely alapján a GrafoMéter működik. Természetesen a GrafoMéteres eljárás sem képes a gondolatokat vizsgálni, hanem a kérdésekre való válaszreakciót megelőző agyi „vezérléssel” teszi láthatóvá. A GrafoMéteres eljárásban kézzel vezérelt tevékenységet kell válaszreakcióként végezni, és a hamis válaszok során létrejövő kognitív terhelés miatt meg-megbillen az íróapparátus vezérlése.

Elsőként az igazság aktiválódik a memóriából, így a papírra kerülő igaz, vagy hamis jelzést megelőzi a tudatból, vagy tudatalattiból előhívódó valódi információ, ami ugyan nem kerül leírásra, de már látható a tollhegy indító vezérlésében a GrafoMéter regisztrátumában. Ha a papíron lévő ábra eltér a levegőben tett mozdulattól, akkor ez a „levegőjel” volt az alap, az volt az igazi információ.

A kognitív terhelés mértékét egy korábbi tanulmányban⁸ kifejtett „élményszintek” megjelenése jelzi a GrafoMéteres regisztrátumban.

8. A GrafoMéteres eljárás jellemzői

a) Nem okoz nehézséget az eszközök kezelése, nem igényel testre rögzítendő szenzorokat, kamerákat és egyéb technikai felszereléseket, így a vizsgálati helyzet nem kelt szorongást.

b) A természetes írótevékenységgel végzett válaszreakciók sokféleképpen tervezhetők, szabad kísérleti elrendezést tesznek lehetővé akár írni nem tudó személyeknek is. A válaszadás piktogramokkal is mérhető (pl. kör, háromszög), de lehet folyamatos kézírással, vagy aláírással akár a teljes vallomást rögzíteni.

c) A háttértechnika nagy felbontással és pontossággal képes mérni a toll mozgásjelenségeit. Az alapadatokból több mint 130 paramétert számol ki a rendszer, de a nyers mérések exportálhatók külső adatfeldolgozó szoftverekbe, így az eszköz alkalmas a kognitív folyamatok nyomainak detektálására, illetve az újabb pszichológiai elméletek kutatására, tesztelésére is.

9. A GrafoMéter 7 lépéses értékelési protokollja

1. A kivitelezés fizikai paramétereinek és különbségfüggvényeinek értékelése (időfelhasználás, méretek, nyomatékok változása, eltérés az inkriminált kérdéseknél);
2. A reakcióidő változása (indokolt helyeken);
3. A myopszichés jelenségek (pl. a levegőben detektált indokolatlan mozgás) aránya a hasznos tevékenységhez képest;
4. A mozgásvezérlés folytonossága, elakadások, megtorpanások értékelése;
5. Élményszint-analízis (a kognitív terhelés mértéke): cselekvési (megélt élmény), vizuális (átélt élmény-bűnsegéd) és tudomással bíró (túlélt élmény-orgazda);
6. Hibázások és ezek kezelése;

⁷ WALCZYK J. J. – SCHWARTZ J. P. – CLIFTON R. – ADAMS B. – WEI M. – ZHA P.: Lying person to person about life events: a cognitive framework for lie detection; *Pers. Psychol.* 58, 141–170.10.1111/j.1744-6570.2005.00484.x

⁸ FARKAS (2018) i. m. pp. 116–129.

7. Az elkészült produktum klasszikus, grafikai termékként való, optikai (pl. mikroszkopikus) módszerekkel a vonalfestékezés, szimbólumértékelés vizsgálata.

Látható, hogy ezek a nagy pontossággal, nagy felbontásban mérhető paraméterek, amelyek egyidejűleg lehetővé teszik a korai hazugságvizsgálatok hagyományos pszichofiziológiai változásokra utaló elemeinek mérését (arousal, érzelmi telítődés, félelem, reakcióidő), és a kognitív lépések láthatóvá tételét. A cselekvéskivitelező lépésben a tényszerű válasz a papíron is rögzítésre kerül, ami így vallomásként értékelhető.

Itt válik szét a hazugságvizsgálati metódus a létrehozó mozgások dinamikáját közvetlenül mérő online technológiára, mivel jelenleg csak a GrafoMéter ilyen⁹, és az elkészült produktumot beszkenelve feldolgozó, off-line képfeldolgozó technikára. Ennek nincs köze a jelenlegi cikkünkhöz, az statisztikai alapú képfeldolgozó algoritmusok futtatását jelenti.¹⁰

A GrafoMéteres vizsgálat papíryanagán ez az off-line vizsgálat utólag természetesen elvégezhető. Jellegéből adódóan az off-line technológia a hagyományos fiziológiás (érzelmi érintettség, félelem, szorongás, harag) jellemzőket mutatja, így a két eljárás csak szűk körben jelentheti egymás kontrollját.

10. Az 1991 óta elvégzett GrafoMéteres vizsgálatok összegzése

E publikációban a GrafoMéter gyakorlati validálásához az 1991–2019 között elvégzett műszeres vizsgálatok eredményeit, statisztikai összesítését használjuk fel.

A statisztikákat több szakaszra bontjuk:

- Az 1. táblázatban látható a 1991–1995 között elvégzett, dr. Szidnai László doktori felmérése;
- A 2. táblázatban Dr. Farkas László 1995-2000 közötti tesztelése szerepel;
- A 3. és 4. táblázat egy összesítés az igazságügyi szakértő anyagok alapján 2019-ig;
- Az 5. táblázat a 2012–2014 közötti ikerkutatás eredményeit tartalmazza;
- A 6. táblázatban egy összesítésben értékeljük az összes adatot.

⁹ SZIDNAI László: Dinamikus írásparaméterek, In: AGÁRDI Tamás – SZIDNAI László (szerk.): A grafológia kézikönyve, Grafológiai Intézet, Budapest, 1998. II. 2.5.5., pp. 441-442.

¹⁰ AGÁRDI Tamás: A kézírás „off-line” vizsgálati lehetőségei, In: AGÁRDI – SZIDNAI i. m. pp. 761–762.

	Nem		ÖSSZ	Életkor										Iskolai végzettség				Vizsgálatok fajtái (elnevelés)				Hasznosítás		Bokor munka- idő	Vizsg. illetve kon-			
	Férfi	nő		20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	65-69	70-74	75-79	80-84	Fel- mérés	Iskola- látás	Hasznosítás	Bokor munka- idő	Vizsg. illetve kon-							
ÖSSZ	83	101	184	50	91	43										51	95	3	8								184	184
%ban	45	55	100	28	49	23										28	51	21										

1. táblázat: 1991–1995 között elvégzett GrafoMéteres vizsgálat összesítése (Szidnai László doktori értekezésének adatai)
(Szerkesztette: Szidnai László nyomán Farkas László)

Az 1. táblázatból nyomon követhető, hogy eredményes volt a GrafoMéter alkalmazása.

	Nem		ÖSSZ	Életkor										Iskolai végzettség				Vizsgálatok fajtája (tesztelés)				Hasznosítás		Kred. megnevezés	Vizsg. szám	
	Férfi	nő		20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	által. művel.	által. képzés	köz. műv.	fő-isk.	egy.	tesztelés	alkalmazás	alkalmazás								
ÖSSZ	23	4	27																		27			27	27	
%ban	85	5																								

2. táblázat: 1995–2000 között elvégzett GrafoMéteres vizsgálat összesítése (Farkas László tesztelésének adatai)
(Szerkesztette: Farkas László)

Ebben az esetben azt vizsgáltuk, hogy a GrafoMéteres vizsgálat alanyai milyen arányban voltak alkalmasak egy megadott profilú munkakörre. A feltárt adatok 100%-ban segítettek eldönteni az alanyok alkalmazhatóságát.

	Nem		ÖSSZ	Életkor										Iskolai végzettség					Bűncselekmény-fajtája					Hasznosítás			Vad-eme-les	Vizsg.-alk.
	Férfi	nő		20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	65-69	70-74	75-79	80-84	85-89	90-94	95-99	100	101-105	106-110	111-115	116-120	121-125	126-130		
ÖSSZ	112	33	145	25	32	20	17	19	7	25	23	43	34	35	4	6	30	36	25	9	6	39	11	90	15	21	69	220
%ban	77	23	100	17	22	14	12	13	5	17	16	30	23	24	3	4	21	25	17	6	3	28	8	68	10	14	77	1,7

3. táblázat: 2000–2019 között elvégzett GrafoMéteres hazugságvizsgálat összesítése
(igazságügyi anyagok alapján)
(Szerkesztette: Farkas László)

Az egyéb bűncselekmény-fajtába soroltuk az erőszakos nemi közösülést, vagy annak kísérletét, a csalást, a zsarolást, a magánlaksértést, az eltűnést, a személyi szabadság korlátozását és a kábítószerrel való visszaélést. A vizsgálatok során 68%-ban igazolható volt a bűncselekményben való érintettség, amelyből 77%-ban készült vádirat.

Rendőrségi kirendelések	ÖSSZ.	%
Baranya -Pécs (23), Siklós (15)	38	35
Nógrád- Salgótarján (16), Rétság (2), Balassagyarmat (1), Bátortereny (4)	23	21
Tolna-Szekszárd (13), Dombóvár (5)	18	16
Pest -BRFK (8), MRFK (2)	10	9
Hajdú-B – Debrecen (8)	8	7
Szabolcs-Sz. -Nyíregyháza (1)	1	1
Veszprém (2)	2	2
ÖSSZESEN	110	76
Bírósági kirendelések		
Siklós Jb	6	
Pécs Tv	6	
Pécs Ítéltábla	2	
Dabas Jb	6	
Debreceni Tv	2	
Balassagyarmat Tv	2	
Fővárosi Tv	2	
ÖSSZESEN	26	18
MINDÖSSZESEN	136	94

*4. táblázat: 2000–2019 között elvégzett Grafométeres hazugságvizsgálat összesítése kirendelői oldalról
(Szerkesztette: Farkas László)*

A 4. táblázatból egyértelműen igazolható, hogy 94 %-ban történt a GrafoMéter kirendelése a rendőrség, illetve bíróságok részéről, ami azt is bizonyítja, hogy ezek minőségi, megalapozott kirendelések voltak.

	Nem		ÖSSZ	Életkor										Iskolai végzettség					Vizsgálatok rajtája (Kutatás)					Hasznosítás			Ered. nyel. meg. 14g	Vizg. ill. más. form. 1,3								
	Férfi n.ó	Nő		20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	65-69	70-74	75-79	80-84	85-89	90-94	95-99	100	101-105	106-110	111-115	116-120	121-125	126-130										
ÖSSZ	16	92	108		14	20	12	8	8	46		14	16	46	20	12													108			108			108	140
%ban	15	85	100		13	19	11	7	7	43		13	14	43	19	11																	100	1,3		

5. táblázat: 2012–2014 között elvégzett GrafoMéteres ikervizsgálat összesítése
(Farkas László és Keceli Zsuzsanna által)
(Szerkesztette: Farkas László)

A 108 fővel elvégzett GrafoMéteres ikervizsgálat hasznos és eredményes volt, felmértük és megállapítottuk az írásban található genetikai sajátosságokat.

	Nem		ÖSSZ	Évek										Iskolai végzettség										Vizsgálatok fajtája (fel- mérés, tesztelés, iker, iii.)										Hasznosítás					Ered- mény- szám	Vizsg- alás- köz- vetlen
	férfi	nő		20--	25--	30--	35--	40--	45--	50	Al- tisz	Al- fővez	Al- szep	Al- köz- szep	Al- köz- szep	Al- köz- szep	Al- köz- szep	Al- köz- szep	Al- köz- szep	Al- köz- szep	Al- köz- szep	Al- köz- szep	Al- köz- szep	Al- köz- szep	Al- köz- szep	Al- köz- szep	Al- köz- szep	Al- köz- szep	Al- köz- szep											
ÖSSZ	234	230	464	75	73	131	29	27	58	71	23	108	50	176	89	18	30	36	25	9	6	358	11	419	15	19	388	571												
%- ban	50	50	100	16	16	28	6	6	13	15	5	23	11	38	19	4	6	8	5	2	2	77	3	90	3	4	93	1,2												

6. táblázat: 1991–2019 között elvégzett GrafoMéteres vizsgálatok ÖSSZESÍTÉSE (doktori, tesztelés, iker, iii.)
(Szerkesztette: Farkas László)

Az összesítő táblázatból kimutatható, hogy 1991 óta összesen 464 főt vizsgáltunk a GrafoMéter segítségével, ebből az érintett 419 főt (90%) alapul véve összességében 93%-ban volt hasznosítható az alkalmazás eredménye. Kiemelkedően magas számú volt a kirendelés az emberöléseknél és a rablásoknál, illetve az egybeknél, ahol szexuális jellegű bűncselekményeknél és kábítószerrel való visszaélés miatt vizsgáldtunk. Nagy hatékonysággal segítette a GrafoMéter az alkalmasságvizsgálatokat és az alapkutatásokat. Mindezek megalapozottan bizonyítják a GrafoMéter megbízhatóságát és validitását.

11. A validitást befolyásoló személyi tényezők

Célszerű megvizsgálni, hogy a műszeres vallomásellenőrzés gyakorlati validitását milyen tényezők befolyásolják. Azokat a körülményeket említjük meg, amelyek a GrafoMéteres vizsgálatot kevésbé vagy egyáltalán nem érintik.

A hazugságvizsgálat során a **nyomozhatóság oldalán jelentkező gyengeségek:**¹¹

- tapasztalatlanság, hozzá nem értés,
- kapkodás,
- felkészületlenség,
- a vizsgálandó személy nem kellő ismerete,
- a túl későn igénybe vett poligráfos vizsgálat,
- a nem kellő alapossggal lefolytatott nyomozás,
- a kelletténél több nyomozási információ közlése a vizsgálandó személlyel.

Meg kell jegyezni, hogy a büntetőügyeknek még az 1%-át sem éri el a hazugságvizsgálatos ügyek száma, vagyis ritkán kerülhet kapcsolatba a nyomozó, illetve a vizsgáló a hazugságvizsgáló műszerrel.

A GrafoMéteres vizsgálat során nincs szükség a vizsgálati személy és a folyamatban lévő ügy körülményeinek teljes ismeretére, hisz mindezt nem írja elő a GrafoMéteres protokoll, és így jobban teljesíthető az objektivitás. A vizsgálatot a nyomozás bármelyik szakaszában, időpontjában el lehet végezni, így a kapkodás fel sem merülhet a vizsgálatot végző részéről.

A hazugságvizsgálati szakértő (szaktanácsadó) gyengeségei:

- felkészületlenség,
- nem autentikus szakember,
- a kérdés helytelen feltétele,
- nem megfelelő kérdéssor alkalmazása,
- a szaktanácsadói túlterheltség miatt sokat kell várni a vizsgálat elvégzésére,
- kevés hazugságvizsgálati szakember.

A GrafoMéteres vizsgálatot ezidáig mindig egy személy végezte, mivel eddig csak egy GrafoMéteres szakember állt rendelkezésre. A kérdéseket minden esetben a kirendelő állítja össze, a GrafoMéteres szakember a kérdés lényegét nem érintve, maximum finomítja azokat a vizsgálati protokollhoz igazítva.

A vizsgálati személy gyengeségei:

- alkalmatlan a hazugságvizsgálatra,
- nem egyezik bele a vizsgálatba.

A vizsgálandó személy poligráfos vizsgálatra alkalmatlansága fakadhat az egészségügyi állapotából (pl. asztmás rohamai, keringési zavarai vannak), valamint az intellektuális (pl. nem képes értelmezni a feltett kérdéseket) és önismereti (pl.

¹¹ BUDAHÁZI Árpád – FANTOLY Zsanett – KAKUSZI Brigitta – BITTER István – CZOBOR Pál: A műszeres vallomásellenőrzés fejlődési irányai; NKE RTK, 2018. Monográfia-Kézirat, p. 46.

pszichopata) szintjéből.¹² Aki a vizsgálat előtt kábítószer fogyasztott, nyugtatót szedett be, vagy egyszerűen csak kialvatlan, alkalmatlan a vizsgálatra. Szintén nem kerül sor a vizsgálatra, ha várandós nőt kellene vizsgálni, hogy ne veszélyeztessék sem az ő, sem a magzat egészségét.

A lelepleződéstől való félelem hiánya is alkalmatlanná teheti az alanyt a vizsgálatra, és az is, ha beismerésben van a vizsgálati alany. A vizsgálatba való bele nem egyezés szintén akadályát jelenti a hazugságvizsgálat igénybevételének. A beleegyezés megtagadása történhet a nyomozó hatóság, illetve a szakértő előtt is.

A vizsgálatot befolyásoló körülmények (pl. gyógyszeresedés, kábítószer fogyasztása) maximum a kiértékelés során kerülnek megemlítésre, hogy a kirendelő is tisztában legyen minden értékelési szemponttal. GrafoMéteres szakember, illetve kirendelő részéről még nem fordult elő a vizsgálat megtagadása.

A GrafoMéter alkalmazása során nem volt félbeszakított vizsgálat, illetve egy eset fordult elő, amikor a vizsgálat nem lett elvégezve, mivel a korábbi hozzájárulás során a vizsgálati személy abban a hitben volt, hogy poligráf vizsgálaton fog részt venni. Miután a GrafoMéteres vizsgálat előtt ismertették, felfedték a műszer mibenlétét, visszalépett a vizsgálatról.

Összességében megállapítható, hogy a vallomásellenőrzéseket végző műszerek közül a GrafoMéter, a vizsgálat szempontjából kevesebb gyengességgel rendelkezik, mint a poligráf, amelynek:

- személyektől függően eltérő a megbízhatósága (60-90%),
- relatíve költséges az alkalmazása,
- néha ellentévékenység zavarhatja meg.

A GrafoMéteres vizsgálat során egy esetleges ellentévékenység nem befolyásolja a vizsgálatot, a GrafoMéteres szakembert kevésbé lehet befolyásolni, a műszert pedig alapvetően nem lehet „manipulálni”, a technológiájára felkészülni.

A protokoll szerint csak a vizsgálati személy és a GrafoMéteres szakember lehet jelen a konkrét vizsgálat idejében.

12. A validitást befolyásoló technikai tényezők

A Grafométert, mint műszert 1995 óta a kidolgozott protokoll szerint alkalmazzák.

A vizsgálat előtt történik a technikai kontrollellenőrzés a műszer és az aktuális körülmény (pl. a szükséges feszültség megléte) állapotára vonatkozóan. Majd egy kontrollvizsgálat során megállapítják a műszer alkalmazhatóságát, azaz megbízhatóan megjelenik-e a végrehajtott feladat minden eleme (nyomás, sebesség, a levegőben megtett mozgás adatai). Miután minden rendben működik, kezdődhet el a konkrét vizsgálat a kirendelésnek megfelelően.

¹² Uo. p. 47.

Az eddigi tapasztalat szerint a GrafoMéter alkalmazásának éveit alatti technikai problémából adódóan nem maradt el vizsgálat. A GrafoMéteres vizsgálatnak csak szakértői vonatkozású költségei vannak, a műszer technikai alkalmazása csak laptopnyi áramfelvételt jelent a kirendelő felé.

13. A validitást befolyásoló egyéb tényező- a digitalizáló tábla tesztelése és kalibrálása

A digitalizáló tábla és a toll kalibrálásának elméletéből PhD tudományos értekezés született.¹³ A digitalizáló táblát az online működéshez USB2 porton keresztül lehetett csatlakoztatni a számítógéphez. Mivel a digitalizáló táblához csak a rajzok beviteléhez készült illesztő program állt rendelkezésre, az adatok fizikai szintű kezelésére illesztő programot kellett kifejleszteni. Az illesztő program, és a digitalizáló tábla tesztelése során azt tapasztalták, hogy az adatfolyamban megbízható eredmények keletkeztek. Mivel a mért írásjellemzőket olyan nyers adatnak tekintették amelyből további adatokat, pl. sebességet, gyorsulást kívántak származtatni, ezért a digitalizáló tábla használhatósága nem volt megkérdőjelezhető. Nem találtak hibát arra vonatkozóan sem, hogy a toll és a tábla közötti aszinkron kommunikáció során adatvesztés lett volna.

A digitalizáló tábla **sebesség-linearitásának** vizsgálata is megtörtént, amikor a táblára helyezett toll az érzékelő tartományon belül értékelhető adatokat mutatott.

A tollnyomást úgy ellenőrizték, hogy függőleges helyzetben a tollra súlyokat helyeztek. A toll által szolgáltatott nyomásértékeket átszámolva súlyértékekké, összehasonlították a ráhelyezett súlyokkal. A mérést az egész mérési tartományban 5 mm-es raszteren egyenlő lépésenként elvégezték.

A 3. generációs GrafoMéter műszaki adatai

A műszer megbízhatóságát jellemző legkisebb mérhető egységet és a jellemző mérési hibákat a 7. táblázatban részletezzük:

MÉRÉSFAJTA	LEGKISEBB EGYSÉG	PONTOSSÁG
időmérés	+/- 0.0074 sec	+/-1.5 %-os pontosságon belül
távolsági adatok	+/- 0.05 mm	+/- 1 %-os pontosságon belül
nyomóerő	0.02-5 N	+/- 1.5 %-os pontosságon belül
számított adatok	3.5 %-os összpontosságon belül	
vizsgálható időtartam	nincs korlátozva	

7. táblázat: Az *MMM.V.6.0 mérőszoftver által szolgáltatott tipikus mérési határok*
(szerkesztette: Szidnai László nyomán Farkas László)

¹³ KUTOR László: Automatikus eszköz- és személyazonosítás műszaki informatikai módszerei, Doktori (PhD) értekezés, Pannon Egyetem Műszaki Informatikai Kar Informatikai Tudományok Doktori Iskola, 2007. pp. 63-74.

A GrafoMéteres vizsgálatok során a digitalizáló tábla és az íróeszköz az 1994-ben megalkotott elvárásoknak és körülménynek megfelelően működik jelenleg is.

14. A műszeres vallomásellenőrzés a bírósági eljárásban (esettanulmányok)

A Büntetőeljárásjogi törvény miniszteri indokolása úgy tesz említést a műszeres vallomásellenőrzésről, mint amely közvetett bizonyíték beszerzésére irányul. Az elgondolás arra enged következtetni, hogy a műszeres vallomásellenőrzést alkalmasnak tartja arra a jogalkotó, hogy eredménye bíróság elé kerülhessen, és ha a bíróság kívánja, bizonyítékként használhassa fel. Megjegyzendő, hogy míg a műszeres vallomásellenőrzésnek a helye a nyomozási fázisban van, addig más bizonyítási cselekmények a bírósági eljárásban is alkalmazhatók, vagyis más bizonyítási cselekményekkel ellentétben a bíróság a műszeres vallomásellenőrzés eredményéhez nem közvetlenül, hanem a felderítési vagy a vizsgálati szakaszból jut.

Érdemes megemlíteni, hogy a poligráf mellett a GrafoMéter az egyetlen műszer, amely már többször bizonyította eredményességét a bíróságok előtt. A 2000-2019 közötti vizsgált időben az alkalmazott 145 kirendelésből összesen 26 alkalommal kellett eleget tenni a bírósági kirendeléseknek és idézéseknek. A GrafoMéteres vizsgálatot követően összesen 69 esetben történt vádemelés, ami a gyanúsítást figyelembe véve 77%-os eredményességet jelent. Amerikai rendészeti szervek becslései szerint a gyanúsítottak mindössze 43-48%-a az elkövető.¹⁴

Figyelmet érdemel, hogy ennél a GrafoMéteres statisztika a vádemelési eredményességet illetően magasabb arányú.

Néhány példát megemlítünk, ami a Bírósági Határozatok Gyűjteményében is megjelent:

A **Pécsi Ítélet** ítélete 2010-ben annyi említést tesz a GrafoMéterről, hogy a tanú nem vállalta a GrafoMéteres vizsgálatot. (Pécsi Ítélet Bf.II.286/2009/9. sz.)

A **Debreceni Törvényszék** 2012-ben hozott ítéletében bűnösnek találta a vádlottat emberölés, kifosztás és okirattal visszaélés bűntettekben.

Az ítéletben az alábbiak szerepelnek:

Az igazságügyi grafometriai vizsgálat eredménye alapján a bíróság megállapította, hogy a vádlott a meghallgatása során nem minden esetben mondott igazat, valószínűségi szinten valószínűsíthető, hogy elhallgatott olyan tény, amely a bűncselekmény elkövetésével összefüggésben van, esetleg annak indítéka lehet. A vádlott vonatkozásában szintén valószínűségi szinten, de valószínűsíthető, hogy köze van a bűncselekményhez.

¹⁴ D. H. KAYE: The validity of tests: caveat omnes. Jurimetrics Journal, 27. évfolyam, 1987/4. szám, idézi BUDAHÁZI et. al. i. m. p. 75.

2013-ban a **Fővárosi Törvényszék** érdemben is foglalkozott a Grafométerrel. A testi sértés, illetve garázdaság miatt folytatott büntetőügyben a törvényszék megjegyzi ítéletében, hogy az eljárás során igazságügyi grafométeres szakértőt vont be a nyomozó hatóság az I. rendű és a II. rendű vádlottak vonatkozásában. A szakértőnek arra a kérdésre kellett választ adni, hogy a vizsgálat alá vont személyek érintettek-e az ügy alapjául szolgáló cselekmény elkövetésében. A vizsgálat adatai alapján a szakértő megállapította, hogy az I. rendű vádlott nagy valószínűséggel közvetlenül nem érintett az életveszélyt okozó testi sértés elkövetésében. Megjegyezte azonban a szakértő, hogy az I. rendű vádlott több kérdésre, miszerint történt-e a lakásban veszekedés, a lakás előtt az udvaron történt-e veszekedés, illetve hogy a II. rendű vádlott bántalmazta-e a sértettet, nem a valóságnak megfelelően válaszolt, míg több kérdésben rontott. Tekintettel arra, miszerint adat merült fel, hogy I. rendű vádlott a vizsgálat előtt nyugtató hatású gyógyszereket szedett be, amely befolyásolhatta a vizsgálat eredményét, a szakértőt kiegészítő vélemény készítésére hívta fel a nyomozó hatóság. Mivel a szakértő a hatóság kérdésére megnyugtató választ nem tudott adni, a vizsgálat megismétlését javasolta. Az újabb vizsgálati eredményekből megállapítható volt, hogy az I. rendű vádlott nem a valóságnak megfelelő választ adott azon kérdésekre, hogy találkozhatott-e akkor este a sértettel, történt-e veszekedés a lakásban, bántalmazta-e a hajléktalan férfit, megszurta-e a hajléktalan férfit, illetve testvérénél volt-e kés. Másrészt az első vizsgálathoz képest megváltoztatta válaszait abban, hogy a lakás előtt az udvaron történt-e veszekedés, testvére, a II. rendű vádlott bántalmazta-e a hajléktalan férfit, akkor este volt-e nála kés, illetve testvérénél volt-e kés. Több ízben pedig belezavarodott a válaszokba. Mindenezek alapján, de különös figyelemmel arra, hogy a megszurta-e késsel a hajléktalan férfit, illetve bántalmazta-e, kvázi beismerő nyilatkozatot tett, a szakértő úgy nyilatkozott, hogy a vádlott az életveszélyt okozó testi sértés elkövetésében közvetlenül érintett és ezt a szakértő a tárgyalás keretében is fenntartotta. A II. rendű vádlott vonatkozásában a szakértő úgy nyilatkozott, hogy az életveszélyt okozó testi sértés elkövetésében közvetlenül nem érintett, azonban abban a kérdésben, hogy történt-e veszekedés a lakásukban, testvére, az I. rendű vádlott megszurta-e a hajléktalan férfit, testvérénél volt-e kés, illetve bántalmazta-e bárki is a hajléktalan férfit a lakóház előtt, nem a valóságnak megfelelően válaszolt. Ezen véleményét a szakértő a tárgyalás keretében is fenntartotta. A bíróság bűnösnek mondta ki I. rendű vádlottat testi sértés büntetőjében, és szintén megállapította a II. rendű vádlott bűnösségét társtettesként elkövetett garázdaság büntetőjében. (Fővárosi Törvényszék 14.B.1396/2012/20.)

A **Debreceni Törvényszék** 2015-ös ítéletében utal arra, hogy meghallgatta a GrafoMéteres szakértőt, aki kifejtette, hogy a vádlott megélt élményei alapján konkrét információkkal rendelkezik a sértettek sérelmére elkövetett emberölésekről, azaz tevőlegesen részt vett a bűncselekmények elkövetésében. (Debreceni Törvényszék 19.B.56/2012/229. sz.)

2015-ben volt a **Balassagyarmati Törvényszék** előtt egy emberölési ügy, amelyben a bizonyítási eljárás részét képezte a GrafoMéteres vizsgálatról készített szakvélemény is.

A szakértő azt állapította meg, hogy a vádlottnak aktív és tevőleges szerepe volt édesanyja halálában.

Kivonat a bírósági ítéletből:

A bíróság részére az írásbeli szakvéleményét kiegészítve részletesen nyilatkozott arról, hogy milyen módszerrel végezte a szakértői vizsgálatát, amely egy írásanalitika. A vizsgálatot grafopszichológiai alapon egy grafométer (Szidnai-Kiss--féle) segítségével végezte, amely szerkezetében, alkalmazásában, mechanizmusában teljes egészében eltér a poligráftól. A készülék a tudatos és a tudatalatti mozgásokat, tartományokat tudja rögzíteni a vizsgálat során, majd ezt kell kiértékelni. A vizsgált személy (...) 20 kérdésre válaszol írásban mégpedig oly módon, hogy az igen-nem választ egy megfelelő jel segítségével rögzíti. A digitalizáló táblához tartozik egy vezeték nélküli speciális toll, melyet a válaszoló (vizsgált) személy használ. A tábla össze van kötve egy számítógéppel, amin egy speciális szoftver működik. A toll jeleket ad a táblára, ami érzékeli és a számítógépen tárolja az adatokat. A műszer mintegy 130 jelet, adatot (köztük a levegőben megtett utat is)rögzít. Így a tudatalattit (levegőben megtett mozgást) és a tudatost (a leírt választ) együtt értékeli a vizsgálat végén a szakértő, a segítő személyzet által rögzített metakommunikációs észlelésekkel együtt.

... vádlott hozzájárult a vizsgálat elvégzéséhez. Az igen részletes, elemző szakvélemény a vizsgálat eredményeként azt állapította meg, hogy ... vádlottnak aktív és tevőleges szerepe volt édesanyja halálában. Kiegészítő szakvéleményében a szakértő a vizsgálati módszer szabatos leírását követően kiemelte, hogy a grafométer azért objektív vizsgálati módszer, mert nem lehet „becsapni”, ugyanis a levegőben megtett mozgást nem lehet irányítani, a tremorokat senki sem képes kontrollálni, befolyásolni. A pszichológia szerint a tudatalatti a tudatostól, az akarattól függetlenül működik, s ez adja a super egot, amit a műszer jól láthatóan képes érzékelni.

A vádlott személyiségszerkezetét is vizsgálta azon levél alapján, melyet ... általa írtak elismert. Ebből azt állapította meg, hogy a levél alapján *„egy szangvinikus vérmérsékletű, gyermeki énjét megjelenítő felnőtt nő írásképe jelenik meg. Ambivalens személyiség, belső támaszt keres, környezetében nyomasztják saját félelmei és fel nem dolgozott gyerekkori fixációi. Kimutatható a helyzet okozta belső feszültség, idegesség, szorongás és a nyugtalanság, mindez párosul egy kisebb fokú önellenőrzéssel. Megjelenik zárkózottsága és bizonytalansága. Számító, tudatosan tudja manipulálni a környezetét, ebből adódóan kiszámíthatatlan, azt az irányt erősíti, amely éppen egójának fontos. A jelenlegi helyzetet erős konfliktusként éli meg, igazából nem is tudja és nem is akarja eldönteni, hogy melyik énjét válassza, fél a felelősségvállalástól. Nem szereti ha felette, s helyette döntenek. Édesanyja irányába egyszerre érzett, érez félelmet, szeretetet, gyűlöletet és kihasználtságot.”*

„Minden kétséget kizáróan bizonyítható, hogy a vizsgált névtelen levélben található írás-sajátosságok belső kényszer hatására distresszes helyzetre 71%-ban megváltoztak azért, mert ... személyiségére igen erős hatással van édesanyja halála. Egyszerre mutat félelmet, elfojtást és szenzitivitást. Mindez arra utal, hogy ...nak aktív és tevőleges szerepe volt édesanyja halálában.”

A tárgyaláson védőjével történt konzultációt követően a vádlott hozzájárult ahhoz, hogy a szakértő ismételt vizsgálatot végezzen.

Ennek eredményét a szakértő a bíróság elé tárta, és megküldésre került az eljárás többi résztvevőjének is.

Az ismételt meghallgatásakor a szakértő elmondta, hogy a vizsgálat eredményét a cselekmény óta eltelt idő nem befolyásolta. Az ismételt vizsgálat megerősítette a kb. két évvel korábban készült szakvéleményt, azaz *„...nak aktív, tevőleges szerepe volt édesanyja halálában.”*

Debreceni Törvényszék (24.B.70/2014/242. sz.) tárgyalta az emberölés és a kifosztás büntetést.

Kivonat a szakértő bíróság előtti meghallgatásából:

A poligráfós vizsgálatához hasonló, de mégis egy egészen más eljárást fejlesztettek ki. Nyilatkozata szerint az ő vizsgálatuk, az írásanalitikára épül. A poligráfós vizsgálat alá vont személy légzését, vérnyomását értékeli, ezzel ellentétben ők az elkövető által megélt élménynek a levegőben tett írásjegyeit vizsgálták.

Ennek megfelelően szakvéleményében is különbséget tett megélt, átélt és túlélt élmény között. Bár nehezen volt értelmezhető még a bírósági tárgyaláson is ezen három kategória, elmondása szerint a megélt élménynek van jelentősége, hiszen ha a vizsgálat alá vont személy volt ténylegesen az ügy elkövetője, akkor ebben az esetben neki, meg kellett élnie az élményt. Azonban hogy ez a grafométeres hazugságvizsgálat mégis érthető legyen, a véleményében szereplő ábrákat elemezte. A módszer megértéséhez még annyit elmondott, hogy egy számítógép és egy szoftver, valamint egy tábla és egy toll, amely között összeköttetés van. A kérdéseket a nyomozóhatóság határozta meg konkrétan, és ezen kérdések közé általában 7 kérdést be szokott tenni kontrollkérdésként, amelyek általános jellegűek, a bűncselekményhez semmiféleképpen sem köthetőek.

Elmondása szerint négyszer mennek át a kérdéseken. Az első kérdéssor után kontrollálják ugyanazt a kérdéssort, majd a második verzióban már F.L. Szakértő úgy tette fel a kérdéseket, hogy pl.: „Ön ölte meg B.M.-t?“, tehát úgy fogalmazott a szakértő, hogy ezzel meggyanúsította a vádlottat.

Ez alapján ismételtén két kérdéssor futott végig. Gyakorlatilag azért kellett a kérdéssorokon két alkalommal is végigmenni, mert az „igen” és a „nem” kérdések grafikai ábráját változtatták, hol „kör” volt az „igen”, hol pedig „háromszög” a „nem”.

A vizsgálati anyag értelmében nagy valószínűséggel tudott csak nyilatkozni, hogy a bűncselekményt a vádlott követte el, és szakvéleményében részletezte, hogy melyek voltak azok a kérdések, amelyekre bár „nemmel” válaszolt a vádlott, mégis megállapítható volt, hogy hazudott (II. kötet 1405-1407. oldal).

Mindenféleképpen kiemelt azonban kettő kérdést, amely álláspontja szerint, ha a teljes vizsgálat sem történt volna meg, ez a két kérdés mindenféleképpen igazolta azt, hogy hazudott, és a vádlott nagy valószínűséggel elkövette a bűncselekményt. Ez pedig a 2. számú vizsgálati anyagban a 2. kérdés volt, miszerint: „Ön ölte meg B.M.-t?”. A levegőben tett mozgásokat vizsgálva megállapította, hogy a 2-es szám leírását megelőzően a levegőben körkörös mozdulatokat tett, majd miután ténylegesen papírra vetette a 2-es számot, és háromszöget akart rajzolni, miszerint nem ő ölte meg, a levegőben tett mozgásai egyértelmű görbületet jelentettek, akárcsak a „háromszög” lerajzolása során a levegőben további görbe mozdulatokat tett, amely az „igen”, vagyis a „kör” választ hangsúlyozták.

Ugyanezt a megállapítást tudta tenni a 8.) kérdésre nézve is (II. kötet 1337. o.), miszerint első alkalommal, bár leírta a 8-as számot, ennek ellenére a levegőben a 8-as mind felső, mind alsó részében a levegőben körkörös mozdulatokat tett. Illetőleg bár „kérdőjellel” válaszolt, és a „nemmel”, ennek ellenére elmondása szerint – piros nyílal jelölte – a „kérdőjel” megírása előtt a levegőben körkörös mozdulatokat tett.

Ezen túlmenően pedig hangsúlyozta, hogy az írásanalitika értelmében az, aki az írás során a magánhangzókra a pontot kör formájában jeleníti meg, az hazudik. Ezt követően még egyszer feltették neki ezeket a kérdéseket, amikor is a 2. kérdésre, miszerint: „Ön ölte meg B.M.-t?”, hasonló jelek voltak tapasztalhatóak, csak most

már nem körkörösek, miután az „igen” válasz a „háromszög” volt. A szakvéleményében (II. kötet 1351.o.) látható, amint a levegőben a 2-es megírása során látható egy csúcsosodás, továbbá a „kör” leírása során szintén nyíllal jelölte, miszerint kettő csúcsosodás is megjelenik, amely egyértelműen a megélt élmény, a tudatalattiból jön, miszerint ő ölte meg B.M.-t.

A 8. számú kérdés (II. kötet 1355. o.), miszerint: „Ön készült B.M. megölésére?”, hasonlóan ezt a megállapítást tudta tenni. A levegőben tett jegyek mindenféleképpen csúcsosodásra utalnak, mind a 8-as szám, mind a „kör” vonalában. Azt is elmondta a szakértő, hogy a 2. vizsgálat alatt a folyosón jelentős zaj volt, amelyet a vádlott is érzékelt. Ennek ellenére a megélt élmény, a tudatalatti mindenféleképpen jelentkezett a levegőben írt mozgásaiban. Kiemelte a 8. sz. kérdést ismételten, miszerint: „Ön készült B.M. megölésére?” Egyértelműen beismerte, leírta a „kört”, amely ebben a kérdéssorban az „igen” választ jelentette. Bár jelezte, hogy rontott és ezt követően áthúzta a „kört” és „háromszöget” rajzolt, ennek ellenére elmondta, hogy ha zaj zavarta volna meg, és ez nem egy önkéntes beismerő vallomás lett volna, akkor az ábrán megjelenő légmozgások során nem rajzolt volna folyamatos köröket, illetőleg oválokat, amelyek a véleményében is rögzítésre kerültek. (II. kötet 1373. o.) Piros nyilakkal jelölte, miszerint a „körben”, amelyben beismerte, hogy ő ölte meg B.M.-t, legalább kettő „kört” és még egy ovális jelet is tett a kézmozgásban. Vagyis a tudatalattija ezt a választ hozta elő neki, még akkor is, hogy ha a tudatos énje hazudni kívánt.

A szakvéleményében lévő további ábrát nem elemezte. Elmondása szerint ezek ugyanezen a módszeren alapulnak, kizárólagosan itt a 2.) és 8.) kérdésre adott válasz az, amely már önmagába foglalta azt, hogy nagy valószínűséggel ő követte el a bűncselekményt.

A bíróság megállapította a vádlott bűnösségét emberölésben.

A Fővárosi Ítéletábrák (1.Bf.106/2015/54. sz.) viszont 2016-ban kirekesztette a GrafoMéteres vizsgálat eredményét a bizonyítékok köréből az alábbi magyarázattal: A grafológus szakértő által végzett grafométeres hazugságvizsgálat kapcsán az alábbiakat rögzíti az ítéletábrák: A vizsgálat, bár értelemszerűen eltér, de mégis analóg módon működő a poligráfus hazugságvizsgálathoz viszonyítva, eredménye pedig szintén ahhoz hasonlítható. Ellenben a büntetőeljárásban történő alkalmazását semmi sem szabályozza, holott az eljárási szabályok a poligráfra vonatkozóan is korlátokat állítanak fel, ráadásul ezen korlátokat a bírói gyakorlat (megosztottan) tovább szűkíti a jogszabályi rendelkezésekhez képest. Éppen ezért a grafológiai hazugság vizsgálatra analóg módon a poligráfra vonatkozó szabályokat nem lehet átültetni, mint ahogyan a szabad bizonyítás elvére hivatkozni sem helytálló. Megfelelő, büntetőeljárás keretében érvényesülő szabályozás hiányában a grafométeres vizsgálat eredménye a bizonyítás körében nem értékelhető. Azt az ítéletábrák a bizonyítékok köréből kirekeszti. Mindezen megállapítások azonban az elsőfokú bíróság helyes bizonyíték értékelését nem érintik.

15. A GrafoMéteres hazugságvizsgálatok jövőképe

Az esettanulmányok és a statisztikai adatok bizonyítják a GrafoMéter jelenlegi technológiával történő hasznosságát, emellett a műszer speciális képességéből kiindulva tovább lehet gondolni alkalmazhatóságát az információfizika területén.

A Grafométer segítségével az alapadatokból kiszámíthatjuk a leírt jelek *informáciomennyiségét, anyagmennyiségét, és a létrehozáshoz szükséges energiát* is.¹⁵

Eddigi vizsgálataink ennek a 3 jellemzőnek az egyedi kezelését személyiségjellemzőként azonosították, amely *saját dinamikus személyiségrendszer* megalkotását tette lehetővé.¹⁶

Némi eufémizmussal megállapíthatjuk, hogy a hazugság *az információ speciális kezelését* jelenti. A hazugság során a speciális információkezelés az alap-személyiségszerkezettől *eltérő* anyagmennyiséget, és az ezáltal létrejövő *eltérő* energiafelhasználást jelenti. Így, ha valaki a saját szokásos információ-anyag-energiakezelési rendszerétől eltér, akkor ott feltételezhető a hazugság.

Ha elegendő vizsgálatot tudnánk végezni ezen 3 összesítő adat változásáról, akkor feltárhatnánk az egyes személyiségtípusokat, vagy a hazudási szokásokról tipológiát állíthatnánk össze, amelyek igen magas szintű kognitív és fiziológias folyamatok révén jönnek létre.

Mivel a három adat megfeleltethető egy tér 3 dimenziójának, így a hazugságvizsgálat egy térbeli koordinátarendszerben leírható topográfiai vizsgálatra egyszerűsödne.

Ezáltal az összes paraméter objektívebben, egyszerűbben lenne kezelhető, és mesterséges intelligencia használatával akár automatikusan elemezhetővé válna a hazugság, mint az orvosi programokkal a tünetalapú automatikus diagnosztizálás.

Felhasznált irodalom:

- AGÁRDI Tamás: A kézírás „off-line” vizsgálati lehetőségei, In: AGÁRDI Tamás – SZIDNAI László (szerk.): A grafológia kézikönyv, Grafológiai Intézet, Budapest, 1998. III. 5.3.
- BUDAHÁZI Árpád – FANTOLY Zsanett – KAKUSZI Brigitta – BITTER István – CZOBOR Pál: A műszeres vallomásellenőrzés fejlődési irányai, NKE RTK, 2018. Monográfia-Kézirat
- D. H. KAYE: The validity of tests: caveat omnes. Jurimetrics Journal, 27. évfolyam, 1987/4. szám
- FENYVESI Csaba: A kriminalisztika jövőbeli fejlesztési lehetőségei, kihívásai, Pro Futuro, Budapest, 2013/2.
- FARKAS László: PhD doktori értekezés, 2012-2013, pp. 46–47. <http://uni-nke.hu/index.php/hu/500-doktori-tablázat>
http://193.224.76.2/downloads/konyvtar/digitgy/phd/2013/farkas_laszlo.pdf
(Letöltés ideje: 2019. 05. 06.)
- FARKAS László: A grafométer működési elve és gyakorlata, In: TÓTH Éva – BELOVICS Ervin (Szerk.): A büntetőeljárás segédtudományai II, Pázmány Press, Budapest, 2015. pp. 64–93.

¹⁵ KISS András: A modellezés alapfogalmai és a kézírás funkcionális modellje, In: AGÁRDI – SZIDNAI i. m. pp. 79–86.

¹⁶ SZIDNAI László: Dinamikus írásparaméterek, In: AGÁRDI – SZIDNAI i. m. pp. 441–442.

- FARKAS László: A grafométer az írásanalitika alapműszere, <https://www.irasanalitika.com/ujdonsagok/grafometeres-hazugsagvizsgalat> (Letöltés ideje: 2019. 05. 15.)
- FARKAS László: Az írás láthatatlan dimenziójának láthatóvá tétele, In: FARKAS László (szerk.): Írásanalitikai Kézikönyv, MÍTÉSZ és T&F Veritas Kft, Budapest, 2016. pp. 341–368.
- FARKAS László: Grafométerrel az agyírás tudatalatti rejtelmes világában, KNBSZ Szakmai Szemle, Budapest, 2018/2. pp. 116–129. http://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/szsz/2018_2_szam.pdf (Letöltés ideje: 2019. 05. 06.)
- KISS András: A modellezés alapfogalmai és a kézírás funkcionális modellje, In: AGÁRDI Tamás – SZIDNAI László (Szerk.): A grafológia kézikönyve, Budapest, Grafológiai Intézet, 1998. II. pp. 79–86.
- KRISPÁN István: A poligráfos hazugságvizsgálatok rendőrségi alkalmazásának magyarországi múltja, jelene és jövője, Belügyi Szemle, Budapest, 2004/7–8.
- KUTOR László: Automatikus eszköz- és személyazonosítás műszaki informatikai módszerei, Doktori (PhD) értekezés, Pannon Egyetem Műszaki Informatikai Kar Informatikai Tudományok Doktori Iskola, 2007. pp. 63–74.
- RÓZSA Sándor – NAGYBÁNYAI NAGY Olivér – OLÁH Attila (Szerk.): A pszichológiai mérés alapjai, <http://www.mek.oszk.hu/05500/05536/05536.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 05. 06.)
- SZIDNAI László: A grafológia informatikai szemléletű elemzési rendszere, Nemzetközi Grafológiai Szemle, Budapest, 1995. II. évf. 2.
- SZIDNAI László: A GrafoMéter használati protokollja, Budapest, 1995, 2015. kézirat
- SZIDNAI László: A mikromotoros mozgások egy vizsgálati lehetőségének kifejlesztése, különös tekintettel az írásmozgás individuális sajátosságaira, Doktori értekezés, KLTE Debrecen, 1995. Könyvtár
- SZIDNAI László: Dinamikus írásparaméterek, In: AGÁRDI Tamás – SZIDNAI László (szerk.): A grafológia kézikönyve, Grafológiai Intézet, Budapest, 1998. II. 2.5.5. pp. 441–442.
- SZIDNAI László: A kézírás „on-line” vizsgálati lehetőségei, In: AGÁRDI Tamás – SZIDNAI László (szerk.): A grafológia kézikönyve, Grafológiai Intézet, Budapest, 1998. III. 5.2. pp. 755–760.
- WALCZYK J. J. – SCHWARTZ J. P. – CLIFTON R. – ADAMS B. – WEI M. – ZHA P.: Lying person to person about life events: a cognitive framework for lie detection. *Pers. Psychol*, 58, 141–170. [10.1111/j.1744-6570.2005.00484.x](https://doi.org/10.1111/j.1744-6570.2005.00484.x)

**A PÉNZMOSÁS ÉS TERRORIZMUS-FINANSZÍROZÁS
VISSZASZORÍTÁSÁT CÉLZÓ SZABÁLYOZÁSI KÖRNYEZET
VIZSGÁLATA AZ EURÓPAI UNIÓ ESETÉBEN I.**

Bevezetés

A pénzmosás és terrorizmusfinanszírozás visszaszorítását célzó nemzetközi és nemzeti szabályozási környezet fejlesztése egy hosszú, több évtizedes folyamat. A szabályozási környezet fejlesztését számos nemzetközi szervezet kezeli prioritásként, ezek közül a Pénzügyi Akciócsoport (*Financial Action Task Force* – a továbbiakban rövidítve: FATF) munkássága számít az egyik legmeghatározóbbnak, minthogy az általa használt módszertani megfontolásokat és ajánlásokat más nemzetközi szervezetek is átemelik.¹

Az FATF által végrehajtott országvizsgálatok, megfogalmazott ajánlások, valamint módszertani alapok az Európai Unió egyes tagállamai, valamint az integráció intézményrendszere egészének vonatkozásában kerülnek megvizsgálásra 2004-től kezdődően napjainkig.² Jelen írás egy háromrészes tanulmányorozat első része, amely az alábbiak mentén kíván felépülni.

Az első tanulmány a pénzmosással kapcsolatos szabályozási környezet fejlettségét vizsgálja meg az Európai Unió tagállamai esetében. A tanulmány kitér az FATF országvizsgálataira és országjelentéseire, bemutatja az elmúlt évek nagyobb pénzmosással kapcsolatos botrányait, megemlíti a pénzmosással kapcsolatos visszaélések társadalmi hatásait, továbbá megfogalmazza azon kockázatokat, amelyek a pénzmosással kapcsolatos visszaélések folytatását lehetővé teszik.

A második tanulmány a terrorizmusfinanszírozás, valamint a globális terrorizmus problematikája szemszögéből vizsgálja meg az Európai Unió tagállamait. Mivel az Európai Uniót délről körülölelő észak-afrikai és közel-keleti régióban súlyos kihívást jelentenek a radikális és terrorista szervezetek, ennél fogva az ezen szervezetekhez irányuló pénzügyi források feltárása és megállítása alapvető biztonsági kérdés.

¹ Az FATF módszertana és ajánlásai a különböző együttműködések révén olyan nemzetközi szervezetek munkáiban köszönnek vissza, mint az ENSZ, a Nemzetközi Valutaalap, a Világbank, vagy éppen az Európai Unió tagállamai vonatkozásában meghatározó Európa Tanács Pénzmosás és Terrorizmusfinanszírozás Elleni Szakértői Bizottsága. A pénzmosás és terrorizmusfinanszírozás visszaszorítását célzó intézményrendszer bemutatásáról, az esetleges kapcsolódási pontokról az alábbi tanulmányban olvashat: TÓTH Zoltán Balázs: A pénzmosás és terrorizmusfinanszírozás elleni küzdelem jelentősége – A nemzetközi és a hazai intézmények bemutatása In: BARÁTH Noémi – MEZEI József (szerk.): Rendészet-tudományi Aktualitások: A rendészet-tudomány a fiatal kutatók szemével, Doktoranduszok Országos Szövetsége, Rendészet-tudományi Osztály, Budapest, 2019. <http://dosz.hu/files/rende%CC%81szet-tudoma%CC%81ny-aktualitasok.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 05. 21.)

² A 2004-es big boom bővítésével tovább mélyült az Európai Unió tagállamai közötti fejlettségbeli szakadék, amelynek egyik sarokkövét képezi a pénzügyi rendszerek sérülékenységében, valamint az általa hordozott kockázatokban rejlő különbség is.

A harmadik tanulmány az Európai Unió intézményei által kiadott szakanyagok és jogszabályok vonatkozásában vizsgálja meg a pénzmosás és terrorizmusfinanszírozás elleni küzdelmet. A záró tanulmányban kerül részletesebben kifejtésre az Európai Unió, mint szupranacionális szervezet, valamint az FATF közötti együttműködés.

A tanulmánysorozat célja, hogy részletesebb betekintést adjon az Európai Unió tagállamok–FATF, valamint az Európai Unió–FATF viszonyrendszeréről, közös munkájáról.

Alapfogalmak

A tanulmánysorozat a pénzmosás és terrorizmusfinanszírozás visszaszorítását célzó szabályozási környezet fejlesztésére fókuszál, ennél fogva a két fogalom tisztázása elsődleges feladat. Mivel a terrorizmusfinanszírozással a második tanulmány fog részletesebben foglalkozni, így a továbbiakban a pénzmosással kapcsolatos elméleti keretek kerülnek meghatározásra.

Az FATF definíciója szerint a pénzmosás célja, hogy az illegális bevételi csatornákon keresztül realizált összeget – amely származhat illegális fegyvereladásból, drogcsempészetből, prostitúcióból stb. – legalizálja, hogy felhasználható legyen legális pénzügyi tranzakciók lebonyolításához.³ A különböző pénzmosási technikák az adott ország pénzügyi rendszerének sérülékenységét, kockázatait aknázzák ki, azaz az elégtelen szabályozási környezet, valamint a szabályok átültetésének esetleges hiánya kedvez nagy mennyiségű pénz „tisztára mosásának”.⁴ A szakértők és a szakosított szervek véleményei megoszlanak afelől, hogy évente a Föld GDP-jének hány százalékát adja ki a szervezett bűnözésből származó bevétel, illetve hány százaléka jut vissza a gazdaságba különböző technikák segítségével. A Nemzetközi Valutalap ezeket a számokat 3-5% és 2-3% közé becsüli, míg az FATF egy 2009-es jelenés alapján 3,6%, valamint 2,7%-ot tartja irányadónak.^{5,6} Az illegális jövedelmi források legalizálásában rejlő

³ A pénzmosás közgazdaságtani és jogi összefüggéseiről az alábbi szerzőktől olvashat részletesebben: DR. GÁL István László: A pénzmosás elleni küzdelem közgazdasági és büntetőjogi kérdései, PhD értekezés, Pécsi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskola. (2005) <https://pea.lib.pte.hu/bitstream/handle/pea/15613/gal-istvan-laszlo-phd-2005.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. (Letöltés ideje: 2019. 05. 21.), valamint PROF. DR. LENTNER Csaba – DR. ZÉMAN Zoltán: A pénzmosás egyes jogi és gazdasági összefüggéseiről, Miskolci Jogi Szemle, 12. évfolyam 1. szám, 2018.

⁴ A pénzmosást, mint jelenséget számos aspektusból lehet vizsgálni, úgy mint jog, közgazdaságtan, nemzetközi kapcsolatok fejlődése, stb.

⁵ Bár az FATF a honlapján felhívja a figyelmet arra, hogy mindössze becslésekről van szó, amelyek nem adják vissza a ténylegesen pénzmosással érintett arányokat. Mivel a feketegazdaságban realizált jövedelmek kvantifikálására nincs lehetőség, így maga az FATF sem ad ki évekre lebontott számokat. Forrás: <https://www.fatf-gafi.org/faq/moneylaundering/> (Letöltés ideje: 2019. 05. 21.)

⁶ John Walker a bűnözési trendek vizsgálatával foglalkozik (Crime Trends Analysis), a gyakran lehivatkozott számokkal ellentétben azt állítja, hogy a szakértők lényegesen alábecsülik a pénzmosás mértékét. Elemzése szerint évente közel 3 trillió dollár gazdagítja a szervezett bűnözést, és a jelenség főképpen Észak-Amerikára és Európára koncentrálódik. Az összes tisztára mosott pénz mintegy 46%-a az Egyesült Államokból kerül ki, majd ezt követi Olaszország, Oroszország és Kína. Forrás: Economy Watch The

kockázatok az *Azonosítható kihívások* c. fejezetben kerülnek részletesebben kifejtésre.

A következő alapfogalom maga az FATF. A nemzetközi szervezetet egy konkrét szakpolitikai cél megvalósítására alapították meg az 1989-es G-7-es találkozó következtében, mégpedig a pénzügyi rendszer sérülékenységét felhasználó pénzmosási technikák visszaszorítása érdekében.⁷ Az FATF mellett működnek az úgynevezett Pénzügyi Akciócsoport-szerű Regionális Testületek (*FATF-Style Regional Bodies*), amelyek egy adott földrajzi térség sajátosságaihoz illeszkedve igyekeznek átültetni az FATF ajánlásokat, valamint a módszertani kereteket alkalmazni a szabályozási környezet fejlesztése során.

Több szakértő is arra az álláspontra helyezkedik, miszerint az alapítása óta eltelt mintegy három évtized során az FATF a globális kormányzás prototípusává vált. Egy adott szakpolitikai stratégia mentén olyan globális rezsimit teremtett meg, amely a nemzetközi szervezetek és az önálló államok számára egyaránt mértékadó, befolyásolhatja az országvizsgálatban részes állam versenyképességét, továbbá egységesíti a nemzeti szabályozási környezeteket a pénzügyi rendszer sérülékenysége tekintetében.⁸

Az FATF jelentései segítségével gyakorolhat nyomást egy-egy államra a szabályozási környezet fejlesztése végett. Ugyanis az ezekben a jelentésekben megállapított hiányosságok arra sarkallhatnak befektetőket, hogy a pénzügyi rendszer sérülékenysége okán elálljanak tranzakcióktól, ugyanis a pénzmosásból eredő piactorzító hatások negatívan hatnának a profit alakulására. Az FATF kétféle jelentés formájában közölheti azon államok listáját, ahol a pénzügyi rendszer stratégiai hiányossággal küzd. A *Public Statement* azon államokat tartalmazza, amelyek a legsúlyosabb hiányosságokkal küzdenek. Ezen államok közé tartozik Észak-Korea és Irán⁹. Az *Improving Global AML/CFT Compliance: On-going process* elnevezésű dokumentum olyan államok felsorolását tartalmazza, amelyek pénzügyi rendszere ugyan stratégiai kockázatokat hordoz, ám a politikai vezetés együttműködik az FATF képviselőivel és elkötelezett a szabályozási környezet fejlesztése mellett. Ezen államok közé tartozik a Bahamák, Botswana, Etiópia, Jemen, Kambodzsa, Ghána, Pakisztán, Szerbia, Sri Lanka, Szíria, Trinidad és Tobago, valamint Tunézia.¹⁰

Economics of Money laundering, Business Insider, 2011. <https://www.businessinsider.com/the-economics-of-money-laundering-2011-6> (Letöltés ideje: 2019. 05. 21.)

⁷ <https://www.fatf-gafi.org/about/historyofthefatf/> (Letöltés ideje: 2019. 05. 21.)

⁸ Bővebben lásd TÓTH, 2019. i. m.

⁹ <https://www.fatf-gafi.org/publications/high-risk-and-other-monitored-jurisdictions/documents/public-statement-february-2019.html> (Letöltés ideje: 2019. 05. 21.)

¹⁰ <https://www.fatf-gafi.org/publications/high-risk-and-other-monitored-jurisdictions/documents/fatf-compliance-february-2019.html> (Letöltés ideje: 2019.05.21.)

A Pénzügyi Akciócsoport és az Európai Unió tagállamai

Mivel az FATF és az Európai Unió, mint integráció közötti kapcsolatrendszer a tanulmányosorozat harmadik részében kerül bemutatásra, ennél fogva jelen fejezet az FATF–Európai Unió tagállamok intézményesített kapcsolatai kerülnek bemutatásra. Az FATF jelenleg 38 tagot tömörít, 36 államot és két regionális hatáskörű szervezet, az Európai Unió Európai Bizottságát, valamint az Öböl-menti Együtműködési Tanácsot. Olyan uniós tagállamok rendelkeznek teljes jogú tagsággal az FATF szervezetében, mint Ausztria, Belgium, Dánia, Finnország, Franciaország, Görögország, Hollandia, Írország, Luxembourg, Németország, Olaszország, Portugália, Spanyolország, valamint Svédország, azaz a 28 tagállamból 14.¹¹ Lényeges továbbá megemlíteni az Európa Tanács Pénzmosás és Terrorizmusfinanszírozás Elleni Szakértői Bizottságát (a továbbiakban Moneyval), amely egy 47 tagállamból álló regionális szervezet szaktestülete. A Moneyval 2006 júniusától az FATF társult tagja, amely a Pénzügyi Akciócsoport-szerű Regionális Testületeket erősíti.¹²

Ország	EU tag	Eurózána tag	FATF tag	Moneyval tag
Ausztria				
Belgium				
Bulgária				
Ciprus				
Csehország				
Dánia				
Egyesült Királyság				
Észtország				
Finnország				
Franciaország				
Görögország				
Hollandia				
Horvátország				
Írország				
Lengyelország				
Lettország				
Litvánia				
Luxembourg				
Magyarország				
Málta				
Németország				
Olaszország				
Portugália				
Románia				
Spanyolország				
Svédország				

¹¹ Forrás: <https://www.fatf-gafi.org/about/membersandobservers/> (Letöltés ideje: 2019.05.22.)

¹² Forrás: <https://www.fatf-gafi.org/countries/#MONEYVAL> (Letöltés ideje: 2019.05.22.)

Szlovákia				
Szlovénia				
Összesen	28	19	14	13

1 táblázat: Jól látható, hogy az FATF, valamint a Moneyval tagság egymás komplementerei az Európai Unió tagállamai között. A Moneyval tagok jellemzően kevésbé fejlettebben az Európai Unióban, valamint az utolsó három bővítésnél csatlakoztak az integrációhoz. (saját gyűjtés)

Az FATF élén 1989. és 2019. között 29 alkalommal állt elnök a tagállamok soraiból¹³. 14 alkalommal került ki az elnök a jelenlegi Európai Unió tagállamaiból. Az Egyesült Királyság, Franciaország, Hollandia, Olaszország, Spanyolország kettő alkalommal, míg Belgium, Németország, Portugália, Svédország egy alkalommal adta az elnököket.

Az alábbiakban az Európai Unió egyben FATF-tagállamainak rövid értékelése kerül bemutatásra a 2019-es évhez viszonyított legutóbbi FATF-jelentések alapján.

Ausztria 1990 óta FATF-tag. 2016 szeptemberében került elfogadásra a kölcsönös értékelési jelentés (*mutual evaluation report* – a továbbiakban rövidítve: MER), amelyet 2017 decemberében megerősített nyomonkövetési jelentés (*Enhanced Follow-up Report* – a továbbiakban rövidítve: FUR) követett. Az FATF összesen 40 technikai megfeleléségi értékelés mentén végez adott szakterületekhez kapcsolódóan, amelynek 4 kimenete lehet: megfelelt (*compliant*), nagyrészt megfelelt (*largely compliant*), részben megfelelt (*partially compliant*) és nem felelt meg (*non-compliant*) – utóbbi kettő besorolás esetében a vizsgált országnak ajánlott elfogadni és átültetni az FATF részéről megfogalmazott javaslatokat¹⁴. Az Ausztriáról készített legutóbbi jelentés elismeri, hogy a kölcsönös értékelési jelentésben rögzített hiányosságok tekintetében Ausztria jól tudta beazonosítani a kockázatokot, valamint alakítani a szabályozási környezetet. A 40 ajánlásból mindössze 4 felelt meg részben, a többi teljes egészében vagy nagyrészt megfelelt az FATF szakértőinek.¹⁵

Belgium 1990 óta FATF-tag. A MER 2015 áprilisában került elfogadásra, amely nyomán a belga hatóságok frissítették nemzeti pénzmosással kapcsolatos kockázatelemzést. 2015 és 2018 között a nemzeti szabályozási környezet fejlesztése révén 15 ajánlás fogalmazott újra az FATF (mivel a korábbi ajánlásokat részben

¹³ <https://www.fatf-gafi.org/pages/fatfpresidentssince1989.html> (Letöltés ideje: 2019.05.22.)

¹⁴ Az FATF definíciója szerint a besorolások az alábbi jelentéstartalommal bírnak: 1, megfelelt: az ajánlást minden tekintetben átültette az ország; 2, nagyrészt megfelelt: mindössze kisebb hiányosságok maradtak, az ajánlás fő vonalakban átültetésre került (ezek a pozitív besorolások); 3, részben megfelelt: az adott ország intézkedéseket hozott annak érdekében, hogy az ajánlás átültetésre kerüljön, ám a meghozott intézkedések továbbra is hordoznak kockázatokat; valamint 4, nem felelt meg: súlyos hiányosságok állapíthatók meg az ajánlás kapcsán (utóbbi kettő a negatív besorolás).

¹⁵ Anti-money laundering and counter-terrorist financing measures – Austria, 2nd Enhanced Follow-up Report & Technical Compliance Re-Rating, FATF. 2018. <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/fur/FUR-Austria-2018.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 05. 11.)

teljesítették). A 40 minősítésből mindössze 2 felelt meg részben, a többi teljes egészében vagy nagyrészt megfelelt az FATF szakértőinek.¹⁶

Dánia 1991 óta FATF-tag. A MERT 2017 júniusában került elfogadásra, és a legutóbbi nyomonkövetési jelentés 2018-ban került publikálásra. 2017-ben a 40 minősítésből 18 esetben részben megfelelt besorolást kapott, amely következtében Dánia megerősített nyomon követési eljárás alá került. A közel egy év leforgása alatt Dánia képes volt a szabályozási környezetet az FATF ajánlásainak megfelelően fejleszteni, így már csak 9 pont kapott részben megfelelt minősítést, viszont a megerősített nyomonkövetési eljárás továbbra is él.¹⁷

Egyesült Királyság 1990 óta FATF-tag, továbbá megfigyelő tag 3 regionális testületben. Az FATF 2018. március 5-23. között helyszíni ellenőrzést tartott az Egyesült Királyságban, és arra a megállapításra jutottak, hogy az ország proaktívan lép fel a pénzmosás visszaszorítása érdekében – évente mintegy 7900 nyomozást és 2000 büntetőeljárást folytatnak le. A szigorú szabályozásra és a kétéves ügyletek folyamatos felderítésére azért van szükség, mivel az Egyesült Királyság a világ egyik meghatározó pénzügyi központjának számít, és a határokon átnyúló banki ügyletek magas kockázatokat hordoznak. A 40 minősítésből 2 esetben élt az FATF a részben megfelelt besorolással.¹⁸

Finnország 1991 óta FATF-tag. 2018. május 23-június 8. között helyszíni ellenőrzést végeztek az FATF szakértői. Finnország legjelentősebb pénzmosással kapcsolatos kockázatai az adóelkerüléssel megspórolt összegek, valamint a drogkereskedelemből befolyt bevételek legalizálásában rejlenek. Finnország esetében a pénzmosás visszaszorítását célzó intézkedéseknek az adja az egyik jelentőségét, miszerint kereskedelmi, pénzügyi stb. ügyleteinek meghatározó részét a szomszédos Oroszországgal bonyolítja le – utóbbi az Európai Unió standardjaitól eltérő szabályozási, büntetőeljárás stb. technikák mellett működik. A 40 minősítésből 9 esetben élt az FATF a részben megfelelt besorolással.¹⁹

Franciaország 1990 óta FATF-tag, továbbá 5 regionális testületben megfigyelő. Mivel Franciaország a nemzetközi terrorizmus szempontjából kiemelten sérülékeny ország – lásd az elmúlt évek merényleteit, továbbá az Iszlám Államhoz csatlakozó harcosok magas számát – az elmúlt években a terrorizmusfinanszírozás elleni küzdelem hangsúlyosabban jelent meg a munkaanyagokban a pénzmosásnál.

¹⁶ Anti-money laundering and counter-terrorist financing measures – Belgium, 3rd Enhanced Follow-up Report & Technical Compliance Re-Rating, FATF. 2018. <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/fur/FUR-Belgium-2018.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 05. 11.)

¹⁷ Anti-money laundering and counter-terrorist financing measures – Denmark, 1st Enhanced Follow-up Report & Technical Compliance Re-Rating, FATF. 2018. <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/fur/FUR-Denmark-2018.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 05. 11.)

¹⁸ Mutual Evaluation of the United Kingdom Executive summary, FATF. 2018. <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/mer4/MER-United-Kingdom-2018-Executive-Summary.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 05. 11.)

¹⁹ Anti-money laundering and counter-terrorist financing measures – Finland, Mutual Evaluation Report, FATF, 2019. <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/mer4/MER-Finland-2019.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 05. 11.)

A 2011-ben kiadott MER a 40 minősítésből 11 esetben élt a részben megfelelt vagy a nem felelt meg besorolással.²⁰

Görögország 1991 óta FATF-tag. 2007 és 2011 között számos jelentés született Görögország szabályozási környezetével kapcsolatos fejlesztéséről. Mivel azonban a többi FATF-tagállamhoz mérten Görögország a 40 minősítés tekintetében kiemelkedően magas arányban kapott részben megfelelt vagy nem megfelelt besorolást (összesen 27 esetben), a nyomkövetési eljárás kiegészült egy újabb eljárással.²¹ A nemzetközi együttműködést ellenőrző csoport (*International Co-operation Review Group* – a továbbiakban rövidítve: ICRG) olyan stratégiai hiányosságokat felmutató országok esetében kezdi meg az eljárását, amelyek az FATF ajánlásait nem tudják megfelelően átültetni/nem hajlandók együttműködni a szervezettel, ezzel a pénzmosás és terrorizmus-finanszírozás tekintetében súlyos nemzetközi kockázati tényezővé válnak. Az ICRG-eljárás következtében kerülhet rá az ország az Alapfogalmak című részben már említett *Public Statement*, valamint az *Improving Global AML/CFT Compliance: On-going process* c. dokumentumok listájára. Görögországnál külön említést érdemel, hogy a 2008-as gazdasági világválságnál jött rá a nemzetközi közösség arra, hogy görög a gazdaság és a pénzügyi rendszer valójában micsoda kockázatokat rejt a szabályozási környezet nem megfelelő mivolta kapcsán.

Hollandia 1990 óta FATF-tag. 2011-ben került elfogadásra a MER, és az FATF normás nyomon követési eljárás keretében vizsgálta a szabályozási környezet folyamatos fejlesztését. Az FATF hatására Hollandiában 2013. január 1-jétől hatályba lépett a pénzmosást és terrorizmusfinanszírozást megelőző törvény (rövidítve: WWFT), amely kockázatalapú megközelítésével a társadalmi szereplők széles skáláját érintette.²² Az FATF a 40 ajánlásból 14 esetben állapított meg részben megfelelt vagy nem felelt meg besorolást.²³

Írország 1991 óta FATF-tag. 2016. november 3-17. között került sor a helyszíni ellenőrzésre, amely elismerte a pénzmosással kapcsolatos szabályozási környezet fejlettségét, valamint a kockázatok és a nemzeti koordináció és együttműködés fontosságának felismerését. Bár a hazai pénzmosással kapcsolatos kockázatok kezelését megfelelőnek ítélték az FATF-szakértők, a nemzetközi kockázatok kezelése tekintetében elmaradást állapítottak meg. Utóbbi megállapítás főképpen annak tudatában lényeges, miszerint Írország jelentős regionális és nemzetközi pénzügyi központ, gazdasága erőteljesen integrált a nemzetközi szinten, és a pénzügyi szektor teljesítőképessége kiemelkedően fontos tényező az

²⁰ Anti-money laundering and counter-terrorist financing measures – France, Mutual Evaluation Executive Summary, FATF. 2011. <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/mer/MER%20France%20ES%20ENG.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 05. 11.)

²¹ Mutual Evaluation Tenth Follow-Up Report, Greece, FATF. 2011. <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/mer/FoR%20Greece.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 05. 11.)

²² Forrás: <https://www.fiu-nederland.nl/en/legislation/general-legislation/wwft> (Letöltés ideje: 2019. 05. 11.)

²³ Mutual Evaluation of the Netherlands, 2nd Follow-up Report, FATF. 2014. <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/mer/FUR-Netherlands-2014.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 05. 11.)

éves GDP alakulása tekintetében. Írorszáiban 58 bank működik, amelyből 34 külföldi érdekeltségű²⁴. További megállapítás volt Írország esetében, miszerint a pénzmosással kapcsolatos bűncselekményeket nem megfelelően vizsgálják ki, valamint vonják felelősségre az elkövetőket, így a szabályozási környezet nem bír tényleges elrettentő erővel. Az FATF a 40 ajánlásból 14 esetben állapított meg részben megfelelt vagy nem felelt meg besorolást²⁵.

Luxemburg 1990 óta FATF-tag. 2010-ben került elfogadásra a MER, és az FATF standardok átültetése tekintetében Luxembourg a legrosszabbul teljesítő a tagállamok közül: a 40 ajánlásból 39 esetben állapítottak meg az FATF szakértői részben megfelelt vagy nem felelt meg minősítést. Bár Luxembourg az FATF standardok tekintetében rosszul teljesít, a szabályozási környezet folyamatos fejlesztése mégis javítja a bűnüldözési statisztikákat: ameddig 2009-ben 7 esetben hoztak bírósági határozatot és 5 esetben zárult ítélettel, addig 2013-ra ezek a számok 74-re, valamint 122-re növekedtek. Az előzetes pénzmosással kapcsolatos nyomozások száma míg 2003-ban mindössze 19 volt, addig 2012-re 169-re növekedett.²⁶

Németország 1990 óta FATF-tag, továbbá megfigyelő tag 3 regionális testületben. 2010 februárjában került a MER elfogadásra, és a 40 ajánlásból 20 esetben részben megfelelt vagy nem felelt meg besorolást állapítottak meg. A MER-t 2012-ben, 2013-ban majd 2014-ben nyomkövetési jelentés követte, azonban a legutóbbi, bár elismeri, hogy Németország foglalkozott a negatív besorolású területekkel, ám jelentős előrelépést nem könyvelhet el.²⁷

Olaszország 1990 óta FATF-tag. 2015 októberében került a MER elfogadásra, amely kapcsán 2019-ben került kiadásra a legfrissebb nyomkövetési jelentés. A 40 technikai megfeleléségi értékelésből mindössze 4 esetben került részben megfelelt besorolás megállapításra, így Olaszország nem megerősített, hanem normál nyomkövetési eljárás alá került.

Portugália 1991 óta FATF-tag. Portugáliában az FATF szakértői 2017. március 28-április 13. között végeztek helyszíni ellenőrzést. Bár a nemzeti kockázatértékelés elkészítésébe az állami és a privát szféra szereplői egyaránt bevonásra kerültek, az elemzés módszertana tekintetében az szakértők további fejlesztést javasoltak, továbbá a nonprofit szféra terrorizmus-finanszírozás tekintetében bizonyult gyengébb teljesítményűnek. Az FATF úgy látta, hogy a hatóságok, valamint az igazságszolgáltatási rendszer elkötelezett a pénzmosással kapcsolatos bűnesetek feltárására és feldolgozására, azaz a jogszabályokat aktívan

²⁴ <https://www.ebf.eu/ireland/> (Letöltés ideje: 2019. 05. 11.)

²⁵ Anti-money laundering and counter-terrorist financing measures – Ireland, Mutual Evaluation Report, FATF. 2017. <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/mer4/MER-Ireland-2017.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 05. 11.)

²⁶ Mutual Evaluation of Luxembourg, 6th Follow-up Report, FATF 2014. <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/mer/FUR-Luxembourg-2014.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 05. 11.)

²⁷ Mutual Evaluation of Germany, 3rd Follow-up Report, FATF. 2014. <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/mer/FUR-Germany-2014.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 05. 11.)

alkalmazzák a bűnelkövetőkkel szemben. Megállapították továbbá, hogy a jogi személyek tevékenységéről az információk megfelelően átláthatók, továbbá a Madeira Szabadkereskedelmi övezetben található külföldi tőkealapok is megfelelő korlátok között működnek. A szabályozási környezet megfelelő fejlettségére Portugália esetében több okból is szükség van. Egyfelől a 2008-as gazdasági világválság erőteljes negatív hatást gyakorolt a portugál pénzügyi szektorra, amely az intézmények romló mérlegéhez és drasztikusan lecsökkent likviditásához vezetett. Ez a tény önmagában fokozza az intézmények sérülékenységet. Másodsor, Portugália egy tranzitállam, a Latin-Amerikából és Észak-Afrikából érkező legális és illegális tőke alapvetően meghatározza a portugál gazdaság alakulását – az illegális források esetében kifejezetten nagy veszélyt jelent a likviditáshiánnyal küzdő intézmények együttműködési hajlandóságára. Összességében a portugál szabályozási környezet fejlettségét jelzi, hogy a 40 ajánlásból mindössze 5 esetben állapítottak meg részben megfelelt minősítést.²⁸

Spanyolország 1990 óta FATF-tag, és további három regionális területben megfigyelő. 2014 októberében került elfogadásra a MER, és az FATF normál nyomonkövetési eljárásban vizsgálta a szabályozási környezet fejlesztését. A 40 ajánlásból mindössze 2 esetben kapott részben megfelelt minősítést, és kiemelkedően magas a megfelelt területek száma, összesen 28 esetben.²⁹

Svédország 1990 óta FATF-tag. 2017 februárjában került elfogadásra a MER, és az FATF megerősített nyomonkövetési eljárásban vizsgálta a svéd szabályozási környezet fejlesztését. A 2017-ben elfogadott új svéd pénzmossással és terrorizmusfinanszírozással foglalkozó törvénye nagyban hozzájárult ahhoz, hogy az ország az FATF ajánlásainak megfelelő környezetet alakítson ki. A 40 ajánlásból 4 esetben kapott részben megfelelt minősítést.³⁰

Mint az az 1. számú táblázat alapján kitűnik, minden olyan Európai Unió tagállam, amely nem tagja az FATF-nek, a Moneyval ellenőrzési mechanizmusai alá tartozik. Jelen tanulmánynak nem tárgya a Moneyval vizsgálatok bemutatása – amely hasonló formában zajlik, mint az FATF szakértői által, ugyanazzal a módszertannal és ajánlási rendszerrel – így a továbbiakban csak azon Európai Unió tagállamok Moneyval vizsgálati eredmények kerülnek röviden bemutatásra, amely dokumentumok fellelhetők az FATF oldalán valamely megfontolásból (például Magyarország esetében párhuzamosan zajlott a Moneyval és az FATF vizsgálat.

Csehországban 2018. március 5-16. között tartottak helyszíni vizsgálatot. A helyszíni vizsgálatot az FATF 4. MER publikálása előzte meg, amellyel egyidejűleg

²⁸ Anti-money laundering and counter-terrorist financing measures – Portugal, Mutual Evaluation Report, FATF. 2017. <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/mer4/MER-Portugal-2017.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 05. 11.)

²⁹ Anti-money laundering and counter-terrorist financing measures – Spain, Mutual Evaluation Report, FATF. 2018. <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/mer4/FUR-Spain-March-2018.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 05. 11.)

³⁰ Anti-money laundering and counter-terrorist financing measures – Sweden, Mutual Evaluation Report, FATF. 2018. <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/FUR-Sweden-2018.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 05. 11.)

az ország normál nyomkövetési eljárás alá került. Egyidejűleg a Moneyval az FATF-ajánlásoktól való elmaradás okán szintén eljárást indított Csehországgal szemben (*Compliance Enhancing Procedures*), amely célja a pénzmosással és terrorizmusfinanszírozással kapcsolatos szabályozási környezet fejlesztése. Bár Csehország sem regionális, sem nemzetközi szinten nem számít meghatározó pénzügyi központnak, a hazai bankszektor csaknem fele (45-ből 23) külföldi érdekeltségű intézmény, ennél fogva a határon átvonuló pénzügyi mozgások törvényes keretek között tartása kiemelkedően fontos. 2016 végére a cseh bankszektor eszközeinek mintegy 93,1%-a külföldi érdekeltségű volt. Szintén ugyanebben az évben a bankok közvetlenül 235,5 milliárd eurót kezeltek. Az FATF megállapította, hogy bár a bankok tisztában vannak a pénzmosással kapcsolatos kockázatokkal, mégis hiányzik az a fajta tudatosság, amellyel az illegális ügyletek szélesebb körben kiszűrhetők lennének.³¹

Lettországban 2017. október 30. – november 10. között tartottak helyszíni ellenőrzést. 2012-ben került sor a Moneyval keretein belül kölcsönös értékelésre, amely következtében normál nyomkövetési eljárás alá került, majd 2016 szeptemberében kikerült alóla. Lettország földrajzi elhelyezkedéséből fakadóan regionális pénzügyi központnak számít: egyidejűleg eurózóna-tag, valamint a Független Államok Közösségének (a továbbiakban: FÁK) pénzügyi szolgáltatója. A lett bankok olyan, többségében külföldi ügyfélkörrel működnek (elsősorban a FÁK irányába), amelyeknél a korrupció súlyos pénzügyi kockázatokat jelent³².

Litvánia a 2012-es kölcsönös értékelés következtében gyorsított nyomkövetési eljárás alá került, majd az időközben végrehajtott változtatások következtében 2017 szeptemberében kikerült onnan. A legutóbbi helyszíni ellenőrzésre 2018. május 7-19. között került sor. A litván pénzügyi szektor bankközpontú (az összes eszköz 79,2%-át kezelik), és ennek meghatározó része mindössze a három legnagyobb, külföldi tulajdonú bank kezében összpontosul. A pénzügyi mozgások könnyebb átláthatósága ellen dolgoz szintén az a tény, hogy a szervezett bűnözés (árucsempészes, drogkereskedelem formájában) hangsúlyosan jelen van a gazdaságban.³³

Magyarországon³⁴ 2016. szeptemberben került elfogadásra a MER, amelyből kiderül, hogy a 40 ajánlásból 9 esetben került megállapításra részben megfelelt minősítés. A minősítést követően Magyarország megerősített nyomkövetési eljárás alá került, és a 2018-ban publikált nyomkövetési jelentés kapcsán ugyan

³¹ Anti-money laundering and counter-terrorist financing measures – Czech Republic, Fifth Round Mutual Evaluation Report, Moneyval. 2018. <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/mer-fsrb/Moneyval-Mutual-Evaluation-Report-Czech-Republic.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 05. 11.)

³² Anti-money laundering and counter-terrorist financing measures – Latvia, Fifth Round Mutual Evaluation Report, Moneyval. 2018. <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/mer-fsrb/Moneyval-Mutual-Evaluation-Report-Latvia-2018.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 05. 11.)

³³ Anti-money laundering and counter-terrorist financing measures – Lithuania, Fifth Round Mutual Evaluation Report, Moneyval. 2018. <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/mer-fsrb/Moneyval-Mutual-Evaluation-Report-Lithuania-2018.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 05. 11.)

³⁴ Bővebben lásd TÓTH (2018.) i. m.

jelentős előrehaladást állapítottak meg a szabályozási környezet fejlesztése kapcsán, ugyanakkor a Moneyval 2019. decemberi plenáris üléséig továbbra is megerősített nyomkövetési eljárásban vizsgálják az országot³⁵.

Szlovéniában 2017 júniusában került elfogadásra a MER, amelyből kiderül, miszerint a 40 ajánlásból 11 esetben került megállapításra részben megfelelt minősítés – és amelyet megerősített nyomkövetési eljárás követett. Bár a jelentés megállapítja, hogy Szlovénia nem regionális pénzügyi központ, és a hazai bűnözési ráták is alacsonyak, éppen a stabil pénzügyi szektor csábíthat egyes szereplőket az illegális forrásaik becsatornázásához.³⁶

Nagyobb pénzmosással kapcsolatos esetek

Dacára a nemzetközi szervezetek, az Európai Unió, valamint az egyes államok igyekezetének, a pénzmosással kapcsolatos kockázatok továbbra is igen magasak akár a fejlett, akár a fejlődő országok tekintetében – igaz, a kockázatok országonként élesen különbözhetnek. Jelen fejezet arra fókuszál, hogy a teljesség igénye nélkül ismertessen nagyobb pénzmosással kapcsolatos visszaéléseket az Európai Unió tagállamaiban. Mint az látható, a pénzügyi rendszer a fokozott ellenőrzés, a részletes vizsgálatok, továbbá a szabályozási környezet évtizedek óta tartó fejlesztése ellenére is súlyos kockázatokat hordoz, amelyeket bűnszervezetek vagy gazdasági szereplők nem félnek a saját érdekében kiaknázni.

2019-ben a világ 15. legnagyobb bankjának tartott, német érdekeltségű Deutsche Bank részese volt egy nagyszabású, 2010 és 2014 között zajló pénzmosási sorozatnak, amely szakértők becslése szerint 80 milliárd dollárt mosott tisztára orosz tulajdonosok részére csaknem 700 ezer tranzakció segítségével. Az eddigi nyomozások kapcsán már megállapítható, hogy a megbízók a magas szintű politikai kapcsolatokkal rendelkeznek/volt KGB vezetők.³⁷

2019 márciusában a finn Nordea pénzintézet került a sajtó kereszttüzébe, miután kiderült, hogy feltételezhetően 700 millió eurót moshattak rajta keresztül tisztára orosz és más FÁK államok ügyfélköre számára.³⁸ A hír kifejezetten rosszkor érintette az északi bankszektor egyik meghatározó szereplőjét, amely előzménye a következő pontban kerül részletesebben kifejtésre.

³⁵ Anti-money laundering and counter-terrorist financing measures – Hungary, 2nd Enhanced Follow-up Report Report, Moneyval. 2018. <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/fur/MONEYVAL-FUR-Hungary-2018.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 05. 11.)

³⁶ Anti-money laundering and counter-terrorist financing measures – Slovenia, 1st Enhanced Follow-up Report Report, Moneyval. 2018. <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/fur/MONEYVAL-FUR-Slovenia.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 05. 11.)

³⁷ HARDING, Luke: Deutsche Bank faces action over \$20 billion Russian money-laundering scheme, The Guardian, 2019. <https://www.theguardian.com/business/2019/apr/17/deutsche-bank-faces-action-over-20bn-russian-money-laundering-scheme> (Letöltés ideje: 2019. 05. 24.)

³⁸ Újabb pénzmosási botrány Európában: 700 millió eurós ügyletbe keveredett a Nordea, 2019. <https://www.portfolio.hu/finanszirozas/bankok/ujabb-penzmosasi-botrany-europaban-700-millio-euros-ugybe-keveredett-a-nordea.316315.html> (Letöltés ideje: 2019. 05. 24.)

2018-ban az Európai Bizottság az Európai Unió történelmének „legnagyobb pénzmosási botrányának” bélyegezte azt a több pénzintézetet is érintő ügyet, amely során mintegy 200 milliárd eurót mostak tisztára. Az ügyben érintett dán Danske Bank, a svéd Swedbank, valamint a szintén érintett osztrák Raiffeisen Bank árfolyamai a botrány kirobbanása után meredeken zuhantak, és több bank árfolyamát is maguk után rántották. A több évig tartó, orosz bevételek legalizálását célzó műveletek mintegy 15 ezer ügyfél bevonásával valósulhattak meg.³⁹

A holland ING Groep N.V. több ízben is pénzügyi bírság elé nézett, mivel nem szűrte ki kellőképpen a kockázatos ügyleteket, ezáltal feltételezhetően többszáz millió dollár értékben kerülhetett sor illegális bevételek tisztára mosására. Míg 2012-ben 619 millió dollárt, addig 2018-ban 900 millió dollár bírságot kellett kifizetnie.⁴⁰

2018-ban napvilágra került, hogy a legnagyobb kínai bank, az ICBC több százmillió eurót mosott tisztára spanyol bankokon keresztül bűnözői csoportoknak. A spanyol legfelsőbb bíróság azzal vádolta a spanyol Caixabank több alkalmazottját, hogy tevékenyen hozzájárult mintegy 100 millió euró tisztára mosásához. A legfelsőbb bíróság megállapításai között szerepel az a tény, miszerint a Caixabank nem tett óvintézkedéseket a pénzmosás megelőzése érdekében, ennél fogva lehetőséget teremtett illegális bevételek legalizálásához.⁴¹

2018-ban ítélték el a Vatikánban (igaz, nem Európai Unió tagállam) az első olyan vádlottat, akit pénzmosással gyanúsítottak meg. Az illető a Vatikáni Bankok keresztül mosott tisztára illegális jövedelmeket, és 1 millió eurót befagyasztottak a számláján. A büntetését Olaszországban tölti.⁴²

Szintén 2018-ban a rendőrség 310 millió eurónyi összeget foglalt le, amely gyanús tulajdonosoktól és csatornákon keresztül jutott be a lengyel bankrendszerbe, majd lett tisztára mosva.⁴³

A Deutsche Bank 2017-ben ismét hatóságok előterébe került. Orosz ügyfeleknek feltételezhetően több, mint 10 milliárd dollár értékben sikerült tisztára

³⁹ NEATE, Ruper – RANKIN, Jennifer: Danske Bank money laundering 'is biggest scandal in Europe', The Guardian, 2018.

<https://www.theguardian.com/business/2018/sep/20/danske-bank-money-laundering-is-biggest-scandal-in-europe-european-commission> (Letöltés ideje: 2019. 05. 24.)

⁴⁰ STERLING, Toby – MEIJER, Bart H.: Dutch bank ING fined \$900 million for failing to sport money laundering, Reuters.com, 2018. <https://www.reuters.com/article/us-ing-groep-settlement-money-laundering/dutch-bank-ing-fined-900-million-for-failing-to-spot-money-laundering-idUSKCN1LK0PE> (Letöltés ideje: 2019. 05. 24.)

⁴¹ BREWICK, Angus – AGUADO, Jesús: UPDATE 1- Spain's High Court investigates Caixabank for alleged money laundering, Reuters.com, 2018. <https://www.reuters.com/article/spain-court/update-1-spains-high-court-investigates-caixabank-for-alleged-money-laundering-idUSL8N1RW5K7> (Letöltés ideje: 2019.05.24.)

⁴² Vatican court hands down first-ever money laundering sentence, The Local, 2018. <https://www.thelocal.it/20181228/vatican-court-hands-down-first-ever-money-laundering-sentence> (Letöltés ideje: 2019. 05. 21.)

⁴³ Millions in suspected dirty money seized in Poland, Radio Poland, 2018. <http://thenews.pl/1/9/Artykul/357602,Millions-in-suspected-dirty-money-seized-in-Poland> (Letöltés ideje: 2019. 05. 21.)

mosni a pénzét, amely következtében az amerikai és brit felügyeleti hatóság 630 millió dollár büntetést szabott ki a pénzintézetre.⁴⁴

A fenti példák az elmúlt évek egy-egy kiemelt botrányát hivatottak bemutatni, ugyanakkor egyik Európai Unió tagállamról sem mondható el, hogy mentes lenne a pénzmosás jelentette kockázattól. Sok esetben a pénzmosás összekapcsolódik politikai-gazdasági korrupciós bűncselekményekkel is (például kenőpénz legalizálása), így a pénzmosás és terrorizmusfinanszírozás elleni küzdelmet mindenképpen a korrupcióellenes fellépések szigorításával is érdemes kiegészíteni.

Társadalmi megítélés és azonosítható kihívások

A pénzmosással kapcsolatos bűncselekmények, valamint azok visszaszorítására tett hatósági erőfeszítések (vagy annak hiánya) jól leírható hatásokat idéz elő az adott állam gazdaságában, valamint a társadalom körében. A továbbiakban egy-egy kulcsszó mentén kerül kifejtésre, hogy a pénzmosással kapcsolatos bűncselekményeknek mely direkt és indirekt hatásai írhatók le.

A bűnözés katalizátora. Amennyiben a szabályozási környezet, valamint a hatóságok fellépése elégtelennek bizonyul a pénzmosással kapcsolatos bűncselekmények visszaszorítására, az arra sarkall bűnözői csoportokat, terrorszervezeteket, vagy éppen legálisan is működő vállalatokat, hogy az illegális forrásokból szerzett jövedelmüket – amely származhat fegyverkereskedelemből éppen úgy, mint adócsalásból – hogy kiterjesszék működésüket az adott államban, amely természetesen tovább erodálja a gazdasági és társadalmi biztonságot.⁴⁵ Pénzmosás tekintetében a pénzügyi rendszer – amennyiben nem megfelelőek a szabályozási keretek – számos aspektusban rejt kockázatokat, úgymint pénzváltás, tőzsdéi ügynökök, ügyvédek, adótanácsadók, aranykerekedők, kaszinók, kereskedelmi vállalatok stb. által. Amennyiben az illegális tevékenységet végző csoportok és vállalatok sikeresen vezetnek vissza jövedelmüket a gazdaságba, úgy tisztességtelen előnyhöz jutnak a versenytársakhoz képest, vagy éppen terrorista szervezetek olyannyira megerősödhetnek, hogy súlyos nemzetbiztonsági kockázatot fognak jelenteni.

Torzítja a privát szektor működését. A pénzmosás minél nagyobb volumenének megvalósítása sokszor fedővállalatok létrehozását követeli meg. Mivel ezen vállalatok nem a klasszikus kereslet-kínálat mentén könyvelik el bevételeiket – hanem különböző technikákon keresztül az illegális jövedelmek jelennek meg a könyvelésben – ennél fogva olcsóbban adhatnak el termékeket vagy szolgáltatásokat, mint az adott szektorban dolgozó más, legálisan működő vállalkozás. Értelemszerűen mindennek piactorzító hatásai vannak, és a kis- és középvállalkozói szektorban okozott károkkal pont a nemzetgazdaság aspektusából az egyik stratégiai jelentőségű pillérben okoz turbulenciát. Továbbá problémát eredményezhet a vállalkozók kivándorlása az adott területről/földrajzi helyről, amely révén csökken

⁴⁴ Deutsche Bank's 5 biggest scandals, Deutsche Welle, 2018. <https://www.dw.com/en/deutsche-banks-5-biggest-scandals/a-46510219> (Letöltés ideje: 2019. 05. 21.)

⁴⁵ McDOWELL, John – NOVIS, Gary (2001): The Consequences of Money laundering and Financial Crime, Electronic Journal of the U.S. Department of State, Vol. 6. NO. 2., 2001.

az adott térség versenyképessége, és csökkennek az adóbevételek is (kiváltképpen fejlődő országokban okozhat nagyobb problémákat).⁴⁶

A pénzmosás, mint a gazdaság egészére gyakorolt negatív ráhatása. Az illegális bevételi források visszacsatornázása a gazdaságba egyidejűleg több következménnyel is jár. Egyfelől a kormányzat jelentős adóbevételektől esik el. Másfelől a gazdasági életben olyan befolyásos szereplők jelennek meg, amelyek célja nem a folyamatos profittermelés és innováció, hanem az illegális bevételek szempontjából megfelelően működő pénzmosó helyek fenntartása. Mivel a szervezett bűnözés más logika mentén működik, mint mondjuk a vállalatok versengése a piacon, ezáltal elterjedhetnek a bűnelkövetés újabb módozatai, mint más vállalatok megszarolása, strómanok felbérélése, vagy a rivális vállalakozás piaci ár alatt történő felvásárlása a tulajdonosok megfenyegetésével. Fejlődő országokban kifejezetten nagy jelentősége van annak, hogy a bűnözői csoportok nyerjenek-e teret a legális gazdasági életben, ugyanis később akár a nemzetközi szervezetektől, az Európai Uniótól vagy más fejlett országoktól folyósított fejlesztési összegek és segélyek is rossz kezekbe juthatnak, ezzel megakadályozva az adott állam konszolidációját.

Korrupció és konszolidáció. Kapcsolódva az előző ponthoz, elsősorban a fejlődő országok vonatkozásában lényeges a konszolidáció előmozdítása érdekében visszavágni a szervezett bűnözést, valamint a magas szintű korrupciót. A túl sok visszaélés gyengíti a társadalmi kohéziót, a bűnözői csoportok egyre vonzóbbá válnak a munkaerő-piacon – lásd latin-amerikai drogtermelő országok –, amely végső soron a képviseleti intézmények ellen irányuló negatív indulatok és megmozdulások melegágyává válhat – lásd például az Arab tavasz kapcsán, mekkora mozgósító ereje volt a kormányzatban tapasztalható elterjedt korrupciónak.

Konklúzió

A pénzmosás és a terrorizmusfinanszírozás visszaszorítását célzó nemzetközi rezsim évtizedek óta (utóbbi 2001-től került hangsúlyosabban előtérbe) alakítja a releváns nemzetközi szervezetek működését, valamint az egyes államok szabályozási környezetét. Dacára annak, hogy egyidejűleg több nemzetközi szervezet is aktív ráhatással bír az államok pénzügyi kockázatainak csökkentésében, a pénzmosás, mint bűnelkövetési forma nem szűnt meg létezni.

A pénzmosással foglalkozó elemzéseket érdemes elhatárolni fejlett és fejlődő országok vizsgálatára, ugyanis utóbbiak esetében számos egyéb, nem pénzügyi tényező is kedvez az illegális jövedelmek tisztára mosásának, amelyek a fejlett országokban alacsonyabb szintű kockázatokat jelentenek – például államépítés folyamata, fejlesztési segélyek sikkasztása, fegyveres csoportok létezése, amelyek veszélyt jelentenek a központi kormányzatra stb. Jelen tanulmány az egyik legfejlettebb térség államait tömörítő Európai Unió vonatkozásában végzett vizsgálatot, amely kapcsán érdemes kiemelni, hogy a fejlett szabályozási környezet ellenére sem tudta kiszorítani a pénzmosással kapcsolatos visszaéléseket. Szintén

⁴⁶ Uo.

lényeges megemlíteni, hogy az Európai Unió tagállamaiban fellelhető pénzügyi intézmények fokozottan ki vannak téve a fejlődő országokból beáramló pénzmennyiséggel kapcsolatos kockázatoknak, minthogy számos nagyobb volumenű botrány a volt Szovjetunió – kiváltképpen Oroszország – területéről érkező pénzzel volt összefüggésben. Ennélfogva a pénzmosás elleni küzdelmet nem lehet szigorúan elhatárolni fejlett és fejlődő államokra, minthogy a globális pénzügyi rendszer lehetővé teszi nagy mennyiségű legális és illegális bevételek határokon átnyúló mozgását. Utóbbi visszaszorítása végett jöttek létre a Pénzügyi Akciócsoport-szerű Regionális Testületek, azonban ezek hatékonysága kérdéseket vet fel.

Összességében megállapítható, hogy a pénzmosással kapcsolatos visszaélésektől egyetlen ország sem mentesül, minthogy annak forrásai olyan, mindenhol tetten érhető tényezőkből következnek, mint a szervezett bűnözés, a korrupció, a gazdasági bűncselekmények stb. További kihívást jelent a fejlődő országok nem megfelelően átlátható pénzügyi rendszere, és sok esetben az a tény, hogy a pénzmosással kapcsolatos visszaéléseket befolyásos gazdasági és politikai szereplők is támogatják, segítik.

Felhasznált irodalom:

- Anti-money laundering and counter-terrorist financing measures – Austria, 2nd Enhanced Follow-up Report & Technical Compliance Re-Rating, FATF, 2018; <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/fur/FUR-Austria-2018.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 05. 11.)
- Anti-money laundering and counter-terrorist financing measures – Belgium, 3rd Enhanced Follow-up Report & Technical Compliance Re-Rating, FATF, 2018; <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/fur/FUR-Belgium-2018.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 05. 11.)
- Anti-money laundering and counter-terrorist financing measures – Czech Republic, Fifth Round Mutual Evaluation Report, Moneyval, 2018; <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/mer-fsrb/Moneyval-Mutual-Evaluation-Report-Czech-Republic.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 05. 11.)
- Anti-money laundering and counter-terrorist financing measures – Denmark, 1st Enhanced Follow-up Report & Technical Compliance Re-Rating, FATF, 2018; <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/fur/FUR-Denmark-2018.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 05. 11.)
- Anti-money laundering and counter-terrorist financing measures – Finland, Mutual Evaluation Report, FATF, 2019; <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/mer4/MER-Finland-2019.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 05. 11.)
- Anti-money laundering and counter-terrorist financing measures – France, Mutual Evaluation Executive Summary, FATF, 2011; <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/mer/MER%20France%20ES%20ENG.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 05. 11.)

- Anti-money laundering and counter-terrorist financing measures – Hungary, 2nd Enhanced Follow-up Report Report, Moneyval, 2018; <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/fur/MONEYVAL-FUR-Hungary-2018.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 05. 11.)
- Anti-money laundering and counter-terrorist financing measures – Ireland, Mutual Evaluation Report, FATF, 2017; <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/mer4/MER-Ireland-2017.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 05. 11.)
- Anti-money laundering and counter-terrorist financing measures – Latvia, Fifth Round Mutual Evaluation Report, Moneyval, 2018; <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/mer-fsrb/Moneyval-Mutual-Evaluation-Report-Latvia-2018.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 05. 11.)
- Anti-money laundering and counter-terrorist financing measures – Lithuania, Fifth Round Mutual Evaluation Report, Moneyval, 2018; <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/mer-fsrb/Moneyval-Mutual-Evaluation-Report-Lithuania-2018.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 05. 11.)
- Anti-money laundering and counter-terrorist financing measures – Portugal, Mutual Evaluation Report, FATF, 2017; <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/mer4/MER-Portugal-2017.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 05. 11.)
- Anti-money laundering and counter-terrorist financing measures – Spain, Mutual Evaluation Report, FATF, 2018; <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/mer4/FUR-Spain-March-2018.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 05. 11.)
- Anti-money laundering and counter-terrorist financing measures – Hungary, 1st Enhanced Follow-up Report Report, Moneyval, 2018; <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/fur/MONEYVAL-FUR-Slovenia.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 05. 11.)
- Anti-money laundering and counter-terrorist financing measures – Sweden, Mutual Evaluation Report, FATF, 2018; <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/FUR-Sweden-2018.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 05. 11.)
- BREWICK, Angus – AGUADO, Jesús: UPDATE 1- Spain's High Court investigates Caixabank for alleged money laundering, Reuters.com, 2018; <https://www.reuters.com/article/spain-court/update-1-spains-high-court-investigates-caixabank-for-alleged-money-laundering-idUSL8N1RW5K7> (Letöltés ideje: 2019. 05. 11.)
- Deutsche Bank's 5 biggest scandals (2018), Deutsche Welle. <https://www.dw.com/en/deutsche-banks-5-biggest-scandals/a-46510219> (Letöltés ideje: 2019. 05. 24.)
- Economy Watch: The Economics of Money laundering, Business Insider, 2011; <https://www.businessinsider.com/the-economics-of-money-laundering-2011-6> (Letöltés ideje: 2019. 05. 21.)

- GÁL István László, Dr. (2005): A pénzmosás elleni küzdelemn közgazdasági és büntetőjogi kérdései, PhD értekezés, Pécsi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskola;
<https://pea.lib.pte.hu/bitstream/handle/pea/15613/gal-istvan-laszlo-phd-2005.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (Letöltés ideje: 2019. 05. 21.)
- HARDING, Luke (2019): Deutsche Bank faces action over \$20 billion Russian money-laundering scheme, The Guardian.
<https://www.theguardian.com/business/2019/apr/17/deutsche-bank-faces-action-over-20bn-russian-money-laundering-scheme> (Letöltés ideje: 2019. 05. 24.)
- Prof. Dr. LENTNER Csaba – Dr.ZÉMAN Zoltán: A pénzmosás egyes jogi és gazdasági összefüggéseiről, Miskolci Jogi Szemle, 2018. 12. évfolyam 1. szám
- MCDOWELL, John – NOVIS, Gary: The Consequences of Money laundering and Financial Crime, Electronic Journal of the U.S. Department of State, 2001.Vol. 6. NO. 2.
- Millions in suspected dirty money seized in Poland, Radio Poland, 2018;
<http://thenews.pl/1/9/Artykul/357602,Millions-in-suspected-dirty-money-seized-in-Poland> (Letöltés ideje: 2019. 05. 24.)
- Mutual Evaluation of Germany, 3rd Follow-up Report, FATF, 2014;
<http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/mer/FUR-Germany-2014.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 05. 11.)
- Mutual Evaluation of Luxembourg, 6th Follow-up Report, FATF 2014.
<http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/mer/FUR-Luxembourg-2014.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 05. 11.)
- Mutual Evaluation of the Netherlands, 2nd Follow.up Report, FATF.
<http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/mer/FUR-Netherlands-2014.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 05. 11.)
- Mutual Evaluation of the United Kingdom Executive summary, FATF, 2018;
<http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/mer4/MER-United-Kingdom-2018-Executive-Summary.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 05. 11.)
- Mutual Evaluation Tenth Follow-Up Report Greece, FATF, 2011;
<http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/mer/FoR%20Greece.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 05. 11.)
- NEATE, Ruper – RANKIN, Jennifer (2018): Danske Bank money laundering 'is biggest scandal in Europe', The Guardian.
<https://www.theguardian.com/business/2018/sep/20/danske-bank-money-laundering-is-biggest-scandal-in-europe-european-commission> (Letöltés ideje: 2019. 05. 24.)
- STERLING, Toby – MEIJER, Bart H.: Dutch bank ING fined \$900 million for failing to sport money laundering, Reuters.com, 2018;
<https://www.reuters.com/article/us-ing-groep-settlement-money-laundering/dutch-bank-ing-fined-900-million-for-failing-to-spot-money-laundering-idUSKCN1LK0PE> (Letöltés ideje: 2019. 05. 24.)

- TÓTH Zoltán Balázs: A pénzmosás és terrorizmusfinanszírozás elleni küzdelem jelentősége – A nemzetközi és a hazai intézmények bemutatása In: Baráth Noémi – Mezei József (szerk.): Rendészet-tudományi Aktualitások: A rendészettudomány a fiatal kutatók szemével, Doktoranduszok Országos Szövetsége, Rendészettudományi Osztály, Budapest, 2019; <http://dosz.hu/files/rende%CC%81szet-tudoma%CC%81ny-aktualitasok.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 05. 21.)
- TÓTH Zoltán Balázs: Magyarország válaszlépései a pénzmosással és terrorizmusfinanszírozással kapcsolatos kihívásokra, Polgári Szemle, 14. évfolyam 1-3. szám, 2018; <https://polgariszemle.hu/archivum/155-2018-augusztus-14-efolyam-1-3-szam/tudomanyos-muhely/979-magyarorszag-valaszlepesei-a-penzmosassal-es-terrorizmusfinanszirozassal-kapcsolatos-kihivasokra> (Letöltés ideje: 2019. 05. 21.)
- Újabb pénzmosási botrány Európában: 700 millió eurós ügyletbe keveredett a Nordea, Portfolio.hu. 2019; <https://www.portfolio.hu/finanszirozas/bankok/ujabb-penzmosasi-botrany-europaban-700-millio-euros-ugybe-keveredett-a-nordea.316315.html> (Letöltés ideje: 2019. 05. 24.)
- Vatican court hands down first-ever money laundering sentence, The Local, 2018; <https://www.thelocal.it/20181228/vatican-court-hands-down-first-ever-money-laundering-sentence> (Letöltés ideje: 2019. 05. 24.)

E SZÁMUNK TARTALMA

DR. BODA MIHÁLY

A CIA HIDEGHÁBORÚS TEVÉKENYSÉGÉNEK ÚJRAÉRTÉKELÉSE - 3. RÉSZ A TPAJAX-MŰVELET TERVELI, MEGVALÓSÍTÁSA ÉS A MÖGÖTTES IDEOLÓGIA

A manapság felélénkülő nemzetbiztonsági szolgálati tevékenység miatt általában véve felértékelődött a korábbi korszakok, elsősorban a hidegháborús, nemzetbiztonsági műveletek kutatása. A CIA műveletein belül a CIA 1950-es évekbeli iráni műveleteire jobb rálátást biztosít a 2017 nyarán nyilvánosságra hozott dokumentumok, amelyeknek fényében a korábban megalkotott magyarázatok kiegészítést, átgondolást igényelnek. A tanulmány három részben mutatja be és vizsgálja meg a CIA 1953-as, Mohammed Moszadek iráni miniszterelnök ellen irányuló, TPAJAX névre elkeresztelt műveletének (más néven az 1953-as iráni puccsnak a) magyarázatait. A vizsgálat eredménye az 1953-as iráni eseményeknek egy, az új forrásokra is támaszkodó magyarázata. A tanulmány első része az iráni puccs eseményeit és az olajérdekeltségekre építő magyarázatát mutatta be, ez a második rész a kommunista fenyegetésre építő magyarázat bemutatását követően egy új, hibrid magyarázat megfogalmazására koncentrálna, végül a tanulmány lezáró, harmadik része az új, hibrid magyarázatot alátámasztó érvekkel foglalkozik.

Kulcsszavak: CIA, hidegháború, fedett műveletek, iráni puccs, Moszadek

SZALAI IMRE

III. ÖBÖLHÁBORÚ ÉS A CIVIL-KATONAI EGYÜTTMŰKÖDÉS

Jelen írásban a szerző a harmadik öbölháború idején történt események elemzését végzi el, amiben bemutatja a civil-katonai együttműködés (Civil-military co-operation, CIMIC, a továbbiakban: CIMIC) egyes elemeit, illetve ahhoz, hogy megfelelő keretek közé helyezze a vizsgálandó tárgyat, kitekintést végez a CIMIC fogalmi meghatározására, a 2003-as háború előzményeire, illetve az iraki társadalmi és politikai viszonyokra.

Kulcsszavak: harmadik öbölháború, civil-katonai együttműködés, Irak

CONTENTS

MIHÁLY BODA DR.

**RE-EVALUATION OF CIA'S COLD WAR OPERATIONS – PART 2.
PLANS, IMPLEMENTATION AND IDEOLOGY OF OPERATION
TPAJAX OF THE OPERATION TPAJAX**

Due to the increasing number of national security agencies' operations nowadays, exploration of previous historical periods (e.g. Cold War) became more important in general. Among all CIA operations the 1950's operations have a clear advantage for the research because of the declassification and publication related formerly secret documents in the summer of 2017, in the lights of which the traditional explanations of the CIA's *coup d'état* in Iran can be re-evaluated. This paper examines the TPAJAX codenamed operation directed against the Iranian prime minister Muhamed Mosadek in three parts. As the result of the examination I claim a new explanation of the 1953 Iranian events based on the new documents. As long as the first part of the paper showed the events and a traditional explanation based on the interest in oil; the second part concerned with another traditional explanation based on the communist threat and a new, hybrid explanation; and finally this third part deals with the arguments which strenghten the hybrid explanation.

Keywords: CIA, Cold War, covert actions, Iranian *coup d'état*, Mosadek

IMRE SZALAI

**THE THIRD GULF WAR AND THE CIVIL-MILITARY CO-
OPERATION**

In this piece of writing the author offers an analysis on the events of the Third Gulf War between 2003 and 2005, providing an insight into some elements of the Civil-Military Co-operation (CIMIC). In order to put the subject of the research into the right context, the writer also touches upon the definition of CIMIC, and examining the events that led up to the Third Gulf War, as well as the social and political conditions in Iraq prior to the war.

Keywords: The Third Gulf War, CIMIC, Iraq

BOHÁCS FERENC

A MIGRÁCIÓ TERRORKOCKÁZATA

Napjainkban a biztonságot, így a biztonságpolitikát is egyre inkább befolyásoló tényezővé nőtte ki magát a globális méretűvé eszkalálódott migráció és a terrorizmus. Tanulmányomban görcső alá veszem ezeket. Az „Iszlám Állam” nevű terrorszervezet felszámolásának – vélhetően – végéhez érve, a terroristák és terrorszervezeteik Európába, az Európai Unió politikailag meghatározó tagállamainak területére szeretnék áthelyezni a dzsihád hadszínterét.

Kulcsszavak: migráció, terrorkockázat, terrorizmus, dzsihád

DR. HÓDOS LÁSZLÓ

GONDOLATOK A GERILLA-HADVISELÉSRE JELLEMZŐ FORMÁK ÉS TÍPUSOK ELLENI KÜZDELEM EGYES ÖSSZEFÜGGÉSEI TUDOMÁNYOS VIZSGÁLATÁNAK LEHETŐSÉGEIRŐL

A befolyásolási műveletek és az abban alkalmazott eszközök – kompromittálás, propaganda, dezinformáció, felforgatás –, a hibrid fenyegetések az állam működéséhez szükséges funkciókat támadják a célországban. A gerilla hadikultúra ismérveinek oldaláról eredményesen megközelíthető különleges hírszerző műveletek vizsgálata feltétlenül szükséges, különösen a kémelhárítás szempontrendszer alapján.

Kulcsszavak: gerilla hadikultúra, hibrid hadviselés, nemzetbiztonság

FERENC BOHÁCS

THE TERRORIST RISK OF MIGRATION

In our days the migration and the terrorism has grown to a global scale what is becoming an increasingly influential factor to the safety and to the security policy as well. In my essay I examine the categories of the migration and terrorism. Probably closing to the liquidation of the so called „Islamic State” terrorist organisation, the terrorists and their terrorist organisations are to shift the jihad seat of war to Europe and to the politically decisive regions of the European Union.

Keywords: migration, terror risk, terrorism, jihad

LÁSZLÓ HÓDOS DR.

THOUGHTS ON THE POSSIBILITIES OF SCIENTIFIC EXAMINATION OF THE SPECIFIC ASPECTS OF FIGHTING AGAINST TYPICAL FORMS AND TYPES OF GUERRILLA WARFARE

The influence operations and the applied tools - compromise, propaganda, disinformation, subversion - hybrid threats attack the functions of the state in the target country. The investigation of special intelligence operations that can be successfully approached from the side of the guerrilla warfare criteria is absolutely necessary, particularly from a counter-intelligence perspective.

Keywords: Culture of guerrilla warfare, hybrid warfare, national security

TÓTH TAMÁS

AZ EURÓPAI UNIÓ POLGÁRI VÁLSÁGKEZELŐ MISSZIÓJA KOSZOVÓBAN

Koszovóban már autonóm státuszától kezdve az északi területeken élő szerb, valamint a déli területeken lakó albán lakosság között folyamatosak voltak a konfliktusok. Az etnikai ellentétek addig eszkalálódtak, míg csak nemzetközi segítséggel lehetett a békét fenntartani. Az ENSZ Biztonsági Tanácsa 1999-től Koszovót átmeneti ENSZ igazgatás alá helyezte és megbízta a NATO vezetésű békefenntartó erőket a tartomány stabilitásának fenntartásával. Koszovó 2008-tól vált független állammá, melynek státusza nemzetközileg vitatott.

A függetlenné válást követően a közigazgatás, az igazságszolgáltatás és a közbiztonság kaotikussá vált, az állam nem volt képes betölteni funkcióját, az etnikai ellentéteket nem sikerült feloldani, a korrupció virágzott. Ezért az Európai Unió a közrend és közbiztonság, az igazságszolgáltatás helyreállítását célzó polgári válságkezelő misszió telepítése mellett döntött. Ennek köszönhetően az EU Tanácsa 2008-ban megindította az Európai Unió Koszovói Jogállamiság Misszióját, azaz kezdetét vette az EULEX.

Kulcsszavak: polgári válságkezelő misszió, EU Koszovói Jogállamiság Missziója, EULEX

DR. KELEMEN ROLAND – NÉMETH RICHÁRD

A KIBERTÉR ALANYAI ÉS SEBEZHETŐSÉGE

A szerzők jelen tanulmányukban a kibertér alanyai körét, valamint sebezhetőségét kívánják bemutatni multidiszciplináris megközelítésből. A vizsgálat tárgyává tett kérdéskörök esetében is szükséges a „varázstalanítás” vagyis az idetartozó fogalmak megfelelő, a társadalmilag bevett, de elnagyolt vagy hibás fordulatoktól történő „megtisztítása”. Mindezek azért szükségesek, mert a jogalkotó akkor tudja megfelelően meghatározni a feljogosított szerveket és azok hatáskörének kereteit, ha megfelelően kidolgozott és tipizált fogalmi körrel rendelkezik. Jelen tanulmány azt a célt tűzte ki, hogy a górcső alá helyezett területeken megpróbálja elvégezni a fogalmi kör tisztázását.

Kulcsszavak: kibertér alanyai, hacker, állam, sebezhetőség, támadó eszközök

TAMÁS TÓTH

THE CIVILIAN CRISIS HANDLING MISSION OF THE EU IN KOSOVO

Starting from its autonomous status, there have always been conflicts in Kosovo between the Serbian population living in the north and the Albanians living in the south. Ethnic conflicts escalated to the point where peace could be maintained only by international help. In 1999, the UN Security Council placed Kosovo under a temporary UN administration and mandated NATO-led peacekeeping forces to maintain the stability of the province. Kosovo became an independent state in 2008 but its status is still internationally controversial.

After having become an independent public administration, the judiciary and public security became chaotic, the state was not able to fulfill its function, ethnic conflicts could not be resolved, corruption flourished. Therefore, the European Union decided to set up a civilian crisis management mission aimed at restoring public order and public security. As a result, the EU Council launched the European Union Rule of Law Mission in Kosovo in 2008, under the name EULEX.

Keywords: Civilian crisis management mission, EU Rule of Law Mission in Kosovo, EULEX

ROLAND KELEMEN DR. – RICHÁRD NÉMETH

THE ACTORS AND VULNERABILITY OF THE CYBERSPACE

In their study, the authors wish to present the scope of actors of the cyberspace and its vulnerability from a multidisciplinary approach. In the case of the issues that are the subject of the investigation, it is also necessary to 'remove the magic', or in other words, to apply and appropriate 'cleansing' of the relevant concepts from socially accepted, but vague or defective idioms. All these are necessary, because the legislator can properly define the authorized bodies and the scope of their authorities, if they have a well-defined and typed conceptual framework. This study is aimed to clarify the conceptual circle in the areas in focus.

Keywords: actors of the cyberspace, hacker, state, vulnerability, attacking tools

SZMOLNIK LAURA

A KATONAI ROBOTIKA FEJLŐDÉSI TENDENCIÁI, IRÁNYAI A NANOTECHNOLÓGIA TÜKRÉBEN

A XXI. század az ultramodern technika és a folyamatosan fejlődő technológiai eljárások századává vált. A minden eddiginél gyorsabb ütemű, és önmagát gerjesztő technológiai megújulás termékei a mindennapjainkba is egyre rövidebb időn belül gyűrűznek be. Egyre több ilyen eszközt tekinthetünk mára nélkülözhetetlennek, hiszen nagy valószínűséggel rendkívül kevesen tudnák elképzelni az életüket „okostelefonok”, hálózatba kapcsolt számítógépek vagy akár internet szolgáltatásai nélkül. Az okos otthonok és önvezető járművek koncepciója mellett a nagy múltra visszatekintő klasszikus robottechnikai kutatások is reneszánszukat élik. Az ipari célú robotok mellett a lényegesen nagyobb szabadságfokra tervezett különböző típusú helyváltoztatásra is képes, változó környezetben is megbízhatóan működő robottechnikai eszközök egyre változatosabb funkciókkal, egyre nagyobb autonómiával rendelkeznek.

A robotok katonai célú igénybevétele ma már nem tűnik ugyan korszakalkotó újításnak, viszont az eszközök fejlesztése, építése, gyártása és felhasználása során számtalan olyan korlát, akadály és probléma merül, amelyek jelenleg is megoldásra várnak. A felmerülő kérdések egy jelentős hányadára egy másik dinamikusan fejlődő tudományterület, a nanotechnológia kutatási eredményeinek hatékony felhasználása kínálhatja a kézenfekvő válaszokat.

A nanotechnológia számos területen jelen van, és eredményeinek számos jelentős újítás köszönhető. Ez alól nem képez kivételt a hadipar sem, viszont a robotikában alkalmazott nanotechnológián alapuló újítások használata még számos esetben nem, vagy nem teljesen tudatosan történik.

Kulcsszavak: nanotechnológia, robotika, a robotika törvényei, katonai robotika, nanorobot, energiatárolás, mesterséges izom, szenzor, miniatürizáció

LAURA SZMOLNIK

THE POSSIBILITIES OF MODERNIZING ROBOTICS THROUGH NANOTECHNOLOGY

The XXI. century has become a century of ultramodern technology and continuously evolving technological processes. The products of the fast and self-generating technical renewal has become the part of our lives in a short time. Alongside these acquisitions, however, more and more resources are gained from the use of tools that rely heavily on IT solutions. Robotics stand out with its spectacular results, as some household appliances were considered as simple ("silly") objects a few yeras ago, but for now entertainment electronics devices or vehicles have become more and more autonomous for certain functions.

The use of robots for military purposes does not seem to be an eclectic innovation, but there are countless limitations, obstacles and problems that are currently being solved in the development, construction, manufacture and use of devices. For a significant portion of the emerging issues, another dynamically developing field, the efficient use of nanotechnology research results can offer the obvious answers

Nanotechnology exists in many areas, due to its results are and the high number of major innovations. Military industry can not be called as an exception, but the use of nanotechnology innovations in military robotics is still not used or not fully conscious. The study is examining some possibilities which can change robotics by nanotechnology.

Keywords: nanotechnology, robotics, modernization

DR. TÓTH JUDIT

TERRORIZMUS AZ EGÉSZSÉGÜGY SZEMPONTJÁBÓL, A BEVETÉSI CSOPORTOK EGYÜTTMŰKÖDÉSE A KÖVETKEZMÉNYEK KEZELÉSÉBEN

A terrorizmus politikai vagy vallási csoportok előkészített támadása polgári célpontok ellen politikai vagy ideológiai céljaik elérése érdekében. Jól ismert tény, hogy a terroristák egyre nagyobb érdeklődést mutatnak a tömegpusztító eszközök, úgymint a kémiai, biológiai, radiológiai és nukleáris (CBRN) fegyverek iránt. A terrortámadások száma a sérültek számával párhuzamosan jelentősen megemelkedett. Mint ahogy egyéb tömeges balesetek, illetve katasztrófák esetén, a terrortámadások felszámolása során is elengedhetetlen a civil mentőcsapatok munkája. A komplex problémák megoldásában az ellátás javítása érdekében a különböző ágazatok közötti együttműködés jelenti a „multi-agency” megközelítést. Míg a cél egyértelmű, a gyakorlati kivitelezése gyakran nehézségekbe ütközik. Ezen együttműködés javítása érdekében hazánkban 2016-ban elindítottunk egy „cross-sectorialis”, multidiszciplináris oktatási programot (SPEC kurzus).

Kulcsszavak: terrorizmus, sérültek, CBRN, terrortámadások felszámolása, „multi-agency” megközelítés, SPEC kurzus

DR. FARKAS LÁSZLÓ – DR. SZIDNAI LÁSZLÓ

A SZIDNAI-KISS-FÉLE GRAFOMÉTER TUDOMÁNYOSSÁGA ÉS ELMÉLETI VALIDÁLÁSA

A publikációban bemutatjuk az 1991 óta létező GrafoMéter alkalmazása alapján bizonyítható megbízhatóságát, objektivitását és érvényességét. Célunk, hogy innovatív módon igazoljuk hasznosíthatóságát az igazságügyi szakértés területén, a polgári életben és a különböző szakmai profilokban. Ezen a területen még nem készült áttekintő publikáció, ezért az elméleti megközelítésen túl gyakorlati szempontból is fontos ismereteket nyújtunk.

Kulcsszavak: írásanalitika, GrafoMéter, igazságügyi szakértői tevékenység, hazugságvizsgálat, validálás

JUDIT TÓTH DR.

MEDICAL ASPECTS OF TERRORISM, MULTI-AGENCY APPROACH IN MANAGING THE CONSEQUENCES OF THE TERRORIST ACTS

Terrorism is a deliberate attack against non combatant TARGETS by a political or religious group or cult to achieve a political or ideological objective. It is well known that terrorists have a strong interest in Weapons of Mass Destructions, such as chemical, biological, radiological and nuclear weapons (CBRN). The number of terrorist incidents has increased parallel to the number of casualties markedly. Civil rescue operations in managing the consequences of terrorist acts even as other life threatening mass casualty incidents are necessary. Working in collaboration across organizations to enhance services in areas where problem is typically complex – the multi-agency approach. While the value is clear, in practice it is often quite difficult to implement. In order to improve this co-operation, we have started a cross-sectorial and multidisciplinary education program (SPEC Course) in 2016.

Keywords: terrorism, casualties, CBRN, managing of consequences of terrorist acts, multi-agency approach, SPEC Course

DR. FARKAS LÁSZLÓ – DR. SZIDNAI LÁSZLÓ

THE SCIENCE AND THEORETICAL VALIDATION OF SZIDNAI-KISS'S GRAFOMETER

In the publication we present the proven reliability, objectivity and validity of GrafoMeter since 1991. Our goal is to demonstrate its usability in an innovative way in the field of forensic expertise, civil life and various professional profiles. There is not yet a comprehensive publication in this field, so beyond the theoretical approach we provide practical knowledge, as well.

Keywords: writing analytics, GraphoMeter, judicial expert activity, lie test, validation

TÓTH ZOLTÁN BALÁZS

**A PÉNZMOSÁS ÉS TERRORIZMUS-FINANSZÍROZÁS
VISSZASZORÍTÁSÁT CÉLZÓ SZABÁLYOZÁSI KÖRNYEZET
VIZSGÁLATA AZ EURÓPAI UNIÓ ESETÉBEN I.**

A pénzmosás és terrorizmus-finanszírozás kockázatainak visszaszorítása az államok és nemzetközi szervezetek jól megfogalmazható közös érdeke. Az elmúlt három évtizedben a pénzügyi kockázatok csökkentése egyedülálló nemzetközi rezsimit hozott létre, amely célja az egyes államok pénzügyi rendszerében rejlő sérülékenységek minimalizálása. A Pénzügyi Akciócsoport hathatós munkájának következtében a fejlett és fejlődő államokban egyértelmű tendenciaként írható le a pénzmosással kapcsolatos lehetőségek zsugorodása, ám még így is évről évre a Föld GDP-jének jelentős százalékát emészti fel. Mint ahogy arról a tanulmányban is szó esik, a szabályozási környezet folyamatos fejlesztése nem gátolja meg az Európai Unió tagállamai tekintetében sem azt, hogy az illegális bevételek milliárd euró értékben ne kerüljenek vissza, immáron tisztára mosva a pénzügyi rendszerbe.

Kulcsszavak: Európai Unió, Pénzügyi Akciócsoport, Európa Tanács, pénzmosás, terrorizmus-finanszírozás, korrupció, nemzetközi szervezet

ZOLTÁN BALÁZS TÓTH

OVERVIEW THE REGULATORY ENVIRONMENT FOR FIGHTING AGAINST MONEY LAUNDERING AND TERRORIST FINANCING IN THE EUROPEAN UNION I.

Reducing the risks of money laundering and terrorist financing is a common interest of both the nation states and international organizations. Over the past three decades, an anti-money laundering effort has created a unique international regime to minimize vulnerabilities of the financial system. As a result of the Financial Action Task Force's efforts, the risks of money laundering have been reduced both in developed and developing countries, but still consume a significant percentage of the global GDP. The continuous improvement of the regulatory environment unfortunately does not prevent completely the member states of the European Union from losing billions of euros worth of illegal revenue.

Keywords: European Union, Financial Action Task Force, Council of Europe, money laundering, terrorist financing, corruption, international organization

SZERZŐINK

Dr. Boda Mihály	PhD, NKE HHK, Hadtörténelmi, Filozófiai és Kultúrtörténeti Tanszék, mb. tanszékvezető, egyetemi docens
Bohács Ferenc	hadnagy, a KNBSZ munkatársa
Dr. Farkas László	PhD, ny. mk. alezredes, igazságügyi szakértő, Magyar Írásanalitikai Tudományos és Érdekképviselési Szervezet elnöke
Dr. Hódos László	őrnagy, a KNBSZ munkatársa, NKE Hadtudományi Doktori Iskola, doktorandusz
Dr. Kelemen Roland	SZE Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar, egyetemi tanársegéd
Németh Richárd	NKE HHK tudományos segédmunkatárs
Szalai Imre	NKE Hadtudományi Doktori Iskola, doktorandusz hallgató
Dr. Szidnai László	grafológus szakértő, klinikai írás-szakpszichológus, írásanalitikus, Magyar Írásanalitikai Tudományos és Érdekképviselési Szervezet ügyvivője
Szmolnik Laura	NKE HHK hallgatója
Dr. Tóth Judit	Dr. Kenessey Albert Kórház-Rendelőintézet, orvosigazgató, NKE Hadtudományi Doktori Iskola, doktorandusz hallgató
Tóth Tamás	NKE, MSc hallgató
Tóth Zoltán Balázs	NKE Közigazgatás-tudományi Doktori Iskola, doktorandusz hallgató

E SZÁMUNKAT LEKTORÁLTÁK

Dr. habil Boda József	nyá. nb. vezérőrnagy, PhD, NKE RTK, Polgári Nemzetbiztonsági Tanszék, címzetes egyetemi tanár
Prof. Dr. Gál István László	PhD, PTE ÁJK, egyetemi tanár
Dr. Hány Szabolcs	ezredes, PhD, a KNBSZ munkatársa
Dr. Farkas Ádám	főhadnagy, PhD, a KNBSZ munkatársa, a NKE HHK Honvédelmi Jogi és Igazgatási Tanszék, tudományos segédmunkatárs
Dr. Forgács Balázs	őrnagy, PhD, NKE HHK, egyetemi docens
Dr. Fürjes János	alezredes, PhD, a KNBSZ munkatársa
Dr. Kassai Károly	ezredes, PhD, a KNBSZ munkatársa
Dr. Kenedli Tamás	ezredes, PhD, a KNBSZ munkatársa
Dr. Laufer Balázs	nb. alezredes, PhD, NKE RTK Polgári Nemzetbiztonsági Tanszék, tanársegéd
Dr. Magyar Sándor	ezredes, PhD, NKE HHK Katonai Nemzetbiztonsági Tanszék, adjunktus, a KNBSZ munkatársa
Dr. Németh András	őrnagy, PhD, NKE HHK, Elektronikai Hadviselés Tanszék, mb. tanszékvezető egyetemi docens
Prof. Dr. Resperger István	ezredes, PhD, NKE HHK Katonai Nemzetbiztonsági Tanszék, egyetemi tanár
Siposné Prof. Dr. Kecskeméthy Klára	ezredes, CSc, NKE HHK, Műveleti Támogató Tanszék, Katonaföldrajzi és Tereptan Szakcsoport, egyetemi tanár
Dr. Zsoldos Sándor	o. alezredes, a KNBSZ munkatársa

A SZAKMAI SZEMLÉBEN TÖRTÉNŐ PUBLIKÁLÁS FELTÉTELEI

Az írásművekkel szemben támasztott követelmények

Etikai követelmények:

- az írásmű másol, ebben a formájában még nem jelent meg;
- a szerző(k) kizárólagos szellemi tulajdona, melyet szerzői nyilatkozat aláírásával igazol(nak);
- korrekt, visszakereshető hivatkozásokkal ellátott;
- bibliográfiával ellátott (amely tartalmazza a hivatkozott irodalom jegyzékét, az internetes anyagok jegyzékét a letöltés idejével együtt);
- a szerző(k) saját véleményét is tükrözheti, mely értelemszerűen nem mindig egyezik meg a Szolgálat álláspontjával.

Tartalmi követelmények:

- a folyóiratokban – jellegével összhangban – a honvédelemmel, azon belül elsősorban a hadtudománnyal, nemzetbiztonsággal, hírszerzéssel, felderítéssel, katonai biztonsággal és a biztonságpolitikával kapcsolatos tudományos igényű kérdéseket feldolgozó és elemző írásokat – tanulmányokat, cikkeket és más tudományos területetémáit, anyagait – jelentjük meg;
- az írásmű legyen logikus, áttekinthető, tartalmilag összefüggő és jól tagolt;
- a témával kapcsolatos saját koncepció megfogalmazása legyen érthető, a következtetések pedig megalapozottak, érvekkel, adatokkal alátámasztottak legyenek.

Formai követelmények(és a kapcsolódó információk):

- a szerzői kéziratok terjedelme lehetőleg ne haladja meg az egy szerzői ívet (40 ezer karakter, illetve 20-21 gépelt oldal); a kéziratot elektronikus formában Times New Roman 12 pontos betűkkel, másfeles sortávolsággal írva, a képeket és ábrákat feldolgozható (.jpg vagy .tif) formátumban kérjük megküldeni;
- lehetőség van a kézirat interneten történő megküldésére is, a szakmaiszemle.kontakt@gmail.com e-mail címen. A kézirathoz kérjük mellékelni a szerző vagy szerzők nevét, rendfokozatát, beosztását vagy munkakörét, állandó lakcímét, telefonon és interneten történő elérhetőségét;
- a közlésre elfogadott írásokért – a szerzői nyilatkozattal létrejött megállapodás figyelembe vételével – szerzői honorárium fizethető;
- a kéziratokat a Szerkesztőbizottság minden esetben lektoráltatja. A kiadványban megjelentetni kívánt írásokat a Szolgálat kompetens, tudományos fokozattal rendelkező munkatársai vagy más szakértők lektorálják;
- a Szerkesztőbizottság – a lektori vélemények figyelembevételével – fenntartja a jogot, hogy a megjelenésre alkalmatlannak ítélt kéziratokat – indokolás nélkül – nem közli. Az ilyen írásokat nem küldi vissza és nem őrzi meg;

- a kiadványban bárki publikálhat, akinek az írását a Szerkesztőbizottság az etikai, tartalmi és formai követelmények alapján, kiadványban történő megjelentetésre, valamint az interneten történő közzétételre alkalmasnak tartja. A közlésre nem került kéziratot csak az adott naptári év végéig őrizzük meg, de a szerző kérésére azt visszaadjuk;
- a közleményhez „Absztraktot/Rezümét” kell mellékelni, maximum 10–12 sorban, magyar és angol nyelven;
- a közleményhez 3–5 kulcsszó megadása szükséges, magyar és angol nyelven;
- az írás angol nyelvű címét is kérjük megküldeni.

Tudományos közleményekkel szemben támasztott formai követelmények

A folyóirat kizárólag az MSZ ISO 960 szabvány alapján készített hivatkozásokkal ellátott tanulmányt, cikket jelentet meg.

A közleményhez szükséges megadni, mellékelni:

A SZERZŐ, SZERZŐK NEVE (rendfokozata)
 AZ ÍRÁS CÍME (magyarul, angolul)
 ABSZTRAKT/REZÜMÉ (magyarul, angolul)
 KULCSSZAVAK (magyarul, angolul)
 SZERZŐI NYILATKOZAT

Bibliográfiai hivatkozás

A társadalomtudományokban a megszokott számozott hivatkozást az idézések jegyzetben¹ módszerrel kérjük alkalmazni.

Abban az esetben, ha a szerző nem ezt a módszert alkalmazza, a kéziratot lektorálás nélkül visszaküldjük átdolgozásra!

Idézetek jegyzetben

A szövegen belüli idézést követően felső indexként megadott sorszámok jegyzetekre utalnak, melyeket a szövegbeli megjelenésük sorrendjében kell közölni. Ezek a jegyzetek tartalmazhatják az idézéseket.

Első idézés

Ha az idézések jegyzetben vannak megadva, egy dokumentumra vonatkozó első idézésnek tartalmaznia kell az idézés és a bibliográfiai hivatkozások külön jegyzékében levő kapcsolódó tétel pontos megfeleltetéséhez szükséges adatokat. Az első idézésnek tartalmazni kell: legalább a szerző(k) nevét és a teljes címet úgy, ahogy azok a bibliográfiai hivatkozásokban meg vannak adva, továbbá az idézett rész oldalszámát, ha az szükséges.

¹ Bibliográfiai hivatkozások. Magyar Szabvány, MSZ ISO 690. pp. 19-20.

Példák:

TARJÁN G. Gábor: A terrorizmus, p. 4.
KECSKEMÉTI Klára: A mediterrán térség és az Európai Unió, Európai Tükör, 2010. május XV. évfolyam 5. szám p. 38.
J. Nagy László: Mit kell tudni Algériáról?, Kossuth Kiadó, Budapest, 1987. p. 46-47.
PRYCE, Paul: France's Long War: Operation Barkhane, <http://natoconcil.ca/frances-long-war-operation-barkhane/> (Letöltés ideje: 2015.02.24.),
Global Trend 2020: Mappingthe Global Future, <http://www.foia.cia.gov/2020/2020.pdf> (Letöltés ideje: 2012.08.21.),

Bibliográfiai hivatkozások jegyzéke

A bibliográfiai hivatkozások jegyzékében a hivatkozásokat az első adatelem betűrendjében kérjük megadni.²

Példák:

ÁCS Tibor: A reformkor hadikultúrájáról, *Budapest, 2005, Zrínyi Kiadó. ISBN 963 9276 45 6*
BEREK Lajos: A hadtudományi kutatómunka alapjai, In: SZILÁGYI Tivadar (szerk.): Szemelvények, Budapest, 1994, Zrínyi Miklós Katonai Akadémia. pp. 31–50.
KOVÁCS Jenő: Az új magyar hadtudomány gyökerei, fejlődésének szemléleti problémái, In: Új Honvédségi Szemle, 1993. 47. évf. 6. sz. pp. 1–7. ISSN 1216-7436
Global Trend 2020: Mappingthe Global Future, <http://www.foia.cia.gov/2020/2020.pdf> (Letöltés ideje: 2012.08.21.),

Ábra, vázlat, térkép, diagram, egyéb melléklettel szembeni követelmények:

- az ábra, vázlat címe;
- az ábra, vázlat forrás (vagy: Szerkesztette: ...);
- az ábra, vázlat sorszáma (pl. 1. ábra.);
- idegen nyelvű ábra, vázlat esetén lehetőség szerint magyar nyelvű jelmagyarázat.

Rövidítések, idegen kifejezésekkel kapcsolatos követelmények:

- az idegen kifejezéseket, rövidítéseket magyarul és eredeti idegen nyelven kell az írásműben az első alkalommal feloldani lábjegyzetben;

Példa:

- WFP – (World Food Program – ENSZ Világélelmezési Programja).

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

² Bibliográfiai hivatkozások. Magyar Szabvány, MSZ ISO 690. p. 18.